

T.C

Ek-3

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

1960 DARBESİ'NDE CEMAL MADANOĞLU'NUN ROLÜ

Hazırlayan

Merve DURMUŞ

Danışman

Prof. Dr. Cevdet KIRPIK

Yüksek Lisans Tezi

Eylül 2020

KAYSERİ

T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

1960 DARBESİ'NDE CEMAL MADANOĞLU'NUN ROLÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

HAZIRLAYAN
MERVE DURMUŞ
4033530004

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cevdet KIRPIK

**Bu çalışma; Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi
tarafından SYL-2019-9526 kodlu proje ile desteklenmiştir**

Eylül 2020

KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu tezin kendi çalışmam olduğunu, tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda akademik ve etik kuralların gerektirdiği gibi tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu ve kaynaklar listesinde gösterdiğimi belirtirim.

Merve DURMUŞ

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“1960 Darbesi’nde Cemal Madanoğlu’nun Rolü” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Merve DURMUŞ

Danışman

Prof. Dr. Cevdet KIRPIK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Cevdet KIRPIK Danışmanlığında **Merve DURMUŞ** tarafından hazırlanan **“1960 Darbesi’nde Cemal Madanoğlu’nun Rolü”** başlıklı bu tez, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

.../.../2020

JÜRİ

Başkan :

Üye :

Üye :

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2020

Enstitü Müdürü

Prof Dr. Kenan GÜLLÜ

ÖNSÖZ

Geçmişin anlaşılmasında yapıp ettikleriyle ön plana çıkmış insanların hayatının aydınlatılması büyük önem taşır. Cumhuriyet döneminin önemli olaylarından 27 Mayıs askeri darbesinde aktif rol oynamış kişilerden biri Cemal Madanoğlu'dur. Darbe gecesini fiilen yöneterek harekâtı başarıya ulaştırmış, takip eden günlerde Türk siyasal hayatının şekillenmesine etki etmiştir. Önemine rağmen onun hayatına ve özellikle de darbedeki rolüne dair şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle çalışmanın öncelikli hedefi Madanoğlu'nun 27 Mayıs darbesindeki rolünü ortaya koymaktır.

27 Mayıs askeri darbesi, Cumhuriyet döneminin ilk darbesi olup sonraki darbe teşebbüslerine ve başarılı darbelere ilham vermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Uzun ve gizli bir çalışmanın ürünü olarak hayata geçirilen darbede rol alan subayların bir kısmı anılarını kaleme alarak tarihe kendi perspektiflerinden ışık tutulmuşlardır. Ailesi, eğitimi ve darbe öncesindeki hayatının belli bir kısmını kendi anılarından takip etmek mümkün olabilmektedir. Ancak Madanoğlu'nun mevcut anıları darbe dönemini içermemektedir. Bu nedenle onun darbedeki rolünü aydınlatmak için öncelikle darbede yer alarak askeri yönetim sürecinde birlikte çalışmış subayların anılarına başvurulmuştur. Yine arşiv kayıtları, basına yansıyan haber ve röportajlar temel kaynaklar arasındadır.

Tez, giriş ile üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın problem durumu, amacı, önemi ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Cemal Madanoğlu'nun ailesi, çocukluk yılları, eğitimi, aldığı askeri görevler ile kişisel özelliklerine değinilmiştir. İkinci bölümde 27 Mayıs öncesi Türkiye üzerinde durularak Demokrat Parti hükûmetinin icraatlarıyla darbeye zemin hazırlayan gelişmelere yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise 27 Mayıs darbesi ile darbe sonrasındaki süreçte kurulan askeri yönetimde Madanoğlu'nun rolüne değinilmiştir.

Yukarıda kısaca izah edilen çalışmamızın, her aşamasında gerek teknik gerekse içerik konusunda büyük yardımları olan değerli danışmanım Prof. Dr. Cevdet Kırpık hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam boyunca maddi ve manevi anlamda büyük destek veren aileme, kaynak tasnifinde yardım eden arkadaşşıma şükranlarımı sunarım.

1960 DARBESİ'NDE CEMAL MADANOĞLU'NUN ROLÜ

Merve DURMUŞ

Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2020

Danışman: Prof. Dr. Cevdet KIRPIK

ÖZET

27 Mayıs 1960'ta Demokrat Parti hükûmetine karşı yapılan askeri darbenin en etkili isimlerinden biri General Cemal Madanoğlu'ydu. Darbe öncesi, esnası ve sonrasındaki faaliyetleri ile Türk siyasi tarihinde önemli bir rol oynadı. Demokrat Parti, Türkiye'de uzun süren tek parti iktidarı döneminde 7 Ocak 1946'da kuruldu. Dört yıllık bir muhalefetin ardından 14 Mayıs 1950'de iktidara geldi. Girdiği 1954 ve 1957 genel seçimlerinden de başarı ile çıktı. Özellikle 1954 seçimleri sonrasında yaptığı icraatlar nedeniyle muhalefet partilerinin ve bir kısım halkın tepkisini çekti. Tepki gösterenler arasında askerler de vardı. Hükûmete karşı çıkan askerler muhtelif cuntalar oluşturdular. Nihayet bunlardan biri başarılı olarak demokratik usulle işbaşına gelmiş bulunan iktidarı görevinden uzaklaştırdı. Cumhuriyet döneminde yapılan darbeler serisinin ilki 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirildi. Darbe, 38 kişilik bir subay grubu tarafından organize edildi. Subayların çoğu mesleğinin ilk dönemlerini yaşayan nispeten genç ve düşük rütbeli subaylardan oluşuyordu. Darbede rol alan az sayıdaki üst rütbelilerden biri Korgeneral Cemal Madanoğlu'ydu. Madanoğlu, isyan teşebbüsüne yatkın kişiliği ile darbede büyük rol oynadı. Bu doğrultuda gerek darbenin hazırlık safhasında ve gerekse darbe gecesi inisiyatif aldığı önemli kararlarıyla belirleyici oldu. Darbe başarılı olduktan sonra Cemal Madanoğlu, kısa süre içerisinde seçimlere gitmek istediğini söylese de bu fikrinden çeşitli nedenlerle vazgeçti. Madanoğlu, Türkiye'de kurulan askeri idarenin özelliklerinin belirlenmesi, komitede uyuşmazlık yaşadığı üyelerin tasfiyesi, 1961 Anayasasının hazırlanması ve birçok kurumun oluşturulmasında kritik rol üstlendi. Daha sonra ordu içerisinde yeni bir oluşumla karşılaşınca ordudaki görevinden ve komite üyeliğinden ayrılmak durumunda kaldı.

Anahtar Kelimeler: Hürriyet, Darbe, Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Birlik Komitesi, Cemal Madanoğlu

THE ROLE OF CEMAL MADANOĞLU IN THE 1960 COUP

Merve DURMUŞ

Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution

Master Thesis September 2020

Consultant: Prof Dr. Cevdet KIRPIK

ABSTRACT

One of the most effective names of the military coup which was performed against Democratic Party Government in 27th May 1960 was General Cemal Madanoğlu. His actions had played important role in Turkish political history before, during and after the coup. Democratic party was established in 7th January 1946 in the era of the sole political party governing which lasted for long duration. It came to the power after an opposition for 4 years. It succeeded in the elections of the years 1954 and 1957. It has drawn reacts of opposition parties and communities especially after what he has done after the 1954 elections. There were soldiers among the bodies which reacted against of it. The soldiers which reacted against the government had created opposition powers. Eventually they suspended the government from its duty which came to the power seccessfully and by democratic laws. The first of the coup series which was performed in the era of republic was held in 27th May 1960. The coup was organised by the 38 officers who were under the command. Most of the officers were relatively young and low-ranking officers who lived in the early stages of their profession. One of the high ranking officers who was active in coup was lieutenant general Cemal Madanoğlu. With his personality inclined to rebellion attempt, Madanoğlu played a big role in the coup. In connexion with that he was decisive in the preparation phase of the coup and at the night of the coup with his important decisions which he had taken. Although Cemal Madanoğlu said that he wanted to go to the elections in a short time, he gave up this idea because of various reasons. He had played critical role in determining the structure of the military government, the dismissal of members whom he had a conflict in the committee, the preparation of the 1961 constitutions and in establishment of many institutions. Later, when he faced a new formation within the army, he had to leave his position in the army and membership of the committee.

Keywords: Liberty, Coup, Turkish Armed Forces, National Unity, Committe, Cemal Madanoğlu

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1.Problem Durumu.....	4
2.Araştırmanın Amacı.....	5
3.Araştırmanın Önemi.....	5
4.Tanımlar	5
5.Sınırlılıklar	6
6.Araştırmanın Yöntemi.....	6
6. 1 Araştırmanın Modeli	6
6.2 Veri Toplama Araçları.....	6
6.3 Veri Toplama Süreci	6
6.4 Verilerin Analizi	7
6.5 Literatür Değerlendirmesi	8

BİRİNCİ BÖLÜM

CEMAL MADANOĞLU’NUN HAYATI

1.1. AİLESİ, DOĞUMU VE İLK ÇOCUKLUK YILLARI	12
1.2 ÇOCUKLUK VE İLK GENÇLİK YILLARINDA SİYASİ ORTAM	13
1.3 EĞİTİM HAYATI.....	15
1.4. GÖREVLERİ	16
1.5 KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ	19

İKİNCİ BÖLÜM

DARBE ÖNCESİNDE TÜRKİYE

2.1 TÜRKİYE’DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİ’NİN İKTİDARA GELİŞİ	22
2.2 ÖNEMLİ İCRAATLAR VE BAŞARILAR.....	26
2.2.1 Ekonomi ve Ulaşım Alanında Yapılanlar	27
2.2.2 Uluslararası Alanda Gelişmeler	29
2.2.3 Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi	30
2.2.4 Seçimler ve DP	32
2.3. TEPKİ ÇEKEN UYGULAMALAR	34
2.3.1. Türkçe Ezan ve Din Eğitimi	34
2.3.2. CHP ve Halkevlerinin varlıklarının hazineye aktarılması	35
2.3.3. Siyasal alanda yapılan icraatlar.....	35
2.3.3.1. Özgürlüklerin Kısıtlanması, Bazı Parti ve Derneklerin Kapatılması.....	35
2.3.3.2 Mahalli İdarelerin Dönüştürülmesi.....	37
2.3.3.3 6-7 Eylül Olayları	38
2.3.3.4 Basın ve yayın faaliyetlerine kısıtlama getirilmesi.....	39
2.3.3.5 Vatan cephesinin kurulması.....	40
2.3.4. Ekonomik Durumun Kötüleşmesi	41
2.4 DARBEYE DOĞRU	45
2.4.1 Ordu İçerisindeki Darbe Oluşumları.....	45
2.4.1.1 İnönü’nün Yurt Gezilerinde Yaşanan Olaylar	48
2.4.1.2 Basının Tavrı.....	49
2.4.1.3 Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri.....	49
2.4.1.4 Yabancı Devletlerin Tutumu	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS DARBESİNDE CEMAL MADANOĞLU

3.1 DARBE ÖNCESİNDEKİ FAALİYETLERİ.....	53
3.1.1 Ordu İçerisinde Oluşturulan Cuntalar.....	53
3.1.2. Cemal Madanoğlu’nun Cuntaya Girişi	54
3.1.3. Cemal Madanoğlu’nun Darbede Üstlendiği Görevler	59
3.1.4. Darbe gecesi.....	62

3.2. DARBE SONRASINDAKİ FAALİYETLERİ	71
3.2.1. Milli Birlik Komitesi'nin Kurulması ve İşleyişi.....	71
3.2.2. Cemal Madanoğlu'nun MBK İçindeki Konuşmaları.....	76
3.2.3 MBK Döneminde Yapılan Önemli İcraatlar.....	80
3.2.3.1 Hükûmetin Kurulması:	80
3.2.3.2 Yassıada Mahkemelerinin Kurulması ve DP'lilerin Yargılanması	83
3.2.3.3 Askeriye ve Üniversitede Yapılan Tasfiyeler	90
3.2.3.4 14'lerin Tasfiyesi	92
3.2.3.5 Anayasa'nın Hazırlanması.....	107
3.2.3.6 Diğer icraatları	116
3.2.4 Cemal Madanoğlu'nun İstifa Süreci, Emekliye Sevki ve Anlaşmazlıklar ...	117
SONUÇ.....	124
KAYNAKLAR	127
EKLER.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	157

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Darbe gecesi görev yapan komutanlar, sorumluluk sahaları ve komuta ettikleri kuvvetler.....	66
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AP: Adalet Partisi
CCA: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi
CENTO: Central Treaty Organization
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev: Çeviren
DP: Demokrat Parti
EMİNSU: Emekli İnkılâp Subayları
HP: Hürriyet Parti
KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MBK: Milli Birlik Komitesi
MGK: Milli Güvenlik Konseyi
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO: North Atlantic Treaty Organization
Org: Orgeneral
PTT: Posta ve Telgraf Teşkilatı
SAE: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SKB: Silahlı Kuvvetler Birliği
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

vd: ve diğerleri

YTP: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Geçmişte yaşanan olaylar kendisinden sonraki insanları, kurumları ve yöneticileri çeşitli bakımlardan etkileme potansiyeline sahiptir. Bu olaylar örgüsünde kişiler tarihin belirleyici etkenidir. Tarihi olaylar anlatılırken kişilerden ve bu kişilerin özelliklerinden bahsetmeden durum anlaşılamaz. Yaşanılan olayın merak edilen detayları tarihi kişilerde ve karakterlerde saklıdır.

27 Mayıs Darbesi cumhuriyet döneminin ilk başarılı darbesi olup, sebepleri, süreçleri ve sonuçları bakımından günümüz Türkiye'sini etkilemiştir. Oysa darbe demokratik rejimlerle bağdaşması mümkün olmayan, millet iradesine ve tercihinine aykırı bir fiildir. Şimdiye kadar darbe ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmışsa da darbenin etkili aktörlerinden biri olan Cemal Madanoğlu'nun rolü bağımsız bir çalışmanın konusu olmamıştır. Çalışmada onun hayatından yola çıkılarak darbenin farklı boyutları incelenecektir.

Yakın dönemde benzer olaylar yaşandığından değişim ve sürekliliği görme adına Madanoğlu'nun darbedeki etkisi incelenmeye değer bulunmuştur. 1960 Darbesi'nde önemli bir subay olan Cemal Madanoğlu'nun incelenmesi darbe öncesi olan hazırlıkları ve askerleri darbeye sürükleyecek olan etmenleri anlamak açısından önemlidir. Tarihi karakterlerin rolünü anlamak için Osmanlı Devleti'nin son döneminden beri süregelen isyanlar zincirini irdelemek gerekir. Tarihte, Türk ordusunun müdahale etmeye gerek gördüğü durumlarla sık sık karşılaşmıştır. Ordunun bu duruma eğilimli olması demokrasiye engel teşkil etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde adına darbe denmese de XVII. yüzyıldan itibaren padişahlardan bazıları tahttan indirilmiştir. XIX. yüzyıldaki yönetime müdahale ve işbaşındaki padişahı görevden uzaklaştırma 1807 yılında III. Selim'in tahttan indirilmesi ile başladı¹. Ardından bunu IV. Mustafa'nın tahttan indirilmesi takip etti².

¹ Kemal Beydilli, "Selim III", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, İstanbul 2009, s.425-426.

² Kemal Beydilli, "Mustafa IV", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 31, İstanbul 2006, s.283-285.

Aynı sene II. Mahmut'a ve 1859'da Abdülmecit'e karşı yapılan girişimler başarısızlıkla sonuçlandı³. Sultan Abdülaziz 1876 yaz başında tahttan indirildi⁴. Uzun süre yönetime muhalefet eden Jön Türk hareketi II. Abdülhamit'in önce yönetimdeki etkisi kırdı, 31 Mart Vakası ile saltanatına son verdi⁵. Osmanlı Dönemi'ndeki son darbe Babıâli Baskını ile gerçekleşti. İttihat ve Terakki adına hareket eden Enver ve Talat Paşaların öncülüğünde hükûmet görevden uzaklaştırıldı. Bu sefer padişaha dokunulmayıp sadece hükûmet iş başından uzaklaştırılmıştı⁶.

Osmanlı Dönemi'nde siyasi, ekonomik, dini ve sosyal nedenlerle mevcut yönetimden rahatsız olan çevreler darbeye kalkışmaktaydı. Ulema, askerler ve sivil bürokratlarca organize edilen hareketler çoğunlukla başarıya ulaşmıştı. Adeta bir gelenek halini alan padişaha isyan ve tahttan indirme eylemi böylece birçok gelenekte olduğu gibi Cumhuriyet Dönemine miras kaldı.

Osmanlı Devleti'nden Türkiye'ye kalan darbeler mirasının ardından Türkiye'de ilk darbe teşebbüsü, 1942-1943 yılları arasında Çorlu'da bir grup subayın İnönü iktidarını devirmek için toplanmasıdır. Dönemin genç teğmeni Alparslan Türkeş ordunun bakımsız olduğundan subaylığın ise bir mahkûmiyet olduğundan bahseder. İktidar ve halk arasındaki bağların iyice koptuğu dönemde meydana gelen bu teşebbüs çok fazla ses getirmedi ve istenen neticeye ulaşmadı. İkinci darbe teşebbüsü ise II. Dünya Savaşı bittikten hemen sonra planlandı. Konya merkez üssü olarak planlanan bu harekât kısa zamanda tüm ülkede şebeke ağlarını sağlamlaştırdı. Ancak subaylar daha sonra memleketin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu göze alarak bu harekâttan vazgeçti⁷.

Görünen o ki Türkiye 1960 yılına kadar iktidarı uzaklaştırmaya yönelik ciddi bir ayaklanmaya sahne olmadı. 1960 Darbesi'nin temelleri Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile atıldı. DP, 7 Ocak 1946 yılında yani Türkiye'de uzun süren tek parti iktidarı

³ Zekeriya Türkmen, "Kuleli Vakası", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 26, Ankara 2002, s.356-357; Emre Kurt ve Hikmet Mengüaslan, "Modernleşmenin Getirdiği Tepki Kuleli Vakası Üzerine Bir Değerlendirme", *Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildirileri*, Cilt 1, Aydın 2007, s.408-410.

⁴ Cevdet Küçük, "Abdülaziz", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul 1988, s.179-185.

⁵ Azmi Özcan, "Otuzbir Mart Vakası", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 34, İstanbul 2007, s.9-11; Halil İbrahim Çelik, "Bürokratik Darbe Geleneğinin Kökenleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Darbeler Tarihi Özel Sayısı 1, Konya 2016, s.56-58.

⁶ Cevdet Küçük, "Bâbîâli Baskını", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, İstanbul 1991, s.389-390.

⁷ Alparslan Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, Hamle Basın Yayın, İstanbul, s.14-19.

döneminde kuruldu⁸. Dört yıllık bir muhalefetin ardından 14 Mayıs 1950’de iktidara geldi⁹. Girdiği 1954 ve 1957 genel seçimlerinden de başarı ile çıktı¹⁰. Özellikle 1954 seçimleri sonrasında yaptığı icraatlar nedeniyle muhalefet partilerinin ve bir kısım halkın tepkisini çekti. Tepki gösterenler arasında askerler de vardı¹¹.

Askerler hükûmete karşı muhtelif cuntalar oluşturdular¹². Nihayet bunlardan biri başarılı olarak demokratik usulle iş başına gelmiş bulunan iktidarı görevinden uzaklaştırdı. Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan darbeler serisinin ilki 27 Mayıs 1960’ta gerçekleştirildi¹³. Darbeyi yapan subay grubu daha sonra Milli Birlik Komitesi adıyla anılacak Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’ne mensup cuntaydı¹⁴.

Darbede rol alan az sayıdaki üst rütbelilerden biri Tümgeneral Cemal Madanoğlu’ydu. Madanoğlu, gerek darbenin hazırlık safhasında ve gerekse darbeyi takip eden dönemde Türk siyasi hayatını etkileyecek önemli kararların alınmasında hayati rol oynadı. Madanoğlu darbenin gerçekleşmesinde ama özellikle de darbe sonrası Türkiye’de kurulan askeri idarenin özellikleri ile 1961 Anayasası’nın hazırlanması ve birçok kurumun oluşturulmasında kritik rol üstlendi¹⁵.

Milli Birlik Komitesi, yaklaşık bir buçuk yıl varlığını sürdürmüştür. Ancak daha sonra komite içinde fikirlerde zıtlıklar yaşanınca 14 subay ihraç edilerek dağılma noktasına gelinmiştir. Milli Birlik Komitesi’nin Mutediller kanadının lideri Cemal Madanoğlu, 14’lerin ihracında büyük rol oynamıştır¹⁶. Fakat kısa bir süre sonra MBK içinde ve ülke yönetiminde yeni oluşumlar meydana gelince bundan rahatsız olarak ordudaki ve komitedeki görevinden istifa etti¹⁷. Madanoğlu’nun darbe öncesi hayatı, eğitimi, aldığı görevler, kişisel özellikleri ve darbede üstlendiği görevlerin bilinmesi, onun kişisel

⁸ Rıfkı Salim Burçak, *On yılın Anıları*, Dizgi Tasarım Baskı, Ankara 1998, s.157.

⁹ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1996, s.105; Hayati Tek, *Darbeler ve Türk Basını*, Elips Kitap, Ankara 2007, s.82.

¹⁰ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2008, s.99; Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İcyüzü*, Milliyet Gazetesi Yayınları, 1962, s.361.

¹¹ Avni Elekli, *Hürriyet için 27 Mayıs Devrimi*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960, s.17.

¹² Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Dündar Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2007, s.96.

¹³ Mümtaz Soysal ve Fazıl Sağlam, Türkiye’de Anayasalar, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 1.Cilt*, İletişim Yayınları, 1983, s.29.

¹⁴ Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s.86.

¹⁵ Kamil Karavelioğlu, *Bir Devrim İki Darbe*, Güner Yayınları, İstanbul 2007, s.130.

¹⁶ Enver Altaylı, *Ruzi Nazar: CIA’nın Türk Casusu*, Doğan Yayıncılık, İstanbul 2013, s.350; Emre Kongar, *Geçmişimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s.198.

¹⁷ Ferit Salim Sanlı, “27 Mayıs’ın “Zoraki Diplomatları: 14’lerin Yurtdışı Faaliyetleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 11, Sayı 23, Kış 2018, s.224.

tarihine ışık tuttuğu gibi 27 Mayıs darbesinin darbeci bir subay üzerinden farklı bir perspektifle anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

1. Problem Durumu

Darbeler toplumun içinde bulunduğu durumu ortaya koyan fiili hareketlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk darbesi 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşmiştir. 1960 Darbesi, yakın dönem tarihin anlaşılması açısından önemli bir konudur. Adnan Menderes gibi önemli bir lideri devirecek olan bu darbede ordu idareye sert bir şekilde el koymuştur. Konuyu anlayabilmek için olayın arka planı ve bu olayda aktif rol alan kişileri iyi bilmek gerekmektedir. Bu kişilerin darbeyi neden yaptığı ve nasıl başarılı olduğu anlaşılırsa dönemin sadece siyasi değil toplumsal durumu da anlaşılır. Darbenin başrolünde bulunan kişi ise tezimizin konusunu oluşturulan Korgeneral Cemal Madanoğlu'dur. Kendisi nüfuz gücü bakımından, darbenin iki numaralı kumandanıdır. Amacımız hayatı ve faaliyetleri yeterince ele alınmamış olan bu kişinin 1960 Darbesi'nde üstlendiği rolü ortaya koymaktır.

Çalışmanın problem cümlesi “*Cemal Madanoğlu'nun 27 Mayıs 1960 darbesindeki rolü nedir?*” şeklindedir. Buna bağlı olarak cevabı aranacak olan diğer sorular, dolayısıyla alt problemler ise şunlardır:

- 1) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e darbeler konusunda intikal eden tarihi miras neydi?
- 2) Darbe öncesinde ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik ortam nasıldı?
- 3) Ordu içerisinde oluşan cuntalar nelerdi?
- 4) Darbeyi hazırlayan faktörler nelerdi?
- 5) Cemal Madanoğlu kimdir?
- 6) Madanoğlu'nun darbenin hazırlık safhasındaki faaliyetleri nelerdir?
- 7) Madanoğlu'nun darbe sırasında ve sonrasındaki faaliyetleri nelerdir?

Yukarıdaki soruların cevapları bulunmak suretiyle çalışmadan beklenen neticelere ulaşılması hedeflenmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

27 Mayıs 1960 Darbesi Cumhuriyet Döneminin ilk başarılı darbesi olup, sebepleri, süreçleri ve sonuçları bakımından günümüz Türkiye'sini etkilemiştir. Şimdiye kadar darbe ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmışsa da darbenin etkili aktörlerinden biri olan Cemal Madanoğlu'nun rolü bağımsız bir çalışmanın konusu olmamıştır. Çalışmada onun hayatından yola çıkılarak darbenin farklı boyutları incelenmiştir. Yakın dönemde benzer olaylar yaşandığından değişim ve sürekliliği görme adına Madanoğlu'nun darbedeki etkisi incelenmeye değer bulunmuştur.

3. Araştırmanın Önemi

Geçmişte yaşanan olaylar kendisinden sonraki insanları, yönetimleri ve kurumları çeşitli bakımlardan etkileme potansiyeline sahiptir. Tarih bilimi geçmişte yaşanmış olayları yer ve zaman göstererek sebep sonuç ilişkisi içerisinde ele alarak inceler. Nispeten uzak olmayan 27 Mayıs 1960 Darbesi ve darbe sonrasında olayı gerçekleştirenlerin icraatları Türkiye'yi etkilemiştir. Oysa darbe demokratik rejimlerle bağdaşması mümkün olmayan, millet iradesine ve tercihinine aykırı bir fiildir. Tez konusu Cumhuriyet tarihindeki önemli bir olayın perde arkasını anlamak açısından önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bu bilgiler ışığında tez, daha önce ele alınmamış bir konuyu ele alarak bilim dünyasının hizmetine sunulacaktır.

4. Tanımlar

Hükûmet: Bakanlar Kurulu. Hükûmet, bireylerin her türlü güvencesini ve gereksinimini sağlar. Genel tanım olarak devletin yazılı anayasası sınırları içerisinde tüzüklerini hazırlayan ve bu anayasanın belirlediği sınırlar dâhilinde toplumsal işleri yürütüp devletin idaresini sağlayan güçtür¹⁸.

Darbe: “Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işidir¹⁹”.

İhtilâl: Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi ve devrimdir. İhtilâlin darbeden farkı siyasi düzeni değiştirmesidir²⁰.

¹⁸ www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi, 04.08.2020; Yakup Döğür, “Devlet Nedir? Hükûmet Nedir, *İktibas Dergisi*, 27 Ocak 2020.

¹⁹ www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi, 04.08.2020; Tevfik Erdem, “Türkiye’de Darbe ve Müdahalelerin Kısa Tarihi”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü E-Dergi*, 15 Temmuz 2019.

Cunta: Bir ülkede yönetime el koyan kimselerden oluşan kuruldur. Askeri cunta komite veya ordu mensuplarından oluşur²¹.

Örgüt: Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik veya teşkilattır. Örgüt olabilmesi için bünyesinde hiyerarşik bir yapının, ast-üst ilişkisinin, emir-komuta zincirinin hâkim olduğu bir yapılanma olması gerekir²².

İnkılâp: Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim ve reformdur²³.

5. Sınırlılıklar

Çalışma, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde araştırmacılara açılmış fonlar, yurt içinde yayımlanmış gazeteler, biyografiler yani hatıralardan ve diğer yazılan akademik eserlerden oluşmaktadır. Konu kapsamı olarak ve Cemal Madanoğlu'nun emekliye sevk edilmesine kadar olan süreçle sınırlıdır.

6. Araştırmanın Yöntemi

6.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma, literatür incelemesi, telif eserlerin tahlil edilmesi, arşiv araştırması ve yurt içinde bulunan bazı kütüphanelerdeki eserlerin ve gazetelerin taranmasıyla tamamlanmıştır.

6.2 Veri Toplama Araçları

Bu kapsamda tez konusu ile ilgili veriler çeşitli dokümanların incelenmesi ile elde edilmiştir. Araştırma kapsamında yararlanılan dokümanların başlıcaları şunlardır:

1)Arşiv belgeleri 2) Gazete ve dergiler 3) Sonradan kaleme alınan çeşitli telif eserler(kitap, makale vs.) 4) Fotoğraflar ve görsel materyaller 5) Hatıralar

6.3 Veri Toplama Süreci

Araştırma konusu hazırlanırken ilk olarak dönemin önemli kişilerinin yazmış olduğu anı kitapları internet üzerinden temin edildi. Ardından Erciyes Üniversitesi Kadir Has Merkez Kütüphanesi ve Kayseri 75. Yıl İl Halk Kütüphanesi'nden dönemle ilgili eserler

²⁰ www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi, 04.08.2020.

²¹ www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi, 04.08.2020.

²² www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi, 04.08.2020; Taha Akyol, Örgüt Ne Demek, *Hürriyet*, 19 Eylül 2012.

²³ www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi, 25.09.2020.

taranıp incelenerek veriler toplandı. Ardından Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında Ankara Milli Kütüphane'ye gidilip dönemle ilgili eserler incelenerek temin edildi. Ankara'da Türk Tarih Kurumu'nun vermiş olduğu hizmet kapsamında burada bulunan gazeteler üzerinde araştırmalar yapıldı. Daha sonra şehir kütüphanelerinin iş birliği ve ortak çalışması sayesinde Fethiye İlçe Halk Kütüphanesi ve Giresun İl Halk Kütüphanesi ve Erzurum İl Halk Kütüphanesinden dönemle ilgili bazı kitaplar temin edildi.

Gazetelerin temininde yine 75. Yıl İl Halk Kütüphanesi'ndeki gazete arşivi incelendi. Bazı gazetelerin internet üzerinden yayınlanması da bu belgelere bir diğer erişim metodu oldu. Arşiv belgelerine ve meclis tutanaklarına da internet üzerinden erişim sağlandı. Ardından Cemal Madanoğlu'nun akrabası olan Nazife Biçer Madanoğlu ile irtibata geçilip bazı resim, bilgi ve belgelere ulaşıldı. Bu belgelerin doğruluğu teyit edildikten sonra araştırmaya eklendi.

6.4 Verilerin Analizi

Araştırmada ana ve alt problemlere cevap verebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. İlave olarak film, video ve fotoğraf gibi görsel materyaller de bu yöntemle analiz edilebilmektedir. Dokümanların araştırmanın etkisi ve eylemlerinden etkilenmemesi, nispeten kolay ulaşılabilirliği, geniş bir zamanda üretilmiş olmaları gibi nedenlerle yöntem olumlu özellikler taşımaktadır²⁴.

Doküman analizi çerçevesinde dokümanlara ulaşma, orijinalliğin kontrol edilmesi, dokümanların anlaşılması ve verilerin analiz edilmesi işlemleri yapılmıştır. Bu kapsamda elde edilen kaynaklardaki metinler dış ve iç tenkide tabi tutulmuştur. Dış tenkit vesikaların nereden çıktığını ve dış değerini inceler, onları kabul eder veya reddeder. İç tenkit veya inandırıcılık tenkidi, aynı vesikaların iç değerini takdir eder ve metnin tam olarak anlaşılmasını sağlar²⁵.

Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutuldu. Derinlemesine analiz gerektiren verilerin daha yakından incelenmesinde içerik analizi kullanılır. Seçilen analiz biçimine

²⁴ Umut Birkan Özkan, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi*, Pegem Akademi, Ankara 2019, s.2.

²⁵ Léon E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Çeviren: Bahaddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.23.

uygun olarak elde edilen veriler organize edilerek betimlenir. Daha sonra üstüne yorum katılarak sunulur²⁶. Eserin içindeki bilgilerin doğruluk derecesi hakkında bir karara varmak için yazarın şahsiyeti, fikirleri, inançları gibi konular üzerinde durulur. Daha sonra eserin tamamen gözlem ve analize dayanıp dayanmadığı tespit edilir. Son aşama olarak eserde verilen bilgiler o devrin diğer çağdaş eserleriyle karşılaştırılır²⁷.

6.5 Literatür Değerlendirmesi

Araştırma öncelikle kendi devrinde, çoğu kez olayın failleri veya tanıkları tarafından kaleme alınmış eserlere ve arşiv belgelerine dayanarak yazıldı. Bunun yanında dönemdeki basın arşivine ulaşılarak farklı bakış açıları elde edildi. Birinci el kaynaklar arasında darbeye rol oynamış anıları önemli yer tutmaktadır. Önemli bir başvuru kaynağı olan bu eserleri yazan/yazdıranların sayısı oldukça fazladır. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

Cemal Madanoğlu, Rıfat Baykal, Ahmet Er, Numan Esin, Suphi Karaman, Muzaffer Karan, Kamil Karavelioğlu, Sami Küçük, Orhan Erkanlı, Fahri Özdilek, Alparslan Türkeş, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız, Şükran Özkaya, İrfan Baştuğ, Dündar Taşer, Dündar Seyhan kendi hayat hikâyelerini ve dönemin siyasi olaylarını kaleme alan üyelerdir. Bu anı kitapları birinci elden kaynak özelliği taşımaktadır.

Bunlardan başka dönemdeki gazeteci ve devlet adamlarının bazılarının anıları veya tanıklıkları da konunun aydınlatılmasına katkı sağlar niteliktedir. Bunlara Metin Toker ve Rıfkı Salim Burçak örnek verilebilir. Tezde kullanılan ve konu ile doğrudan ilgili olan eserlerden bazılarının içerikleri şöyledir:

1. Cevat Oktay, *Cemal Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, Ülkü Matbaası, Ankara 1960

Cemal Madanoğlu kendi hürriyet fikirlerini, inkılâp düşüncelerini ve reformu gerçekleştirme yollarını kaleme almıştır. Cevat Oktay ise bu bilgileri kitaplaştıran kişidir. Eserde darbeden sonraki süreç Milli Birlik Komitesinin dağılması ve akabinde 14'lerin tasfiye süreci bizzat Madanoğlu'nun kendi ağzıyla anlatılmaktadır. Kısa bir eser olmasına rağmen, tezin önemli bir kaynağını teşkil etmiştir.

²⁶ Suzan Duygu Bedir Erişti, Abdullah Kuzu, Işıl Kabakçı Yurdakul vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s.35.

²⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.34-35.

2. Avni Elevli, *Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960

Kurmay Binbaşı Avni Elevli, 1960 Darbesi'nin hazırlanmasında ön saflarda yer alan ve Milli Birlik Komitesine mensup subaylardan biridir. Elevli, darbeyi bir devrim ve hürriyet macerası olarak ele almıştır. Anı türünde yazdığı bu eser darbenin bütün ayrıntılarını anlatmaktadır. Eserde özellikle darbenin hazırlanış safhası akabinde Cemal Madanoğlu'nun üstlendiği geçici liderlik ele alınmıştır. Eser “1960 Darbesi'nde Cemal Madanoğlu'nun Rolü” adlı başlığımıza büyük katkı sağlamıştır.

3. Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, Milliyet Gazetesi Yayınları, 1962

Gazeteci ve bir devlet adamı tarafından yazılan bu önemli eser 1960 Darbesi'ni bütün ayrıntıları ile anlatmaktadır. Milli Birlik Komitesi üyeleri ve diğer dönemin devlet adamları bizzat esere tanıklık yapmaktadır. Eserin içeriğinde ilk olarak 13 Kasım 1960 tarihine kadar olan dönem işlenmektedir. Bu doğrultuda darbenin hazırlanış safhasında daha sonra 13 Kasım yani 14'lerin tasfiyesinde Cemal Madanoğlu'nun rolü büyük oranda anlatılmıştır. 1961 Anayasası ve diğer gelişen olaylar ile birlikte bu eser teze önemli bir ışık tutmaktadır.

4. Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Hayatın Açıklamalı Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976

Eser Türkiye'nin çok partili hayata geçiş sürecini, Demokrat Parti'nin faaliyetlerini ardından 1960 Darbesi ayrıntıları ile anlatılmıştır. Yazar çok Partili hayatın etkilerinin 1971 yılına kadar sürdüğünü ve yaşanan gelişmelerin bunun karşılığında ortaya çıktığını belirtmiştir. Eserde olaylar kronolojik sıraya göre yıl ve ay sıralaması gözetilerek sade bir dille anlatılmıştır. Bu eser tezin “27 Mayıs Darbesi” ve “1960 Darbesi'nde Cemal Madanoğlu'nun Rolü” başlıklarında gerekli eklemeler yaparak kullanılmıştır.

5. Cemal Madanoğlu, *Anılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982

Tezimizin konusunu oluşturan Cemal Madanoğlu kendi anılarını kaleme almıştır. Madanoğlu'nun çocukluğu, gençliği ve aktif görevde bulunduğu yıllar, 1960 Darbesi'ndeki rolü ve ardından sürdürdüğü hayat kendi bakış açısıyla verilmiştir. Kişinin yaşadığı olayda kendisine karşı yansız kalabilmesi ya da öz eleştiriye girebilmesi çok kolay olmadığı için objektif bir eser olarak ele alınamaz. Ancak eser

tezin önemli bir bölümü olan “*Cemal Madanoğlu’nun Hayatı*”na dair değerli bilgiler vermektedir.

6. Metin Toker, *Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Ara Rejim, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991*

İsmet İnönü’nün damadı Metin Toker tarafından yazılan bu eser, 27 Mayıs 1960 sonrası gelişmeleri kapsamaktadır. Eserde 27 Mayıs süreci, 1961 Anayasası’nın hazırlanma süreci, Yassıada Mahkemeleri ve onu izleyen infazlar ardından İsmet İnönü hükûmetinin kurulması ayrıntılı olarak işlenmektedir. Dönemin siyasi olaylarına perde aralayan bu eser özellikle “*Cemal Madanoğlu’nun Darbe Sonrasındaki Faaliyetleri*” adlı bölümümüze büyük katkı sağlamıştır.

7. Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996*

Kurmay Albay Haydar Tunçkanat, “*Eşi görülmemiş bir ihtilal*” olarak tanımladığı 1960 Darbesi’ni hazırlayan Milli Birlik Komitesi’ne mensup subaylardan biridir. Yazar anı türünde yazdığı bu eserde 1945 yılından başlayıp, DP iktidarına ardından darbe gecesine bütün ayrıntıları ile değinerek önemli bilgiler vermiştir. Akabinde gelişen olaylardan da bahsetmiştir. Cemal Madanoğlu’nun istifa sürecinde adı geçen İrfan Tansel olayına değinen yazar tezin bu bölümüne de katkı sağlamıştır. Yazar 26 Ekim 1961 tarihine kadar olayları kronolojik sırayla anlatmaktadır.

8. Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları, Doğan Kitap, İstanbul 2005*

Eser Milli Birlik Komitesi’nin 38 üyesinden biri olan bir yüzbaşı tarafından yazılmıştır. Anı türü olan bu eserde yazar oldukça ayrıntılı olarak gerek 1960 Darbesi’nin gerçekleştirilme safhasını kendi içinde bulunduğu 14 üyenin tasfiye sürecini ve Cemal Madanoğlu’nun bu olaydaki rolü anlatılmıştır. Eserin objektifliği yeterli olmamakla birlikte vermiş olduğu bilgiler diğer anı kitapları ve akademik eserlerle karşılaştırılınca önemli bir gözlem yapıldığı anlaşılmaktadır.

9. Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Dündar Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2007*

Dönemin en büyük sözlü tarih kaynağına örnek verilebilecek bu eser bir belgesel konseptinde işlenmiştir. Daha sonra bu belgeselde verilen kayda değer bilgiler kitap haline getirilmiştir. Eserde ilk olarak çok partili hayata geçiş ardından Demokrat

Parti'nin faaliyetleri hemen akabinde ise 1960 Darbesi ve sonrasındaki olaylar tüm ayrıntıları ile anlatılmıştır. Bu eseri diğerlerinden ayıran en önemli özellik büyük çoğunluğunun dönemin şahidi olan kişilerin konuşmasından oluşmasıdır. Cemal Madanoğlu bu doğrultuda birçok röportaj vermiştir. Madanoğlu, özellikle 14'lerin tasfiyesi ve 1961 Anayasası'nın hazırlanmasında ne gibi roller üstendiğini anlatmaktadır. Bu doğrultuda eser, teze büyük katkı sağlamıştır.

10. Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 2008

Ali Fuat Başgil, hukuk alanında ordinaryüs profesör ve önemli bir devlet adamıdır. Demokrat Partili milletvekillerine yakınlığı ile tanınan yazar, MBK tarafından tasfiye edilen 147'ler listesinde yer almıştır. Eserinde 27 Mayıs 1960 Darbesini ve neticelerini kendi gözlemleri ile anlatmıştır. DP Hükûmetine yakın olmasına rağmen partinin yapmış olduğu hatalara da değinmiştir. Ülkeyi darbeye iten en büyük sebebi iki büyük siyasi partinin çatışmasında ve onların iki liderinin birbirine olan düşmanlıklarında aramıştır.

11. Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hill Yayınları, İstanbul 2010

Feroz Ahmad, önemli bir tarihçi olup eserinde dönemin anlaşılması için birçok aydınlatıcı bilgi vermektedir. Bu bilgiler ekseninde Türkiye'nin 1945 ve 1980 yılları arasındaki siyasi olaylarını anlamamız kolay olmuştur. Eserde çok partili hayata geçişten 1960 Darbesi'ne kadar olan süreç ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ardından darbe sonrası süreç gerçekçi verilerle işlenmiştir. Ahmad'ın bu eseri tezin "*27 Mayıs Darbesi*" bölümüne büyük katkı sağlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEMAL MADANOĞLU'NUN HAYATI

1.1. AİLESİ, DOĞUMU VE İLK ÇOCUKLUK YILLARI

Darbelere ve darbecilere ilham ve cesaret veren Cumhuriyet Türkiye'sindeki 27 Mayıs müdahalesinin etkili ismi Cemal Madanoğlu'nun hayatının bilinmesi olayların temelinde yatan etkeni anlamak açısından önemlidir. Batı Anadolu'nun küçük bir ilçesinde doğan Cemal Madanoğlu çocukluğunu İstanbul'da geçirdi. Ayrıca babasının faaliyetleri ve annesiyle olan bağı onun yaşam tarzını belirledi. Babasının birden çok evlilik yapması nedeniyle birçok kardeşe sahip olan Madanoğlu'nun ailesiyle güçlü bir bağı vardı. (EK 1)

Cemal Madanoğlu, 1907 senesinde Uşak'ın Eşme ilçesinde doğdu²⁸. Annesi Nazife Hanım, babası namı diğer Eşmeli Mustafa Beydir. Hidayet isminde bir ablası ve Nazmi isminde bir ağabeyi bulunmaktaydı. Ayrıca Mürvet²⁹, Ayşe ve Firdevs³⁰ isminde üvey ablaları ve Nuri isminde bir üvey ağabeyi vardı³¹. Ağabeyi Nazmi Madanoğlu, Kurtuluş Savaşı gazisiydi³². Mehmet Efendi isminde bir de amcası vardı³³. Cemal Madanoğlu'nun Kamil ve Haydar isminde iki de kuzeni bulunmaktaydı³⁴.

Babası Mustafa Bey tüccardı. Hayatının büyük kısmını İstanbul'da geçirdi³⁵. Mustafa Bey, Eşme'nin ağalarından olup ailesinden ayrı olarak yaşadı³⁶. Eşme ve çevresinde Kuvay-ı Milliye'yi örgütledi³⁷. Eşme'de Kuvay-ı Milliye teşkilatı kurulurken ilk başlarda kendisine bu teşkilatın para kasasını ve sandığını idare etme görevi verildi. Ancak bu durum Madanoğlu Mustafa Bey'in vatana ihanetiyle sonuçlandı. 1919 yılında elinde Yunan bayrağı ile Yunanlıların İzmir'i işgaline öncülük etti. Daha sonra Yunanlılar, Madanoğlu Mustafa Bey'i Eşme'de kaymakam yaparak ödüllendirdi.

²⁸ Cemal Madanoğlu, *Anılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982, s.5.

²⁹ Madanoğlu, s.17.

³⁰ Ailesinden (Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı) elde edilen bilgi.

³¹ Burhanettin Şenli, "Milli Mücadele Döneminde Eşme", Fırat Üniversitesi (SBE), Elazığ 2007, s.74

³² Madanoğlu, s.29.

³³ Celal Bayar, *Bende Yazdım*, Cilt 8, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s.242.

³⁴ Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları 2*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s.251.

³⁵ Walter F. George, (1967), *Amerikan Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*(Çev. Mete Ergin), İstanbul: Cem Yayınevi, s.145.

³⁶ Madanoğlu, s.17.

³⁷ Sarıkoyuncu, s.23.

Otoriteyi eline aldıktan sonra kendi akrabalarını önemli mevkilere getirdi. Kuvay-ı Milliye ile Madanoğlu Mustafa Bey arasında sonu gelmeyen bir mücadele başladı³⁸.

Madanoğlu Mustafa Bey, Eşme Yunan işgalinden kurtulunca kaçmak istedi ancak başaramadı³⁹. İzmir, Yunan işgalindeyken Eşme’de kaymakamlık yapması ve Çerkez Ethem ile olan münasebeti onun Bulgaristan’a sürülmesine yol açtı. Madanoğlu Mustafa Bey Yüzellilikler arasına girdi⁴⁰. Celal Bayar bu konuda: “*Madanoğlu Mustafa, Eşme ilçesinde Kuvay-ı Milliye kurulduğu ilk anlarda bu kurulun tahsildarı olmuş, topladığı paraları alıp İzmir’e kaçmıştır.*” şeklinde bilgi vermektedir⁴¹. Yüzellilikler 24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilen Lozan Barış Antlaşmasındaki Genel Affa İlişkin Bildiri ve Protokol’de imzalandı. Bu protokolün imzalanmasıyla genel afftan muaf tutulan 150 kişi 1927 yılında çıkarılan bir kanunla vatandaşlıktan çıkarıldı⁴². 29 Haziran 1938 yılında ise Yüzellilikler’in yurda girmesini engelleyen kanun kaldırıldı⁴³.

Cemal Madanoğlu’nun annesi Nazife Hanım oğlunun kişiliğinin oluşmasında büyük rol oynadı⁴⁴. Cemal Madanoğlu henüz küçük bir yaştayken babasının yanına Eşme’ye gitti. Ancak daha sonra İstanbul’a annesinin yanına döndü. Annesinin himayesinde çocukluk yıllarını geçiren Madanoğlu, 1938 yılında dayısının kızı Ulviye Hanım ile evlendi⁴⁵. (EK 2)

Cemal Madanoğlu, anne ve babasının uyumsuzluğu içerisinde ve savaşın olduğu zor bir dönemde dünyaya geldi. Babasının ihaneti hayatında önemli bir iz bırakırken, annesinin üzerinde olan etkisi karakterini şekillendirdi. Ayrıca ülkenin içinde bulunduğu durum ona askerlik ruhunu aşıladı.

1.2 ÇOCUKLUK VE İLK GENÇLİK YILLARINDA SİYASİ ORTAM

Bulunulan ortam, kişiliğin oturmasında ve fikirlerin oluşumunda en önemli faktörlerden biridir. Madanoğlu’nun çocukluk yılları ülkede en çetin savaşların olduğu döneme denk geldi. Önce Trablusgarp ve Balkan Savaşları, ardından I. Dünya Savaşı ve nihayet

³⁸ Şenli, s.76.

³⁹ Orhan Koloğlu, *Hain’name*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014, s.240; Bayar, s.242.

⁴⁰ Madanoğlu, s.46.

⁴¹ Şenli, s.76.

⁴² Şaduman Halıcı, “Yüzellilikler”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1998, s.23.

⁴³ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.98.

⁴⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs Darbesi*, Simge Yayıncılık Dağıtım, İstanbul 2000, s.343.

⁴⁵ Madanoğlu, s.20, 277.

Kurtuluş Savaşı her çocuk gibi onun üzerinde önemli izler bıraktı. Memleketin kurtuluşunu yapılacak olan yeni inkılâplarda ve reformlarda gördü.

Cemal Madanoğlu 5-6 yaşlarındayken Osmanlı Devleti, 1912-1913 yıllarında Balkan Harbi'nde Rumeli'deki topraklarının hemen tamamını kaybetti. Madanoğlu bu olayı Türk namusunun lekelenmesi olarak düşünüp o yıllarda cebinde kılıç taşırdı. Hemen ardından I. Dünya Savaşı'na ait olan iki gemiyi Çakaltepe civarında görünce milli bağımsızlık duyguları daha da arttı. Madanoğlu bu dönemde eğitimini de ihmal etmedi. Ailesinin isteği üzerine kiliseye gitti ancak daha sonra bıraktı⁴⁶.

I.Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle Osmanlı toprakları yer yer işgale uğradı. İstanbul işgal altındayken yabancı subaylara selam vermek emir gereği idi. Bu kuralı komşusu üstegmene uygulatmamak için yardım ederdi. Eğer işgal kuvvetlerinin bir subayı varsa iki kolunu yana açar orda yabancı subay olduğunu ima ederdi. Böylelikle üstegmen tanıdığını işgalci subaylarla karşılaştırmadan görevine ulaştırırdı⁴⁷.

Madanoğlu henüz 11-12 yaşındayken işgal güçleri ile Türk halkı arasındaki uçurum her geçen gün arttı⁴⁸. Bu yıllarda müzelere ve tarihe ilgi duydu. Hatta çocukluk yıllarında okuldan kaçıp müzeye giderdi⁴⁹. Cemal Madanoğlu, daha sonra anılarında Kurtuluş Savaşına katılan subaylarda savaş yorgunluğu gördüğünü dile getirdi⁵⁰. Türk ordusu büyük mücadeleler içinde savaştan savaşa girerken ülke Türkçülük akımının etkisi altındaydı⁵¹. Cemal Madanoğlu'nun lise yıllarına denk gelen bu dönemde Cumhuriyet kuruldu. Daha sonra Madanoğlu'nun laiklik konusunda fikirleri belirginleşti. Sağ görüşlü bir hocasının etkisiyle memleket için yeni inkılâp planları düşünmeye başladı⁵².

Madanoğlu, Kurtuluş Savaşı sonrasında Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleştirilen köklü inkılâplara şahit oldu. Siyasal, sosyal, hukuki ve kültürel alanda yapılan değişimle ülke çağdaş medeniyetleri yakalama yolunda önemli adımlar attı. Henüz çocuk yaşta bazı icraatlarla memleketi düşmandan koruduğunu düşünürdü. Osmanlı hanedanının yurt dışına sürgün edilmesi, laik hukuka geçilmesi gibi birçok

⁴⁶ Madanoğlu, s.2, 14.

⁴⁷ Madanoğlu, s.5, 23.

⁴⁸ Alev Coşkun, *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2008, s.150.

⁴⁹ Madanoğlu, s.21.

⁵⁰ Muzaffer Çetingüç ve Mustafa Alan, "Savaş Yorgunluğu", *Kriz Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mart 1994, s.250.

⁵¹ Madanoğlu, s.24.

⁵² Efe Güzeloğlu, "İmparatorluk Zabitinden Cumhuriyet Subayına: Erken Cumhuriyet Subaylarının Anılarında Askerî Toplumsal ve Siyasî Düşünce", Harp Akademisi (SAE), İstanbul 2016, s.47.

önemli yenilik Madanoğlu'nun lise yıllarında gerçekleşti. Böylece Madanoğlu 20'li yaşlarına kadar Türk tarihinin en çalkantılı yıllarına ve köklü reform dönemine şahit oldu.

1.3 EĞİTİM HAYATI

Eğitim, kişiliğin oluşmasında çok önemli bir etkidir. Madanoğlu, ilim öğrenmeye olan merakı ve kıvrak zekâsı ile birçok okulu başarıyla bitirdi. Geleceği konusunda ailesinin beklentisi ve kendi istekleri farklıydı. Yurt içi ve yurt dışında aldığı eğitimler ile mesleğinde önemli yerlere geldi.

İlkokulu Kartal Oğuz Alp Zükûr Mektebinde okudu⁵³. İlkokulu bitirdiği yıllarda İstanbul işgal altındaydı. Ortaokulu Kadıköy Mektebi Sultanisi'nde okudu. Bu yıllarda annesinin de etkisiyle mühendis olmayı arzu ediyordu⁵⁴. Ancak ülkenin Fransızlar, İngilizler ve İtalyanlar tarafından işgal altında olması onun kararını değiştirmesine neden oldu⁵⁵.

Sultani'de ortaokulu bitirdikten sonra Kuleli Askeri Lisesi'nde eğitimine devam etti. 1924 yılında milli bağımsızlık duygularıyla Harp Okuluna başladı. Harbiye'de öğrenciyken kendisine “*Cemal İzmir*” diye hitap edilirdi. Çünkü o zamanlar memleketi olan Eşme, İzmir iline bağlıydı⁵⁶. Harp Okulu'nda okurken hocalarının daima özgüven aşıladığını ve Atatürkçülüğün ışığında ilerlemesi konusunda tavsiyeler verdiğini söylerdi⁵⁷. 1926 yılında Harp Okulundan mezun oldu. Subaylıktan sonra piyade sınıfında eğitim aldı⁵⁸.

1939 yılında Harp Akademisi'ne başladı. Eğitim hayatına geri dönmesi Korgeneral Zeki Erokay ile halaoğlu olduğu söylentisinin yayılmasıyla başladı. Bu durum onun akademide büyük bir saygınlık kazanmasını sağladı. Böylelikle görevlerine ara verip eğitim hayatına devam etti⁵⁹. Harp Akademisindeyken askerlik dışında genel kültür ve

⁵³ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.343; Madanoğlu, s.37

⁵⁴ George s.145.

⁵⁵ Madanoğlu, s.7.

⁵⁶ Madanoğlu, s.38, 95.

⁵⁷ Güzeloglu, s.63.

⁵⁸ “İhtilal Karargah Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11.

⁵⁹ Madanoğlu, s.275.

dünyayı tanımaya ağırlık verdi. 1941 yılında akademiye bitirdi⁶⁰. Kurmay subay olarak mezun oldu⁶¹.

1953 yılında Kore’de görevdeyken Amerikan Müşahede eğitimi aldı⁶². Amerika’ya olan hayranlığı ve o yöndeki eğilimi bu dönemden geliyordu⁶³. Cemal Madanoğlu’nun Amerika yanlısı olduğu, ABD Dışişleri Bakanı’nın hazırladığı bir raporda dile getirilmişti⁶⁴.

Madanoğlu, görevini icra ederken eğitimden de geri kalmadı. Ülkenin içinde bulunduğu durumu göze alarak hedefini değiştirdi. Onun için orduda olmak vazgeçilmez olduğu için eğitimde yükselerek Harp Akademisi’ni bitirdi. Amerikan ordusuna olan hayranlığı askeri eğitimini geliştirdi. Gerek bilgi öğrenme isteği ve gerekse bu konudaki yeteneği onu diğerlerinden ayırmaktaydı.

1.4. GÖREVLERİ

Cemal Madanoğlu, yurt içinde ve yurt dışında çeşitli görevlerde bulundu. Edindiği bu tecrübeler onun askerlik mesleğinde tecrübesini artırdı. Madanoğlu, Harp Okulunu bitirince 1927 yılında Muğla’da ilk görevine başladı. Muğla’daki tecrübelerini şöyle anlatmaktadır: “Birliğimle birlikte önemli mücadeleler verdim. O zamanlar ülkenin ekonomisi iyi durumda değildi ve Oniki Ada İtalyanların elindeydi. Muğla ilk görev yerim olduğu için hatalarım oldukça fazla olmuştur.” dedi⁶⁵.

29 Eylül 1929’da Niğde Piyade Alayına atanarak 1930 yılında üsteğmen oldu. Anılarında Niğde’yi “Üzerinde gölge olan bir kasaba” olarak niteler. Madanoğlu’nun görev yaptığı yerlerde merkezi otorite zayıf olup inisiyatif ön plandaydı. Bu doğrultuda kendisi Niğde’de birliğinde başarı gösteren askerlere ödüller verip onların motivasyonunu artırır. Böylece kendi bölüğünün diğerlerinin önüne geçmesini sağlamaktaydı. Niğde’deki 12. Alay 7. Bölükteki görevini 28 Ağustos 1933’te bitirdi⁶⁶.

1933’te Siirt 10. Seyyar Jandarma Taburu 2. Bölük Takım komutanlığına atandı. (EK 3) Siirt’in Sason kazasında görev yapan Madanoğlu: “Sason’da sık sık kurşun sesleriyle

⁶⁰ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.343-344.

⁶¹ Madanoğlu, s.1.

⁶² Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.343.

⁶³ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2010, s.33.

⁶⁴ Erol Mütercimler, *Komplo Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2006, s.10.

⁶⁵ Madanoğlu, s.47,66.

⁶⁶ Madanoğlu, s.73,89.

uyandık. Kürtlerle yaptığımız mücadele zorlu geçmişti. Sason'da bazı günler aç ve susuz kalmıştık. Askerleri iyi yetiştirmek ve yurda düşmanı sokmamak istiyordum. Diyarbakır Orduevi'ne inerken güvenlik önlemleri alınmıştır. O günlerde ülkenin yönetimi konusundaki eksiklikleri görebiliyordum.” diyerek buradaki anılarını dile getirdi⁶⁷.

Cemal Madanoğlu Sason'da emirlerine karşı gelen bir vali ile çatışma yaşamıştır. Bunun üzerine Madanoğlu bölgedeki halk üzerine ateş açılmasını emrini verdi. Daha sonra bu karardan döndü⁶⁸. Madanoğlu burada gerilla savaşı tekniklerini pratik yaparak öğrendi⁶⁹. 30 Ağustos 1934 yılında yüzbaşı mertebesine terfi etti⁷⁰. Daha yüksek terfiler için gençken aldığı 14 günlük hapis cezasını gayrimeşru yollarla arşivden ve sicilden temizledi⁷¹.

Sason “Yasak Bölge” olarak geçiyordu⁷². 1935-1936 yıllarında Sason'da Abdurrahman Eliye önderliğinde bir isyan çıktı ve Madanoğlu isyanı bastırarak onu sürgüne gönderdi⁷³. Sason'daki isyanın asıl sebebi hükûmetin bölgede otoritesini kuramamasından kaynaklanmıştı. Bölgede yaşanan sorunlar halk ile yöneticileri karşı karşıya getirmekteydi. Cemal Madanoğlu, bu isyanı bastırdıktan sonra terfi etti⁷⁴.

Doğu görevi bittikten sonra 1937 yılında İstanbul'a 189. Alayın 2. Bölük komutanı olarak atandı⁷⁵. 1937-1938 yıllarında doğu illerinde askeri harekâta katıldı⁷⁶. 1941 yılında Kurmay Subay olarak görevine devam etti⁷⁷.

1946 yılında Sıkıyönetim Kurmay Başkanlığı görevini sürdürüyordu. DP'nin kurulmasıyla subayların geçim sıkıntısı ve ülkenin ekonomik durumunun düzeleceği ümidiyle Demokrat Parti'yi destekledi. 1948 yılında Yarbaylık rütbesine yükseldi. 1949 yılında ise Kara Kuvvetleri Harekât Şube Müdürü oldu. 1950 yılında Demokrat Parti'nin seçimleri kazanmasından memnun oldu⁷⁸.

⁶⁷ Madanoğlu, s.123, 147, 150, 233.

⁶⁸ Halil İbrahim Erdin ve İlkut Taha Taslı, “Birlikte Yaşama Perspektifinden Duyarlı Konularda Tarih Yazımı”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 49, Mayıs Haziran 2015, s.21.

⁶⁹ Güzelöğlu, s.24.

⁷⁰ Kahraman, s.204.

⁷¹ Madanoğlu, s.138.

⁷² Mehmet Pınar, “Cumhuriyet Döneminde Merkez ile Taşra Arasında İletişimsizliğe Bir Örnek Sason İsyanı”, *Route Educational and a Social Science Journal*, Cilt 3, Sayı 5, s.50.

⁷³ Ömer Ağin, *Kürtler Kemalizm ve TKP*, Varsus Kitap, İstanbul 2006, s.63.

⁷⁴ Pınar, s.44, 46.

⁷⁵ Madanoğlu, s.268, 271.

⁷⁶ “İhtilal Karargâh Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11.

⁷⁷ Madanoğlu, s.1.

⁷⁸ Madanoğlu, s.323,335

1950 yılında Kore'ye gönderilen Türk Birliğine Alay Komutanı olarak katıldı⁷⁹. (EK 4, EK 5, EK 6) Anılarında, Kore'ye giderken birçok zorluklarla mücadele ettiğini belirtir. Buradaki gemi yolculuğunda her eri kendi birlik komutanının emrine girdirip işleri güçlkle düzelttiğini dile getirir. Kore'deki durumun hem ahlaken hem maddi olarak çok kötü olduğundan bahseder. 1952 yılında Kore Tugay Komutanı Yardımcılığı görevine atandı⁸⁰ ve bu görevi 1954 yılına kadar sürdürdü⁸¹. 1954 yılında ve diğer üç subaydan oluşan bir heyet ile Anzak Günü'ne katılmak üzere Yeni Zelanda'ya gitti⁸². 1954 yılında Kore'den dönünce Tuğgeneral oldu⁸³.

1957 yılında Sivas ve Siirt'te 12'inci tümenin başında bulundu. Aynı yıl Erzurum'da Ordu Kurmay Başkanlığı yaptı. 1958 yılında Ankara'da Zırhlı Eğitim Tümen Komutanlığı görevini yürüttü⁸⁴. Ardından “Onuncu Tümen Kumandanlığına tayin edildi.” 10. Tümen Elazığ'da bulunuyordu⁸⁵. 1959 yılında Ankara'da Kara Kuvvetleri Komutanlığı Lojistik Daire Başkanlığı'na getirildi⁸⁶. Darbenin iki numaralı kumandanı sıfatıyla⁸⁷ Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı görevini sürdürdü⁸⁸. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nde geçici liderlik görevini üstlendi⁸⁹. 30 Ağustos 1960 tarihinde tümgenerallikten korgeneralliğe terfi etti⁹⁰.

Cemal Madanoğlu'nun ilk görev yeri olan Muğla'da henüz 20 yaşındaydı. Birçok hatayı geride bırakıp Niğde'de liderlik özelliğini ortaya koydu. Sason'da gördüğü yokluk iktidara karşı olan öfkesini artırırken ilk askerlik tecrübelerini burada kazandı. İstanbul'da savaşın zorlukları ile mücadele ederken akademiye girdi. Daha sonra taze kan arayışı ile DP'nin kurulmasını destekledi. Kore'deki görevini DP döneminde

⁷⁹ Cengiz Atlı, “Kore Savaşı ve Kore Savaşına İğdır'dan Katılanlar”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, Haziran 2014, s.438.

⁸⁰ Madanoğlu, s.233, 346.

⁸¹ “İhtilal Karargâh Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11.

⁸² Haluk Oral, “Kore'deki Çanakkale”, *Tarih Dergisi*, Sayı 37, Haziran 2017, s.47.

⁸³ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976, s.175.

⁸⁴ Madanoğlu, s.5.

⁸⁵ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No: 30794, Yer No: 272-29-6.

⁸⁶ “İhtilal Karargâh Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11; 29 Ağustos 1959 “10. Tümen kumandanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu'nun Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanlığına tayini tensip edilmiştir.” Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No: 31465, Yer No: 277-26-21.

⁸⁷ Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul 1971, s.177.

⁸⁸ Mehmet Arif Demirel, *27 Mayıs Masallar ve Gerçekler*, Toplumsal Yayıncılık, İstanbul 2012, s.78; Müşerref Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975, s.106.

⁸⁹ “İhtilal Karargâh Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11.

⁹⁰ “Cemal Madanoğlu Tümgenerallikten Korgeneralliğe Terfi Etmiştir.”, *Ulus*, 30 Ağustos 1960, s.1; Cengiz Sunay, “27 Mayıs'tan 13 Kasım'a Milli Birlik Komitesi”, *Mediterranean International Congress on Social Sciences, Social and Cultural Integration in Balkans*, Cilt 2, Ekim 2017, s.157; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politika..*, s.222.

sürdürürken Tuğgenerallik onu bekliyordu. Tümen Komutanlığı görevleri onu bir adım ileri taşıdı. Ancak asıl gücünü 1960 darbesinde yapmış olduğu görevler ile kazandı.

1.5 KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

27 Mayıs askeri darbesinin etkili generali Madanoğlu girişken, asi, cesur, mütevazı, sert ve fevri bir kişiliğe sahipti. Bu dikkat çeken kişiliği Cemal Madanoğlu'nun 27 Mayıs'ta önemli bir komutan olmasında etkili olmuştu. Kişisel özellikleri gerek darbe öncesinde ve gerekse darbe esnasında onu ön plana taşıdı. Madanoğlu'na bir dönem için avantaj sağlayan bu özellikleri her zaman başarı getirmedi.

Cemal Madanoğlu'nun darbede önemli mevkilere gelmesinde girişkenlik özelliği etkili oldu. Bu durum onun sosyal çevresini genişletirken gücünü artırdı. Bu noktada üyesi olduğu Milli Birlik Komitesi içerisinde etkin olmasını sağladı. Ordu içerisinde sivrilmiş ve herkes tarafından tanınır hale gelmişti⁹¹. Genelkurmay'da kendisi ile aynı fikirde olan arkadaşlarını yakalarına bir toplu iğne takarak Harp Okulu'na gönderirdi. Böylece komite üyelerini farklı yöntemlerle tanımaya başladı⁹².

Enerjisinin yüksek olması ve cana yakın tavrı onun aranan bir insan olmasını sağladı. Darbe hükûmetinin kurulmasında profesörlerin ve politikacıların fikrini almayı ihmal etmedi⁹³. Tecrübeli ve aydın insanlarla konuşmayı kendine bir görev haline getirdi⁹⁴. Diğer üyelere sözünü geçirmesinde babacan tavrı ve samimi üslubu etkili oldu⁹⁵. Madanoğlu'nun samimi ve içten olarak yaptığı röportajlar daha sonra büyük sorunlarla karşılaşmasına sebep oldu⁹⁶. Milli Birlik Komitesi'nde diğer üyelerle yaptığı sohbetler oldukça verimli geçirdi⁹⁷.

Cemal Madanoğlu, sıkı bir disiplin ve hiyerarşiye sahip olan askerlik mesleğinin içerisinde olmasına rağmen otorite karşıtıydı. Asi tavırları ve hükûmete karşı uyumsuzluğa meyilli olması onu isyana teşvik etti. Menderes döneminde hükûmete ilk başta sempati duyarken daha sonra büyük bir öfke beslemeye başladı⁹⁸. Anılarında,

⁹¹ Elevli, s.45.

⁹² Sıtkı Ulay, *Giderayak*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996, s.53.

⁹³ Orhan Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul 1973, s.164.

⁹⁴ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.344.

⁹⁵ Meltem Şahin, "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin Meşrulaştırılma Çabası Akis Dergisi Örneği", *Turkish Studies Dergisi*, Cilt 13, Sayı 10, Bahar 2018, s.647; Erkanlı, s.162.

⁹⁶ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.352.

⁹⁷ Elevli, s.46.

⁹⁸ <https://www.fikirteknesi.com/ezanin-muzmin-hasimleri-darbeciler/>, saat:19.43, 28.11.2019.

birliklerini kontrol altına almak için emir komuta zincirine riayet etmediğini şu şekilde dile getirir: “Niğde eğitimlerinde başarı gösteren eri çağırırım. Ona imzaman ve bölüğün damgası olduğu yuvarlak kartonu hediye ederim. Sonra derim ki “Hadi sen köyüne git, hafta başında eğitime yetiş! Olmazsa nöbetini satarsın. Yakın arkadaşına dersin ki benim yerime nöbet tutarsan sana bu damgalı yuvarlığı veririm” dersin⁹⁹.”

Tüm bu işleri başarmak için elbette cesur olmak gerekmektedir. Cesaret, Madanoğlu’nun en bariz özelliklerden birisidir. 9 Subay olayı faillerinden Necati Tacan, Madanoğlu hakkında: “Ben ölürsem Cemal Madanoğlu Paşa’yı getirin bu yürekli adamdır, koç gibidir.” diye belirtir¹⁰⁰. Sıtkı Ulay, onun hakkında: “Atılgan ve cesur fikirli bir general” tanımını yapmıştır¹⁰¹. Basın ve kamuoyu ise Cemal Madanoğlu’nu cuntalaşmaya yatkın bir karakter olarak vermişti¹⁰². Dünder Taşer, onu deli dolu bir general olduğunu ve onun bu heyecanının Sıkıyönetim Komutanı olmasını ve yükselerek korgeneralliğe terfi etmesini sağladığını ifade eder¹⁰³.

Yukarıda saydığımız özellikleri onun ön planda olmaktan haz duyduğunu gösterir. Ancak birçok durumda mütevazı ve olayın arka perdesinde kalmayı tercih ettiği de görülmektedir. Arkadaşları onun hakkında, fotoğrafçılardan kaçan, gazetecileri sevdiği halde konuşmak istemeyen ve çok şeyler yaptığı halde hiçbir şey yapmadığını söyleyen bir general olduğunu dile getirir. Milli Birlik Komite üyesi Avni ELEVİ, Cemal Madanoğlu hakkında: “Ben hayatımda onun kadar zeki ve mütevazı bir insan görmedim.” diyerek onun alçak gönüllü olduğunu dile getirmektedir¹⁰⁴. DP milletvekili Rıfık Salim Burçak ise anılarında Madanoğlu’nun kendilerinin yanlışlıkla tutuklandığı zaman özür dileycek kadar yumuşak başlı ve mütevazı olduğunu belirtir¹⁰⁵.

Orduda tümen komutanıyken yedek teğmenlerle tavla oynaması Madanoğlu’nun mütevazılığına bir örnek olarak verilebilir¹⁰⁶. Diğer bir örnek ise, 27 Mayıs Darbesi’nden sonra kendisine ayrılan koltuğu kabul etmeyerek yönetimden çekilmesi idi¹⁰⁷. Hükûmeti kurmada siyasi bir hırs içinde olmadığını söyleyerek yönetimden çekildi. Hatıralarında “Biz senatör olmak için ihtilal yapmadık.” sözleri bunu

⁹⁹ Madanoğlu, s.80.

¹⁰⁰ Milliyet, 30 Ağustos 1986, s.9.

¹⁰¹ Ulay, s.53.

¹⁰² “Madanoğlu’nu Anarken”, Milliyet, 3 Ağustos 1993, s.15.

¹⁰³ Dünder Taşer, Mesele, Töre Devlet Yayınevi, İstanbul 1973, s.207.

¹⁰⁴ ELEVİ, s.45.

¹⁰⁵ Rıfık Salim Burçak, Yassıada ve Öncesi, Çam Matbaası, Ankara 1976, s.78.

¹⁰⁶ Erkanlı, s.164.

¹⁰⁷ George, s.145.

ispatlar niteliktedir¹⁰⁸. Generalliğe terfi ettiği gün ise “*Yahu bu iş çok ucuzladı, bende general olursam, herkes olur.*” sözleri mütevazılığını ortaya koyar¹⁰⁹.

Askerliğin vermiş olduğu diğer bir özelliği ise sert olmasıydı¹¹⁰. Onun bu özelliği 27 Mayıs Darbesi’nin ikinci Cemal’i ve güçlü generali olmasını sağladı¹¹¹. İnönü’nün damadı Metin Toker, Madanoğlu’nu sert, bir tümgeneral olarak tasvir eder¹¹².

Onu ön plana çıkaran en önemli özelliklerinden biri de hızlı karar alan fevri birisi olmasıydı. Milli Birlik Komitesi’ne darbeye 10 gün kala girdi¹¹³. Madanoğlu’na darbe liderliği teklifi gelince 24 saat içerisinde karar vererek bu görevi erkeklik uğruna kabul etti¹¹⁴. Bütün sorumlulukları üstüne alarak ortaya atıldı¹¹⁵. Mesela, sivil yönetimi kurup kendince iç barışı sağlamak için Demokrat Parti milletvekillerinin bir kısmını ani bir kararla serbest bıraktı. Ardından kısa bir süre sonra bunun yanlış bir karar olduğunu anladı¹¹⁶. Diğer bir olay ise, kendi grubuyla fikirleri örtüşmeyen 14 MBK üyesinin tasfiyesini kısa bir değerlendirme sonrası icraata geçirmiş olmasıdır¹¹⁷. Fikri derinliğinin düşük olması fevri kişiliğinin bir nedenidir¹¹⁸.

Cemal Madanoğlu, tabiatı gereği insanlarla konuşmayı seven ve kolay yakınlık kurabilen bir kişiydi. Ancak bu durum yaratılışındaki asi ruha engel olamamıştır. Onu önem verdiği değerler uğruna harekete geçmeye sevk etmişti. Cesareti ve yeteneği onu dönemdeki birçok emsalinin önüne geçirdi. Gerekli durumlarda sabretmeyi bilirken bazen de hızlı kararlar verip büyük riskler alırdı. Askerliğin vermiş olduğu mizaç ile sakin ve sert bir tutum sergilerdi. Madanoğlu’nun kişiliği, tarihi olayların meydana gelmesinde sahip olunan kişilik yapısının önemini daha iyi ortaya koymaktadır.

¹⁰⁸ “Ordu Yeniden Müdahale Edebilir”, *Milliyet*, 27 Mayıs 1989, s.9.

¹⁰⁹ Erkanlı, s.164.

¹¹⁰ Karavelioğlu, s.160.

¹¹¹ “Cemal Madanoğlu’nun Havlusu Tutuştu”, *Milliyet*, 20 Temmuz 1967, s.5.

¹¹² Metin Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960 -1961*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s.30.

¹¹³ “Madanoğlu “Gürsel müdahaleye 1959’da karar vermişti’ dedi”, *Milliyet*, 9 Haziran 1961, s.1.

¹¹⁴ Altaylı, s.368.

¹¹⁵ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.345.

¹¹⁶ Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s.188.

¹¹⁷ “Madanoğlu’nu Anarken”, *Milliyet*, 3 Ağustos 1993, s.15.

¹¹⁸ Vecdi Çıracıoğlu, *Mustafa Kaplan’ın Devrim Anıları*, Scala Yayıncılık, İstanbul 2019, s.157.

İKİNCİ BÖLÜM

DARBE ÖNCESİNDE TÜRKİYE

2.1 TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARA GELİŞİ

Cumhuriyetin kurulduğu yıldan 1940'lı yılların ortasına gelindiğinde Türkiye hâlâ tek partiyle yönetilmekteydi. 1924 ve 1930'daki çok partili hayata geçiş denemeleri çeşitli nedenlerle sonuçsuz kalmıştı. II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru iç ve dış nedenlerin etkisiyle demokrasiye geçiş için yeni adımlar atılmaya başlandı.

Türk dış politikasının Batı eğilimli olması Batı ile izlenen demokratik adımların bir sonucudur. İki savaş arası dönemde Türkiye, siyasal ve ekonomik anlamda Avrupa Uluslararası Topluluğu'nun bir parçası haline geldi. Türkiye, bu doğrultuda II. Dünya Savaşı öncesi İngiltere ve Fransa ile ittifak anlaşmaları yaparak müttefiklerin yanında yer almıştı¹¹⁹. Savaşın ilk yıllarında Almanya hızlı yükselişle müttefikler aleyhinde genişleyerek neredeyse bütün Avrupa'yı istila edip Türkiye sınırına kadar geldi¹²⁰. Müttefiklerin kendi yanında savaşa girmesi taleplerine rağmen Türkiye, denge politikası takip ederek savaşın dışında kaldı. Özellikle Sovyet Rusya, Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesi konusunda ısrarcı olmuştu¹²¹.

Savaşı müttefiklerin kazanacağını anlaşılmamasıyla Türkiye uluslararası arenada yalnız kaldı. Müttefiklerin Sovyetler dışındaki demokratik grubu, dünyayı demokratik olmayan rejimlerin (Almanya ve İtalya) felakete sürüklediğini belirterek dünyada demokratik değerleri ön plana çıkardılar¹²². Bu sırada Sovyetlerin Türkiye'den toprak talepleri geldi. Sovyetler Türkiye'nin savaşta kendi yanlarında yer almamasına tepki gösterdiler; yenilenmesi gereken dostluk ve saldırmazlık anlaşmasını imzalamayarak Kars ve Ardahan'ı talep edip Boğazların statüsünü de tartışmaya açtılar¹²³.

Öte yandan savaş yıllarının getirdiği ağır ekonomik şartlar ile tek parti sisteminin siyasal hakları kısıtlayıcı özelliği nedeniyle toplum kesimlerinin hemen tamamında

¹¹⁹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1912-1934*, İmge Kitabevi, İstanbul 1996, s.82.

¹²⁰ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2014*, Der Yayınları, İstanbul, s.602.

¹²¹ Nesrin Sarıahmetoğlu ve İlyas Kemaloğlu, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016, s.7.

¹²² Gökhan Metin, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Değişken Dış Politikalarının Basına Yansıması (1939-1945)", Pamukkale Üniversitesi SBE, Denizli 2014, s.62.

¹²³ Uçarol, s.659.

memnuniyetsizlik vardı¹²⁴. Dünya geneline hâkim olan bu tek parti düzeni ülkedeki hızlı kalkınma ve yayılmacı politikaların temeli sayılıyordu¹²⁵. Ancak savaşın verdiği ağır buhran Türkiye’de tek partili sistemin sorgulanmasına ve demokrasiye geçiş için çeşitli adımların atılmasına yol açtı¹²⁶. Cumhuriyet Halk Partisi’nin milletvekilleri dahi tek parti sisteminin getirmiş olduğu engelleri konuşmaya başladı¹²⁷.

Dışarıda yaşanan bu gelişmelerin iç politikaya yansıdığıının en bariz göstergesi Çiftçiye Topraklandırma Yasası’yla ilgili meclis konuşmalarında görüldü. Adnan Menderes ve Emin Sazak yasaya karşı çıkarak sert konuşmalar yaptı¹²⁸. Bunu demokrasi yolunda atılan adımlardan biri olan Dörtlülük Takrir’in verilmesi takip etti¹²⁹. Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes 7 Haziran 1945’te “*Dörtlülük Takrir*” adında bir önergeyi CHP Meclis Grubu’na verdi¹³⁰. Bu önergenin maddelerinden bazıları şu şekildeydi:

1. *Meclis denetimi ulusal egemenliğin sonucu ve dayanağıdır. Bu yüzden anayasamıza uygun olarak belirlenmelidir.*
2. *Vatandaşlar siyasi hak ve özgürlüklerini anayasamızın gerektirdiği şartlarda kullanabilecektir.*
3. *Parti çalışmaları yeni baştan düzenlenecektir*¹³¹.
4. *Demokratik kurumların özgürce hareket etmeleri için anayasanın halkçı ruhunu bir koşula bağlayan bazı kanunlarında değişiklik yapılacaktır*¹³².

Menderes ve arkadaşlarının bu demokratik adımı özellikle üretici kesimin duygularına hitap etmesi açısından itibarlarını artırıyordu¹³³. Dörtler, CHP Meclis Grubu başkanlığına bir önerge vererek anayasada yer alan “*Ulusal Egemenlik*” ilkesinin tam uygulanmasının ve parti çalışmalarının demokratik temellere uydurulmasını istediler¹³⁴.

¹²⁴ Toper Akbaba, *Demokrat Parti ve 27 Mayıs Türk Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1998, s.2.

¹²⁵ M. Serhan Yücel, “Menderes Dönemi 1950-1960”, *Türkler Cilt 16*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.1543.

¹²⁶ Özkan Ağaş, Emel Akal, Yiğit Akın vd, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.188.

¹²⁷ Selahattin Tansel, *27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler*, İstanbul 1960, Milli Eğitim Basınevi, s.1.

¹²⁸ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın...*, s.13.

¹²⁹ Ağaş, Akal ve Akın vd, s.190.

¹³⁰ Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s.14.

¹³¹ Çiracıoğlu, s.70.

¹³² Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s.409; Cihad Baban, *Politika Galerisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970, s.102.

¹³³ Baban, s.102.

¹³⁴ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın...*, s.175.

Dörtlü Takrir ilk olarak mecliste ağır bir eleştiriye maruz kaldı. Daha sonra takriri verenlerin bir kısmı partiden ihraç edildi, bir kısmı ise buna tepki göstererek istifa etti. Dörtlü Takriri verenler yeni bir siyasi oluşum için İsmet İnönü'nün konuşmalarından cesaret alıyorlardı¹³⁵. İsmet İnönü, kontrol edilebilir bir muhalefete sıcak bakıyordu¹³⁶. Dörtlü Takrir de reddedilince Demokrat Parti'nin kuruluşu için bir gerekçe doğdu¹³⁷.

Bu gelişmeler yaşanırken 7 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ, Milli Kalkınma Partisini kurmak için hükümete başvurdu¹³⁸. Hükümet tarafından izin verilince 18 Temmuz 1945'te Demirağ liderliğinde Milli Kalkınma Partisi kuruldu¹³⁹. Ancak parti istenen performansı gösteremedi ve ses getirmedi¹⁴⁰. İsmet İnönü ve Halk Partisi, Türkiye'yi daha ileri bir seviyeye götürmek için çok partili demokratik bir dönemin başlamasını istiyordu¹⁴¹. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 tarihli meclis açılış konuşmasında bir muhalefet partisinin varlığına karşın *"Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır."* diyerek çok partili hayata olumlu yaklaştığını gösterdi¹⁴².

Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurdular¹⁴³. CHP'ye karşı oluşturulmak istenen muhalif parti yine CHP içinden doğmuştu¹⁴⁴. Ancak Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra gücünü kaybetmeye başladı¹⁴⁵. Cumhuriyet Halk Partisi seçkin aydınların desteklediği bir kent partisi, Demokrat Parti ise halkçı kır partisi olarak tanımlandı¹⁴⁶. Demokrat Parti yavaş yavaş inşa edilirken, Türkiye daha halkçı bir düzene girdi. Çünkü tek partili dönemde üst sınıf baskısından dolayı halkın yorgunluğu

¹³⁵ Nermin Abadan, *Kum Saatini İzlerken*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.147; Birand, Dündar ve Çaplı, s.21.

¹³⁶ Yücel, s.1543.

¹³⁷ İsmet Bozdağ, *Darağacında Bir Menderes*, Truva Yayınları, İstanbul 2004, s.26.

¹³⁸ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hill Yayınları, İstanbul 2010, s.29.

¹³⁹ Osman Tarım, "27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisine Türkiye", Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2013, s.2; Mustafa Oral, Milletlerarası Konjonktürün Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Üzerindeki Etkileri, 5-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu *"Darbeler ve Tepkiler"*, Giresun 2017, s.856.

¹⁴⁰ Başgil, s.47.

¹⁴¹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.225; Ulay, Giderayak..., s.31.

¹⁴² Tunçkanat, s.16 ; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.30.

¹⁴³ Ahmet Turan, *Darbe Arası Türkiye*, Resital Yayıncılık, İstanbul 2007, s.35; Tuğçe Erdoğan, "Demokrasi Sürecinde Türkiye: 27 Mayıs'tan 12 Mart'a", *Sosyal Bilimler Beşeri Dergisi*, Sayı 6, Güz 2017, s.101.

¹⁴⁴ Cengiz Sunay, *Türk Siyasetinde Sivil - Asker İlişkileri 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve Sonrası*, Orion Kitabevi, Ankara 2010, s.87.

¹⁴⁵ Çavdar, s.457.

¹⁴⁶ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.68.

göze çarpıyor ve askeri düzen son derece sert bir biçimde muhafaza ediliyordu¹⁴⁷. Ayrıca Türk milleti ve Türk Silahlı Kuvvetleri de tek parti ve değişmez genel başkan düzenini istemiyorlardı¹⁴⁸.

CHP savaş yıllarındaki yokluk ve sıkıntıları hatırlatıyordu. Demokrat Parti, taze bir kan arayışı içinde olan Türk halkına yeni bir umut olarak görüldü. Halkın nezdinde özgürlükleri temsil eden DP, birçok kesim tarafından destek gördü¹⁴⁹. Artık Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim politikaları halkı tatmin etmiyordu¹⁵⁰. CHP, Demokrat Parti'nin halk tarafından desteklendiğini görünce genel seçimleri öne çekerek baskın seçime gitti¹⁵¹. Cumhuriyet tarihimizin ilk çok partili ve tek dereceli seçimi 21 Temmuz 1946'da yapıldı¹⁵².

DP tarafından hileli seçimler olarak tanımlanan bu oylamada istenen başarı elde edilemedi¹⁵³. Çünkü yurt çapında teşkilatlanmasını henüz tamamlayamamış ve en önemlisi de seçimler açık oy gizli sayım usulü ile yapılmıştı¹⁵⁴. Buna rağmen Demokrat Parti 60'dan fazla milletvekili çıkardı¹⁵⁵. Parti ordu tarafından da büyük destek görmeye başladı¹⁵⁶. Demokrat Parti'nin muhalefet olduğu dönemde aşırı görüşlere karşı olduğu görüldü¹⁵⁷. Kendi prensipleri çerçevesinde ikinci büyük kongresini 1949'da topladı¹⁵⁸. Kongredeki görüş birliğinden sonra bütün ülkeyi dolaşarak 1950 seçimleri geldiğinde umutlu ve heyecanlı bir seçim kampanyası başlattı¹⁵⁹.

DP, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde %53 oy oranı ile büyük bir başarı kazandı. CHP ise beklenenden fazla olarak %40 a yakın oy almıştı. Bunun sebebi 1948-1950 yıllarında akıllıca izlediği liberal ekonomi politikalarıydı¹⁶⁰. Demokrat Parti seçimleri büyük oy farkı ile kazanınca İsmet İnönü “*Madem millet beni istemiyor, o halde milletin istediği ve*

¹⁴⁷ Esin, s.34.

¹⁴⁸ Ulay, Giderayak..., s.34.

¹⁴⁹ Turan, s.23, 39.

¹⁵⁰ Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966, s.32; Akbaba, s.17.

¹⁵¹ Ahmet Aslan, *Kürtler Sofrası*, Anatolia Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s.127; Mütercimler, s.60.

¹⁵² Yücel, s.1544.

¹⁵³ Başgil, s.47.

¹⁵⁴ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.38; Baban, s.102.

¹⁵⁵ Başgil, s.257.

¹⁵⁶ Can Kaya İsen, *22 Şubat-22 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010, s.15; Karpat, s.250.

¹⁵⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.77.

¹⁵⁸ Tunçkanat, s.33.

¹⁵⁹ Burçak, *On Yılın...*, s.44.

¹⁶⁰ Yücel, s.1544.

seçtiği zümreye hükümeti devretmek lâzımdır.” diyerek milli iradeye saygı duyduğunu gösterdi¹⁶¹.

Demokrat Parti, 22 Mayıs 1950 tarihinde iktidarı CHP’den devraldı¹⁶². Halkın özgürlük sloganları ve büyük umutlarıyla iktidara geldi. Cumhuriyet Halk Partisi muhalifleri, DP sıralarında saf tuttu¹⁶³. Genel Yönetim Kurulu, Celal Bayar’ı Cumhurbaşkanlığına getirmek isterken, teşkilat Bayar’ın başbakan olmasından yana ağırlık koydu¹⁶⁴. Celal Bayar, 30 sene büyük mevkilerde görev yaptığı için siyaset kurdu olarak görülüyordu¹⁶⁵. Sonuçta Celal Bayar cumhurbaşkanı seçildi, yeni hükümeti kurma görevi ise Adnan Menderes’e verildi¹⁶⁶.

Menderes’in başbakanlığa gelmesi en çok Bayar tarafından istenildi. Çünkü Menderes’in milletin ruhuna hitap ettiğini biliyor ve kendiside bu durumda iktidarda kalmayı sürdürmek istiyordu¹⁶⁷. Eylül 1950’de yapılan yerel seçimlerle 600 belediye başkanlığının 560’ı Demokrat Parti’nin yönetimine geçti¹⁶⁸. DP’lilerin “*Beyaz İhtilal*” olarak tanımladığı bu iktidar zaferi kırsal kesim sayesinde kazanıldı¹⁶⁹. Böylece 27 sene hüküm süren tek parti rejimi sona ermiş oldu¹⁷⁰.

Cumhuriyetin ilk yıllarında iki kez çok partili hayata geçiş denemesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından II. Dünya Savaşı’nın oluşturduğu siyasi ortam Türkiye’de demokrasiye geçişi tetikledi. Atatürk döneminde İnönü’nün görevden ayrılmasıyla yerine başbakan olan Celal Bayar, DP’yi iktidara taşıyarak bir kez daha İnönü’yü iktidardan uzaklaştırmış oldu. Adnan Menderes de 1930’da CHP’ye karşı kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası Aydın il başkanlığından başbakanlığa yükseldi. Şimdi icraat yapma zamanıydı.

2.2 ÖNEMLİ İCRAATLAR VE BAŞARILAR

DP iktidara geldikten sonra geniş halk kitlelerinin beğenisini kazanan önemli ve başarılı icraatlara imza attı. Hak ve özgürlükler alanında yapılanlar ve bilhassa Türkçe ezan ve

¹⁶¹ Elevation, s.63.

¹⁶² Gül Tuğba Dağcı, *Osmanlıdan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi*, İlgı Yayınları, İstanbul 2006, s.32.

¹⁶³ Turan, s.45-47.

¹⁶⁴ Bozdağ, *Darağacında Bir Başbakan...*, s.127.

¹⁶⁵ Nimet Arzik, *Menderes’i İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara 1960, s.66.

¹⁶⁶ Tunçkanat, s.39-40.

¹⁶⁷ Yücel, s.1544.

¹⁶⁸ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.60.

¹⁶⁹ Esin, s.22.

¹⁷⁰ Dağcı, s.43.

din eğitimi konusunda atılan adımlar halkın büyük bir kısmının gönlünü kazanan uygulamalardı. DP'nin asıl başarısı ise ekonomi ve ulaşım alanındaki icraatlarıydı. Öte yandan uluslararası ilişkiler noktasında da önemli açılımlar sağlandı. Bütün bu icraatlar sandığa da yansdı. DP girdiği iki genel seçimi de büyük oy farklarıyla kazandı. Şimdi bu hususları belirli başlıklar halinde ele alarak inceleyelim.

2.2.1 Ekonomi ve Ulaşım Alanında Yapılanlar

İnönü'den devralınan ekonomide İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma dış borçlar hâkimdir. Dış ticaret açığı kısa vadeli ticaret kredileriyle kapatılıyordu. Ayrıca Varlık Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi eylemler, varlıklı çevrelerle oluşturulan çıkar ilişkilerine zarar verdi. Demokrat Parti dönemine kadar süregelen özel girişimler iktisat politikasının vazgeçilmezi oldu. Demokrat Partide kendi kuruluşuna katkı sağlayan büyük arazi sahibi politikacılar ve tüccarlara özel imtiyazlar tanıdı¹⁷¹. DP'nin ilk dört yılındaki en önemli başarısı bu alanlarda olmuştur. Demokrat Parti, Ağustos 1950'ta özel girişimi ve sermayeyi teşvik etmek amacıyla Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası'nı kurdu¹⁷².

Sovyet tehdidi karşısında iktisadi kalkınmanın hızlandırılması için İnönü döneminde yapılan dış borçlanmalara ve yabancı sermaye yatırımlarına Adnan Menderes de devam etti¹⁷³. Bu sayede tarımda makineleşmeye geçilmesi ve toplam ekilebilen arazi oranının artmasıyla tarımsal üretimde adeta patlama yaşandı. Kore Savaşı'nın sağladığı uygun ortam sayesinde tarımdan elde edilen gelir iki katına çıktı¹⁷⁴. 1952 yılına gelindiğinde ise traktörler ile bütün topraklar ekildi. Büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Türk toplumu büyük bir refah elde etti¹⁷⁵. İnsan gücüne duyulan ihtiyacın azalmasıyla köyden kente büyük oranda göç oldu¹⁷⁶.

DP döneminde ihracat gelirleri ve devralınan döviz rezervlerinin etkisiyle ithalat büyük oranda artmıştır. Liberasyon listeleri genişlerken ithalat hacmi hızla büyüdü. Ayrıca tarımsal üreticilerin, tüccarların, sanayicilerin ve işçi gelirlerinin artması da büyük

¹⁷¹ Yahya Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi 1923-1950*, Yurt Yayınları, Ankara 1982, s.194, 205, 245.

¹⁷² Yücel, s.1546.

¹⁷³ Tezel, 202.

¹⁷⁴ Zeynep Müjde Sakar, "1949-1955 Yıllarında Türkiye'de Hububat İthalatı ve İhracatı Politikalarının Ülke Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", *Akdeniz Uluslararası Kongresi Tebliğleri*, Ohrid 2017, s.604.

¹⁷⁵ Selim Kurt, "27 Mayıs Darbesi ve Cumhuriyet Dönemi Darbelerine Olası Etkileri", *"Darbeler ve Tepkiler" 5-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu*, Giresun 2017, s.856; Tunçkanat, s.64; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.175-177.

¹⁷⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın...*, s.13.

memnuniyet oluřturdu¹⁷⁷. 1950-1954 yılları arası Türk ekonomisinde canlılık ve bolluk dönemini temsil ediyordu¹⁷⁸. Köy ve kenti birbirine bağlayan yolların yapılması ürünlerin ulusal ve uluslararası pazara açılmasını sağladı. 1950 ve sonrası karayolları yapımına önem verildi. Yapılan yeni yollarla iç ticarete ve ulaşımında büyük kolaylıklar sağlandı¹⁷⁹.

18 Ocak 1954'te "*Petrol Kanunu*" adı altında yabancılara ülkemizde petrol aramalarına ve işletmelerine izin veren bir kanun çıkarıldı. İşçinin ve köylü kesimin yüzünü güldürmek amacıyla kredi ihtiyaçları büyük oranda karşılandı. Tarımsal ürünlerin fiyatı artırılarak kırsal kesimde yaşayan insanların daha fazla gelir elde etmesi sağlandı. Bu tür icraatlar sonunda işsizlik büyük oranda azaldı. İktisadi alanda yapılan yeniliklerin birçoğu tarım alanında oldu. Maden üretimi artırıldı ve demir-bakır ihracatı büyük oranda yükseldi. Şeker, çimento ve dokuma alanında önemli gelişmeler sağlandı¹⁸⁰. 1957 yılında Türk çiftçisinin memnuniyetini artırmak amacıyla buğday alım fiyatları yükseltildi¹⁸¹.

Demokrat Parti'nin liberal sistemin doğru uygulamasıyla ithalat ve ihracat oranlarında büyük artış yaşandı¹⁸². İktidarının ilk yıllarında inşaat, nakliyat, ticaret ve sosyal alanlarında büyük gelişme oldu. Hızlı bir şekilde yatırımlara girişilerek halka bu yollarla hizmet edildi. Artık Türkiye, sadece devleti idare eden kesimi seçen bir ülke değil mevcut imkânları elde etmek için çaba harcayan bir ülke haline geldi¹⁸³.

İnönü döneminde yaşanan kıtlık ve ağır ekonomik sorunlardan sonra halk DP iktidarına büyük bir destek verdi¹⁸⁴. Ancak 1954'ten sonra halkın memnuniyetini sağlamak için çaba sarf edilmesine rağmen genel ekonomik durum kötüleşme eğilimine girmeye başladı. Dış borçlar artarken bunları ödemede de sıkıntılar yaşanmaya başladı. Ekonomik kalkınma hareketlerinin aynı tempoda ilerlemesi için dönemin şartlarının uygun olması gerekiyordu¹⁸⁵.

¹⁷⁷ Şevket Pamuk, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s.266.

¹⁷⁸ Hüner Tuncer, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s.13.

¹⁷⁹ Turan, s.32.

¹⁸⁰ Dağcı, s.33,43.

¹⁸¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.184.

¹⁸² Başgil, s.96.

¹⁸³ Taşer, s.111.

¹⁸⁴ Akbaba, s.17.

¹⁸⁵ Burçak, *On Yılın...*, s.405, 503.

2.2.2 Uluslararası Alanda Gelişmeler

Demokrat Parti, dış politikada da büyük bir başarı gösterdi. NATO'ya giriş, paktlara giriş ve Kıbrıs meselesinde elde edilen kazançlar uluslararası gelişmelerden bazılarıdır. ABD ve Sovyetler mücadelesinin Kore'de sahne bulması dünya tarafından tepki çekmişti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Türkiye'den 4500 askerin Kore'ye gönderilmesini talep etti¹⁸⁶. Türk ordusu Kore'ye gönderilirken NATO için ABD'nin desteği alınmıştı. Türkiye, ABD'nin yanında Kore Savaşı'na katılarak NATO'ya girdi¹⁸⁷.

NATO'ya girişe çok sıcak bakmayan Hava Kuvvetleri Komutanı Muzaffer Göksenin emekli edildi¹⁸⁸. Menderes bu girişi tüm Türk milletinin genel arzusu olarak gösterirken, İsmet İnönü ise “*Bu eser ulusal politikanın sağladığı ulusal bir eserdir.*” diyerek hükümeti kutladı¹⁸⁹. Türkiye NATO'ya girdikten sonra Avrupalı devletlerle sıkı münasebetler içine girdi. Menderes'in girişimleri sayesinde Türkiye, Avrupa üyelerinin sahip olduğu tam ve sağlam bir güvenlik garantisinin teminatını aldı¹⁹⁰. Ayrıca Türk ordusu savaş tehdidi karşısında kendini güvene alıyordu. Ekonomik olarak ise dış yardımlar ve yabancı sermaye ülkenin ekonomisine büyük katkı sağladı¹⁹¹.

Demokrat Parti'nin uluslararası alandaki başarıları yeni imzalanacak paktlarla devam etti¹⁹². İlk olarak Bağdat Paktı'na girmek için Adnan Menderes'in yoğun çabaları oldu. Menderes, Irak'ı ziyarete gittiğinde ve iki devletin ittifak için temelleri atıldı. Irak başbakanı (Nuri Sait Paşa) ile olan görüşmesinde Bağdat Paktı'nın önemini açıkladı. Ziyaret sonucunda 24 Şubat 1955'de Menderes ve Nuri Sait Paşa arasında Bağdat Paktı imzalandı. Pakta İngiltere, Pakistan, ABD ve İran katıldı¹⁹³. Daha sonra Tahran'da toplanan pakta Menderes ve Köprülü katıldı¹⁹⁴. Diğer Arap ülkeleri buna çekimser kaldılar. Pakt, 1958'deki değişiklikler ile “*Merkezi Antlaşma Teşkilatı*” adını aldı¹⁹⁵. Bölge

¹⁸⁶ Yücel, s.1545.

¹⁸⁷ Dağcı, s.43.

¹⁸⁸ Yücel, s.1547.

¹⁸⁹ Erol Maraşlı, *Türkiye'de Askeri Darbe Teşebbüsü*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2015, s.72.

¹⁹⁰ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.500.

¹⁹¹ Demirer, *27 Mayıs Masallar...*, s.44.

¹⁹² Dağcı, s.40.

¹⁹³ Cengiz Atı, “Başbakan Adnan Menderes'in 1955 Yılı Seyahatleri”, *Akdeniz Uluslararası Kongresi Tebliğleri*, Ohrid 2017 s.144; Kongar, s.180.

¹⁹⁴ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın...*, s.149.

¹⁹⁵ H.Bayram Kaçmazoğlu, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000, s.17.

ülkelerinin bir araya gelerek yaptığı Bağdat Paktı Menderes döneminde uluslararası ilişkileri üst seviyeye çıkardı.

1956 yılında DP meclis grubu, yayınladığı bir bildiride Yunanistan'ın Kıbrıs meselesinde ısrar etmesi halinde Türkiye Oniki Ada ve Garbi Trakya mevzusunu gündeme getirdi¹⁹⁶. 1957 yılında Sovyet Rusya diktatörü Kruşçev, Amerika'yı ziyaret etmiş ve iki memleket Soğuk Savaş'ın ortadan kaldırılması için karşılıklı iyi niyet gösterileri yaptı. Hem Amerika hem de Rusya aradaki ilişkileri yumuşatmak istedi. Adnan Menderes 1957'de yine Kıbrıs meselesi için Londra'da bulundu. Bununla beraber, Kıbrıs Doğu Akdeniz Konferansı'nda Fatin Rüştü Zorlu ve Rüştü Erdelhun gibi önemli delegelerle temsil edildi¹⁹⁷.

Zorlu, Kıbrıs meselesi için, *“Haklı davamızın, daima karşı tarafın haklı iddiaları ile kabili telif olduğu kanaatindeyiz”* demişti¹⁹⁸. Kıbrıs meselesine, Türk çıkarlarına uygun bir çözüm yolu bulmak üzere Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında bir heyet çalışma halindeydi. Aynı zamanda Menderes bu konu hakkında: *“Biz adanın taksimi meselesinde 120 bin nüfusu yabancı ellere bırakamayız. Orada 25 milyona nıgehban olan bir kara parçasında, mutlaka ileri karakolumuzun mevcut bulunmasını zaruri görürüz. Adanın taksimini nihayet azami fedakârlık olarak kabul ederiz”* demişti. Menderes'in dış politikada önemli bir konu olarak gördüğü Kıbrıs Meselesi daha sonra Londra ve Zürih antlaşmalarıyla bir neticeye bağlandı¹⁹⁹. Bu sorunun halledilmesi ile birlikte gençlik iktidara güvenerek mevcut siyasi durumun düzeltilmesi için büyük çaba sarf etti²⁰⁰. ABD, 1957 yılında Orta Doğu'daki güç dengesini sağlamak için buradaki ülkelere yardım etmek istedi. Adnan Menderes, *“Eisenhower Doktrini”* olarak anılan bu yardım ile ülke içinde ve dışında prestijini daha fazla artırdı²⁰¹.

2.2.3 Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi

Demokrat Parti hükümetinin bu alandaki ilk icraatı ezan konusunu ele almak oldu²⁰². 16 Haziran 1950 tarihinde ezan tekrar Arapça okunmaya başlandı. Böylece CHP

¹⁹⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın...*, s.152.

¹⁹⁷ Baban, s.171-173.

¹⁹⁸ Demirer, *Masallar ve Gerçekler...*, s.656.

¹⁹⁹ Baban, s.221-224.

²⁰⁰ Ak Devrim, Başbakanlık Devlet Basımevi, Ankara 1960, s.23.

²⁰¹ Yücel, s.1553.

²⁰² Burcu Çulhaoğlu, “Bir Garip Demokratikleşme: Demokrasiye Geçiş Döneminde İleri ve Geri Kavramlarının Kurgulanışı ve Orhan Veli'nin Yaprak Dergisi (1 Ocak 1949 - 15 Haziran 1950), *“Siyasi*

dönemindeki önemli bir icraat değiştirildi²⁰³. Ezanın Türkçe okutulması 29 Ocak 1932’de CHP tarafından alınan bir kararla olmuştur. Reşit Galip, hafızlara; “*Camilerde Türkçe Kur’an okuyacaksınız.*” diyerek bu icraatlarını somutlaştırmıştır²⁰⁴. İlk Türkçe ezan 30 Ocak 1932 tarihinde okundu²⁰⁵. Halk Türkçe ezanı, Arapçasında bulunan mistik çekicilikten uzak görüyordu²⁰⁶. Menderes hükümeti ezanın Arapça ya da Türkçe okunması isteğini müezzinlere bırakarak demokratik bir yol izledi. Birçoğu Arapça okumayı tercih edince 1950 yılında ezan tekrar Arapça okunmaya başladı. Bu durum İslamiyet’e yönelik liberal politikanın sürdürülmesidir²⁰⁷. Ezanın Demokrat Parti döneminde Arapça okunması parti için önemli bir reform oldu²⁰⁸. Ancak DP iktidarı döneminde ezan tek bir camide bile Türkçe okunmadı²⁰⁹. Konu tartışmaya kapalı olduğu için meclisteki bütün üyeler tarafından kabul edildi²¹⁰.

Daha sonra Demokrat Parti işçilere grev hakkı tanıyacağını ilan etti²¹¹. Bu konuda Fuat Köprülü, “*Biz Türk işçisinin milliyetçi duygularına inanıyoruz.*” diyerek işçilerin milli çıkarları ön planda tutulduğunu gösterdi. Profesör Sadi Irmak bu konunun önemini: “*Devletçiliğin en kuvvetli tarafı kalabalık ve fakat maddi yönden zayıf sınıfların refah ve mutluluğunu artırmaktır.*” diye belirtir. Celal Bayar ise “*Grev Hakkı demokrasi ruhunun bir gereğidir.*” diyerek önemine değindi²¹². Ardından “*Ücretli hafta sonu tatili*” kanunu da gözden geçirildi²¹³. DP döneminde öğrenci derneklerine faaliyet hakkı tanındı²¹⁴.

14 Temmuz 1950 tarihinde DP, “*Genel Af*” çıkararak sosyal barışın sağlanması için yeni bir adım attı²¹⁵. 1951 tarihinde DP meclis grubunda, eğitim konusunda da bazı kararlar alındı. Bunlar: Arapça eğitiminin ve din derslerinin ortaokulda öğretilmesidir²¹⁶. Din

İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi, İstanbul Okan Üniversitesi 2014, s.94; Demirer, 27 Mayıs Masallar..., s.225.

²⁰³ Turan, s.49.

²⁰⁴ <http://ahmetsaltik.net/tag/prof-dr-secil-karal-akgun-turkce-ezan/>, 18.04.2020, 14.21.

²⁰⁵ Çiracıoğlu, s.115.

²⁰⁶ Karpas, s.363.

²⁰⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.463.

²⁰⁸ Birand, Dündar ve Çaplı, s.59.

²⁰⁹ Burçak, *On Yılın...*, s.57.

²¹⁰ Seçil Karal Akgün, “Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 43, Bahar 2009, s.463.

²¹¹ Tunçkanat, s.30.

²¹² Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili...*, s.45, 58

²¹³ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.67.

²¹⁴ Kurt, s.83.

²¹⁵ Yücel, s.1545.

²¹⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili...*, s.83.

derslerinin yeniden yürürlüğe konması önemli bir gelişmedir²¹⁷. CHP tek tip bir eğitim vermek amacıyla din derslerini yürürlükten kaldırmıştı²¹⁸. CHP döneminde kaldırılan din dersleri Demokrat Parti döneminde seçmeli ders olarak yeniden getirildi²¹⁹. Demokrat Parti, CHP zamanında ortaya atılan dinci gericiilik söylemini kendi lehine kullandı. Bu söylem altında ezilen kesime adalet şemsiyesi oldu böylelikle halkın gönlünü kazandı²²⁰.

Köy Enstitüleri, öğretmen okulu haline geldi. 1954 yılında intibak kanunu çıkartılarak öğretmenlerin geçmişte yaşadıkları hak mağduriyeti önlendi. Hak ettikleri bütçenin alınması ve itibarlarının korunması sağlandı²²¹. Menderes hükümeti, Atatürk İlke İnkılâplarına sahip çıktığını belirtti. Anıtkabir'in inşasını tamamlatarak 1953 yılında Atatürk'ün naşının buraya taşınmasını sağlandı²²².

2.2.4 Seçimler ve DP

Dini ve siyasal alanda sağlanan açılımlar ile ekonomik alanda yapılanlar geniş halk kitlelerinin memnuniyetine yol açtı. DP 1954 seçimlerini hala kırılmayan rekor bir oy oranıyla kazanarak yeniden iktidara geldi²²³. Bu seçime yoğun bir rekabet ortamı içinde gidildi. Millet Partisi'nin kapatılması, muhalefetin yoğun baskısının artması²²⁴ ve il ve ilçe teşkilatlarında çıkan tartışmalar çıkması bu dönemin belirleyici etmenleri olmuştu²²⁵. Böylelikle Türk halkı da yapılan icraatlardan memnuniyetini seçimlerde gösterdi²²⁶. Ayrıca o yıllarda köy nüfusunun çok fazla olması, kırsal nüfusa daha çok hitap eden DP için bulunmaz fırsattı. 1954 seçimlerinde Demokrat Parti, %56,6 oy alarak 503 milletvekilliği kazandı²²⁷. CHP ise %34,8 oy oranıyla büyük bir yenilgiye uğrayarak meclise sadece 31 milletvekiliyle girebildi²²⁸.

²¹⁷ David Hotham (2000), *Türkler I* (Çev. Mehmet Ali Kayabal), İstanbul: Cumhuriyet Yayınevi, Ekim, s.52.

²¹⁸ Hotham, s.47.

²¹⁹ Başgil, s.71.

²²⁰ Turan, s.45.

²²¹ Burçak, *On Yılın...*, s.147-148.

²²² Şerif Demir, *Düello*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.65.

²²³ Erdoğan, s.102.

²²⁴ İrfan Paçacı, *Kurucu Anayasa Mühendisliği ve iletişim Modeli*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2019, s.133.

²²⁵ Tarım, s.3.

²²⁶ Burçak, *On Yılın...*, s.217.

²²⁷ Yücel, s.1548.

²²⁸ İpekçi ve Coşar, s. 26.

Menderes'in değerlendirmesine göre, bu 31 milletvekili koca bir savaş cephesinde ancak bir tümenlik bir kuvvet demekti²²⁹. Celal Bayar ikinci kez cumhurbaşkanı seçilirken yeni kabineyi kurma görevi Adnan Menderes'e verildi²³⁰. CHP'nin politik gücünün bittiği düşünülüyordu. Ancak beklenenin aksine CHP ve İnönü simgeleşerek şiddetli muhalefetine devam etti. Bu durumda DP, mecliste ezici üstünlüğünü ortaya koyarak faaliyetlerine devam etti²³¹. 1954 Seçimleri'nde ilk kez milletvekillerinin seçim tutanakları hakkında karar verme yetkisi Yüksek Seçim Kurulu'na devredilerek önemli bir demokratik gelişme yaşandı²³².

1957 yılında İsmet İnönü, rejim meselesi, hayat pahalılığı, hâkim teminatı ve radyonun tarafsızlığı gibi sloganlarla seçim kampanyasına başladı. Ancak DP eskiye oranla artık işlerin yolunda gitmediği dönemde yani yapılan 1957 seçimlerinde bile hemen hemen her iki kişiden birinin desteğini almayı başarmıştı. Ancak 54 seçimlerine göre oylarında düşüş vardı²³³. Mecliste CHP'nin 178 milletvekiline karşılık DP'nin 424 milletvekili vardı²³⁴. CHP mağlubiyetine karşılık DP iktidarının yasal olup olmadığını sorgulamaya başladı²³⁵.

1957 seçimlerinden sonra, muhalefet “seçmen kütükleri” oyunları ile DP'nin iktidarı aldığını söyledi. İktidar - muhalefet çatışması yurt genelinde büyük oranda artmıştı²³⁶. 1957 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti, büyük oranda oy kaybederek %50 inin altına düştü²³⁷. Alınan sonuç Demokrat Parti'de, ana muhalefet partisinin meclise daha çok milletvekili ile girebileceği endişesi uyandırdı²³⁸. Bu doğrultuda DP'nin seçim yasaları ile ilgili bazı istekleri oldu. Radyo ve basından iki partinin de eşit olarak faydalanması gerektiği söylendi. Ayrıca nisbi temsil ile partilerin oyları oranınca milletvekili çıkarılmasını ve oyların tasnif edilmesi istendi²³⁹.

²²⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2014, s.225.

²³⁰ Burçak, *On Yılın...*, s.220.

²³¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.61,76.

²³² Burçak, *On Yılın...*, s.192.

²³³ Burçak, *On Yılın...*, s.484, 502.

²³⁴ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.87.

²³⁵ Tuncer, s.14.

²³⁶ Arcayürek, *Bir İktidar Bir İhtilal...*, s.291.

²³⁷ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.108.

²³⁸ Tunçkanat, s.465.

²³⁹ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.90.

1957 yılında TBMM'ye hakaretten tutuklanan Osman Bölükbaşı ise beraat ederek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin başına getirildi²⁴⁰. Muhafif partilerden Hürriyet Partisi (HP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ise aldıkları oy ve kazandıkları milletvekilliği açısından azınlık oluşturdu²⁴¹. Demokrat Parti'nin oy çokluğuna karşılık 1958 yılında Cumhuriyet Halk Partisi ve Hürriyet Partisi ile birleşti. Hürriyet Partisi tarih sahnesinden silinirken, CHP mecliste güç kazandı²⁴².

2.3. TEPKİ ÇEKEN UYGULAMALAR

DP'ye oy vererek onu destekleyenler ve onun icraatından memnun olanlar olduğu gibi memnun olmayarak eleştirenler de yok değildi. Özellikle 1954 seçimlerindeki büyük başarıdan sonra DP'nin attığı çeşitli adımlar, muhalefetin eleştirilerine maruz kaldı. Şimdi Adnan Menderes'in başbakanlığındaki on yıllık DP iktidarı süresince ve özellikle de son dönemlerinde eleştiri konusu olan icraatlara göz atalım.

2.3.1. Türkçe Ezan ve Din Eğitimi

Bu konu halkın çoğunluğu tarafından olumlu karşılanmakla birlikte bir kesim çeşitli gerekçeler göstererek karşı çıktı. Bu gelişmeden sonra bazı CHP'li aydınlar çıkarılan karara destek verdi²⁴³. Ancak bir kısım muhalif kesim de bu durumu laikliğin prensibinden ayrılma²⁴⁴ ve karşı devrim olarak değerlendirdi²⁴⁵. Türk siyasetçi Cemal Reşit Eyüpoğlu, her zaman ulusal dilin kullanılmasını gerektiğini söyledi²⁴⁶. Menderes'e göre ise ezanın Arapça okunmasına imkân sağlamak laikliğin gereği idi²⁴⁷.

1932'den itibaren camilerde Türkçe olarak okunan ezanın Arapça okunma yasağının kaldırılması, bir kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Bu durum Atatürk ilke ve inkılâplarından taviz vermek anlamında yorumlandı. DP, Atatürk'e olan sadakatini göstermek üzere bir süre sonra başka gelişmelerin etkisi ile "*Atatürk Aleyhine İşlenen*

²⁴⁰ Hilmi Tutar, *Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar*, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2007, s.99.

²⁴¹ Melek Çolak, "27 Mayıs Sonrası Türkiye'de Partileşme", *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.138.

²⁴² Karpat, s.481.

²⁴³ Birand, Dündar ve Çaplı, s.59.

²⁴⁴ Hotham, s.45,46.

²⁴⁵ Madanoğlu, s.338.

²⁴⁶ Demirer, *Cumhuriyet Türkiyesinde...*, s.184.

²⁴⁷ Demir, s.64.

Suçlar Hakkında Kanun” çıkarsa da ezanın orijinal haliyle okunması, gerek orduda ve farklı toplumun bir kısmında memnuniyetsizliğe sebep oldu²⁴⁸.

2.3.2. CHP ve Halkevlerinin varlıklarının hazineye aktarılması

Halkevleri, 1932 yılında Macaristan’daki Milli Kültür Cemiyeti, İngiltere’deki Halk Terbiye Cemiyetleri örnek alınarak oluşturuldu²⁴⁹. Bu kurum, Ziya Gökalp’in görüşleri ekseninde ve Türk halk kültürünü tanıtmak amacı gütmektedir. 1930 yılında öğretmenler tarafından halk kültürü üzerine araştırma yapan dergilerde yazılar yayınlanmaya başladı²⁵⁰. 1947 yılında alınan bir kararla Halkevleri CHP’nin bir yan kuruluşu haline getirildi²⁵¹.

Halkevlerinin işlevi partinin örgütsel yapısını güçlendirmekten ibaret kaldı²⁵². Adnan Menderes, Halkevlerinin 15 yıl müfettişliğini yaptığından amaç ve işlevleri hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu söylenebilir²⁵³. Bu nedenle Menderes, Halkevleri için “*faşist gençlik teşekkülleri*” tanımını yapmıştı²⁵⁴. Nitekim DP iktidarının ikinci yılında yani 1952’de CHP’nin kendi propagandasını yaptığı platform olarak nitelenerek Halkevlerinin de varlıklarına el konuldu. Aynı yıl muhaliflerin hoşuna gitmeyecek önemli bir adım atılarak CHP’nin varlıklarına el konularak hazineye devredildi²⁵⁵. Bu durum bazı kesimler tarafından tepki gördü²⁵⁶. 1960 Darbesi sonrası Halkevlerinin siyaset yuvası haline getirildiği söylenerek varlıkları Türk kültür derneklerine tahsis edildi²⁵⁷.

2.3.3. Siyasal alanda yapılan icraatlar

2.3.3.1. Özgürlüklerin Kısıtlanması, Bazı Parti ve Derneklerin Kapatılması

²⁴⁸ Hasan Ünder, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 2* *Kemalizm*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2006, s.153.

²⁴⁹ Mehmet Barlas, *Türkiye’de Darbeler ve Kavgalar Dönemi*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000, s.110.

²⁵⁰ Kurtul Altuğ, *Ordu Siviller ve İhanetler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2010, s.352.

²⁵¹ Mehmet Arif Demirel, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Anayasa Oyunları 27 Mayıs 1960 İhtilali*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2010, s.232.

²⁵² Kaynar, s.26.

²⁵³ Çiracıoğlu, s.132.

²⁵⁴ Nurşen Mazıcı, “Türkiye’de Ordu ve Siyaset”, *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.138.

²⁵⁵ Başgil, s.99.

²⁵⁶ Akbaba, s.76.

²⁵⁷ Ahmet Er, *Hatıralarım ve Hayatım*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007, s.112; DP’nin her iki icraatı da 1960 darbesine giden yolda muhaliflerin darbeye gerekçe oluşturma ve sert muhalefet etmelerine zemin hazırladı.

DP iktidarının eleştirilen icraatlarından biri de siyasal alana müdahale ederek parti ve dernekleri kapatmasıydı. Demokrat Parti döneminde kamuda 25 yılını dolduran memurlar yaş haddine bakılmadan emekli edildi. Ayrıca işçi sendikalarına kısıtlama getirilmesi de üretici kesimin tepkisini topladı²⁵⁸. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği ilk yıllarda çıkardığı “*Gösteri Yürüyüşü Kanunu*” ekseninde seyahate çıkan bir muhalifin karşılanması yasaklandı. Ancak iktidar mebusları taraftarı olduğu kişiler tarafından karşılanabilirdi²⁵⁹.

Bütün milliyetçi kuruluşları bir araya getirmek için 1951 yılında Milliyetçiler Derneği kuruldu²⁶⁰. Daha sonraki Türk-İslam sentezinin temsilcisi olarak²⁶¹ Malatya’da oluşturulan bu dernek Demokrat Parti için bir handicap niteliğindedir. Bu dernekte üniversite öğrenci kesimi bir araya getirilerek gençler arasında bir komünist propagandası yapılmasının önüne geçilmeye çalışılıyordu. Ayrıca bu dernek memleketinin örf ve adetlerini koruma amacından olduğunu söyleyerek vatana ve milli değerlere gönülden bağlılık prensibine bağlı kaldı.

Milliyetçiler Derneğinin karşısına CHP tarafından “*CHP Gençlik Kolları*” ve “*Devrim Ocakları*” gibi yapılanmalar çıkarıldı. Milliyetçiliğe karşı çıkan Ahmet Emin Yalman’ın silahlı saldırıya uğraması Milliyetçiler Derneğinin üstüne atıldı²⁶². 1953 yılında dernek Ankara mahkemesi tarafından kapatıldı²⁶³. 1954 yılında başka bir oluşumla karşımıza çıkacak olan Milliyetçiler Derneği, daha fazla ilmi ve fenni icraatlara yöneldi. Bu yeni oluşum 1964 yılına kadar varlığını sürdürdü²⁶⁴.

Bu ve bunun gibi özgürlüğü kısıtlayan uygulamalar partilere de sirayet etti. 1954 yılında laikliğe engel olarak görülen Millet Partisi kapatıldı²⁶⁵. Parti, dini esasa dayanan gayesini saklayan bir cemiyet olmakla suçlandı²⁶⁶. Millet Partisi’nin kapatılması seçim politikalarında muhalefete karşı alınan bir önlemdi²⁶⁷. Ancak parti, kapatılışından

²⁵⁸ Dağcı, s.44.

²⁵⁹ Tansel, s.9.

²⁶⁰ Kaynar, s.166.

²⁶¹ Metin Tokar, *DP’nin Altın Yılları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, s.121.

²⁶² Başgil, s.93, 94, 113.

²⁶³ Karpat, s.548.

²⁶⁴ Kaynar, s.167.

²⁶⁵ Selim Kurt, “27 Mayıs ve Cumhuriyet Dönemi Darbelerine Olası Etkileri”, Giresun Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Demokrasi: Darbeler ve Tepkiler Sempozyumu, Giresun 2017, s.86; Tunçkanat, s.70.

²⁶⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili...*, s.118.

²⁶⁷ Çıracıoğlu, s.132.

hemen sonra Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adında yeni bir teşekkül olarak ortaya çıktı²⁶⁸.

1955 yılında Demokrat Parti'nin büyük kongresi toplandı. Bu kongrede çatışma nidaları ve parti aleyhine sesler arttı. Menderes'e zaten muhalefet olan kesim, Demokrat Parti'nin faaliyetlerini uğursuz iş olarak nitelendirmeye başladı²⁶⁹. Bu kongredeki en önemli olay sunulan bir önergede "*Partiden ayrılan milletvekillerinin milletvekilliği sıfatının da kaldırılmasını sağlamak üzere bir kanun çıkarılması*" teklifidir. Demokrat Parti'nin bu önergesi birçok kesim tarafından tepki alsa da kabul edildi. Ayrıca DP, parti içinden farklı bir ses çıkmasına da müsaade etmiyordu²⁷⁰.

DP'nin özgürlüklerin kısıtlanması konusunda yapmış olduğu icraatlar bürokrasi sınıfını oldukça fazla etkiledi²⁷¹. Bilim adamı ve aydınlar sosyal prestijini kaybetme tehlikesi ile karşılaştıklarını dile getiriyorlardı²⁷². 1953 yılında "*Üniversite rektörlerinin partilerde vazife alamayacakları ve siyasi propaganda yapamayacaklarına*" dair olan kanun çıktı²⁷³. Dış meseleler konusunda da bazı tepki çeken uygulamalar vardı. 1958 yılında ise Lübnan iç savaşı esnasında gizli bir emirle Lübnan'a yardım kararı alındı. Tarifesiz uçuşlar ile yapılan yardım TBMM ve Bakanlar Kurulu onayından geçirilmediği için büyük tepki çekti²⁷⁴.

Parti kapatma, sendikal faaliyete sınır getirme, parti içi muhalefete sert tepki gösterme, memurların erken emekli edilmesi gibi örnekler siyasi hayata dair özgürlükleri kısıtlayıcı nitelikler taşımaktaydı. Bunların elbette bir takım gerekçeleri vardı ancak sağlıklı işleyen bir demokrasiye ters geldiği gerekçesi ile eleştirilmesi doğaldı.

2.3.3.2 Mahalli İdarelerin Dönüştürülmesi

DP iktidarı döneminde bazı mahalli idareler, oy verip vermeme meselesi yüzünden cezalandırıldı. Cezaya maruz kalanlar statülerini kaybetti yahut bölündüler. İktidar partisine oy vermeyen yönetim birimleri başka şekillerde de yaptırıma uğradı.

²⁶⁸ Başgil, s.96.

²⁶⁹ Tunçkanat, s.88-89.

²⁷⁰ Yücel, s.1549-1551.

²⁷¹ Akbaba, s.50.

²⁷² Ekvli, s.155.

²⁷³ Cahide İleri, *Yassıada'dan Mektup Var*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.63.

²⁷⁴ Talat Turhan, *Küresel İhanetin İç Yüzü ve Arap Baharı*, Destek Yayınları, İstanbul 2012, s.114.

1950 seçimlerinde DP'ye oy vermeyen Kastamonu'nun Abana kazası, Mecliste DP'nin oylarıyla kabul edilen bir yasa ile 29 Aralık 1953'te köy haline getirildi²⁷⁵. Yine Kırşehir, DP milletvekillerinin seçilmesini sağlayacak kadar oy vermediği için ilçeye dönüştürüldü. Haziran 1957'de Kırşehir tekrar il haline getirildi²⁷⁶. Malatya'nın ikiye bölünmesi de büyük tepki çekti²⁷⁷. Çünkü Malatya, İnönü'nün memleketiydi ve seçim sistemi gereği buradan da milletvekili çıkaramamıştı. Ayrıca CHP'ye oy veren bir köyün elektriğinin kesilmesi de iktidar partisine olan tepkileri artırdı²⁷⁸.

2.3.3.3 6-7 Eylül Olayları

1955 senesi bazı olayların zirve noktası oldu. 6 Eylül 1955 tarihinde Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberi geldi²⁷⁹. Bomba haberi üzerine 6 Eylül 1955 günü İstanbul'da toplanan kalabalık bu saldırıyı protesto etti. Protesto amacını değiştirerek Rum halkına ait binalar kiliseler ve mezarlar tahrip edilerek çatışma körüklendi²⁸⁰. 7 Eylül sabahına kadar devam eden bu olaylar sonucu Rumların bir kısmı İstanbul'dan ayrıldı²⁸¹. 7 Eylül 1955'te Anadolu Ajansı yoluyla bir tebliğ yayımlandı. Zararların telafi edileceği söylenerek ortalık yatıştırılmaya çalışıldı²⁸².

Demokrat Parti bu olaydan sonra İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etti. 6-7 Eylül Olayları, daha sonra Yassıada Mahkemelerinde Menderes Hükümetinin aleyhine kullanıldı. Demokrat Parti bu olay sonucu otoritesini kaybetmeye başlarken CHP ise taraftar kazandı²⁸³. İstanbul'daki gayrimüslim Türk vatandaşlarının mallarının yağmalanması gibi olaylar Demokrat Parti'de bazı kopuşlara yol açtı²⁸⁴. Bu olaylar sonrası 29 Kasım 1955'de Demokrat Parti'nin en çetin toplantısı yapıldı. Bu toplantıda hükümetin istifası ve Menderes'in dışında olan bakanların çekilmesi istendi. Tüm bu önergeler oya sunuldu, 1. önerge reddedilerek 2. önerge kabul edildi. Böylece hükümet

²⁷⁵ Tunçkanat, s.68.

²⁷⁶ Dağcı, s.44.

²⁷⁷ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.477.

²⁷⁸ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.93.

²⁷⁹ Turan, s.49.

²⁸⁰ Yücel, s.1550.

²⁸¹ M. Hulusi Doğru, *6/7 Eylül Olayları*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1993, s.380.

²⁸² Tunçkanat, s.98.

²⁸³ Dağcı, s.35,45.

²⁸⁴ Kaynar, s.259.

düştü ve sadece başbakan güvenoyu aldı²⁸⁵. Adnan Menderes güvenoyu alarak 13 Aralık 1955'te dördüncü hükümetini kurdu²⁸⁶.

2.3.3.4 Basın ve yayın faaliyetlerine kısıtlama getirilmesi

İki muhalif parti olan DP ve CHP arasında büyük bir iktidar mücadelesi vardı. Demokrat Parti'nin çekindiği en önemli unsur CHP ve İsmet İnönü'dür²⁸⁷. Demokrat Parti Hükümeti, İsmet İnönü'nün konumunu zayıflatınca muhalefetin biteceğini düşünüyordu²⁸⁸. Muhalefet, durmaksızın iktidarı eleştiriyordu²⁸⁹. Adnan Menderes, ülkeyi refah ve huzur dolu bir hale getirmek isterken muhalefetin varlığından rahatsız oluyordu. Muhalefetin kuvvetlenmesini engellemek için basına ciddi kısıtlamalar getirdi²⁹⁰.

Bu dönemde parti içi muhalefette ciddi oranda artmıştı. Mehmet Fuat Köprülü, Demokrat Parti'den istifa ederken ağır ithamlarda bulundu²⁹¹. Demokrat Parti ikinci engel olarak muhalif basını görüyordu. Demokratik bir idare için muhalefetin gerekli bir unsur olduğu ilkesi göz ardı edilerek basına ciddi oranda bir kısıtlama getirildi²⁹². Çünkü muhalif basın, hayat pahalılığını, karaborsayı, enflasyonu, mal kıtlığını ve uzayan kuyrukları mübalağa ederek yazıyordu²⁹³. Ancak muhalif basını susturmak için alınan önlemler mevcut iktidar aleyhine döndü. Böylelikle en aşırı ve ölçsüz haberler hızla yayıldı²⁹⁴. İnönü'nün damadı Metin Toker yönetimindeki haftalık *Akis* dergisi muhalefetin en sert yürütüldüğü yayın organıydı²⁹⁵.

1955 yılında DP'li bazı milletvekilleri tarafından basına ispat hakkı tanınması konusunda meclise teklif sunuldu. Teklif kabul edilmediği gibi, daha sonra partiden ihraç edildiler²⁹⁶. İhraç edilen bu milletvekilleri tarafından 20 Aralık 1955 tarihinde "*Hürriyet Partisi*" adı altında yeni bir muhalefet partisi kuruldu. Genel başkanlığını Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun yaptığı parti yeterli performans gösteremedi. 29 Kasım

²⁸⁵ Tunçkanat, s.90.

²⁸⁶ Dağcı, s.36.

²⁸⁷ Tunçkanat, s.465.

²⁸⁸ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.69.

²⁸⁹ Dağcı, s.49.

²⁹⁰ Ak Devrim, s.35.

²⁹¹ Aslan, s.73.

²⁹² Enver Ziya Karal, *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, s.12.

²⁹³ Tunçkanat, s.125.

²⁹⁴ Ak Devrim, s.24.

²⁹⁵ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.109.

²⁹⁶ Yücel, s.1551.

1958 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılarak varlığına son verdi²⁹⁷. İspat hakkının verilmemesi sonucu artık hükümet aleyhine yazılar yayınlanmamaya başladı. Oysa Demokrat Parti iktidara geldiği ilk yıllar basın hürriyetinin büyük ölçüde genişleteceğini savunmuştur²⁹⁸.

DP hükümeti, 1955-1956 yıllarında basın, toplantı ve gösteri düzenleme hürriyetini ciddi derecede kısıtladı. Basına karşı sert bir politika izleyerek DP aleyhinde yazan gazeteleri kapattı. Muhalefet partilerinin devlet radyosundan yararlanması yasaklandı²⁹⁹. Radyo bir propaganda aracı haline gelerek taraflı söylemlerin büyük kitlelere ulaşılması sağlandı³⁰⁰. Basına karşı uygulanan baskı artırılınca 2500'e yakın basın davası açıldı. Bu propagandalar Menderes hükümetine zarar verdi³⁰¹. Demokrat Parti iktidarının son yıllarında dahi yabancı gazetelerin Türkiye'ye girmesini ve haber yayınlamasını yasakladı. Basının yıllardır ağır bir baskı altında bulunması ve birçok gazetecinin hapse atılması basın özgürlüğünün kısıtlandığının en büyük ispatı niteliğindeydi³⁰².

2.3.3.5 Vatan cephesinin kurulması

1959 yılında Türkiye'de ekonomik yönden bazı sıkıntılar görülmeye başlandı. Ayrıca basının muhalif parti lehine yayınları ve ülkede yaşanan enflasyon Türkiye'yi yeni bir oluşuma yöneltti³⁰³. Demokrat Parti, iktidara geldiği zamandan beri büyük hizmetler yapmıştı. Partiyi iktidardan düşürmenin ve yapılan büyük hizmetlerin gözden kaçırılması milli menfaat çizgisine uygun değildi. Adnan Menderes, muhalefetin bu tahrip etme çabasına karşılık partiyi yeni bir oluşumla korumayı düşündü³⁰⁴.

CHP'nin diğer muhalif partilerle gücünü artırması DP'yi endişelendiriyordu³⁰⁵. Muhalefet 1957 seçimlerinde DP'yi iktidardan indirmeyi başaramayınca bir sonraki seçimde güç birliğine gitme yolunda önemli işaretler verdi. 1958 yılında Hürriyet Partisi'nin CHP'ye katılması bunlardan biriydi. Muhaliflerin CHP listesinden seçimlere

²⁹⁷ Mustafa Albayrak, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasî Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Kırıkkale Üniversitesi 7. Türk ve Sosyal Bilimler Kongresi*, Kırıkkale Üniversitesi 2001, s.341.

²⁹⁸ Tansel, s.9.

²⁹⁹ Dağcı, s.44, 80.

³⁰⁰ Tansel, s.8.

³⁰¹ Ekvli, s.23, 49.

³⁰² Ak Devrim, s.27, 28, 31, 32.

³⁰³ Çelikoğlu, s.105.

³⁰⁴ Burçak, *On Yılın...*, s.596.

³⁰⁵ Yücel, s.1557.

girmesi ise diğerk bir seçenektir. Muhalefetin DP iktidarına karşı birleşme ve ortak hareket etme yolunda attığı adımlar DP yönetimini harekete geçirdi³⁰⁶.

Adnan Menderes, CHP'ye karşı ve hükümeti koruma içgüdüleriyle “*Vatan Cephesi*” gibi bir oluşumu yarattı³⁰⁷. Bu oluşumların destekleyicilerinin Menderes tarafından devlet radyosundan verilmesi tepki topladı³⁰⁸. Ayrıca Vatan Cephesini destekleyenlere ödül, desteklemeyenlere ceza verilmesi eleştiriye maruz kaldı. Bu oluşum “*Sola karşı sağ cephe*” olarak değerlendirildi³⁰⁹.

DP iktidarının siyasal hayatın demokratik usul ve esaslar çerçevesinde ilerlemesini engelleyici bazı kararlar alması, hem de bunu 550 milletvekilinden 503 milletvekilliğini alarak mecliste ezici çoğunluğa ulaştığı 1954 seçimleri sonrası yapması, demokrasi kültürünün henüz yeterince yerleşmediği ve içselleştirilemediğinin göstergesiydi. Bu icraatlar, bir taraftan iktidar ile muhalefetin giderek cepheleşmesine ve sertleşmelerine yol açarken öte yandan muhaliflerin DP'yi baskıcı ve dikta rejimi kurma niyetinde oldukları şeklinde eleştirmelerine neden oldu.

2.3.4. Ekonomik Durumun Kötüleşmesi

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarındaki ekonomik iyileşme oy oranlarına da yansımıştı. Ne var ki 1950'lerin ikinci yarısında işler eskisi gibi değildi. Birçok sektörde çeşitli sorunlar yaşanmaya başladı ve halkın alım gücünde düşüşler yaşandı.

Demokrat Parti'nin iktisadi alanda yapmış olduğu kritik hamleler dönemin gidişatını belirleyen etkenlerden biri oldu. 1950 tarihinde parlamenter yapı içinde ekonomik liberalizm kararlarını uygulamak istedi. İktidarı, hem doğu hem de batıda geniş topraklara sahip olan toprak ağalarından güç alıyordu³¹⁰. Ülke ekonomisi temelde tarımsal üretime dayanıyordu. Bu alandaki üretim makineleşmenin etkisiyle hızla artmış, çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan halk memnun olmuştu. İyileşmede alınan dış yardımlar ve krediler önemli bir paya sahipti. Ancak zamanla hükümetin ekonomik bağımsızlık prensibi konusunda taviz vermesi iktisadi alanda zorluk yarattı³¹¹. Ekonomik kaynakların bir dış güç vasıtası ile elde edilmesi bağımsız ekonomiye zarar

³⁰⁶ Karpat, s.481.

³⁰⁷ Turan, s.57.

³⁰⁸ Burçak, *On Yılın...*, s.601.

³⁰⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.93, 426.

³¹⁰ Turan, s.67.

³¹¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.63.

verdi³¹². Milli bir kalkınmayı yalnız dış yardıma güvenerek yürütmek oldukça tehlikeliydi³¹³.

Ekonomik kalkınmada istenen sonuçların alınamamasının diğer nedeni makineleşmenin yerli sanayiyle değil ithalatla beslenmesinden kaynaklanıyordu. Hükümetin yaptığı ekonomik kalkınma planları ileriye dönük olmadığı için Türkiye, ekonomi de dışa bağımlı bir hale gelmeye başladı³¹⁴. Sanayideki gelişme ve üretim ertelenerek dış desteklere bağı kalındı³¹⁵. Beklenenin aksine bu durum ekonomiye büyük zarar verdi. 1952 Kore Savaşı'ndan sonra ihraç mallarının fiyatları yarı yarıya düştü. 1954 Soğuk Savaş döneminde ise ülke bütçesinin her yıl %30'unun Milli Savunma giderlerine ayrılması zorunluluğu ortaya çıktı³¹⁶.

1954-1962 yılları arası dönemde dış ticaret ve özel sektör denetiminde ilerleyen ithal ikame ağırlık kazandı. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönem büyüme hızının en düşük olduğu alt dönemi oluşturur. 1954 Kore Savaşı'nın bitmesiyle liberal ekonomi dönemi ve dünya piyasalarındaki elverişli koşullar sona erdi. Bu gelişmeler sonucunda dış ticaret ve cari ödemeler dengesi sarsıntıya uğradı. 1954 seçimlerinin hükümete süre kazandırmış olması daha az büyüme ve gelişimin başlangıcıydı. İçeriği çok iyi tanımlanmayan bir kalkınma hamlesiyle tarımsal üreticilere yüksek gelir sağlanmaya çalışıldı. Bu durum ekmek fiyatlarının düşüşüne etki etse de geri ödenmeyecek kısa vadeli krediler zincirini oluşturdu³¹⁷.

Türkiye'nin o yıllardaki dış borçlanma kaynağı ABD olarak görülmektedir. ABD'nin DP iktidarına karşı olumlu bir tutumu olduğu için 1950-1960 yılları arasında Türkiye'ye bağış adı altında birçok yardım sağladı. ABD'nin Türkiye'deki yerel harcamaları, Türkiye'de faaliyette bulunan ABD ortaklıklarına kredi verilmesi şeklinde uygulanıyordu. Zaman içerisinde ülkeye giren dış alımların bedeli ödenemedi. Ayrıca bu tür borçlar ulusal gelirden daha hızlı oranda büyüdü³¹⁸. ABD dâhil diğer devletlerden alınan borçlar toplamı 12 milyar 191 milyonu bulmuştur³¹⁹.

³¹² Turan, s.37.

³¹³ Tunçkanat, s.71.

³¹⁴ Dağcı, s.34.

³¹⁵ Turan, s.32.

³¹⁶ Yücel, s.1549.

³¹⁷ Pamuk, s.251, 267.

³¹⁸ Kepenek, s.103.

³¹⁹ Tansel, s.4.

Döviz darboğazının ortaya çıkmasıyla birlikte Ankara Merkez Bankası içerisinde bir “Döviz Komitesi” kuruldu. Komite, Maliye Bakanı Hasan Polatkan öncülüğünde harcamaların kısılmasını, kamu iktisadi kuruluşlarının ürünlerine zam yapılmasını ve yüksek oranlı bir devalüasyonu öneriyordu. Ancak Menderes, siyasi ödünler vermek pahasına ABD’den borç alma yolunu tercih etmiştir. Dış ödemeler dengesinde yaşanan güçlükler ve ithalatın finansmanında ortaya çıkan sorunlar Türkiye’yi kısıtlı ülkelere dönüştürdü. Milli Korunma Kanunu yeniden düzenlenerek Kamu İktisat Teşebbüsü tekrar devreye sokuldu³²⁰. Hükümete ürünlerin fiyatı ve temininde sınırsız yetki veren bu kanun üretici kesime sınırlandırma getirdi³²¹.

Kamu kesiminin imalat sanayindeki katma değer payı yeni ekonomik kararların alındığı ve bu arada Türk Parasının değerinin düşürüldüğü 1958 yılına kadar %50’nin üzerindeki durumunu sürdürmüştür. Demokrat Parti döneminde diğer dönemlerde olduğu gibi özel kesimin kendi kendine yeterli bir ekonomik düzeye erişmediği görülmektedir. Ekonomi, hükümetin aldığı günlük ekonomik kararlarla özel girişimin doğal eğilimlerine göre biçimleniyordu³²². Demokrat Parti döneminin en büyük ekonomik sorunu plansız ve programsız olarak yapılan kalkınma planlarıdır. Bu planlar devletin iktisadi düzenini sarsmakla kalmayıp denk bir bütçe oluşturma imkânını yok etti³²³. Demokrat Parti’nin yapmış olduğu uygulamalar neticesinde Türkiye, 1957-1960 döneminde ekonomik krizin içine girdi. Karaborsanın normal karşılandığı günler, mallarda görülen kıtlık arttı. Bankalardan alınan kredilerin kısılması ile yatırımlar düştü³²⁴.

Batı kaynaklarından kredi sağlanması teklifine Başbakan Celal Bayar karşı çıkınca yeni istikrar paketi 4 Ağustos 1958 tarihine kadar çıkarılmadı. 1958 yılında çıkarılan bu paket 1961 yılına kadar devam etti. Bu paketle devlet harcamaları kısılırken, KİT ürünlerine zam yapıldı. İthalatta liberalleşme süreci hız kazandı. Doların 9 lirayı gördüğü bu yıllarda hükümet dış borçları ertelemeye imkân buldu³²⁵. Amaç ekonomi alanında bir istiklal savaşı yaparak milleti rahatlığa kavuşturmadır. Ancak bu amacın gerçekleşmesi için dünyadaki iktisadi değişimlerin ve diğer devletlerin politikalarına

³²⁰ Pamuk, s.268.

³²¹ Esin, s.90.

³²² Mahir Taş, “Menderes Döneminin Ekonomi Politikası ve 1958 İstikrar Programı”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl 7, Sayı 76, Nisan 2004, s.9.

³²³ Tansel, s.1.

³²⁴ Dağcı, s.37.

³²⁵ Pamuk, s.269.

büyük ölçüde hâkim olmak gerekiyordu. Demokrat Parti bunu vakit kaybı olarak görüyor ve ekonomik işleyiş için engel olarak niteliyordu³²⁶.

4 Ağustos 1958’de “*Kararlılık Önlemleri*” adını verdiği bir dizi tedbirin içeriği şöyleydi:

- a) TL’nin devalüasyonu,
- b) Dışalığa yeniden serbesti getirilmesi,
- c) Para sunumu ve bütçe harcamalarının kısıtlanması,
- d) KİT üretimi ve hizmetlerinin fiyatının yükseltilmesidir.

Bu önlemlerin yanı sıra dış borçların ödenmesi yeniden düzenlenerek dış kredi sağlanacaktı. 1958 yılına kadar dış ticaret uygulamasındaki karışıklık dış borçları bilinmez bir pozisyona getirdi. Bazı Avrupa ülkeleri Türkiye’den alacaklı olan yurttaşlarını saptama yolunu dahi tercih etti. Avrupa ülkelerine olan toplam borç 3.550 milyon TL karşılığındaydı. Dış ticaret verileriyle karşılaştırılırsa dış borçların o günlerde ne derece yüksek olduğu anlaşılmaktaydı³²⁷. 1958 yılında artan dış borçlar Türkiye’yi yurt içinde ve yurt dışında mali itibarsızlığa sürükledi³²⁸.

İmar işleri konusunda ise yol ve köprü inşaatları ihale mekanizması yolu ile gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bu durum maliyetleri artırdı ve hazineye büyük zarar verdi³²⁹. Esnafın yanı sıra memur, öğretmen ve subayların bir geçim sıkıntısı içinde huzursuz olduğu göze çarpmaktaydı³³⁰. 1950-1960 yılları arasında her bütçe ve borç mevcut hazineden kapatıldığı için toplam 2 milyon 141 milyon liralık açık ortaya çıkmıştır³³¹.

Sonuç olarak halkın büyük bir desteğiyle iktidara gelen Demokrat Parti ilk yıllarda toplumun beklentisine karşılık verdi. Ancak ilerleyen yıllarda ekonomik durum giderek bozuldu. Türk parasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi ve bazı malların tedarikinde yaşanan güçlükler iktidarın halk nezdindeki itibarını sarsıyordu. Özellikle devletten maaş alanların artan enflasyon karşısında fakirleşmesi tepkilere neden oluyordu.

³²⁶ Karal, s.9.

³²⁷ Kepenek, s.127-128.

³²⁸ Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968, s.25.

³²⁹ Dağcı, s.43.

³³⁰ Eyleli, s.53.

³³¹ Tansel, s.4.

2.4 DARBEYE DOĞRU

Demokrat Parti'ye getirilen eleştiriler belirli kesimlerde yükselmeye başladı. Ekonomik hayatın giderek kötüleşmesi, muhalefetle yaşanan gerilim, radyodan muhalefetin yararlanmasının engellenmesi gibi bir takım gelişmeler darbe heveslilerinin işini kolaylaştıracak türdendi. Ancak 1958 sonrasında darbeyi daha da kolaylaştıracak önemli gelişmeler yaşandı. Ordu içerisinde darbeci subayların hazırlıkları sürerken, buna İnönü'nün yurt gezilerinde yaşanan olaylar, öğrenci gösterileri, basının DP karşıtı tavrı ve Tahkikat Komisyonu'nun kurulması darbeye giden yoldaki önemli gelişmelerdi.

2.4.1 Ordu İçerisindeki Darbe Oluşumları

İktidarın icraatları ordu içindeki emir-komuta zincirine zarar verince bu durum hiyerarşiyi etkiledi. Bu şartlar altında ordunun büyük bir kısmı Menderes Hükümeti'ne muhalefet etmeye başladı³³². Adnan Menderes'in ordu ile olan ilişkisi 1952 Kore Savaşı sonrası bozulmaya başladı. Kore Savaşı'nda Türk ordusunun hizmete gönderilmesi, askerin bir kısmı tarafından gereksiz ve yanlış bir uygulama olarak yorumlandı. Milli Birlik Komitesi üyesi Avni Erevli: *"Demokrat Partinin dış politikasında meydana gelen hatalar sonucu ordu politikaya karıştı."* diyerek bu durumu dile getirir³³³. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin fikir olarak ortaya çıkması ise 1954 yılına uzanır³³⁴.

1954 yılında Menderes ve ordu arasında bazı çatışmalar baş göstermişti³³⁵. Ayrıca Menderes'in ordu karşısındaki şu sözleri de 27 Mayıs'ı tetiklemiştir: *"Ordu Battal Gazi'nin ordusu", "Ben orduyu yedek subaylarla da yönetirim", "Subayların kravattını pantolonuma yama yaptıracağım."* gibi söylemler askerler arasında öfkeyle karşılandı³³⁶. Ordu, örgütlenmeye devam ederken halkı da yanına almak istedi. Fikir olarak kendilerine yakın olan halk grupları hükümet aleyhinde toplantılar yapmaya başladı. Bu toplantılar 1960 darbesini destekleyen grubu oluşturdu. Komitelerde kendi içlerinde birleşmeye ve gruplaşmaya başladı³³⁷.

1956 yılında orduda bir teşkilatlanma göze çarpmaktadır. Bu örgütlenmenin gayesi orduda ıslahat yapmak ve müdahale gerektirecek durumlara el atmaktır³³⁸. Bu tarz

³³² Esin, s.37.

³³³ Erevli, s.16.

³³⁴ Dağcı, s.53.

³³⁵ "16 Ocak 1958 Günü", *Milliyet*, 27 Mayıs 1962, s.5.

³³⁶ Turan, s.51.

³³⁷ Tunçkanat, s.253.

³³⁸ Dağcı, s.54.

örgütlenmeler orduya müdahale etme gücü kazandırdı. Çünkü ordunun halk nezdinde güçlü bir yeri olduğu için bir darbe karşısında halkın da bu duruma destek vereceği kanaati artıyordu. Ayrıca halk bu harekâta karşı çıksa bile Türkiye’de sendikalar ve siyasi partiler zayıf olduğu için bunu durduracak güç yoktu³³⁹.

Menderes, 1957 tarihinde beşinci hükümetini kurduğu sırada ordu müdahale yapmaya fırsat arıyordu³⁴⁰. 9 Subay Olayı bu doğrultuda meydana geldi. Bu olay Samet Kuşçu, adında binbaşının 23 Aralık 1957’de ordu içinden bir darbe yapılacağını hükümete duyurması ile başladı³⁴¹. Bu darbeyi General Faruk Güventürk planlayıp hazırladı³⁴². Kuşçu’nun bahsettiği bu subaylar Albay İlhami Barut, Yüzbaşı Kazım Özfırat, Yarbay Faruk Güventürk, Binbaşı Ata Tan, Binbaşı Asım Ural, Albay Naci Aşkun, Yüzbaşı Hasan Sabuncu, Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç ve Emekli Subay Cemal Yıldırım’dır³⁴³. Darbeci 9 subay ilk başta tutuklandı. Daha sonra olay iyice araştırılmadan beraat kararı verildi³⁴⁴.

O dönemde Celal Bayar ve Adnan Menderes, “*Ülke ihtilale doğru gidiyor, bu tansiyonu düşürmek gerekir.*” söylemlerini duymalarına rağmen gereken özeni göstermedi³⁴⁵. Hatta daha sonra DP hükümeti, “*Bu gibi hareketlerin şanlı ordumuzun küçük bir birliğinde dahi asla mâkes bulamayacağı her türlü şüpheden vareste*” diyerek Türk ordusuna güvendiklerini ortaya koydu³⁴⁶. Hatta darbeyi ihbar eden Binbaşı Samet Kuşçu tutuklandı. Menderes, Kuşçu’yu tutuklattıktan sonra darbe ihbarlarına kulağını kapattı. Orduya çok fazla güvenmesinin bedelini 27 Mayıs’ta ödedi³⁴⁷. 9 Subay Olayı ciddiye alınsaydı askerin nelerden şikâyet ettiğini öğrenmek için fırsat olabilirdi. Hatta 1960 Darbesi’ni hazırlayan subayların izine dahi ulaşılabilirdi³⁴⁸.

³³⁹ Esin, s.104.

³⁴⁰ Yücel, s.1554.

³⁴¹ Dağcı, s.55.

³⁴² Aydemir, *Menderes’in Dramı...*, s.318.

³⁴³ Ahmet Atılgan ve Esra Koç, “Whistleblowing: Türkiye’den İki Örnek Olay”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 41, 2019, s.386-389.

³⁴⁴ Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul 2008, s.129.

³⁴⁵ Esin, s.183.

³⁴⁶ İpekçi ve Coşar, s.13.

³⁴⁷ Nilüfer Gürsoy, *27 Mayıs Darbesi ve Bizler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s.17; İsmet Bozdağ, *Bilinmeyen Atatürk*, Truva Yayınları, İstanbul 2009, s.133-134; Faruk Bildirici, *Gizli Kulaklar Ülkesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.30-32; Birand, Dündar ve Çaplı, s.101.

³⁴⁸ Dağcı, s.56.

Bu subaylar tahliye edildikten sonra 1958 yılında tekrar bir teşkilat kurmaya başladı. Sadi Koçuş örgütlenmeyi sağlam bir şekilde yürüttü³⁴⁹. Demokrat Parti iktidarı ordu tarafından çok ağır bir biçimde tenkit ediliyordu³⁵⁰. Demokrat Parti'nin ordudan aldığı tepkiler Türkes ve Aydemir'in bir komite kurmasıyla somut bir duruma geldi. Komitenin yapmış olduğu toplantıya 27 Mayıs Darbesini hazırlayacak subayların birçoğu katıldı. Toplantıda önemli kararlar alınarak silah üzerine ant içildi. İsmet İnönü'nün çok partili hayata geçişe izin vermesinin memlekete zarar verdiği komite içerisinde tartışıldı³⁵¹. Demokrat Parti döneminde, en çok zarar gören kesimlerin muhalifler ve askerler olduğu üzerinde konuşuldu³⁵².

Ordunun Türk milleti için kutsal bir yere sahip olması uzun bir geçmişe sahiptir. Ancak hükümetlerin yapmış olduğu hatalara karşılık ordunun sert bir el koyma teşebbüsünde bulunmaları ayrı bir özelliğidir³⁵³. Ordunun hükümete karşı duyduğu derin endişe 27 Mayıs Darbesi'ni ortaya çıkardı³⁵⁴. Türk ordusunun 27 Mayıs Darbesi'ni yapma süreci ise 1959 yılında teşkilat kadrosunu genişletmesi ile başladı. Teşkilat büyük bir gizlilik ve hücreler halinde ilerledi³⁵⁵.

17 Nisan 1961'de 1960 Darbesi'nin nedenlerine dair hazırlanan bir raporda: "*Ordunun müdahaleye bir tehlike gördüğü zaman hazırdır. Menderes, orduyu DP'nin bir aracı yapmak istedi. Demokrat Parti iktidarı Atatürk'ün kurallarını dikkate almadı.*" ifadelerine yer verilir³⁵⁶. 27 Mayıs Darbesi, ordunun içinden yetişen cuntalar tarafından gerçekleşti. Darbenin temel taşlarını CHP, askeri cunta, basın ve İstanbul-Ankara üniversitelerindeki odaklar oluşturdu. CHP, iktidarı eline almak için askerlerden her zaman yararlandı³⁵⁷. Ayrıca İsmet İnönü'nün "*Şartlar tamam olursa, ihtilal meşru olur.*" şeklinde yaptığı konuşmayla, tarafını ve tavrını belli ettiğı görülmektedir³⁵⁸. Yine 7 Mayıs 1960 tarihli konuşmasında hükümetin baskın siyasetine devam ettiğı sürece halkın da bu duruma karşı ayaklanabileceğini söyleyerek darbeye dair ipucu verdi³⁵⁹.

³⁴⁹ İpekçi ve Coşar, s.101-104.

³⁵⁰ Esin, s.89.

³⁵¹ İsen, s.15.

³⁵² Turan, s.53.

³⁵³ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.19.

³⁵⁴ Taşer, s.124.

³⁵⁵ Tunçkanat, s.258.

³⁵⁶ "17 Nisan 1961 İstihbarat Raporu", *Milliyet*, 26 Mayıs 1989, s.13.

³⁵⁷ Gürsoy, s.12-15.

³⁵⁸ Esin, s.154.

³⁵⁹ Ak Devrim, s.28.

İnönü'nün bu sözleri iktidara bir uyarı niteliği taşıdığı gibi darbeci askerleri cesaretlendirebilecek özellikteydi.

2.4.1.1 İnönü'nün Yurt Gezilerinde Yaşanan Olaylar

27 Mayıs askeri müdahalesi öncesinde İsmet İnönü'nün yurt gezileri, toplumsal gerilim ile iktidar-muhalefet zıtlaşmasının açık göstergeleriydi. Gezilerde yaşananlar darbeye hazırlık yapanların cesaretini artırdığı gibi darbe sonrası için meşruiyet oluşturmaya yardım etti. İnönü'nün 1959 ve 1960 yıllarındaki gezilerinde muhalefet ile halkın ve askerlerin tepkisine neden olan gelişmeler yaşandı.

İsmet İnönü'nün 17 Ekim 1958 tarihli Tokat konuşmasında: “*Seçim emniyeti üzerinde ısrar edeceğiz, seçim teminatı vererseniz rahat edeceksin, vermezsen gideceksin, hem de fena gideceksin.*” sözleri hem Adnan Menderes’e bir gözdağı hem de darbenin olacağına dair sinyaller verdi³⁶⁰. 1959 yılının sonlarına doğru darbe sözü sık sık kullanılmaya başlandı. Hatta muhalefet-iktidar çekişmesi öyle bir hale geldi ki olaylar hükümet otoritesinden bağımsız olarak meydana geliyordu³⁶¹.

İsmet İnönü, 1959 yılında “*Bahar Taarruzu*” adını verdiği yurtiçi gezilerine başladı³⁶². İnönü, 46 milletvekilini de yanına alarak yaptığı yurt içi seçim kampanyasına Uşak’ta başladı. CHP kfilesinin uğradığı her ilde olaylar çıktı³⁶³. Bu hadiselerin en büyüğü İstanbul ve Kayseri’de meydana geldi. İnönü’nün Kayseri’ye yaptığı gezi doğru bulunmayarak treni durduruldu³⁶⁴. Kayseri olaylarında ordunun tavrı ortaya çıkarak İnönü Kayseri’de bir komutan gibi karşılandı. Tüm bu gelişmeler iktidarı endişelendirdi³⁶⁵.

Daha sonra İsmet İnönü Zonguldak, Samsun, Trabzon ve Giresun ile gezilerine devam etti. Karadeniz’de işçi sorunları, dış politika ve idareden kaynaklarını sıkıntılarını dile getirdi. İsmet İnönü bu geziyi, Menderes’in “*Bizim beğenmediğimiz, muhalefeti soysuzlaştıran birkaç kişidir ki bütün havayı bozan onlardır.*” diyerek İnönü’yü işaret etmesine karşılık olarak yaptığı iddia edildi³⁶⁶. Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk

³⁶⁰ Dağcı, s.67-68.

³⁶¹ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes-Marmara’da Bir Ada*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004, s.153.

³⁶² Demir, s.185.

³⁶³ Yücel, s.1557.

³⁶⁴ Tansel, s.10.

³⁶⁵ Birand, Dündar ve Çaplı, s. 110.

³⁶⁶ Toker, *DP’nin Altın...*, s.146.

Partisi'nin mücadelesi bir sağ-sol çatışmasına dönüştü³⁶⁷. İki parti arasındaki bu mücadele, demokratik hayatın temellerini sarsarken parti hesaplaşmalarının başlamasına neden oldu³⁶⁸.

Geziler sırasında muhalefete gelen tepkiler ise Başbakan ve İçişleri Bakanının üstüne atıldı. Demokrat Parti tüm bu gelişmeleri yakından takip ederken 12 Nisan 1960'da muhalefet hakkında ciddi bir meclis soruşturması yapmaya karar verdi³⁶⁹. Demokrat Parti tıpkı CHP'nin 1946-1950 yıllarında kendisine uyguladığı baskıyı yapıyordu. Ancak Menderes'in bu yanlış hamlesi gücünü kaybetmesine ve muhalefetin körüklenmesine neden oldu³⁷⁰.

2.4.1.2 Basının Tavrı

Basın en başından beri CHP'nin yanında olduğu izlenimi uyandırdı. Hatta 9 Subay Olayında dahi basın hükümetin orduyu isyana teşvik ettiğini yazmıştır³⁷¹. Celal Bayar'la ilgili olarak İş Bankası'nda 103 milyon lirası bulunduğu, ülkenin yabancılara satılmak için parsellere bölündüğü söylenmektedir. Basın tarafından yüzlerce üniversiteli gencin DP hükümeti tarafından öldürülerek kuyulara atıldığı ve asfaltların altına gömüldüğünü propagandaları çıkarıldı. Hatta bu gençlerin Et ve Balık Kurumu soğuk hava depolarında saklanarak daha sonra olayın zabitlerle tespit edildiğini yazmaktan dahi çekinmediler. Ayrıca Demokrat Parti'nin halkı silahlandırarak üniversitelere belki de askerlere saldıracağı söylenerek dozu gittikçe artan haberler yapıldı. Hatta bu silahların depolarda bulunduğu iddiası dahi ortaya atıldı. Türkiye basını o dönemde Demokrat Parti hükümetine ispatı olmayacak ağır ithamlar yapmıştır³⁷².

2.4.1.3 Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri

Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki rekabet kızışıyordu. 18 Nisan 1960 tarihinde Demokrat Parti Hükümeti'nin Tahkikat Komisyonu'nu oluşturması rekabetin zirvesi oldu³⁷³. Tahkikat Komisyonu, Menderes ve Bayar'ın bilgisi dâhilinde kuruldu. Öncelikli görevi muhalif basının çalışmalarını araştırmak olan bu komisyon 15

³⁶⁷ Pakize Başaran, *Ben Yaşarken 27 Mayıs ve Öncesi*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2008, s. 166.

³⁶⁸ Karal, s.13.

³⁶⁹ Veli Sırım, *Adnan Menderes Aydın Menderes Babasını Anlatıyor*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008, s.54.

³⁷⁰ Yücel, s.1557.

³⁷¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.89.

³⁷² Refik Koraltan, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s.20.

³⁷³ Dağcı, s.38.

kişiden oluşuyordu³⁷⁴. Vatandaşları tevkif etme, evleri arama, gazeteleri kapatma ve bütün siyasi faaliyetleri durdurma gibi o zamanki meclis tarihinde görülmeyen yetkilere sahiptir³⁷⁵.

Tahkikat Komisyonu, Demokrat Partili üyelerden oluşan tarafsızlıktan uzak muhalefet hakkındaki iddiaları inceliyordu. Bu komisyonun faaliyetleri sonucu ülkedeki bütün siyasi faaliyetler durduruldu³⁷⁶. Demokrat Parti'nin hazin sonunun hazırlanmasında temel taşlardan birisi oldu³⁷⁷. 27 Mayıs 1960 Darbesi Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin hesaplaşması sonucu çıktı³⁷⁸. Tahkikat Komisyonu'nun yargı ve yürütme yetkisini içinde barındırması rejimin bunalıma düşmesine sebep oldu³⁷⁹. Demokrat Parti'nin yasama yürütme ve yargı unsurlarından bağımsız hareket etmesi en çok orduyu rahatsız etti³⁸⁰. Komisyon siyasi liderleri tutuklama yetkisini dahi elinde tutarken ordu ve muhalif kesim komisyonu tanımamakta ısrar etti³⁸¹. Komisyon antidemokratik kanunlar getirmekle suçlandı ve devlet üstünde devlet oluşumun başlangıcı olarak görüldü³⁸².

Komisyonun kurulmasına karşı İsmet İnönü'nün tavrı çok sert oldu. Ancak gelen tüm tepkilere rağmen 27 Nisan 1960'da Demokrat Parti milletvekillerinin oyları ile öneri kabul edildi³⁸³. Tahkikat Komisyonu muhalif basına ve CHP'ye karşı kurulmuştu³⁸⁴. CHP'nin yasadışı yöntemlerle siyasal mücadele yaptığı ve basın da bu konuya destek verdiği iddialarını inceleyecekti³⁸⁵. CHP'lilerin sunduğu önergede ise Menderes'in Yüce Divan'a sevki istendi. Başbakan anayasayı ihlalle suçlanırken muhalefet giderek şiddetlendi³⁸⁶.

³⁷⁴ Aydemir, *Menderes'in Dramı...*, s.353; Burçak, *On Yılın...*, s.658.

³⁷⁵ Tansel, s.11.

³⁷⁶ Ak Devrim, s.19.

³⁷⁷ Toker, *DP'nin Altın Yılları...*, s.146.

³⁷⁸ Ahmet Kaan Yıldız ve Özdemir Erdoğan, Cumhuriyet Dönemi Modernizm, Demokrat Parti'nin Tutumu ve 1960 Darbesi, Giresun Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Demokrasi: *Darbeler ve Tepkiler Sempozyumu*, Giresun 2017, s.61.

³⁷⁹ Cumhur Utku, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006, s.117.

³⁸⁰ Dağcı, s.57.

³⁸¹ Cihat Göktepe, "İngiliz Kaynaklarına Göre Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi", *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.81.

³⁸² Aydemir, *Menderes'in Dramı...*, s.350

³⁸³ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.112.

³⁸⁴ Musa Topkaya, "12 Mart 1971 Muhtırası'nın Türk Romanına Yansımaları", Trakya Üniversitesi SBE, Edirne 2015, s.13.

³⁸⁵ Yücel, s.1557.

³⁸⁶ Hüseyin Yürük, *Darbe Esaret ve Ölüm*, Okul Yayınları, İstanbul, 2004, s.79.

Komisyon, mahkemelerden bile güçlü hale geldiği için anayasaya aykırı olduğu yönünde büyük tepki çekti³⁸⁷. İstanbul ve Ankara’da hükümeti protesto eden gösteriler yapıldı³⁸⁸. Güçlkle bastırılan öğrenci olaylarının çıkardığı huzursuzluk ve istikrarsızlık bütün memleketi ele geçirdi. Hatta “*Hürriyet*” ve “*Menderes İstifa*” sloganları arasında iki öğrenci hayatını kaybetti. 28 Nisan günü polis ve üniversite arasında çatışmalar oldu. İstanbul ve Ankara’da sıkıyönetimin ilan edilmesiyle sonuçlanan bu olaylar darbenin ayak sesleriydi. 1 Mayıs 1960 tarihinde 24 sokağa çıkma yasağı, İstanbul’a kuvvetli askerî birliklerin getirilmesi gibi önlemler ayaklanmanın halka sirayet etmesini önlemek içindir³⁸⁹.

Bu tarz protestoların zirve noktası üniversite öğrencileri tarafından gerçekleştirilen “555K Olayı” oldu. 5 Mayıs 1960, saat 5’te Kızılay’da toplanan bu grup hükümet aleyhine gösteriler düzenledi³⁹⁰. Adnan Menderes, “*Menderes İstifa!*” sözleri arasında göstericilerin içinde kaldı³⁹¹. 555K Olayı göstermiştir ki ordu bütün halkı etkileyerek bu müdahaleye meşruluk kazandırmaya çalıştı³⁹². Artık halkın TBMM ve iktidar partisine olan şahsi güveni sarsılmıştı³⁹³.

2.4.1.4 Yabancı Devletlerin Tutumu

Darbeyi hazırlayan subaylar dış devletten belirli bir yardım alıyordu. Hatta öyle ki bu subaylar darbeyi hazırlarken Demokrat Parti hükümetinden çok Amerika’nın destek vermemesinden endişelendiler³⁹⁴. ABD, Türkiye’nin her olayında rol sahibi oldu³⁹⁵. 1958’den sonra ekonominin bozulmasıyla Türkiye, ABD’den yardım istedi. ABD, beklenen yardımı vermeyince, Türkiye SSCB’ye yöneldi. Bu olaydan sonra Türkiye ve ABD ilişkileri bozulmaya başladı³⁹⁶. Daha sonra Adnan Menderes’in 1960 yılında SSCB’yi ziyaret ederek onun güdümüne gireceği izlenimi uyandırması büyük tepki çekti. Bunun üzerine ABD, 27 Mayıs Darbesi’ne ses çıkarmadı³⁹⁷. Merkezi İstihbarat

³⁸⁷ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili...*, s.208 ; Burçak, *On Yılın...*, s.673.

³⁸⁸ Yücel, s.1557.

³⁸⁹ Ak Devrim, s.21, 27, 35.

³⁹⁰ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.113.

³⁹¹ Aydemir, s.324.

³⁹² Nadir Nadi, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, Sinan Yayınları, İstanbul 1971, s.47.

³⁹³ Tansel, s.12.

³⁹⁴ Kıvılcımlı, s.132.

³⁹⁵ İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım*, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1990, s.62.

³⁹⁶ Turan, s.55.

³⁹⁷ Yücel, s.1565.

Teşkilatı olan CIA, Türkiye’de yıkıcı faaliyetlere, ordunun teşkilatlanmasına yardımcı oldu. CIA, 27 Mayıs Darbe hazırlıklarını bildiği halde Menderes’i haberdar etmedi³⁹⁸.

Muhakkak ki bir takım oyunlar çeviren dış güçler Türkiye’de karışıklık çıkarmak istedi. İçeriden aldıkları istihbarat ile ülke terör ortamı içine itildi. Asıl amaçları yapılan darbeyi haklı kılmak ve kendi paylarına düşeni almaktı³⁹⁹. Cemal Madanoğlu darbe öncesinde ve sürecindeki ABD etkisine değinmese de genel olarak bu ülkenin Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki faaliyetlerine yer verir. Bu konu hakkında “Komutanlara sicili CIA veriyor.” diyerek dış güçlerle olan bağlantıya değinir⁴⁰⁰. Cemal Madanoğlu, ABD’nin Türk ordusuna yanaşmasını şöyle anlatır: “CIA 27 Mayıs’tan sonra gözlerini açtı. Sonradan bize el atmaya başladı ve ordunun içine girdi. MİT’i iyice örgütledi. Bize sicil verir hale geldi. Amerikan müşavir heyetleri gelir hakkımızda rapor tutardı.” diye ifade etti⁴⁰¹.

Darbeciler, ilk olarak EMİNSU olayı ile kapatmak için 12 Milyon doları Amerika’dan aldı. Ardından dış temsilciler ile görevli diplomatların maaşını ödeyebilmek için 15 milyon dolar daha istedi⁴⁰². Nitekim darbe sonrasında ABD’nin Türkiye’ye borç/yardım verdiği gazetelere yansımıştı. *Milliyet* gazetesinin 5 Temmuz 1960 tarihli haberinde: Serbest bırakılan paranın 500 milyonu Milli Savunma hizmetlerine tahsis edildiği ve bu yıl 100 milyon dolar daha yardım muhtemel olduğu söylendi⁴⁰³. *Hürriyet* gazetesinin aynı tarihli haberinde “*Milli inkılâbımızı desteklemekte olduğunu her vesileyle belirten Amerika, hükümetimize yardımlarını artırmaktadır. 27 Mayıs inkılâbını takip eden ilk günlerde 4 Haziran 1960 tarihli anlaşma ile Milli Savunma Bütçesi hizmetleri için 52 milyon lirayı Amerika serbest bıraktı. Bu kere de Amerika iktisadi yardıma karşılık paralarından 1960 mali yılı içinde birikeceği tahmin edilen takriben 1 milyar Türk lirasını Türk hükümetinin emrine serbest bırakmaktadır.*” şeklinde verildi⁴⁰⁴.

³⁹⁸ Dağcı, s.77-78.

³⁹⁹ Esin, s.105.

⁴⁰⁰ “27 Mayıs’ın Lideri General Cemal Madanoğlu Açıklıyor”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1988, s.14.

⁴⁰¹ Gültekin Avcı, *İstihbarat Teknikleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.159; Yetkin, s.40.

⁴⁰² Dağcı, s.77.

⁴⁰³ “Amerika Dün 1 Milyar Lira Hibede Bulundu”, *Milliyet*, 5 Temmuz 1960, s.1.

⁴⁰⁴ *Hürriyet*, 5 Temmuz 1960, s.5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS DARBESİNDE CEMAL MADANOĞLU

3.1 DARBE ÖNCESİNDEKİ FAALİYETLERİ

3.1.1 Ordu İçerisinde Oluşturulan Cuntalar

Cemal Madanoğlu, CHP döneminde askerlere verilen hakları yetersiz bulduğu için kurulacak olan yeni partiyi desteklemişti. İçinde bulunduğu şartlar ve ülkenin gidişatı da Demokrat Parti'yi yeni bir umut olarak görmesini sağladı. Ancak daha sonra gerek kendi menfaatlerine ters düştüğü için gerekse kendi taraftarlarını kazanmak için yeni kurulan partiye muhalif oldu. Ordu içerisinde oluşturulan bu gruplara kendisi de daha sonra katıldı.

Darbeyi hazırlayan kişiler Harp Okulu'nda eğitim alan subaylardı⁴⁰⁵. Bu subaylar hükümete karşı bilinçli olarak teşebbüse geçti⁴⁰⁶. Ordu içerisinde irili ufaklı birçok gruplaşma ortaya çıktı. Bu gruplar 1956 yılında yönetime el koymak için Talat Aydemir liderliğinde toplandı. Bu cunta darbe tarihini seçimlerden 2 gün sonra yani 29 Ekim 1957 tarihi olarak kararlaştırdı. Cuntacılar zaten seçimi kaybedecek olan DP'nin iktidarı bırakmayacağını düşünüyordu. Bu durumda yapılan darbe meşru gibi gösterilecekti. Ancak 1957 seçimlerini DP kazanınca planları suya düştü. Bu durum üzerine 24 Aralık 1957 tarihinde emekli Orgeneral Faruk Güventürk, inisiyatifi alarak Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'e kendi hükümetini devirmesi için liderlik teklif etmeye gitti. Bu plana Ergin'in emir subayı Adnan Çelikoğlu da dâhil oldu. Ancak Ergin bu teşkilatlanmayı ciddiye almayarak teklifi reddetmişti. Bu sırada bir önceki bölümde bahsettiğimiz 9 Subay Olayı meydana geldi. Faruk Güventürk, gözaltına alınınca kurduğu cunta dağıldı. Şemi Ergin bu olay üzerine zorla istifa ettirilerek Milli Savunma Bakanlığına Ethem Menderes getirildi⁴⁰⁷.

1957-1958 yıllarında 9 Subay Olayı sonrası yargılanan kişiler ordu içinde hükümeti devirecek bir faaliyet olmadığını söylediler. Subaylar kimseyi ele vermeyince oluşturulan cunta, belli bir plan çerçevesinde ve hücreler halinde çalışarak varlığını sürdürdü⁴⁰⁸. Adnan Menderes, bu tarz olayların ülkenin geneline sirayet etmediğini ve

⁴⁰⁵ Eylevli, s.155.

⁴⁰⁶ Esin, s.87.

⁴⁰⁷ Birand, Dündar ve Çaplı, s.96-99.

⁴⁰⁸ Tunçkanat, s.255.

ordunun hükümete bağlı olduğunu söyleyerek sükûnetten söz ediyordu⁴⁰⁹. Menderes'in en büyük yanlıgısı bu oldu⁴¹⁰. Yeni cunta teşkilatlanarak iktidarın uygulamalarına karşı büyük bir öfke besledi⁴¹¹.

1957 yılında Cemal Madanoğlu ordu içerisindeki cuntalaşmalar hakkında: *"Ordu daha önce DP'ye sempatiyle bakarken bu ezanın Arapçalaştırılması karşısında irkildi. Kıpırdanmalar başladı. Bu kıpırdanmalar giderek de arttı. Ben Erzurum'da Ordu Kurmay Başkanlığı'na geldiğimde çekmecemde gizli bir dosya buldum. Bu dosyada "Ne duruyorsunuz? Atatürkçülük ortadan kalkıyor. Devlet elden gidiyor" mealinde yazılar, mektuplar vardı. Hepsi, ordu içinde değişik örgütlerden yazılmıştı."* diye bahseder⁴¹². Daha sonra Milli Birlik Komitesi adı ile anılacak olan bu örgüt solcu kesim tarafından desteklendi⁴¹³. Örgüt daha sonra halkı da iktidara karşı kışkırttı. İstanbul, Erzurum ve Ankara'da toplanan halk grupları cuntalaşmanın temelini attı⁴¹⁴.

Cuntanın içinde bulunan şahıslar memleketin içinde bulunduğu durumun gittikçe zorlaştığını, bu zorluğu atlatabilmek için orduya büyük sorumluluk düştüğünü ve komitenin buna hazırlıklı olması gerektiğini söylerken darbe için zemin oluşturuldu. Aralarındaki iletişim, gizlilik prensibi çerçevesinde ilerliyordu. Ardından güvenecekleri subayları da yanına alarak hükümete karşı daha sağlam bir örgüt oluşturmayı hedeflediler⁴¹⁵.

Türkiye, savaşların vermiş olduğu buhran ile zor bir dönemden çıkmış Cemal Madanoğlu ve arkadaşları da kurulan yeni partiye kucak açıp onu yeni bir umut olarak görmüştü. Ancak DP'nin iktidara gelmesiyle partinin faaliyetlerinden rahatsız olmaya başladı. Bu durum onun cuntalaşma hareketlerine girmesinde ana etken oldu. Neticede ordu içerisinde oluşturulan örgütlenmeler ciddi boyuta ulaştı. Üst rütbeli subayların birleştiği toplantılar darbe yapma sürecine kadar ilerledi.

3.1.2. Cemal Madanoğlu'nun Cuntaya Girişi

Cemal Madanoğlu'nun dönemin kilit ismi olmasında 1960 Darbesindeki rolü etkili oldu. Gerek diğer adayların bu iş için uygun olmaması gerekse Madanoğlu'nun isteği ve

⁴⁰⁹ Birand, Dündar ve Çaplı, s.118.

⁴¹⁰ Eşlevli, s.20.

⁴¹¹ Esin, s.113-116; Begüm Burak, "Osmanlı'dan Günümüze Ordu Siyaset İlişkileri", *HistoryStudies*, Cilt 3, Sayı 1, 2011, s.52.

⁴¹² Aslan, s.75.

⁴¹³ Esin, s.138.

⁴¹⁴ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.54-55.

⁴¹⁵ Esin, s.96.

heyecanı darbe liderliğini ona getirdi. Bu iş için önceden düşünüldüğünü ve planlı olarak kendisine teklif sunulduğunu sonradan öğrenecekti.

Cemal Madanoğlu, Demokrat Parti kurulduğunda partiyi desteklemişti. Anılarında “*Generallerin dışında, hepimiz DP’yi tutuyoruz.*” sözleri bunu ispatlar niteliktedir. Bunun nedeni İnönü döneminin zorluklar içinde geçmesiydi. Yine anılarında “*Savaş bitmişti. Umutlar Demokrat Parti’ye ve başındaki adama bağlanıyordu; o dönemde hemen bütün ordu İnönü’ye karşıydı.*” demesi Demokrat Parti’ye büyük umut bağlandığının göstergesiydi ⁴¹⁶. Madanoğlu, daha sonra Menderes Hükümetine büyük bir öfke beslemeye başladı. Özellikle Menderes’in 16 Haziran 1950 tarihinde ezanı tekrar Arapça okutması ordunun belli bir bölümü tarafından tepkiyle karşılandı ⁴¹⁷. Ayrıca Cemal Madanoğlu, Demokrat Parti’nin basına karşı sansür uygulamasını da eleştirmeye başladı. Bir konuşmasında “*Basın hürdür, her istediğini yazabilir. Ancak olayları kamuoyuna yansıtırken vatanseverlik duygularından taviz vermemesi lazımdır.*” demişti ⁴¹⁸.

Demokrat Parti’nin kurduğu Tahkikat Komisyonu’nun faaliyetleri de darbe sürecini hızlandırdığı gibi Madanoğlu’nun iktidara karşı olan tepkisini de artırmıştı. Cemal Madanoğlu bu konuda: “*Karşı devrimcilik iyice tırmanmış durumda. Eh partizanlık almış yürümüş. Parti diktatörlüğü de öyle. Ekonomik durum, bu şartları tamamlıyor. Bu sırada milleti en çok gayrete getiren, bardağı taşıran son damla DP’nin bir tahkikat komisyonu kurması oldu. Çok körlemesine gittiler. İhtilali asıl onlar yaptılar.*” ifadelerini kullanmıştı ⁴¹⁹. Bu gelişmeler, bilinçaltında onu müdahaleye hazırlamakla birlikte 1960 yılına kadar sessizliğini korudu ⁴²⁰.

Darbeyi hazırlayanların çoğunun yaşça küçük ve rütbelerinin alt düzeyde olması nedeniyle darbeyi üst düzey bir komutan liderliğinde yapma ihtiyacı ortaya çıktı. Bu çerçevede arayışlar sürerken dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel liderlik teklifini kabul etti. Ancak Gürsel’in 3 Mayıs 1960 tarihinde hükümete yazdığı mektupta üniversiteye asker sevkinin doğru olmadığını, bunalımın giderilmesi için Celal Bayar’ın cumhurbaşkanlığından istifa edip, yerine Adnan Menderes’in cumhurbaşkanlığına

⁴¹⁶ Şakire Çimenli, “Cumhuriyet Tarihinde Bir Ordu-Siyasi Erk Çatışması İsmet İnönü İktidarına Yönelik Darbe Girişimleri ve 6 Haziran 1950 Tasfiye Hareketi”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 38, Bahar 2019, s.204.

⁴¹⁷ Mazıcı, s.122. Darbenin hemen sonrasında Cemal Madanoğlu Harbiye’de bulunan subaylara: “*Ezan Türkçe okunur*” maddesini ilave etmeleri konusunda emir verdi.

⁴¹⁸ “Madanoğlu’nun Sohbet Toplantısı”, *Son Posta*, 17 Kasım 1961, s.7.

⁴¹⁹ Sedef Bulut, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Yaz 2009, s.142; Birand, Dündar ve Çaplı, s.113.

⁴²⁰ Utku, s.130.

getirilmesinin memleketi yatıştıracağını⁴²¹, yeni kabinenin adalet ve şefkat hisleriyle yeniden kurulması gerektiğini yazdı. Bu mektubu dönemin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes de doğruladı⁴²². Ancak Celal Bayar bu teklifi kabul etmeyince Ethem Menderes, Gürsel'i çağırarak kendisine üç ay süreyle izin verildiği söylendi. Sonrasında Cemal Gürsel zorunlu bir izinle İzmir'e gönderildi. Kurulan örgütün başsız kalacağı endişesi sürerken yeni lider beklenmedik bir şekilde ortaya çıktı.

Cemal Madanoğlu cunta ile yakın temaslarının başlaması hakkında şunları söyler: *"Başkan Gürsel'in masasının üzerine izin kâğıdı zarfı konduğu gün, sekreterim bana geldi. Durumu anlattı. 'Gürsel Paşa'ya bir uğurlama yapılmıyor mu?' 'Yapılmıyormuş, sakıncalı görülüyor'. Ben de bundan yararlanmaya karar verdim. Hem Gürsel'i uğurlamak istiyorum. Hem de kimse uğurlamadığı halde ben çıkıp örgüte buradayım demek istiyorum. Oturdum, bu uğurlama işleri personel başkanlığının işi olduğu halde ben lojistik başkanlığı olarak bütün Kara Kuvvetleri odalarına birer emir gönderdim. Bu akşam saat 9.30'da orduevinde Org. Gürsel için uğurlama töreni yapacaktır. Saat 9.30 oldu. Toplantı yerine gittim. Hiç kimse yok. Öyle baskısı var ki partinin. Subaylar da zaten bırakıp gidiyor diye kızıyorlar Gürsel'e. Kimse gelmedi. Çok zor durumdayım. Sekreterim geldi. Dedim, 'Git orduesine, ne kadar sivil asker varsa hepsini buraya topla. O gitti. Hepsini topladı geldi. Benim şansına Gürsel Paşa da tam o sırada çıktı. Çok sevindi". Cemal Madanoğlu'nun bu hamlesinden sonra Gürsel İzmir'den gelene kadar kendisi liderliğe en yakın kişi olarak görülmeye başlandı. Ancak oluşturulan örgütün başına geçmesi uzun sürecekti⁴²³.*

Darbenin hazırlanış sırasında kilit noktada olan Gürsel liderlik görevini alamayınca darbeye geçici bir lider aranmaya başlandı. Zaten Gürsel, harekât başarılı olduktan sonra cuntanın başına geçecekti⁴²⁴. Aranılan geçici lider darbenin yürütme planını ve fikir temelini örgütün tamamına ulaştıracaktı. Alparslan Türkeş'in liderlik konusunda ciddi eksiklikleri vardı. Cemal Madanoğlu'nun ise liderlik ve komite konusunda bilgisi az olduğu için emir komuta zincirini sağlamakta sorunlar yaşanacağı düşünülüyordu⁴²⁵. Cemal Gürsel de İzmir'e gittiği için başka kişilere başvuruldu⁴²⁶.

⁴²¹ Birand, Dündar ve Çaplı, s.118-119.

⁴²² Tansel, s.14.

⁴²³ Birand, Dündar ve Çaplı, s.119-120.

⁴²⁴ Cevat Oktay, *Cemal Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, Ülkü Matbaası, Ankara 1960, s.2.

⁴²⁵ Esin, s.189.

⁴²⁶ İlyas Topçu ve Sema Akılmak Topçu, "Yassıada'dan İmralı'ya Fatin Rüştü Zorlu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, Ekim 2018, s.1831

Oluşturulan cuntanın başına geçmek üzere ilk teklif Muzaffer Yurdakuler tarafından, General Fahri Özdilek'e gitti ancak Özdilek teklifi reddetti⁴²⁷. Daha sonra Cevdet Sunay'a da başvuruldu. Sunay, bu tarz teşebbüslerin yanlış olduğunu söyleyerek teşkilatın yanında yer almadı⁴²⁸. Bu dönemde hiçbir komutan görev almak istemedi. Bunun üzerine komite üyeleri, Cemal Madanoğlu'na başvurmaktan başka çözüm bulamadı⁴²⁹. Gürsel'in zorunlu izinle İzmir'e gitmesi sonucu ikinci bir Cemal Paşa'ya başvuruldu⁴³⁰. Cemal Madanoğlu'nun bu göreve istenmesinin en büyük sebebi yüksek rütbeli olmasıydı. Darbe teşkilatı, yüksek rütbeli bir subayın liderliğiyle harekâtı gerçekleştirmek istiyordu⁴³¹.

Komite üyelerinin isteği doğrultusunda Cemal Madanoğlu ile 14 Mayıs 1960 tarihinde konuşuldu. Bunun üzerine Orhan Kabibay, Kore Savaşı'ndan arkadaşı olan Cemal Madanoğlu'na Gürsel'in liderlik teklifini ilettili. Madanoğlu ile konuşan Kabibay, onu örgütün başına geçmeye ikna etmek için Gürsel'in kendisini lider olarak gördüğünü hatta *"Benim yokluğumu Madanoğlu aratmaz."* diyerek liderlik konusunda Madanoğlu'na güvendiğini söylemişti.

Daha sonra aralarında:

- *Peki, teklifinizi bir şartla kabul ediyorum.*
- *Nedir şart Paşam?*
- *Kuvvetinizi, planlarınızı öğrenirim, baktım ki bana uygun değil, ben kaçarım arkadaş... Açıkça söyleyeyim... Bana kalles deme... Ama sizi ölünceye kadar ele vermemeye söz veriyorum... Akşama arkadaşlarıyla eve gel, konuşalım."* şeklinde bir konuşma geçti⁴³².

Orhan Kabibay, Madanoğlu'nun kendilerini ihbar etmesinden korksa da bu olmadı. Madanoğlu, heyecanlı ve bazı endişeler içerisindeydi⁴³³. İlk olarak harekâta katılacak birlikleri ve Cemal Gürsel'in de bu işin içinde olduğunu öğrendi. Tereddütleri ortadan kalkınca Ekrem Acuner ve Orhan Kabibay'ı evine çağırdı. Daha sonra Cemal

⁴²⁷ Dağcı, s.59

⁴²⁸ "Milli Emniyet Türkçe'in Gürsel İle Temas Teşebbüsünü Haber Almış", *Milliyet*, 23 Haziran 1962, s.5

⁴²⁹ Başgil, s.157

⁴³⁰ "10 Gün Sonra Bulunan Bir Cemal Paşa", *Milliyet*, 22 Haziran 1962, s.5

⁴³¹ "İhtilalciler Kaybolan Baş Yerine Bir Yenisini Arıyorlar ve İlk Teklif General Özdilek'e yapılıyor", *Milliyet*, 27 Haziran 1962, s.5

⁴³² İpekçi ve Coşar, s.158-159.

⁴³³ Elif Kaya, "Türk Basınında 27 Mayıs İhtilali", Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2008, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.42.

Madanoğlu, onlara “*Erkeklik uğruna kabul ettim.*” yanıtını verdi⁴³⁴. Madanoğlu, büyük bir kararlılıkla darbe liderliğini 14 Mayıs 1960 tarihinde kabul etmiş oldu⁴³⁵. Cuntacıların da Madanoğlu’nun şartlarını kabul etmesiyle liderlik konusu kesinleşti⁴³⁶. Gürsel İzmir’den gelinceye kadar ilk kumandanlık Madanoğlu’nun elinde olacaktı⁴³⁷.

Cemal Madanoğlu darbecilerin teklifini kabul ettiği sırada tümgeneral rütbesinde olup Kara Kuvvetleri Komutanlığı Lojistik Başkanlığı görevini yürütmekteydi⁴³⁸. Onun ardından Osman Köksal ve Sıtkı Ulay da kadroya dâhil edildi⁴³⁹. Madanoğlu’nun komiteye girmesinde Sami Küçük ve Orhan Kabibay büyük rol oynadı. Madanoğlu, askerliğin vermiş olduğu düşünce ile darbeyi hükümete basit bir müdahale olarak gördü ve kendisini devlet idaresine pek yakıştıramadı⁴⁴⁰.

Tüm bu düşüncelerine rağmen kurulan gizli örgütlerin teşkilatlanmasını sağlayan kişi olmuştur⁴⁴¹. Madanoğlu örgüte girer girmez üyelerle sıkı temas kurdu. Osman Köksal kendisine muhafız alayının da bu harekâtın içinde olduğunu söyledi. Madanoğlu, gücü eline aldığını hissedince Sami Küçük, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner ve Sezai Okan ile bir toplantı yaptı⁴⁴². Cemal Madanoğlu bu geçici görevi Cemal Gürsel’in komiteye iştirak ettiği ve fiilen başkanlık görevine geçtiği 27 Mayıs 1960 saat 12.00’a kadar sürdürdü⁴⁴³. Komitenin başına ilk olarak Madanoğlu geçti⁴⁴⁴. Ancak daha sonra Cemal Gürsel orgeneral rütbesiyle görevi ondan devraldı⁴⁴⁵. Ali Fuat Cebesoy, yıllar sonra Madanoğlu için: “*İhtilalcilerin başı, Gürsel’den sonra gelen ikinci generaldi. Milli Birlik Komitesinin geçici lideri olarak görünse de asıl ihtilal onun riyaseti altında yapıldı.*” ifadelerini kullanmıştı⁴⁴⁶.

⁴³⁴ Çıracıoğlu, s.158; Akgün, s.420; M. Hakan Özçelik ve Mustafa Güneş, “Bir 27 Mayıs Tahlili: Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 20, 2018, s.273; Hulusi Turgut, *Türkeş’in Anıları; Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul 1995, s.110-116.

⁴³⁵ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.306.

⁴³⁶ “İhtilal Karargâh Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11.

⁴³⁷ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.104.

⁴³⁸ Bayram Akça ve Sinan Kıyanç, “CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXXVI, Ekim 2018, s.546; Çıracıoğlu, 157.

⁴³⁹ Hotham, s.59.

⁴⁴⁰ Seyhan, s.76, 89.

⁴⁴¹ Bilal Tunç, “27 Mayıs Askeri Darbesi’nin Kocaeli’ndeki Etkileri, Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Küresel Etkiler Medya ve Demokrasi”, Cilt 3, Kocaeli 2017, s.116.

⁴⁴² Hekimoğlu, s.107.

⁴⁴³ İsmail Dursunoğlu ve Sinan Yazıcı, “Türk Demokrasi Hayatında Askeri Uyarılar: 1971-2007 Muhtıralarını Karşılaştırma”, *TurkishStudies Dergisi*, Cilt 13, Sayı 22, Ocak 2018, s.218; Çıracıoğlu, s.158

⁴⁴⁴ Turan, s.65.

⁴⁴⁵ Topçu s.65.

⁴⁴⁶ Ali Fuat Cebesoy, *Bilinmeyen Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul 2001, s.334.

Cemal Madanoğlu bu konuyla alakalı olarak şunları söylemişti: “Benim bildiğim ve işin doğrusu şu ki 1959 Şubatında ve o zaman Kara Kuvvetleri Kumandanı olan Orgeneral Gürsel silahlı kuvvetlerle müdahale kararını vermiştir. İhtilalin liderliği o gün bu kararla kabul edilmiştir. Orgenerale mecburi izin verildiği günlerde Silahlı Kuvvetler ihtilal hazırlıklarının henüz tamamlanmamış bulunuyorlardı. Gürsel bu yüzden geçici olarak Ankara’dan ayrıldı ve sonra da yerini aldı⁴⁴⁷. Yani ihtilale lider falan aranmamıştır, her şey planlıdır⁴⁴⁸”.

Madanoğlu, 1960 Darbesi’nde general sıfatıyla örgüte başkanlık yaptı. Ancak ona verilen liderlik görevi Gürsel’in Ankara’ya gelmesiyle son buldu. Geçici olarak devraldığı bu göreve gelmesinde rütbesi, orduyla olan yakın münasebeti ve kişisel özellikleri etkili olmuştu. Madanoğlu, teşkilatın içinde bulunduğu durumdan memnun olmasa da harekâtın gerçekleştirmesinde öncü kişidir. Daha sonra örgüte bir plan dâhilinde getirildiğini her şeyin önceden belirlendiğini açıkladı.

3.1.3. Cemal Madanoğlu’nun Darbede Üstlendiği Görevler

27 Mayıs’a çok kısa bir süre kala örgüte giren Cemal Madanoğlu hemen ardından otoriteyi eline alarak mümkün olmayan bazı önerilerde bulundu. Bu harekât için planlı ve inisiyatif olarak hareket etmesi, darbenin stratejik olarak merkezinde olmasını sağladı. Darbede bulunduğu mevkide bütün gücü eline alarak harekâtı gizlilikle yürüttü.

Madanoğlu, sorumluluğunun bilincinde olarak emrindeki birliklere etrafında kaynayan olaylara şekil ve yön vermek gibi önemli bir vazife almıştır. Ancak darbeciler arasına çok geç katıldığı için darbe içerisinde nasıl bir rol alacağı konusunda fikir sahibi değildi. Subayların bu harekâta hazır olmadığını düşünüyordu. Hatta darbeden sonra verdiği şu röportaj bunu ispatlar niteliktedir: Gazeteci: “Paşam, eğer sizler, 25-26 Mayıs gecesi Harp Okulunda, ertesi gece yapılacak Hükümet Darbesi hareketinin planlarını hazırlarken ve vazifeleri taksim ederken, radyo birden anons verseydi de, Hükümetin istifa ettiğini bildirseydi ne yapardınız? Madanoğlu: “Ne yapacaktık? Yapılacak şeydi; Hemen şapkalarımızı alıp, evlerimize giderdik! Çünkü bizim de ertesi gün nelerle karşılaşacağımız neler yapacağımız hakkında pek bir fikrimiz, hazırlığımız yoktu ki?” diye cevapladı⁴⁴⁹.

⁴⁴⁷ “İhtilal Hazırlığı 1959’da Başladı”, *Ulus*, 9 Haziran 1961, s.1; “Madanoğlu “Gürsel Müdahaleye 1959’da Karar Vermişti” dedi”, *Milliyet*, 9 Haziran 1961, s.1.

⁴⁴⁸ “İhtilâlin Lideri Cemal Gürsel’di”, *Vatan*, 9 Haziran 1961, s.1.

⁴⁴⁹ Aydemir, *İhtilalin Mantiği...*, s.336, 351.

Darbenin yapılacağı günlerde de sadece DP'yi iktidardan uzaklaştırmayı yeterli görüyordu. Ancak daha sonra Komite, ilim heyeti, mahkeme, yargılama konuları devreye girince bunlar Madanoğlu'nu oldukça zorladı⁴⁵⁰. Cemal Madanoğlu daha sonra komite üyeleriyle sık sık temasa geçti. Ancak diğer üyelere ters gelen bazı önerilerde bulundu. Bunlar:

- Darbenin sıkıyönetim karargâhından yönetilmesi,
- Hükümetin ve soruşturma komisyonunun çekilmesi,
- Darbenin hiyerarşik düzen içinde yapılması⁴⁵¹,
- Darbe yapıldıktan sonra kışlaya dönülmesi⁴⁵²,
- Başbakanın istifaya davet edilip darbe tehdidinin hatırlatılması⁴⁵³,
- Görevdeki kuvvet komutanlarına bilgi verilmesidir⁴⁵⁴.

Cemal Madanoğlu'nun son önerisi hariç diğerleri kabul edilmedi⁴⁵⁵. 21 Mayıs 1960 tarihinde Harp Okulu öğrencileri protesto yürüyüşü yaptılar. Asıl darbe o gün başlamış polis ve asker arasında büyük çatışmalar olmuştu. Ordu ve askeri okul öğrencileri Ankara'nın başlıca caddelerini mesken tuttu. Polis, propaganda yapan sivil göstericileri geri püskürtmeye çalıştı⁴⁵⁶. Bu doğrultuda Cemal Madanoğlu bir toplantı düzenledi. Burada yanında bulunan arkadaşlarına “*Bu işi hemen yapıyor muyuz, yapmıyor muyuz?*” Hepsi birden “*Yapıyoruz!*” diye bağıldılar. Bu sıralarda Bayar, Menderes'e ülkeyi kurtarmak için meclis kararıyla sıkıyönetimin yetkileri artırmayı yani yarı-askeri rejimi teklif ediyordu⁴⁵⁷.

Daha sonra Birleşik Komite 23 Mayıs 1960 tarihinde bir toplantı yaparak darbenin 25-26 Mayıs tarihinde olmasını kararlaştırdı⁴⁵⁸. Ancak Milli Savunma Bakanı, bu harekâtın olacağını önceden sezdi. Subayların toplandığı binada arama yapılsa da Osman Köksal, bu durumu üyelere önceden haber verdiği için bir sonuç elde edilemedi. Bu olaydan

⁴⁵⁰ Karavelioğlu, s.160.

⁴⁵¹ Ahmet Yıldız, *İhtilalin İçinden Anılar Değerlendirmeler*, Alan Yayınları, İstanbul 2001, s.169.

⁴⁵² Kurtul Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Koza Yayınları, İstanbul 1976, s.172.

⁴⁵³ Tarım, s.9.

⁴⁵⁴ Akça ve Kıyanç, s.546.

⁴⁵⁵ Tekin Önal, “Askeri Vesayet Sisteminin İlk Halkası 27 Mayıs Süreci ve Sonrası”, *TurkishStudies Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Kış 2015, s.522.

⁴⁵⁶ Ak Devrim, s.24-25.

⁴⁵⁷ Birand, Dündar ve Çaplı, s.123.

⁴⁵⁸ Önal, s.522.

sonra subaylar tedbirleri sıkılaştırdı⁴⁵⁹. Milli Savunma Bakanı bu durumdan şüphelenince, Cemal Madanoğlu acil olarak üyeleri toplayıp onlarla istişare etti. Yapılan görüşmelerden sonra harekâtın tarihi değiştirildi. 26 Mayıs akşamı okulda olunması ve 27 Mayıs sabahı harekâtın başlaması kararlaştırıldı⁴⁶⁰. Bu erteleme kararı bütün üyeleri şok etse de henüz Madanoğlu başkanlığındaki Ankara kumandanlığında görev alacak kişiler dahi tespit edilmemişti⁴⁶¹.

Bu doğrultuda 26 Mayıs 1960 saat 21.30 da General Cemal Madanoğlu'nun başkanlığında bir toplantı yapıldı. Toplantıda, Kurmay Albay Ekrem Acuner, yapılacak harekâtın başarılması için Harp Okulu'nu kullanma planını ayrıntılı olarak ifade etti⁴⁶². Plan açıklandıktan sonra Cemal Madanoğlu, soğukkanlı bir şekilde üyelere: *“Arkadaşlar, kelleyi koltuğa aldık. Hiç birimizde hırs yok. Memleket ıstırap içindedir. Bu hain zümreyi alaşağı edeceğiz. O kadar... İstemeyen var mı? Haber versin? Haber versin ki, işimize de engel olmasın. Haydi, hakkınızı helâl edin. Ne yaparsınız bir kere böyle bir şeye karar verdik*⁴⁶³. *Biz bu işi yaparken sadece memleketi içine düştüğü durumdan kurtarmak istedik. İktidarı derhal sivillere bırakacağız. Vazife kabul etmeyeceğiz.”* diyerek fikirlerini dile getirdi⁴⁶⁴.

1960 Darbesi'nin olduğu günlerde darbeyi hazırlayan subaylar, Harp Okulu binası yerine Şura Salonu adı verilen bir mekânda toplanmaya başladı. Yapılan toplantılar sonucunda İrfan Baştuğ'a Ankara Valiliği⁴⁶⁵, Cemal Madanoğlu'na ise Sıkıyönetim Karargâhı'nın Ankara Kumandanlığı görevi verildi⁴⁶⁶. Cemal Madanoğlu, Ankara grubunun en etkili ismi ve ilk fiili lideri oldu⁴⁶⁷. Harekâtı iyi planlayarak taslağı önceden çizdi⁴⁶⁸. Harekâtın gizlilikle yürütülmesi konusunda titizlikle davrandı. Bir gün Sıtkı Ulay, iki amirale darbeye katılmasını konusunda ısrar ederken bunu Madanoğlu duydu. Kendisine: *“Yahu sen her önüne geleni davet ediyorsun. Gider haber verirlerse mahvoluruz.”* diyerek gizlilik prensibine dikkat etmesi gerektiğini belirtti⁴⁶⁹.

⁴⁵⁹ Oktay, s.4.

⁴⁶⁰ Ulay, *Giderayak...*, s.56.

⁴⁶¹ Çiracıoğlu, s.170.

⁴⁶² Elekli, s.164.

⁴⁶³ Meltem Önder, “1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/28, Bahar 2014, s.295.

⁴⁶⁴ İpekçi ve Coşar, s.255.

⁴⁶⁵ Elekli, s.46.

⁴⁶⁶ İpekçi ve Coşar, s.240.

⁴⁶⁷ Tolga Ersoy ve Haydar Çetinbaş, *27 Mayıs Bir Darbenin Anatomisi*, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul 2010, s.36.

⁴⁶⁸ Altuğ, *27 Mayıs...*, s.173.

⁴⁶⁹ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.93.

Cemal Madanoğlu, meclis binasında Ankara'daki birliklerin komutasını elinde tutuyordu⁴⁷⁰. Ancak Ankara başkent olduğu için görevin zor ve tehlikeli olduğunu ayrıca kuvvetlerin yetersiz olduğunu söyledi. Ankara kumandanlığı karargâhında, komitenin gizli hazırlıkları, üniversite reformları ve emeklilik işlemleri yapıldı⁴⁷¹. Madanoğlu cuntaya girdikten sonra genelkurmaydaki subaylarla iletişim haline geçti. Harp Okulu alay subaylarının harekâta hazır olduğunu biliyordu. Darbe geciktirilmeden vaktinde yapıldıktan sonra Madanoğlu, Harp Okulu ile irtibata geçecekti. Madanoğlu'nun kararıyla darbeye katılacak subayların kim olduğunu anlamak için sol göğüs cepleri üzerine birer toplu iğne taktırılacaktı. Artık darbe için her şey hazır⁴⁷². 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin merkezi olarak Harp Okulu seçildi⁴⁷³.

Cemal Madanoğlu, örgüte girdiği ilk zamanlarda uyum sorunu yaşadı. Ancak yetkiyi eline alınca müdahaleyi gizlilik ve plan çerçevesinde sürdürdü. Görev aldığı konum oldukça merkezi ve olayın odak noktasındaydı.

3.1.4. Darbe gecesi

26-27 Mayıs 1960 gecesi, Ankara Harp Okulu'ndaki kıtaların başında görevli olan cuntacıların arasında, Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay ve İrfan Baştuğ vardı. Ancak İstanbul'da bir general bulunmamaktaydı⁴⁷⁴. Bu yüzden darbe gecesi yaşanan olaylara İstanbul ve Ankara olarak iki ayrı perspektiften bakmak daha faydalı olacaktır.

Ankara ve İstanbul Türkiye'nin beyni görevi gördüğü için bu iki şehir ele geçirilirse tüm Türkiye'de kontrolün sağlanacağı düşünülüyordu. Bu yüzden örgütlenme bu şehirler üzerinde ağırlık kazandı. Gerek Ankara'da ve gerekse İstanbul'da, subaylar emniyetin içine kadar sızdı⁴⁷⁵. 26 Mayıs gecesi fiilen başlayan harekâtın şifresi “*vatan ve namus*” oldu. Harekâta iki tip hedef belirlendi. Birincisi fiilen etki yapacak cansız hedefler olan bina, karakol, merkez, koğuş, kışla, ordugâh ve kumandanlıklardır. İkincisi ise harekâta zarar verebilecek şahıslara yöneliktir⁴⁷⁶. Darbeci Subaylar harekâtı İstanbul'da⁴⁷⁷ Binbaşı Ahmet Yıldız kontrolünde başlattı⁴⁷⁸. İstanbul Üniversitesi'nin

⁴⁷⁰ Altuğ, *27 Mayıs'tan...*, s.66.

⁴⁷¹ Erkanlı, s. 19, 162.

⁴⁷² Ulay, *Harbiye Silah...*, s.72.

⁴⁷³ Ak Devrim, s.86.

⁴⁷⁴ Utku, s.133.

⁴⁷⁵ Ulay, *Giderayak...*, s.57.

⁴⁷⁶ Dağcı, s.65-66.

⁴⁷⁷ Metin Toker, *DP Yokuş Aşağı Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*, Bilgi Yayınları, İstanbul 1991, s.204.

bahçesinde Abdülvahit Erdoğan, Orhan Kabibay, Abdurrahman Doruk, Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Ahmet Yıldız, Ahmet Er, Şefik Soyuyüce, Şükran Özkaya ve Numan Esin toplandı. Sıkıyönetim karargâhı, Birinci Asayiş Bölgesi, İkinci Asayiş Bölgesi, Beyazıt Bölgesi, Beyoğlu Bölgesi, Anadolu Yakası ve Komandolar olarak görevleri paylaştılar⁴⁷⁹.

Orhan Erkanlı ve birliği Davutpaşa'daki zırhlı birliklerin başında bulunuyordu. Görevleri ise Taksim-Harbiye bölgesini kontrol altına almak ve ordu karargâhını ele geçirmektir. Adı geçen bölgede köprülerin güvenliğini sağlayıp açık tutma görevi ise Muhammer Şahin ve birliğine verildi. Muammer Şahin ve birliği iki köprüyü kontrol altına aldı. Erkanlı ve birliği ise İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nü, İstanbul Vilayeti'ni, belediyeyi, eski İstanbul tarafındaki bütün PTT merkezlerini ve elektrik santralini ele geçirdi. Muzaffer Özdağ ve birliğine ise canlı hedeflerin evlerinden alınıp karargâha getirilmesi görevi verildi. Kilit noktaları kontrol altına alan Özdağ kamuoyu tarafından da büyük destek gördü⁴⁸⁰. Zeytinburnu Jandarma Komutanı Ahmet Er ve birliğine İstanbul Radyoevini ele geçirme görevi verildi⁴⁸¹. İstanbul Radyoevi ele geçirildikten sonra Kenan Ersoy tarafından dört maddelik bir bildiri okundu⁴⁸².

İstanbul'da subayların ilk tebliği saat 04.15'te okundu bu bildiride: *“Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır. Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hâkimliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdaremiiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipler esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle, anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi*

⁴⁷⁸ Dağcı, s.65, 66.

⁴⁷⁹ “26 Mayıs Akşamı İhtilalciler Üniversite Bahçesinde Toplandı”, *Milliyet*, 1 Temmuz 1962, s.5.

⁴⁸⁰ Esin, s.106, 107, 172.

⁴⁸¹ Hekimoğlu, s.84.

⁴⁸² Dağcı, s.66.

emniyetleri kanun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk'ün (Yurtta sulh, cihanda sulh) prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki Garnizon Komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır⁴⁸³”.

Darbenin sonunda valilik, kaymakam idaresi ve nahiye müdürlükleri kumandanların eline geçti ⁴⁸⁴ . İnsanlar sokağa çıkma yasağına rağmen evlerinin kapılarında görülüyordu ⁴⁸⁵ . Harekât İstanbul'da direniş ve silah kullanılmaksızın uygulandı. İstanbul'da durum böyleyken Ankara'da bir otorite boşluğu meydana geldi ⁴⁸⁶ . Ankara'da lider bulunmasına rağmen otoriter bir merkezi yönetim komitesi yoktu⁴⁸⁷ . Darbe gece ordu bir taarruzla karşılaşmadığı için hissedilen bir sessizlik hâkimdi. Tümgeneral Cemal Madanoğlu, bir kısım üyeler ve generaller Ankara'daki⁴⁸⁸ bütün güvenlik güçlerini kumanda ediyordu⁴⁸⁹ . Muzaffer Yurdakuler ve Kadri Kaplan ile birlikte Ankara'da merkez üyesi sayılmaya başlandı⁴⁹⁰ .

İsmet İnönü'nün evi askerler aracılığıyla emniyet altına alındı. Madanoğlu, bu sırada Ankara'da bulunan İnönü'nün güvenliğini sağlama konusuna büyük önem verdi⁴⁹¹ . Madanoğlu diğer taraftan üzerine aldığı vazifenin zorluğunun farkındaydı. Çünkü Darbeyi hazırlayan kişilerin hepsi Ankara'da bulunuyordu. 27 Mayıs harekâtının, Ankara safhası faaliyetin odak noktasını oluşturuyordu. Çünkü başkent olduğundan ve önceki devlet adamları ve Cumhurbaşkanı burada bulunduğu için dolaylı kuvvetli bir birlik tarafından korunuyordu⁴⁹² .

1960 Darbesi'nin karargâhı olan Harp Okulu'na her türlü muhabere tertibatı taşındı. 26-27 Mayıs akşamı bu subaylar Harp Okulu'na gelerek cephaneliklerini aldı⁴⁹³ . Ancak 27 Mayıs gecesi birçok kararsızlıklar yaşandı. Madanoğlu, endişeli bir şekilde: “Plan yok.

⁴⁸³ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım..., s.25, 26.

⁴⁸⁴ Elevli, s.11-33.

⁴⁸⁵ Toker, Yarı Silahlı, Yarı Külahlı..., s.16.

⁴⁸⁶ Esin, s.109,111.

⁴⁸⁷ Aydemir, İhtilalin Mantığı..., s.346.

⁴⁸⁸ Elevli, s.45.

⁴⁸⁹ Karavelioğlu, s.47.

⁴⁹⁰ Utku, s.130.

⁴⁹¹ Toker, Yarı Silahlı, Yarı Külahlı..., s.13, 174.

⁴⁹² Elevli, s.42, 163.

⁴⁹³ Ulay, Giderayak..., s.57.

Hazırlık yok. Hiçbir şey yok. Bırakalım bu işi. Gidelim Celal Bayar'dan randevu alalım. Menderes'i görevden alsın. Bu iş böyle daha iyi hallolur” dedi⁴⁹⁴. Madanoğlu'nun bu teklifi kabul edilmedi⁴⁹⁵. Böyle bir teklif vermesinin nedeni ise darbe gecesini Harp Okulu'na girdiği zaman bir bayram havası sezmesi ve bundan endişelenmesiydi⁴⁹⁶.

Madanoğlu 26 Mayıs saat 23.15'te askerlere şöyle seslendi: *“Biz bu hareketi vatan ve ulus yararına yapıyoruz. Vatanseverlikten ayrılmayacağız. Asker diktatörlüğü kurmayacağız. Özgür seçim yapacağız. Bu gece şehit düşecek arkadaşlarımızın çoluğuna çocuğuna hepimiz ölünceye kadar bakacağız. Söz mü?”⁴⁹⁷* Ardından gece saat 02.00'da askerlere yemin ettirdi burada: *“Arkadaşlar! Telâşeyi bırakın da, yerlerinizi alın. Bu müdahaleyi, mecburî olarak yapıyoruz. Ve kararımızın doğruluğuna inanıyoruz. Şu anda vazgeçsek bile, artık çok geçtir. Çayın üzerinde at değiştirilmezmiş... Bu işi, ne sefirlik, ne vekillik için yapıyoruz. Yurdun yüksek menfaatleri için yapıyoruz. Kalanlar, ölenlerin bıraktıklarına, sonuna kadar bakacaklardır. Bunlar için yemin ediyor musunuz?”* Askerler hep bir ağızdan *“Yemin ediyoruz...”* diye bağırınca Madanoğlu: *“Tanrı yardımcımız olsun!”* dedi⁴⁹⁸.

Askerlerden söz ve yemin alındıktan sonra darbe hazırlıklarına ivedilikle devam edildi. Okulun arkası Konya'dan getirilen bir taburla sarıldı, içindeki darbecilerin silahlanması istendi. Okul öğretmenleri rehin alınarak evlerine gönderilmezken darbeciler burada gece devriyesi atarak nöbet tuttular⁴⁹⁹. Cemal Madanoğlu Harp Okulu'nun üçe çeyrek kala hareket edeceğini bildirdi⁵⁰⁰. Ardından Harp Okulu kumandanlık odasında yere büyük bir Ankara şehri planı serildi⁵⁰¹.

Bu plan şu şekildeydi:

1. Harp Okulu iki taburu ile harekâta iştirak edecekti. Bakanlıkları Yenişehir bölgesini işgal edecek ve Gençlik Parkı'na kadar olan kısmı kontrolüne alacaktır.
2. 28. Tümen 3. Alayı ile gençlik parkından itibaren Ankara kuzey bölgesini Tandoğan Meydanı, İstasyon, Büyük Millet Meclis, Ulus Meydanı, Yıldırım Beyazıt Meydanı bölgelerini kontrol edecektir. Buradaki küçük kuvvetleri

⁴⁹⁴ Demirel, 27 Mayıs Masalları..., s.127.

⁴⁹⁵ İpekçi ve Coşar, s.179.

⁴⁹⁶ Oktay, s.6.

⁴⁹⁷ Hekimoğlu, s.118; Birand, Dündar ve Çaplı, s.128.

⁴⁹⁸ Aydemir, *İhtilalin Mantığı*..., s.337.

⁴⁹⁹ “Gürsel Hazıra Kondu”, *Milliyet*, 31 Mayıs 1989, s.13.

⁵⁰⁰ Birand, Dündar ve Çaplı, s.132.

⁵⁰¹ Ulay, *Giderayak*..., s.58.

etkisiz hale getirecektir. 28. Tümen bir taburunu ihtilal karargâhı emrinde Erkanı Harbiye-i Umumiye Riyaseti binasında hazır olarak bekleyecektir.

3. Süvari Alayı Malta ve Bahçelievler bölgesinde görev yapacaktır.
4. Abidin Paşa karargâh bölüğü subaylarla takviye edilerek Baykal'ın emrinde Cebeci ve Kurtuluş bölgesinde asayiş sağlanacaktır.
5. Tank taburu Yenişehir bölgesinde bir kısmı Tandoğan ve Ulus meydanında asayiş sağlayacaktır.
6. Her birlik kendi bölgesinde cansız hedefleri kontrolü altına alacaktır.
7. Tespit edilmiş canlı hedefler belirli subaylar komutasındaki komando ekipleriyle teslim alınacaktır.
8. Radyoevi, Harp Okulu ve tank taburu tarafından teslim alınacak, Türk milletine ve ordusuna gereken mesajlar radyo ile yayınlanacaktır.
9. Harekât mümkün olduğu kadar silah kullanılmadan ve kan akıtılmadan icra edilecektir.
10. Parola inkılâp olacaktır. Parolayı bilmeyenler ikinci bir emre kadar harekâttan menedilecektir. Bu plan üzerinde harekâta katılacak olan Harp Okulu subaylarının listesi de düzenlenecektir⁵⁰².

Tablo-1: Darbe gecesi görev yapan komutanlar, sorumluluk sahaları ve komuta ettikleri kuvvetler:

Komutanlar	Görev yapılacak bölge	Kuvveti
Tuğgeneral Sıtkı Ulay ve Albay Tevfik Ercan	Bakanlıklar Bölgesi	
Tuğgeneral İrfan Baştuğ ve Albay Fikret Kuytak	Ulus ve Cebeci Bölgesi	
Kurmay Albay Sami Küçük ve Kurmay Yüzbaşı Sezai Okan	Sefaretler Bölgesi	
Kurmay Albay Alparslan Türkeş	Ordu Evi, Radyo Evi	
Albay Muçteba Özden	Bakanlıklar, Başbakanlık, Emniyet Müdürlüğü	
Yüzbaşı Hikmet Akıncı	Jandarma Genel Kumandanlığı	
Yarbay Necati Alp ve Yarbay Necati Kumruoğlu		Harp Okulu 1. Tabur, Tank

⁵⁰² “26 Mayıs Akşamı İhtilalciler Üniversite Bahçesinde Toplandı”, *Milliyet*, 1 Temmuz 1962, s.5

		okulundan 15 tank.
Albay Nusret Özçelik ve Yardımcıları Albay Muzaffer Yurdakuler, Yarbay Hüsnü Temel	Ordu Evi, Radyo Evi ve Ulus Bölgesi	Harp Okulu 2. Tabur Tank taburundan 7 tank.
Kurmay Süvari Yarbay Reşit Çölok	Bakanlıklar ve Sefaretler Bölgesi	Süvari Alayı
Yarbay Rıfat Baykal	Cebeci ve Kurtuluş Bölgesi	Personel Karargâh Bölüğü
Yarbay Fazıl Akkoyunlu, Binbaşı Tarık Güryay	Genelkurmay Başkanlığı	Genelkurmay Karargâh Birliği
Albay Mithat Ceylan	Bakanlıklar	İhtiyat Kuvveti
Binbaşı Tarık Güryay, Binbaşı Yaşaran Başaran ve General GariGüçlener	İsmet İnönü İkametgâhı'nın korunması	
Yarbay İbrahim Tüter, Yarbay İrfan Solmazır ve Yarbay Mehmet Ali	İçişleri Bakanı Namık Gedik, Sıkıyönetim Komutanı Namık Angüç, Zırhlı Birlikler Eğitim Tümen Komutanı Yusuf Demirdağ'ı tutuklama ve Harp Okuluna getirme	229. Tabur Komutanı
Albay Muzaffer Yurdakuler	Merkez Kumandanı General Muammer Ülgen'i Pasif hale getirmek	

Kaynak: Çıracıoğlu, s.173-174

Yapılan plan bir kez daha gözden geçirilerek subayların listesi açıklandı⁵⁰³. Cemal Madanoğlu'nun yardımcıları şu isimlerden oluşuyordu: General Sıtkı Ulay, Kurmay Albay Tevfik Ercan, General İrfan Baştuğ, Albay Fikret Kuytak, Albay Alparslan Türkeş, Albay Sami Küçük, Albay Ekrem Acuner, Yarbay Sezai Okan, Yarbay Suphi Karaman, Binbaşı Kadri Kaplan, Emir Subayı Yüzbaşı Recep ve diğerleridir. Daha sonra bakan ve milletvekillerinin adresleri belirlendi. İzmir Sarıkışla'daki albay ve subaylarla temasa geçildi. Ekipler kendi liderleri başkanlığında yola çıktı. Öncelikle Genelkurmay Başkanı, Sıkıyönetim Komutanı, Zırhlı Tugay Komutanı ve bakanlar sırayla Harp Okulu'na getirildi. Diğer ekip ise Harp Okulu nizamiye kapısı önünde gelenleri karşılayıp koğuşlara yerleştirdi. Yedek Subay Okulu öğrencilerinin bazıları

⁵⁰³ Dağcı, s.61.

darbeci subaylara giderek “Emrinize geldik” dediler. Bu birlikler küçük bir cephaneyle Ankara Radyoevini, Sıkıyönetim Karargâhlarını sarmışlardı⁵⁰⁴.

Öğrenciler, kumandanları ile birlikler şehrin içine doğru gönderildiler⁵⁰⁵. Parolanın “İnkılâp” olduğunu bütün subaylar biliyordu⁵⁰⁶. Ayrıca Demokrat Partili dört milletvekilini alıkoyarak isteyen darbeciler halkın bu harekâta katılmasıyla bir karışıklık yaşadılar⁵⁰⁷. Cemal Madanoğlu’nun darbenin ilk saatlerindeki yön verici ağırlığı olayların akışını değiştirdi, orduyla irtibatın güçlenmesiyle işgaller büyük oranda arttı. Suphi Karaman tarafından kontrol edilen harekete Cemal Madanoğlu da birliği ile katıldı. Madanoğlu’nun birliği, işgalleri engellemek isteyen başbakanlık, Jandarma Genel Kumandanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından açılan ateşe engel oldu⁵⁰⁸. Ardından plana uygun bir şekilde Sıkıyönetim Karargâhı, bakanlıklar ve Ankara Emniyet Müdürlüğü ele geçirildi⁵⁰⁹.

Cemal Madanoğlu’nun, 27 Mayıs 1960 Çankaya’da saat 03.45 de Sıkıyönetim Karargâhı’na gitmekte isteksiz bir hali vardı. Çünkü harekâtı Harp Okulu’ndan yürütmek istiyordu. Daha sonra Sıkıyönetim Karargâhı’nın tehlikede olduğu anlaşılınca oraya hareket edildi⁵¹⁰. Harp Okulu’na gelen ekip bir ihtilal metni hazırladı. Madanoğlu, bu metni görünce Sezai Okan’a “Biraz ağır olmadı mı?” dedi⁵¹¹. I. Ordu Karargâhı’nda darbe teşebbüsünün ilk emirleri ve radyoya verilecek bültenler hazırlandı⁵¹². Bildirinin hazırlandığı esnada Madanoğlu, “Türk Ordusu iktidarı ele almıştır”. değil ‘İdareyi ele almıştır’ deyin” diye emir verdi. Bildirinin altına da kendi imzasının yetersiz kalacağını düşündüğü için Türk Silahlı Kuvvetleri yazılmasını emretti⁵¹³.

Alparslan Türkeş saat 05.25’de Ankara Radyosunda Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bildirisini okudu⁵¹⁴. Bildiride: “Dikkat... Dikkat! Muhterem Vatandaşlar. Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silâhlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir. Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silâhlı Kuvvetleri memleketin idaresini

⁵⁰⁴ Ulay, *Giderayak...*, s.58.

⁵⁰⁵ Oktay, s.7.

⁵⁰⁶ “Gürsel Hazıra Kondu”, *Milliyet*, 31 Mayıs 1989, s.13.

⁵⁰⁷ Oktay, s.8.

⁵⁰⁸ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.101, 102.

⁵⁰⁹ Esin, s.112.

⁵¹⁰ Utku, s.107-108.

⁵¹¹ “Gürsel Hazıra Kondu”, *Milliyet*, 31 Mayıs 1989, s.13.

⁵¹² Esin, s.106.

⁵¹³ Birand, Dündar ve Çaplı, s.133.

⁵¹⁴ Dağcı, s.69.

eline almıştır. Bu harekete Silâhlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiç bir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlâtları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selâmeti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silâhlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk'ün, «Yurtta sulh cihanda sulh!» prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki Garnizon Komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır”⁵¹⁵.

Saat 06.45'te Ankara Kumandanı Cemal Madanoğlu, Erzurum'da bulunan Ragıp Gümüşpala'ya bizzat telefon ederek harekâtın başında Orgeneral Cemal Gürsel olduğunu bildirdi ⁵¹⁶. Ragıp Gümüşpala, harekâtın kendisine daha önce haber verilmediği konusunda sitem etti⁵¹⁷. Madanoğlu, Gümüşpala'yı kendi tarafına çekmek için Ankara ve İstanbul ile teması sıkı tuttu⁵¹⁸.

Madanoğlu, darbe gecesini Gümüşpala ile olan konuşmasını şu şekilde dile getirmişti: “Dedim ki, ‘Ordu komutanlarını bulun bana’. 2. Ordu karargâhındaki generalle görüştim. Durumu anlattım. Hiç kimse karşı çıkmıyor. Yalnız biraz temkinli cevap veriyorlar. ‘3. Ordu komutanı ‘Çankaya’yı kaç tümenle sardınız’ diyor. ‘Paşam elimizde sıkıyönetim birlikleri var. Kaç tümen olacak. Çankaya’ya bir tabur zor çıkardık. Ayrıca bizim başımızda Orgeneral Cemal Gürsel var. Onu getirtireceğiz’. dedim. Öyle deyince Gümüşpala’nın sesi daha canlı çıkmaya başladı⁵¹⁹”. Ragıp Gümüşpala ve Cevdet Sunay 27 Mayıs günü Sıkıyönetim Karargâhına

⁵¹⁵ Ak Devrim, s.50.

⁵¹⁶ Çiracıoğlu, s.192.

⁵¹⁷ İpekçi ve Coşar, s.237.

⁵¹⁸ Önal, s.522.

⁵¹⁹ Birand Dündar ve Çaplı, s.135.

gelerek orduya: “Çocuklar gazanız mübarek olsun hepimiz emrinizdeyiz.” dediler. Ardından Cemal Madanoğlu, “Gidin Genel Kurmay başkanlığını teslim alın.” emrini verdi⁵²⁰.

Cumhurbaşkanlığı köşkü ise henüz alınamamıştı. Köşkte Bayar’ı tutuklamak için bekleyen Osman Köksal, aynı zamanda köşkün korunmasından sorumluydu. Bayar ihanete uğradığını çok sonra anladı. Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Köksal’ın ihanetiyle sarsılırken, köşkü ele geçirmek için oldukça fazla tank ve askeri kuvvet sevk edildi. Bayar, General Burhanettin Uluç’un “Millet ve ordu sizi istemiyor.” sözlerinden sonra tabancası ile intihar girişiminde bulundu. Bu girişim engellenince zorla askerler tarafından alıkonularak Harbiye’ye götürüldü⁵²¹.

Köşk ele geçirildikten sonra Adnan Menderes’in yakalanması için emir verildi⁵²². O esnada Eskişehir’de bulunan Menderes, Kütahya’ya doğru yola çıkmıştı. Ancak Menderes’i tutuklamakla görevli olan Albay Muhsin Batur Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülke yönetimine el koyduğunu ve emniyeti için Menderes’i götürmesi gerektiğini söyledi. Aynı zamanda Hasan Polatkan da alıkonularak Harp Okulu’na getirildi⁵²³. 27 Mayıs sabahı saat 09.00 civarında Harp Okulu binasında Tümgeneral Cemal Madanoğlu Tümgeneral İhsan Kızıloğlu ile bulunmaktaydı⁵²⁴. Darbe sabahı halk arasında büyük bir kargaşa vardı. İhbarlar büyük oranda artarken Madanoğlu sağduyulu davranıp kesin emir ile olaya el koyarak bu ihbarların önünü kesti⁵²⁵. Başkentteki birlikler ordunun emrine girdikten sonra Madanoğlu, yaptıkları harekâtı tüm yurda ulaştırmak için Anadolu’daki ordu kumandanlıklarına emir verdi⁵²⁶. Ankara’daki yeni meclisin binasında bir karargâh kurdu⁵²⁷.

Daha sonra Gürsel, İzmir’den Ankara’ya gelerek harekâtın başına geçti. 27 Mayıs 1960 tarihinde, saat 12: 05’de, örgüt harekâtın sonraki ilk toplantısını yaptı. Bu toplantıda, Cemal Madanoğlu, yaşanan olayları Cemal Gürsel’e arz etti⁵²⁸. Cemal Gürsel, aynı gün bir radyo konuşması yaptı. Bu konuşmada, “Kısa zamanda seçimler yapılacak. Kazanan siyasî partiye iktidar teslim edilecek. Bu müdahale kaçınılmaz bir müdahaleydi.” şeklinde

⁵²⁰ Ulay, *Giderayak...*, s.60.

⁵²¹ Birand, Dündar ve Çaplı, s.139-140.

⁵²² Yürük, s.87.

⁵²³ Birand Dündar ve Çaplı, s.141.

⁵²⁴ Nazlı Ilıcak, *27 Mayıs Yargılanıyor*, Merkez Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2007, s.231.

⁵²⁵ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.346.

⁵²⁶ Birand Dündar ve Çaplı, s.135.

⁵²⁷ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı ...*, s.146.

⁵²⁸ Eyleli, s.46.

biraz yuvarlak bir demeç verdi⁵²⁹. Cemal Gürsel, İzmir’deki evinden Ankara’ya gelene kadar darbeci kimliğine bürünmüştü⁵³⁰. Ankara’ya geldikten sonra darbeci subaylara ordudaki işlerinin başına dönmesini söyledi. Ancak subaylar Gürsel’e *“Kelleyi koltuğa aldık biz bu işi yıllardır planladık.”* diyerek tepki verince Gürsel, daha sonra Milli Birlik Komitesi olarak anılacak olan bu cuntanın varlığını kabul etmek zorunda kaldı⁵³¹.

Madanoğlu, iktidarı sivillere devretme düşüncesinden dolayı Celal Bayar ile konuşmak istiyordu. Daha sonra Cevdet Sunay, Asayiş Temyiz Reisi Hâkimi General Rıza Tunç ve Hâkim Yüzbaşı Fikret Ekinci’yi yanına alarak Celal Bayar’ın nezaret altında bulunduğu Harp Okulu’na geldi. Amaçları Celal Bayar’ın istifa etmesini sağlamaktır. Cemal Madanoğlu, Bayar’a bir cesaret vererek istifa etmesi gerektiğini söylerken Bayar ise seçimle geldiğini ve ancak seçimle gideceğini söyledi⁵³². Madanoğlu, çabalar sonuçsuz kalınca Yüzbaşı Nuri Özsan’ı, Bayar’ın yanına gönderdi. Ancak Bayar *“Tarihe korkak bir adam olarak geçmeyeceğim.”* diyerek istifa teklifini tekrar reddetti⁵³³.

3.2. DARBE SONRASINDAKİ FAALİYETLERİ

3.2.1. Milli Birlik Komitesi’nin Kurulması ve İşleyişi

Darbe ile cumhurbaşkanı ve hükûmet görevden uzaklaştırılmış ve askerler işbaşına gelmişti. Darbeyi bir grup askerin yaptığı belliydi ama bunlar kimlerdi, kaç kişiden oluşuyorlardı ve devleti nasıl yöneteceklerdi? Askerlerin yönetime hâkim olarak otorite boşluğunu gidermeleri için darbeci subayların sayısının sınırlanması, görev ile yetkilerinin belirlenmesi ve karar alma usul ve esasları ile süreçlerinin tespit edilmesi gerekiyordu. Askeri yönetimin şekillenme sürecinde Cemal Madanoğlu’nun bir hayli etkili olduğu söylenebilir. Darbenin ertesi günü İstanbul’dan getirttiği profesörlerle yeni dönemde devlet yönetiminin nasıl yapılacağı üzerine yapılan müzakere esnasında askeri yönetimin esasları tespit edildi. Zira darbeci subayların darbenin nasıl yapılacağı ile ilgili detaylı planları olsa da darbe sonrası için üzerinde ittifak ettikleri bir planları yoktu. Bu, darbeyi takip eden günlerde şekillendi.

⁵²⁹ Esin, s.111.

⁵³⁰ Yürük, s.95.

⁵³¹ “Gürsel Hazıra Kondu”, *Milliyet*, 31 Mayıs 1989, s.13.

⁵³² Ulay, *Harbiye Silah...*, s.112.

⁵³³ İpekçi ve Coşar, s.248-249; Birand, Dündar ve Çaplı, s.160.

Bu doğrultuda ihtilalden önce tanıştığı ve 27 Mayıs sabahı Sıkıyönetim Karargâhı'na getirttiği Hikmet Keriman'dan birkaç profesör adı yazmasını istedi⁵³⁴. Keriman'ın tavsiyeleri sonucu Madanoğlu yeni dönemde yapılacakların tespit ve tayininde fikir vermeleri ve yardımcı olmaları maksadıyla İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden bazılarını Ankara'ya davet etti. Bu hocaların kısa sürede Ankara'ya getirilmesini emretti⁵³⁵.

İlim heyeti olarak adlandırılan hocalar şu isimlerden oluşuyordu: İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, İstanbul Hukuk Fakültesi Anayasa Profesörü Hüseyin Nail Kubalı, İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı ve Ceza Hukuku Profesörü Naci Şensoy, İstanbul Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Ord. Profesör Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İstanbul Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Profesörü Ragıp Sarıca, İstanbul Hukuk Fakültesi Anayasa Profesörü Tarık Zafer Tunaya, İstanbul Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Doçenti İsmet Giritli ve Muammer Reşit Sevik'ti⁵³⁶. Bu hocalar darbenin meşrulaştırılması, geçici anayasa taslağının hazırlanması, Demokrat Partililerin yargılanması gibi daha birçok hususta darbeci subaylara yol gösterdi.

Hocaları Genel Kurmay Başkanlığı'nda bizzat kendisi karşıladı⁵³⁷. Cemal Madanoğlu daha sonra yaşananları şöyle anlatır: *“Geldim. Profesörleri Genelkurmay'da bir salona oturtmuşlar. Böyle sinema seyredecek gibi yan yana dizilmişler. Dedim, ‘Sayın hocalar, profesörler. Biz bir iştir yaptık’. Ağzımdan böyle çıktı. Bunlar hemen bağıldılar. ‘Siz, vatan kurtaran aslansınız, şöyle yaptınız, böyle ettiniz.’ Dedim, şimdi edebiyatın sırası değil. O, sonra. Şimdi beni dinleyin, ben şöyle düşünüyorum: Siz, profesörler heyeti, Yargıtay, Danıştay, Askerî Şûra hepinizi Millet Meclisi'ne toplayalım. Kurucu Meclis'siniz diyelim. İçeriye sokalım. Müddet yarın 12.00'ye kadar. Saat 12.00'ye kadar hükûmetinizi ilan edin Kurucu Meclis olarak. Ben askeri çekeyim.”* İşte yeni dönemin ilk saatlerindeki tablo buydu. Ordu, iktidarı tasfiye etmiş ülkeyi güvendiği ellere teslim edip kışlasına çekilmeye hazırlanıyordu. Cemal Madanoğlu, diğer akademisyenler tarafından Kurucu Meclis'in şimdilik lüzumlu ve faydalı olamayacağını dair ikna edildi. Zaten söz sırası profesörlere gelince durum farklılaşır. Cemal Madanoğlu profesörlerin yeni rejim formülünü şöyle anlatır: *“Sıddık Sami Onar ayağa kalktı. Dedi ki, ‘Siz, Yasama yetkisiyle donatılmış bir*

⁵³⁴ Karavelioğlu, s.52;

⁵³⁵ Tarık Zafer Tunaya, “Bir Belgenin Öyküsü”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6, Haziran 1984, s.2; Karavelioğlu, s.45; İpekçi ve Coşar, s.253; Akgün, s.423.

⁵³⁶ Ak Devrim, s.66.

⁵³⁷ Tarık Zafer Tunaya, “Bir Belgenin Öyküsü”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6, Haziran 1984, s.2; Karavelioğlu, s.45; İpekçi ve Coşar, s.253; Akgün, s.423.

ihtilal komitesi kuracaksınız. Devlet reisi de sizden, hükûmet reisi de sizden.” deyince durum birden değişti. Profesörler bir an önce orduya dönmek isteyen askerlere kalıp rejimi kurmaları gerektiğini söylüyordu. Komite adı verilen bu oluşum dünyada daha önce eşine rastlanmayan bir formüldü. Öyle ki ne başlarına getirttikleri Cemal Gürsel ne de darbeci subaylar değişik örgütlerden geldiği için birbirini tanımıyordu⁵³⁸. Madanoğlu bu doğrultuda orada bulunan İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’a: *“Görüyor musun kardeşim, şimdi biz aradaki şu ikiliğin çaresini bir bulalım, sonra işler kolay yürüyecek. Sen acele ediyorsun, dur bakalım, bu işte daha bilmediğimiz neler var, dinleyelim bunları.”* diyordu⁵³⁹.

Cemal Madanoğlu’nun tüm çabalarına rağmen profesörlerin bu yeni rejim formülü kabul edildi. Daha sonra profesörler *“27 Mayıs 1960 Tarihinde Ankara Radyosundan okunan Tebliğ”* adlı bir metin hazırladılar. Yapılan darbeyi meşrulaştırıcı ifadelerle yer verildiği gibi esas vazifelerinin yeni bir anayasa yapmak olduğu belirtiliyordu⁵⁴⁰.

Komitenin sayısını saptamak için 9 kişilik bir kurul oluşturuldu⁵⁴¹. Bu doğrultuda komite toplantıları başlamıştı. Ancak darbeyi yapan subaylar dahi komite içerisinde olup olmadığını bilmiyordu. Henüz kesinlik kazanmayan bu oluşum içinde olmak için birçok subay mücadele veriyordu⁵⁴². Cemal Madanoğlu bu konu hakkında şu bilgileri verir: *“Önüme gelen odaya giriyordu. Kapı aralığında bekleyenler de vardı. Herkes bizimle çalışmak istiyordu, öteki odada işe başlayan İlim Heyeti, bir komite kurulmasına karar vermiş. İleride, rastgele bir komite listesi yapılmış. Bu komitenin fazla bir iş görmeyeceğini düşünerek, üzerinde durmadık. Zira o zaman, geniş bir salahiyyet bahis konusu değildi. Aradan biraz zaman daha geçti. İzmir’den Gürsel Paşa geldi ilk mesajını yayınladı. Bu mesajda, ilk aldığımız karar, üç ay içinde seçimlerin yapılmasıydı... Sonra, içeride çalışan İlim Heyeti, bir de hükûmet kurulmasını istemiş. Gürsel Paşaya sorun, dedim. Sormuşlar. Bir de Hükûmet kuruldu. Türkeş’i de, Başvekâlet Müsteşarı yapmışlar. Doğrusu, ben o vakit Müsteşarlığı, basit bir memuriyet sanıyordum. Bir komite listesi de yapmış arkadaşlar, kimler yok ki? Neyse, bu liste de ilân edilsin dediler. Edildi”⁵⁴³*.

Cemal Gürsel, komitedeki kişi sayısının 25-30 aralığında olmasını uygun buluyordu. Daha sonra aralarındaki münakaşa büyüyünce Gürsel kenara çekildi. Sıtkı Ulay’ın

⁵³⁸ Birand, Dündar ve Çaplı, s.161

⁵³⁹ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.156.

⁵⁴⁰ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No:06, Yer No: 16-86-4

⁵⁴¹ Esin, s.113, 116; Burak, s.52.

⁵⁴² Birand, Dündar ve Çaplı, s.162.

⁵⁴³ Aydemir, *İhtilalin Mantiği...*, s.356.

teklifi ile eski üyeler dışarı çıktı yeni kişiler ise içerde kalıp aralarında anlaşmaya varacaktı. Ancak Cemal Madanoğlu, eski üye olmasına rağmen içeride kalmıştı. Diğer üyelere salona girince komite içinde olmak isteyenlerin sayısı 45'i bulmuştu. İstenilen sayının üzerinde bir rakam gelince Ertuğrul Alatlı, Agasi Şen ve Memduh Tağmaç komiteden ayrıldı⁵⁴⁴.

Alınan karar sonucu komitenin sayısı 38 olarak belirlendi⁵⁴⁵. 1960 Darbesi'nden sonraki süreç bu 38 kişilik örgüt ekseninde meydana geldi⁵⁴⁶. Adına Milli Birlik Komitesi denilecek olan bu üyelerin 5'i general, 8'i albay, 7'si yarbay, 10'u binbaşı ve 8'i yüzbaşı idi⁵⁴⁷. Milli Birlik Komitesi genel olarak karacı askerlerden oluşuyordu. Sadece iki tane denizci subayı formalite icabı eklendi⁵⁴⁸. Ancak komite kadrosuna Talat Aydemir ve Dünder Seyhan gibi bazı eski arkadaşlar alınmadı⁵⁴⁹.

Darbeye önemli katkıları olan Tümgeneral İhsan Kızıloğlu, komiteden uzak tutulmuştu. Kızıloğlu Başbakan yardımcılığına atansa bile daha sonra Fahri Özdilek ve Cemal Madanoğlu'nun işbirliği sonucu Vatikan'a elçi olarak gönderildi. Cemal Gürsel komiteye geri dönünce kişi sayısını yine fazla bularak komitenin ilan edilmemesini ve arkadaşlarının ordudaki görevlerine geri dönmesini istedi. Diğer üyeler bu teklife karşı çıktı. Gürsel, Sezai Okan tarafından güçlükle ikna edilerek toplantıya tekrar katıldı⁵⁵⁰. 30 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesinin kurulduğuna dair Bakanlar Kurulu kararnamesi çıkartıldı⁵⁵¹. Milli Birlik Komitesinin kimlerden oluştuğu 12 Haziran 1960 tarihinde geçici anayasa taslağında açıklandı⁵⁵².

⁵⁴⁴ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.129-131.

⁵⁴⁵ Esin, s.113-116; Begüm Burak, "Osmanlı'dan Günümüze Ordu Siyaset İlişkileri", *History Studies Dergisi*, Cilt 3, sayı 1, 2011, s.52.

⁵⁴⁶ Esin, s.119-161.

⁵⁴⁷ Turan, s.65.

⁵⁴⁸ Hakan Şahin, "Osmanlı- Türk Ordusuna İçeriden Bakış: Asker Anıları (XIX. ve XX.)", *Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 20, Sayı 39, 2015, s.34.

⁵⁴⁹ Ulay, *Giderayak...*, s.66.

⁵⁵⁰ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.129,131,180.

⁵⁵¹ "1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında", *T.C Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, s.1534.

⁵⁵² "1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında", *T.C Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, s.1534. Orgeneral Cemal Gürsel, Orgeneral Fahri Özdilek, Tümgeneral Cemal Madanoğlu, Tümgeneral Sıtkı Ulay, Tuğgeneral İrfan Baştuğ, Kurmay Albay Ekrem Acuner, Kurmay Yarbay Refet Aksoyoğlu, Tuğgeneral Mucip Ataklı, Hava Kurmay Binbaşı Emanullah Çelebi, Kurmay Binbaşı Vehbi Ersü, Kurmay Binbaşı Suphi Gürsoytrak, Kurmay Yarbay Kadri Kaplan, Kurmay Yarbay Suphi Karaman, Kurmay Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu, Kurmay Albay Osman Köksal, Kurmay Albay Fikret Kuytak, Kurmay Albay Sami Küçük, Kurmay Yarbay Sezai Okan, Tuğgeneral Mehmet Özgüneş, Deniz Kurmay Binbaşı Selahattin Özgür, Kurmay Binbaşı Mehmet Şükran Özkaya, Hava Kurmay Albay Haydar Tunçkanat, Kurmay Yarbay Ahmet Yıldız,

Milli Birlik Komitesi Başkanlığına Orgeneral Cemal Gürsel getirildi⁵⁵³. Kendisi farklı fikirde olan cuntacıları bir araya getirmekte oldukça başarılı oldu⁵⁵⁴. Komite kuralları gereğince hem Bakanlar Kurulu başkanı hem de başkumandandı⁵⁵⁵. Bu doğrultuda Milli Birlik Komitesi başkanı olarak arkadaşlarına şunları söyledi: *“Taşındığınız üniformanın şerefini daima yüksek tutunuz. Şu sıralarda memlekette esen hırslı politika havasının zararlı tesirlerinden kendinizi korumayı biliniz. Politikadan uzak kalınız. Asla bir diktatörlük hevesinde değilim⁵⁵⁶”*. Ancak ilerleyen süreçte Gürsel rahatsızlanacak ve Cemal Madanoğlu’nun komitenin başına geçmesi gündeme gelecektir⁵⁵⁷.

Komitenin kuruluş amacı ve yetkileri şu şekilde dile getirilmişti: *“Türk Ordusu, vatandaşı birbirine düşürmek suretiyle Türk vatanını ve millî varlığı tehlikeye koymuş olan eski iktidara karşı bu mukaddes kanuni vazifesini yerine getirmek ve Hukuk Devletini yeniden kurmak için, Türk milleti adına harekete geçerek, milleti temsil vasfını kaybetmiş olan meclisi dağıtıp iktidarı, geçici olarak, Millî Birlik Komitesi’ne emanet etmiştir”*. Daha sonra komite üyeleri şu yemini ederek vazifeye başladı: *“Bir karşılık beklemeden, ahlâk, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk milletine adadım. Vatanın ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim⁵⁵⁸”*.

Milli Birlik Komitesi’nin yetkileri, çalışma ve karar alma usul ve esasları şu şekildeydi:

- *Komite, artık Türk milleti adına hâkimiyet hakkını kullanacak ve bütün yetkileri elinde bulunduracaktır. Yasama yetkisini doğrudan kendisi, yürütme yetkisini Bakanlar Kurulu eliyle ve yargı hakkını ise millet adına kullanır.*
- *Vatana ihanet ve diğer ağır suçlardan mahkûm olanların üyeliği düşer.*

Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler, Kurmay Albay Alparslan Türkeş, Kurmay Yarbay Orhan Kabibay, Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı, Deniz Kurmay Binbaşı Münir Köseoğlu, Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan, Tank Binbaşı Muzaffer Karan, Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce, Piyade Binbaşı Fazıl Akkoyunlu, Deniz Kıdemli Yüzbaşı Rıfat Baykal, Kurmay Binbaşı Dünder Taşer, Kurmay Yüzbaşı Numan Esin, Kurmay Yüzbaşı İrfan Solmazer, Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Jandarma Yüzbaşı Ahmet Er.

⁵⁵³ Işıl Tuna, “27 Mayıs 1960 Darbesi’nin Edirne’deki Yansımaları ve DP Edirne Milletvekillerinin İfadeleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmalar Dergisi*, Cilt 16, Sayı 32, Şubat 2017, s.67.

⁵⁵⁴ Turan, s.66.

⁵⁵⁵ “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında”, *T.C Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, s.1534.

⁵⁵⁶ Tunçkanat, s.262-270.

⁵⁵⁷ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.173.

⁵⁵⁸ “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında”, *T.C Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, s.1533.

- Komite üyelerinin yargılanabilmesi için toplantıda bulunan üyelerin dörtte üç çoğunluğuna ihtiyaç vardır.
- Komitenin görüşmeleri gizli yapılır ve bu görüşmeler yayınlanmaz⁵⁵⁹.
- Üyeler, kendi isteğiyle teşkilattan ayrılabilir ama ihanetleri mahkeme hükmü ile ispatlanmadıkça komiteden çıkarılamazlar.
- Komite'nin en yaşlı üyesi devlet ve Milli Birlik Komitesi başkanlıklarına vekâlet eder⁵⁶⁰.

MBK üyelerinin oluşturduğu meclis 24 Haziran 1960 tarihinde açıldı. Başkan Gürsel, bir açılış konuşması yaptı. Ardından soyadı sırasına göre bütün üyeler ant içti⁵⁶¹. Böylece halkta Milli Birlik Komitesi üyelerini tanıdı⁵⁶². Milli Birlik Komitesi'nin ana hedefinin her türlü sorumluluğu üzerine alarak milleti gizli bir heyetle karşı karşıya bırakmamak ve Batılı anlamda demokratik bir düzen kurmak olduğunu belirtmekti⁵⁶³. Milli Birlik Komitesi'nin en önemli özelliği yönetimi sivil kadrolarla paylaşmak istemesidir. Komite: “Meclis çoğunluğunun azınlığı alt etme” yöntemiyle hareket etti⁵⁶⁴. Milli Birlik Komitesi aldığı kararları bütün vilayetlere hızlı bir şekilde ulaştırmaktaydı⁵⁶⁵.

3.2.2. Cemal Madanoğlu'nun MBK İçindeki Konuşmaları

Cemal Madanoğlu'nda darbeden sonra memnun ve gururlu bir tavır oluştu. Rütbesinden dolayı saygı görüyordu.(EK 7) Cemal Madanoğlu'nun bütün amacı kendi fikirlerine uygun bir yönetim kurmaktır. Bu doğrultuda Milli Birlik Komitesi içinde güçlü bir izlenim verdi⁵⁶⁶. Ancak komitedeki gençlerle arası iyi değildi. Bu yüzden genel olarak sessiz kalmayı tercih etti⁵⁶⁷. Ancak konuşacağı günü sabırsızlıkla bekleyenler vardı⁵⁶⁸. Komite içerisinde sözü geçen şahıslardan biri oldu. MBK toplantılarında toplumsal, siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda vermiş olduğu fikirler etkili oldu. Bu hususlara dair bazı örnekler vermek mümkündür:

⁵⁵⁹ “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında”, *T.C Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, s.1533-1534.

⁵⁶⁰ Tunçkanat, s.279-280.

⁵⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 1, Cilt 1, (Haziran 1960), s.3.

⁵⁶² Oktay, s.13.

⁵⁶³ Tunçkanat, s.276, 467.

⁵⁶⁴ Soysal ve Sağlam, s.28.

⁵⁶⁵ Elevation, s.47.

⁵⁶⁶ “Madanoğlu'nu Anarken”, *Milliyet*, 3 Ağustos 1993, s.15.

⁵⁶⁷ Erkanlı, s.162.

⁵⁶⁸ Hekimoğlu, s.67.

Bir oturumda işçilerin siyasi faaliyetler içinde bulunmasına aleyhtar olduğunu söyledi⁵⁶⁹. Başka bir oturumda ise Madanoğlu 10 Kasım'dan 17 Kasım'a kadar *Atatürk Haftası* olarak ilan edilmesi teklifini önerdi ve kabul edildi⁵⁷⁰. Yine başka bir oturumda, fırın ve fabrikalarda ekmek üretimi konusu ele alınmaktaydı. Belediyenin uyarısına rağmen üretim durdurulursa belediyeler bu işyerlerini geçici olarak işletebilirdi. Cemal Madanoğlu bu teklife "*Kocaman İstanbul Belediyesi falan fırın, filân ekmek fabrikası, falan depoya el koymak için teşebbüse geçecektir. Birçok tertibat ve teşkilât yapacaktır. Bir ay sonra bu tertibat kesilip sahibine iadesine karar verecektir. Bir aylık bir müddet için belediyenin zahmetine değmez. Durumu tetkik edildikten sonra işletsin denemez mi?*" diyerek karşı çıktı⁵⁷¹. Yine bir meclis oturumunda belediyeler ile ilgili "*Belediye muhakkak otoriter bir duruma getirmek lazımdır. Belediyenin hazinesi ziyan edilmemelidir.*" fikirlerini dile getirdi⁵⁷².

28 Kasım 1960 tarihinde Madanoğlu başkanlığında komite bir toplantı yaptı. Kurucu Meclis tasarısı değerlendirilerek Madanoğlu'nun öncülüğünde Bakanlar Kurulu tarafından siyasi partilere 70 kontenjan verildiği açıklandı⁵⁷³. Dışişleri Bakanlığında yapılan bu toplantı Kurucu Meclis anayasa maddesinin gözden geçirilmesini sağladı⁵⁷⁴.

Yine başka bir oturumda basına ve gazetecilere verilmek istenen ispat hakkı konusunda şunları söylemiştir: "*İspat hakkı hem basın hürriyetinin hem de bu hürriyeti kötüye kullanmanın teminatı şeklinde görüş sunulabilir. Kendisine ispat hakkı tanınacak gazeteci bir yazı yazarken bir müesseseyi töhmet altına alırken bunu ispatla mükellef olduğunu, ispat edemediği takdirde ağır cezaya çarptırılacağını bilirse öyle uluorta mesnetsiz, delilsiz haberleri uçamaz, yazıları mesul müdürler tetkik ve tahkik süzgecinden geçirmeye mecbur olurlar. Ancak ispat hakkı vardır diye resmî hiçbir sıfatı olmayan hususi şahıslara ait haberlerde ispat hakkı tanınmaz*"⁵⁷⁵.

⁵⁶⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 7, Cilt 1, (Eylül, 1960), s.10.

⁵⁷⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 34, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.6; Hakan Uzun, "Türkiye'de 10 Kasım Törenleri: "İlk Matem" 10 Kasım 1939'dan, "Atatürk Haftası" ve "Matemsiz Atatürk'ü Anma" Günlerine", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 38, Bahar 2019, s.154.

⁵⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 45, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.15.

⁵⁷² TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 46, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.3.

⁵⁷³ "Kurucu Meclis Tasarısı MBK'nda Görüşülüyor", *Ulus*, 28 Kasım 1960, s.5.

⁵⁷⁴ "Partilerin Kontenjanı Tekrar 70'e çıkarıldı", *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1960, s.1.

⁵⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 42, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.28-29.

Bir oturumda ise fıkra hükümlerine aykırı hareket edenlerin bir aydan altı aya kadar hapis cezası ve 500 liradan 5000 liraya kadar ağır para cezasına çarptırılması ile ilgiliydi. Madanoğlu burada söz alarak *“Hapis cezasını kaldıralım, fakat bunu 70 binden 100 bin liraya kadar diyelim. İllâ ki gazeteciyi hapse sokmakta ısrar etmeyelim.”* diye bir öneride bulundu. Madanoğlu’nun bu önerisi kabul edilerek kanunlaştı⁵⁷⁶.

Başka bir oturumda 27 Mayıs’a ihtilâl mı yoksa inkılâp mı deneceği tartışmalarında fikirlerini ifade etti. 27 Mayıs’ın bir inkılâp olduğu söylenirken Madanoğlu: *“Bu harekâta “27 Mayıs 1960 Milli Birlik Hareketi” denirse ihtilal ve inkılâp mevzu bahis olamaz.”* demiştir⁵⁷⁷. Aynı oturumda 27 Mayıs hükûmetinin rejimi geçici olarak emanet aldığı ve bu doğrultuda hukuk devleti kelimesinin çıkarılmasını teklif edildi. Madanoğlu bu konuda: *“Hukuki tâbiri kalsın. Biz de birçok gayrihukuki işler yaptık. Meşru iktidarı geçici olarak emanet ettiği, şeklinde tadilini teklif ediyorum. Yapılan hareketi, bunun millî bir hareket olarak gösterilmesi teklifidir. İhtilâl dendiği zaman bu bir zümrenin malı olur. İhtilâli yapanlar millî bir hareketin peşindedirler. Tarihe geçmesi icap eden budur. Ordu başlı başına bir ihtilâl yapmadı. Millî isteklere dayanarak yapılan bir harekettir, bu.”* diyerek 27 Mayıs darbesinin ideolojisini özetledi⁵⁷⁸.

Siyasi konularda da mecliste çeşitli görüşler ileri sürmüştü. Madanoğlu, Milli Korunma Suçları’nın affına dair, en müfrit en ileri teklif ne ise onu kabul edelim diyerek kanunun onaylanmasında rol sahibi oldu⁵⁷⁹. İnkılâp Mahkemeleri Kanunu çıkarılması konusunda ise böyle bir kanuna ihtiyaç olmadığını ve bu kanun çıkarılırsa komiteye karşı kamuoyunda şüpheler uyanacağını söyledi. Ancak tüm çabalarına rağmen kanun çıkarıldı⁵⁸⁰. Madanoğlu tüm bu anlaşmazlıklar içinde ülke için asıl huzurun seçimlerden geleceğini söyledi ancak dinletemedi⁵⁸¹. Ayrıca siyasi partilerin ancak kardeşlik hissi ile çalıştığı takdirde başarılı olacağını söyledi. Partilerin bu yöndeki tutumunu beğenmediğini ifade etti⁵⁸².

⁵⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 42, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.25.

⁵⁷⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 48, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.12.

⁵⁷⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 46, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.14.

⁵⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 8, Cilt 1, (Eylül, 1960), s.15.

⁵⁸⁰ İpekçi ve Coşar, s.328.

⁵⁸¹ “Cemal Madanoğlu’nun İstifası Reddedildi”, *Hürriyet*, 15 Haziran 1961, s.1.

⁵⁸² “Madanoğlu Partilerin Tutumunu Beğenmiyor”, *Hürriyet*, 17 Haziran 1960, s.1.

Madanoğlu'nun askeri işlerle ilgili konularda da görüşler ileri sürmüş ve alınan kararlarda etki etmişti. Bir gün mecliste Yassıada'da vazifeli askeri ve sivil personele verilecek ek ücret konuşuluyordu. Madanoğlu: *"Elde bütün devlet personeline ait harcırah kanunu var. Buradaki personele kanunlar çerçevesinde harcırah verilsin. Ayı bir kanun yapmaya lüzum kalmaz."* dedi⁵⁸³.

Başka bir meclis oturumunda *"yedek subay ve yedek askeri memurlar kanunu"* hakkında konuşuldu. Buradaki memurların bir kısmının kazanılmış maaşlarını aldığını bir kısmının ise maaş almaya sevk tarihinden itibaren başlayacaklarını söyleyerek buradaki karışıklığın giderilmesini söyledi. Ayrıca diğer memurlara verilen imtiyazlar her ne ise bu memurlara verilmesi, bu memurlar görevini yapmazsa ceza talimatlarına göre davranılması gerektiğini söyledi⁵⁸⁴. Cemal Madanoğlu, bu kanunun 3. maddesinin değiştirilmesine dair kanun sundu ve kabul edildi⁵⁸⁵.

Güvenlik Komisyonu'nun 11 üyesinden birisi olan Madanoğlu⁵⁸⁶ bu konuyla ilgili bir görüşmede: *"Ankara kumandanı olarak askerî talebeleri talebe gösteri ve mitinglerinden menediyorum ancak çıkaramıyorum. Fakat eldeki kanuna göre buna yetkili değilim. Askerî elbise giymiş olan tıp talebesi, hukuk talebesi, 'Biz talebeyiz askerî otoriteye tâbi değiliz.' deyip dikiliyorlar."* dedi. Uzun tartışmalar sonucunda bu öğrenciler Harbiye talebesi statüsüne dâhil edildi⁵⁸⁷.

Aynı oturumda Madanoğlu'nun: *"Subaylara ve astsubaylara kurulan orduvevinin bir kısmı eğlence ve lokanta bölümü olarak ayrılabilir."* maddesi hakkında yorumları oldu. Bu maddede astsubaylar kısmının çıkartılmasını astsubay ve subayların aynı ortam içinde bulunmamaları gerektiğini tecrübeleri ile açıklayarak maddeye karşı çıktı⁵⁸⁸.

Madanoğlu bazı kişilere maaş bağlanması ve milletvekillerinin özlük haklarına dair de görüş beyan etmiştir. Bir oturumda, Cemal Madanoğlu, merhum Cemal Paşa'nın Kızı Kâmuran Cemal'e babasının vatani hizmet görevinden dolayı maaş bağlanmasını teklif

⁵⁸³ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 56, Cilt 4, (Aralık, 1960), s.4.

⁵⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 21, Cilt 2, (Eylül, 1960), s.4-5.

⁵⁸⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 42, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.16.

⁵⁸⁶ Günel Seyit, "Osmanlı Türk Parlamento Tarihi İçinde İçişleri Komisyonu", *Yasama Dergisi*, Sayı 17, Kış 2011, s.107.

⁵⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 70, Cilt 5, (Ocak, 1961), s.19.

⁵⁸⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 70, Cilt 5, (Ocak, 1961), s.34.

etti. Böylece Kamuran Hanım’a 500 lira verilmesi kabul edildi⁵⁸⁹. Başka bir oturumda ise bazı milletvekillerinin tahsisat ve yolluklarına karşılık bankalardan aldıkları borçları hakkında Madanoğlu: *“Faiz alınmaması veyahut çiftçiler gibi en çok % 5 olsun. Uzunca bir taksitle ödeyelim; alacak, kefinden değil asıl borçludan tahsil edilsin.”* dedi⁵⁹⁰.

3.2.3 MBK Döneminde Yapılan Önemli İcraatlar

MBK, darbenin yapıldığı 27 Mayıs 1960 ile seçimlerin yapılarak yeni hükûmetin kurulmasına kadar (25 Ekim 1961) geçen sürede ülkede yapılan icraatlardan sorumlu olmuştur. Bu süreçte hükûmetin kurulması, geçici anayasanın hazırlanması, Demokrat Partililerin yargılanması için mahkeme kurulması ve yargılama süreci, üniversite ve MBK içerisinde yapılan tasfiyeler öne çıkan icraatlardır. Geçici Anayasaya göre MBK yasama yetkisini doğrudan yürütme yetkisini ise Bakanlar Kurulu eliyle yürüttüğünden hemen her tür faaliyetleri doğrudan sevk ve idare edecekti. Cemal Madanoğlu bu faaliyetlerde az ya da çok rol aldı.

3.2.3.1 Hükûmetin Kurulması:

MBK, ülke yönetimini ele aldığı andan itibaren henüz yasal dayanağı olmasa bile fiili durum yaratarak görevi üstlenmiş bulunuyordu. Darbeden hemen sonra 31 tane bildiri yayımlayarak geçici hükûmetin taslağını çizdi⁵⁹¹. Çünkü hükûmeti kurma ve denetleme yetkisi MBK’ne aitti. Bu kapsamda 30 Mayıs 1960 tarihinde çeşitli tebliğler yayımlayarak varlığını hissettirdi. Ardından önemli icraatlara girişildi:

- *“Bütün vatandaşların Millî Birlik Komitesinin koyduğu, sokağa çıkma yasağına harfiyen riayetleri rica olunur.*
- *Memleketin selâmet ve asayişini temin bakımından ikinci bir tebliğe kadar her türlü siyasi parti neşriyat ve faaliyetleri, gösteri yürüyüşleri ve her türlü toplantılar men edilmiştir. Sayın vatandaşların hassasiyetle riayetleri rica olunur.*
- *İkinci bir tebliğe kadar bankalar kapalı kalacaktır. Bankaların muhafızları hariç hiç bir şahıs herhangi bir sebep ve bahane ile banka binası içine giremez.*
- *Kapatılmış olan bütün gazetelerin kapatma kararları iptal edilmiştir. 28 Mayıs’tan itibaren bütün gazeteler neşriyata başlayabilirler.*

⁵⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Millî Birlik Komitesi), Toplantı 71, Cilt 5, (Ocak, 1961), s.5.

⁵⁹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Millî Birlik Komitesi), Toplantı 62, Cilt 4, (Aralık, 1960), s.6.

⁵⁹¹ Ak Devrim, s.63.

- *Türk Silâhlı Kuvvetleri bütün yurttan muhterem Türk milletinin müzaheretini ile kan dökmeksizin duruma hâkim bulunmaktadır.*
- *Ankara ve İstanbul Garnizon Kumandanları aynı zamanda bu vilâyetlerin örfi İdare Kumandanıdır.*
- *Emniyet altına alınan sabık muhterem devlet ve hükûmet reisleri ve erkânları ile kabine üyelerinin hayatları hakkında Türk milleti huzurunda verdiğimiz vaade sadık bulunmaktayız. Endişe edilecek herhangi bir durum mevcut değildir. Kan dökülmeden başarılan müspet faaliyetlerimizi baltalamak bedbahtlığını gösterecek, kardeş kavgasına sebep olacak bozguncu unsurlar katî olarak bilmelidirler ki yapacakları en ufak bir hareket insafsızca bastırılacak ve halen hayatları emniyette bulundurulmuş zevatın akıbetleri tehlikeye düşecektir.*
- *Türk vatandaşlarının kara, hava ve deniz yolları ile dış memleketlere gitmeleri muvakkat bir zaman için durdurulmuştur. Giriş serbesttir. Yabancıların Türkiye'ye giriş ve çıkışları kontrole tabi tutulmak şartıyla serbesttir⁵⁹²”.*

Darbe sonrasında Milli Birlik Komitesi kurulmuş ve devlet yönetimi konusunda önemli bir adım atılmıştı. Ancak komitenin bütün ülkeyi tek başına yönetme konusunda yetersiz kalacağı açıldı. Bu nedenle bir hükûmete ihtiyaç duyuldu. Gürsel ve İnönü'nün darbe sonrası düzen için ortak görüşü, eşit, doğru ve serbest bir seçim yapmaktır⁵⁹³. Orhan Erkanlı darbe sonrası düzeni anılarında: “Yıkığımız devletin altında kaldığımızı çok sonra anladık. Çok kısa zamanda duruma hâkim olamaz ve kendisine komite ismini veren bu grubu düzene sokamazsak, devleti de kendimizi de batırabilirdik” diye belirtir⁵⁹⁴.

Dündar Taşer, Madanoğlu'nun 27 Mayıs sonrasında şu sözleri sarf ettiğini iddia etmektedir: “Kardeşim koca bir devlet biz bunu anlayamayız. Tümen değil, kolordu değil ki bir yerde toplayıp göresin. Edirne'den Kars'a kadar bir memleket... Valisi var, mal müdürü var, noteri var. Verelim birine kurtulalım gitsin.” Gürsel başkanlığında toplanan komitede askeri kabine fikri komite tarafından kabul edilince Madanoğlu masaya yumruğunu vurdu. Oradaki üyelere, “Böyle rezalet olmaz arkadaşlar! Daha evvel aldığımız kararları ettiğimiz yeminleri ne çabuk unuttunuz? Ben bu işte yokum.” dedi. Madanoğlu diğer üyeler tarafından güçlkle sakinleştirildi⁵⁹⁵.

⁵⁹² “Milli Birlik Komitesinin Tebliğleri”, T.C Resmi Gazete, 30 Mayıs 1960, s. 1450-1451.

⁵⁹³ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı...*, s.23.

⁵⁹⁴ Erkanlı, s.20.

⁵⁹⁵ İpekçi ve Coşar, s.186.

Cemal Madanoğlu'nun sözleri komite üyeleri tarafından tepkiyle karşılanınca Gürsel'e bu konuda bir teklif verdi: *"Bunlar genç oldukları için sabaha kadar düşünüp dolaşırlar. Her bakanlık için size 4-5 isim getirirler ve bu sivil hükûmeti kurarsınız."* dedi. Gürsel bu teklifi kabul edince sivil kabineye tekrar dönüldü. İlk olarak bir teknisyenler hükûmeti kuruldu⁵⁹⁶. Daha sonra kabine, ihtisas bilgisini devlet işlerinde göstermek, memleketteki modern hukuk kurallarına uygun demokratik işletmelerin varlığını devam ettirmek gibi hedefleri olduğunu açıkladı⁵⁹⁷. Hemen ardından komite üyeleri bakanlıkların kontrolünü sağlamak için görev paylaşımı yaptı⁵⁹⁸. Madanoğlu, MBK'da bulunan herkesin bakan olma istediğini görünce *"Siz aklınızı mı kaçırdınız? Siz hanginiz ticaret iktisat veya maliyeden anlarsınız? Menderes de böyle yaptığı için bu duruma geldi. Masanın etrafında örgütçü subaylarda ama sonradan gelip durumun üstüne konan görev almaya çalışan da var."* diyerek bu duruma karşı çıktı⁵⁹⁹.

Bakanlar herhangi bir siyasi partiye bağlı olmayan kişilerden seçilerek darbeye meşruluk kazandırılmaya çalışıldı⁶⁰⁰. Hükûmet kurulduktan sonra Cemal Gürsel, Madanoğlu'na Milli Savunma Bakanı olmayı teklif etti. Madanoğlu ise bakanlık işlerine bulaşmayarak asker kalmayı tercih etmişti⁶⁰¹. Cemal Madanoğlu, rejimi kurdurup büyük bir istekle askeri kışlaya dönmek istiyordu⁶⁰². Madanoğlu'nun bir ayağının Milli Birlik Komitesi'nde diğer ayağının kumandanlıkta olmasına göz yumuluyordu⁶⁰³.

Bakanlar Kurulu Madanoğlu'nun müdahaleleriyle tamamen askerlerden değil ağırlıklı olarak sivillerden oluşmuştur⁶⁰⁴. Hükûmet şu üyelerden oluşuyordu: *"Başvekil ve Millî Müdafaa Vekili Org. Cemal Gürsel, Devlet Vekili Âmil Artus, Devlet Vekili Şefik İnan, Adliye Vekili Abdullah Gözübüyük, Dâhiliye Vekili Tümğ. Muharrem İhsan Kızıloğlu, Hariciye Vekili Selim Sarper, Maliye Vekili Ekrem Alican, Maarif Vekili Prof. Fehmi Yavuz, Nafia Vekili Daniş Koper, Ticaret Vekili Cihat İren, Sıhhat ve içtima-i Muavenet Vekili Prof. Nusret Karasu, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Fethi Aşkın, Ziraat Vekili Feridun Üstün, Münakalât Vekili Tuğ. Sıtkı Ulay, Çalışma Vekili Prof. Cahit Talaş, Sanayi Vekili Muhtar Uluer, Basın - Yayın ve*

⁵⁹⁶ Yürük, s.191.

⁵⁹⁷ Karal, s.19.

⁵⁹⁸ Ulay, *Giderayak*, s.62.

⁵⁹⁹ Ersoy ve Çetinbaş, s.48; Birand, Dünder, Çaplı, s.163.

⁶⁰⁰ Karal, s.18.

⁶⁰¹ George, (Çev. Mete Ergin), s.145.

⁶⁰² Mithat Perin, *Menderes'i Kim Astırdı?*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, s.11.

⁶⁰³ George, (Çev. Mete Ergin), s.145.

⁶⁰⁴ Ulay, *Giderayak*, s.62.

Turizm Vekili Zühtü Tarhan, İmar ve İskân Vekili Orhan Kubat⁶⁰⁵”. Madanoğlu: “Bakan demek zamanı olmayan adam demektir. Meclis Reisi iki numaralı adamdır başbakandan yüksektir⁶⁰⁶”. gibi sözleriyle bakan ve meclis başkanının dair görüşünü belirtir⁶⁰⁷.

Darbe hükûmeti oluşturulurken yasama ve yürütme yetkisi MBK’nın elinde toplandı. Bu dönemde yargıve yürütme alanında yapılan uygulamaların organik bir niteliği olmadı. Ayrıca hükûmette şahsi irade yetkisinin olmaya başladığı ileri sürüldü. Komite üyeleri de birbirini yeni tanıdığı için bir otorite boşluğu meydana geldi⁶⁰⁸.

3.2.3.2 Yassıada Mahkemelerinin Kurulması ve DP’lilerin Yargılanması

27 Mayıs sabahından itibaren başta Demokrat Partililer olmak üzere birçok kişi gözaltına alınmış olup belirlenen yerlerde tutulmaktaydı. Tutuklamalar konusunda komite üyeleri arasında tam bir ittifak yoktu. İlk başlarda darbeci subaylar duruma göre inisiyatif alarak davranabilmekteydi. Milli Birlik Komitesinin ve hükûmetin kurulmasının ardından sıra tutuklu bulunan DP yöneticileri ile milletvekili ve bir kısım devlet görevlilerinin yargılanması meselesine geldi. Cemal Madanoğlu süratle davaların görülüp sonuçlanmasını istiyordu. Bu süreç bir hayli sancılı oldu.

Darbe gecesinden itibaren tutuklamalar başladı. Ancak bir karmaşa söz konusuydu. Bu durumu Madanoğlu’nun şu ifadelerinden anlamak mümkündür: *“Silah sesini duyan sokağa fırlıyor. Herkes toplanıp nerede Demokrat mebusu var onu alıyor. Önüme yeni tutuklama emirleri geldiği sırada üst rütbelilere izin veriyor generalleri serbest bırakıyorum. Ancak daha sonra bizim Harbiyeliler tutuklanacak kimse kalmayınca generalleri de tutuklamaya başlamış. Böyle karmakarışık bir durum ortaya çıktı.”⁶⁰⁹.*

Cemal Madanoğlu, sadece hükûmet üyeleri ve Tahkikat Komisyonu üyelerinin tutuklanması ve diğer milletvekillerin serbest bırakılması gerektiğini ısrarla söyledi⁶¹⁰. Daha sonra Şemi Ergin ve Sıtkı Yırcalı’ya bir görev vererek Demokrat Partililer içerisinde suçluyu suçsuzu ayırt etmesini istedi. Madanoğlu, kendisine göre

⁶⁰⁵ “Milli Birlik Komitesi (27) Numaralı Tebliği”, *T.C Resmi Gazete*, 30 Mayıs 1960, s.1149

⁶⁰⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 69, Cilt 5, (Ocak, 1961), s.5, 10.

⁶⁰⁷ Çıracıoğlu, s.240.

⁶⁰⁸ Hikmet Özdemir, “1960-1980 Dönemi”, *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.11.

⁶⁰⁹ Birand, Dündar ve Çaplı, s.138.

⁶¹⁰ Ilıcak, s.178.

suçsuz sayılan, partinin iç muhalefeti olarak bilinen en kıdemli demokratların tutuklanmasına karşıydı⁶¹¹.

Demokrat Parti Trabzon Milletvekili Fikri Karanis, Cemal Madanoğlu'nun konuşmasını şöyle anlatır: *“Bizim niyetimiz, emniyet bakımından, sayın hükûmet üyeleri ile bir de tahkikat komisyonu üyelerini muhafaza altına almaktı. Ancak genç arkadaşlarımız arasında çıkan anlaşmazlıktan ötürü sizleri de almışlar”*⁶¹². Ardından yine: *“Harp Okulu talebeleri şehre sevk edildikten sonra Harp Okuluna yüzlerce kişinin getirildiğini haber aldım, bizim kararımız kabine üyeleri ile mahut takrire imza atan dört Mebus dışında, kimseyi tevkif etmemekti. Fakat Halk, büyüğü küçüğü, çoluğu çocuğu ile bu hareketi o kadar candan bekliyormuş ki, penceresini açan eline telefon rehberini alan: “Şu evde falanca var onu da götürün, şu adam da onlardandır.” diye, hemen bütün Mebusları ve yakınlarını toplatmışlardı... Durum büyüyordu. Derhal Harp Okuluna gittim. Ortalık, ana baba günüydü. Kabine Azaları hariç, diğerlerini bırakmalarını söyledim.”* diye belirtir⁶¹³.

Yine tutuklu DP milletvekili Rıfki Salim Burçak anılarında Cemal Madanoğlu'nun konuşmasını şöyle belirtir: *“Sizlerden özür dilerim. Biz sizi toplamayacaktık; bir yanlışlık olmuş — etrafındaki genç subayları işaret ederek — sizleri bu gençler getirmişler. Biz hükûmet üyelerini, Meclis Divanını, Tahkikat Encümenini ve — Samet Ağaoğlu'nu göstererek — Samet Bey gibi bazı milletvekillerini içeriye alacaktık. Şimdi artık serbestsiniz, evlerinize gidebilirsiniz. Ancak dışarıda bir kaynaşma var; aleyhinize bir hareket olmak ihtimaline karşı bir emniyet tedbiri olarak buraya getirilmişsinizdir; Ordunun misafirisiniz. Ben şimdi birkaç arkadaşınızı kendi otomobilimle götürüyorum; sizler de akşam müsait bir saatte, temin edilecek vasıtalarla evlerinize gönderileceksiniz. Biz bu hareketi bir kardeş kavgasına mani olmak için yaptık. En geç üç ay içerisinde seçime gidecek ve idareyi, seçimleri kazanan partiye teslim edeceğiz”*⁶¹⁴. Yani onları tutuklamak için herhangi bir emir verilmediğini bir yanlış anlaşılmaya mahal vermek istemediğini söyledi. Böylece tutuklanan 116 milletvekili aynı günün akşamı Cemal Madanoğlu tarafından serbest bırakıldı⁶¹⁵.

Ardından Madanoğlu, Ankara Kızılay'da her iki partiden insanları yanına alıp bir dostluk yürüyüşü yapmayı İnönü'ye teklif etti. Madanoğlu'nun bu tuhaf teklifi kabul görmedi. Ayrıca halk da salıverilen DP milletvekillerine görünce büyük tepki

⁶¹¹ Karavelioğlu, s.47, 160.

⁶¹² Fikri Karanis, *Koltuk Değnekli Demokrasi ve 27 Mayıs Darbesi*, Media Print Yayınları, İstanbul 1994, s.362.

⁶¹³ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.353.

⁶¹⁴ Burçak, *Yassıada ve...*, s.77.

⁶¹⁵ Koraltan, s.206.

gösteriyordu ⁶¹⁶ . Madanoğlu'nun “*Salıverin bunları*” emriyle serbest bırakılan milletvekilleri de bazı hareketlere girişti⁶¹⁷. Ankara’da kalan Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedoğlu, Ragıp Sarıca ve Muammer Aksoy, tutukluların salıverilmesi meselesini konuşmuşlardı. Bu dört profesörün ortak görüşü milletvekillerinin serbest bırakılmasının sakıncalı olduğudur. Çünkü Demokrat Parti milletvekillerine karşı düşmanlık besleyenlerin onlara saldırma ihtimali vardır. 29 Mayıs günü halkın Demokrat Parti Milletvekili Sıtkı Yırcalı’ya karşı saldırıya geçmesi profesörlerin haklı olduğunu ortaya çıkardı⁶¹⁸. Ayrıca devrilen Demokrat Parti iktidarı gayrimeşru sayıldığı için iktidardaki bütün şahıslar belli oranda suçluydu. Suçluluğa ve suçsuzluğa da ancak yargı organları karar verebilirdi⁶¹⁹.

Profesörler heyet halinde Madanoğlu'na gitmeye karar verdiler. Onlar, Demokrat Parti milletvekillerinin Cemal Gürsel tarafından serbest bırakıldığını zannediyorlardı. Madanoğlu'na şunları söylediler: “*Cemal Gürsel, nezaret altına alınan milletvekillerinin önemli bir kısmının serbest bırakmış. Bu çok büyük bir hatadır. Bunların hepsinin suçluluğu hakkında belirti vardır ve aksi ispat edilene kadar hepsi suçlu durumundadırlar. Cemal Paşa hangi ölçüye göre bunların bir kısmını tutuyor, bir kısmını bırakıyor. Bu işin adli merciler önünde yapılması gerekir. Aksi halde, hukuka bağlı kalacağı ilan edilen ihtilal daha ilk gününden keyfi icraat yapmış durumda kalır.*” Madanoğlu onları dinledikten sonra: “*O hatayı yapan Cemal Gürsel Paşa değil bendenizim*” dedi.⁶²⁰

Profesörler, Madanoğlu'na hangi yetkiyle DP’li mebusları serbest bıraktığını sorunca Madanoğlu, Sıtkı Yırcalı’nın şahitliğiyle bu işi yaptığını söyledi⁶²¹. Profesörler bu eyleme şiddetle karşı çıkınca, Madanoğlu: “*Peki dedi bu meseleyi komiteye götürüyüm merak etmeyin gerekirse onları bıraktığımız gibi toplarız.*” dedi⁶²². Demokrat Partili milletvekillerinin tekrar toplatılmasına dair karar verildi⁶²³. Bütün DP’lilerin gözaltında bulunması MBK tarafından da kabul edilince⁶²⁴ milletvekilleri tekrar Harp Okulu’na alındılar⁶²⁵. Anayasa profesörlerinin tavsiyeleriyle anayasa ihlaline parmak kaldıran

⁶¹⁶ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı...*, s.30-31.

⁶¹⁷ Ilıcak, s.181.

⁶¹⁸ Tunçkanat, s.263, 274.

⁶¹⁹ Karavelioğlu, s.48.

⁶²⁰ Tunçkanat, s.263.

⁶²¹ Birand, Dündar ve Çaplı, s.167.

⁶²² Tunçkanat, s.274.

⁶²³ Yıldız, s.181.

⁶²⁴ Yıldız, s.181.

⁶²⁵ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı...*, s.30-31.

bütün milletvekillerin sorgulanmasına karar verildi⁶²⁶. Bu olaydan sonra komite üyeleri daha geniş bir alıkoyma fikri uyguladılar⁶²⁷. Madanoğlu'nun aceleyle ve düşünmeden almış olduğu bu karar katı ve sert hükümlerin gelmesine neden oldu. Böylece birçok masum insan hürriyetinden mahrum bırakıldı⁶²⁸. Madanoğlu bu girişimi, ihbar oranlarının amiri memura düşman edecek seviyeye ulaştığını belirtti. Çünkü alıkoyma teşebbüsleri hiçbir ölçüye bağlı kalmadan yapılıyordu⁶²⁹.

Darbe sonrası Demokrat Partililer kendilerini CHP'ye ve orduya teslim etmek istemiyordu⁶³⁰. Başvekil Adnan Menderes ve Maliye Vekili Hasan Polatkan Kütahya yolunda yakalanarak Ankara'ya getirilmiş ve diğer hükûmet erkânı gibi muhafaza altına alınmışlardı⁶³¹. Alparslan Türkeş, belli bir süre Demokrat Parti ileri gelenlerinden 30-40 kişinin İsviçre'ye gönderilmesini diğerlerinin serbest bırakılmasını önerdi⁶³². Profesörler bu öneriye karşı çıkarak *“Efendim, sizin ihtilalinizin meşru olabilmesi için bunların suçluluklarının ortaya konması ve suçlu olarak ceza görmeleri icap etmektedir. Haklı olduğunuzun ortaya konulması için suçluluğunun bir mahkeme kararıyla tescil ettirilmesi ve haklarında ceza uygulanmasıyla mümkün olur.”* dediler ve böylece Yassıada Mahkemeleri'nin yolu açıldı⁶³³.

Ayrıca tutuklanan DP'li sayısı planlanandan bir hayli fazla olunca Harbiye'de yer sorunu ortaya çıkmaya başladı. Bu sorun karşısında Marmara Denizinde bulunan Yassıada'ya sevkleri gündeme geldi⁶³⁴. Zaten Cemal Gürsel'de *“Yassıadayı boşaltalım. Nezaret altına alınıp yargılanacaklar oraya götürülsün.”* şeklinde bir öneride bulunmuştu. Tutuklamalarla başlayan süreç, profesörler heyetinin tavsiyesi ile yargılamaya doğru evrilirken yapılan hazırlıklar sonunda DP'liler adaya sevk edildi⁶³⁵. 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli kanunla DP'lileri

⁶²⁶ Ulay, *Harbiye Silah Başına...*, s.98.

⁶²⁷ Taylak, s.72.

⁶²⁸ Erkanlı, s.82.

⁶²⁹ Yürük, s.124-125.

⁶³⁰ Taşer, s.17.

⁶³¹ Milli Birlik Komitesinin Tebliğleri, *T.C Resmi Gazete*, 30 Mayıs 1960, s.1450.

⁶³² Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım...*, s.45.

⁶³³ Birand, Dündar ve Çaplı, s.167.

⁶³⁴ Tarım, s.24.

⁶³⁵ İpekçi ve Coşar, s.242.

yargılamak için yasal çerçeve oluşturuldu. Kanunun 6. maddesinde Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu oluşturuldu⁶³⁶.

Yüksek Adalet Divanı, “*İhtilal Mahkemesi*” adıyla anılacaktı⁶³⁷. Bu divan bir başkan ve sekiz asıl üyeden oluşuyordu. Asıl üyelerin herhangi bir sebeple vazifesini yapamama durumunda ise yedek üyeler devreye girecekti⁶³⁸. Divanın aldığı kararlar kesindi ancak idam kararları Milli Birlik Komitesince tasdik edilecekti. Divanda yargılanacak sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve divana çıkıp çıkmayacağının gerekliliği hususunu incelemek için Yüksek Soruşturma Kurulu oluşturuldu. Bu iki yeni oluşumun üyeleri Milli Birlik Komitesi tarafından tayin edilecekti⁶³⁹. Bu kurulun içinden divanda iddia makamını teşkil edecek olan başsavcı ve beş yardımcısı seçilecekti⁶⁴⁰.

Sanıkların tutuklu olarak divana sevk olunması emredildi⁶⁴¹. Önce Demokrat Partili tutuklu 191 kişi Yassıada’ya sevk edildi⁶⁴². Demokrat Partili milletvekilleri üç grup halinde, Bayar, Menderes, Zorlu, Polatkan ve diğer yüksek rütbeli subaylar ise özel bir araçla Yassıada’ya getirildi. 18 Haziran 1960 tarihine kadar bütün DP’li üyeler yargılama için hazır bekliyordu⁶⁴³. Eski iktidar mensuplarını yargılama arzusu 27 Mayıs sürecinin daha çok genişlemesine neden oldu⁶⁴⁴. Yassıada’da 700 kişilik özel bir mahkeme salonu oluşturuldu. Yargılamalar 14 Ekim 1960 tarihinde başladı⁶⁴⁵. Komite içerisinde üyeler Yassıada davaları ile ilgili büyük buhran yaşıyordu. Alparslan Türkeş: “*İhtilalden sonra kesinlikle kan dökülmemesi ve ordunun tarafsız kalması fikrini ortaya koydum ama aramızda Halk Partisi’ni fazla tutanlar var. Yapılan ihtilali Halk Partisi’ne teslim etmelerinden korkarım.*” demişti⁶⁴⁶.

⁶³⁶ 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna ek «Kurucu Meclis Teşkili» hakkında Kanun”, *T.C Resmi Gazete*, 16 Aralık 1960, s.2766-2768.

⁶³⁷ Birand, Dündar ve Çaplı, s.171.

⁶³⁸ Ak Devrim, s.89.

⁶³⁹ “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında”, *T.C Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, s.1534.

⁶⁴⁰ Ak Devrim, s.90.

⁶⁴¹ Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne ait, *T.C Resmi Gazete*, 18 Haziran 1960, s.1565; Birand, Dündar ve Çaplı, s.168.

⁶⁴² Tarım, s.15.

⁶⁴³ İpekçi ve Coşar, s.303-305.

⁶⁴⁴ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.354.

⁶⁴⁵ Tarım, s.24; Turan, s.69; Dikici, s.34.

⁶⁴⁶ Esin, s.101.

Yassıada davalarının çoğu CHP'nin iddialarına dayalıydı ⁶⁴⁷. Kurulan Yassıada mahkemelerinde birçok dava görüldü bunlar: Köpek Davası, 6-7 Eylül Davası, Bebek Davası, Vinylex Davası, Zimmet Davası, Arsa Davası, Ali İpar Davası, Değirmen Davası, Barbara Davası, Örtülü Ödenek Davası, Radyo Davası, Topkapı Olayları Davası, Çanakkale Olayları Davası, Kayseri Olayları Davası, Demokrat İzmir Gazetesi'nin Tahribi Davası, İstimlâk Davası, Vatan Cephesi Davası ve Anayasayı İhlal Davasıdır⁶⁴⁸.

Yassıada Mahkemeleri seçtiği suçlama konularıyla halkın ve ordunun nezdindeki itibarını kaybetmeye başlamıştı. Mahkemenin en büyük hedefi Adnan Menderes olup davalar onun aleyhinde sonuçlanacaktı. Menderes, Yassıada'da tecrit hayatı yaşadığını, akli yetenekleri ile konuşma gücünün zayıfladığını ve bu koşulların düzeltilmesi gerektiğini söyleyerek bu durumu kabullenmişti⁶⁴⁹.

Yassıada Mahkemelerinin gelişim sürecinde Cemal Madanoğlu'nun birçok yönden etkisi oldu. Yassıada Davalarının beklenmesine taraftar değildi⁶⁵⁰. Kendisinin "*Kadife eldivenli bir ihtilal*" olarak tanımladığı 27 Mayıs'ta suçlu bulunanların yargılanması hususuna önem veriyordu⁶⁵¹. Cemal Gürsel ise Yassıada Mahkemeleri'nde görev yapan hâkimlere idam cezası konusunda acele etmemeleri gerektiğini söylese de kontrol çoktan Gürsel ve Madanoğlu'nun elinden çıkmıştı. Madanoğlu: "*Orhan Erkanlı İstanbul grubunun başkanı ve Komite genel sekreterlerinden biri olmak hasebiyle Yassıada'yı kendi tertibine göre işletiyordu. Yargıçları dışarıyla temas ettirmiyor, orada yalnızca dosyalar üzerinde bırakıyor.*" diyerek mahkemeye dâhil olamadıklarını dile getirir⁶⁵².

Uzun süren yargılamalar sonunda idam cezasından hapis cezasına ve beraate kadar çeşitli kararlar çıktı. İdam kararlarının uygulanması ve af meselesi ülke ve Milli Güvenlik Komisyonu üyelerinin gündeminde önemli bir yer tuttu. İdamlar konusunda Millî Birlik Komitesi hazırladıkları plânları yürürlüğe koymak için hazırlık yapıyorlardı ⁶⁵³. Alparslan Türkeş henüz idam kararları verilmeden önce Adnan

⁶⁴⁷ Gürsoy, s.14.

⁶⁴⁸ Dağcı, s.106.

⁶⁴⁹ Birand, Dündar ve Çaplı, s.177-184.

⁶⁵⁰ "Gürsel Seçimler Yassıada Muhakemesi İle İlgili Dedi", *Akşam*, 21 Haziran 1961, s.1.

⁶⁵¹ Esin, s.115.

⁶⁵² Birand, Dündar ve Çaplı, s.187.

⁶⁵³ Eyleli, s.127.

Menderes'i idamdan kurtarıp İsviçre'ye göndermek üzere Gürsel'i ikna etmişti. Ancak bu teşebbüsü Cemal Madanoğlu ve Mucip Ataklı gibi kişiler tarafından baltalandı⁶⁵⁴.

15 Ekim 1960 tarihinde mahkemede yapılan ilk oylamada 15 kişinin idamı istendi⁶⁵⁵. İdamına karar verilen 15 kişi infazların gerçekleştirilmesi için Yassıada'dan İmrâlı'ya götürüldü. MBK, idamlar konusunda kendi arasında bir toplantı yaptı. Cemal Gürsel'in başkanlığında yapılan toplantıda 9 a karşı 13 oyla idamların infazı kabul edildi. Komite kararı sonucu dört kişinin idamı onaylandı. Bunlar: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkandır⁶⁵⁶. Geçici anayasa gereği idamların yapılması MGK kararına bağlı olduğundan bu husus MGK gündemine geldi.

Bu kişilerden biri olan Celal Bayar 65 yaşından büyük olduğundan dolayı kanunen idam cezası verilememesi hususunda bir toplantı yapıldı. Eski meclis binasında yapılan toplantıya Madanoğlu, Okan, Esin ve hukuk profesörleri katıldı. İlim heyeti Menderes'in idam edilmesi isterken Bayar konusunda kararsız kalmıştı⁶⁵⁷. Meclisten geçen kanun tasarısında 65 yaşını dolduran kişilere idam cezası verilmeyecekti⁶⁵⁸. Bu doğrultuda Celal Bayar'a müebbet hapis cezası verildi⁶⁵⁹.

Madanoğlu, komiteden istifa ettiğinde geri dönme şartını Yassıada davalarına bağladı. Şöyle ki Yassıada davalarındaki ölüm cezalarının komite tarafından değil seçimlerden sonraki meclis tarafından onaylanmasını şart koştu⁶⁶⁰. Ancak bu teklifi kabul edilmedi ve idamların ivedilikle gerçekleştirilmesi için emir verildi⁶⁶¹. Milli Birlik Komitesi üç kişinin idamını tasdik etti. Bunlar Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan oldu⁶⁶². İdamlar dünya genelinde duyulunca ABD Başkanı Kennedy, İngiliz Kraliçesi Elizabeth, Fransız Devlet Başkanı De Gaulle ve Pakistan Devlet Başkanı Eyüp Han infazların durdurulması için birbiri peşi sıra mesajlar yolluyorlardı⁶⁶³. Ancak çabalar sonuçsuz kaldı ve idamlar teker teker gerçekleşti. İlk olarak Demokrat Parti

⁶⁵⁴ Taylak, s.201.

⁶⁵⁵ Ulay, *Giderayak...*, s.72.

⁶⁵⁶ Birand, Dündar ve Çaplı, s.190-191.

⁶⁵⁷ Perin, s.15.

⁶⁵⁸ Turan, s.70.

⁶⁵⁹ Barlas, s.38; Serdar Köse, "Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası", *Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE*, Afyonkarahisar 2010, s.16.

⁶⁶⁰ "Memlekete Zararlı Partiler Çalışamaz Hale Getirilecek", *Milliyet*, 29 Haziran 1961, s.5.

⁶⁶¹ Demirel, *27 Mayıs Masalları...*, s.80.

⁶⁶² Tefik İleri, *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.373.

⁶⁶³ Birand, Dündar ve Çaplı, s.196.

döneminde büyük rol oynayan Fatin Rüştü Zorlu idam edildi⁶⁶⁴. Zorlu'nun hemen ardından Hasan Polatkan'ın idamı gerçekleşti. Adnan Menderes'in idamı ise büyük etki yarattı. Tarihte belki de ilk kez bir lider halkı önünde bu kadar küçük duruma düşürülmüştü⁶⁶⁵. Adnan Menderes 17 Eylül 1961'de infaz edildi⁶⁶⁶.

İsmet İnönü, Cemal Madanoğlu'na idamlar konusunda "*Aman dikkat Madanoğlu! Bu adamların hataları unutulur ancak asıldıkları unutulmaz*" demişti⁶⁶⁷. Silahlı Kuvvetler Birliği, idamların gerçekleştirilmesinde etkin rol oynadı⁶⁶⁸. İdamlar yapılıncaya, dış ülkelerden de büyük tepki aldı⁶⁶⁹. Hükûmet daha sonra gündemi değiştirmek ve halkın mağduriyetini önlemek için Demokrat Parti'den kalan konut borçlarını ödedi⁶⁷⁰. Olaya tepki gösteren Nilüfer Bayar Gürsoy bunu: "*Bizi, yurduna hizmetten başka gayesi olmayan başbakanını ve bakanlarını asan bir millet seviyesine düşürdüler.*" sözleriyle dile getirir⁶⁷¹. Geçici anayasanın 5. maddesinde "*Yargı hakkı tarafsız ve bağımsız mahkemelerce kanun sınırları içinde millet adına kullanılır.*" ifadelerine yer veriliyordu. Ancak üyeleri MGK tarafından atanmış bir özel mahkeme oluşturulmuştur. Yine "*İdam kararlarının infazı kararın Milli Birlik Komitesince tasdikine bağlıdır.*" hükmü ile daha yargılamalar başlamadan çıkacak kararlara dair işaret verilmiş oluyordu⁶⁷².

Cemal Madanoğlu, Yassıada Mahkemeleri'nin almış olduğu idam kararlarına ilk başta itiraz ettiyse de sonra kabullendi. Davaların hızlı bir şekilde neticeye bağlanmasını isteyen bir Madanoğlu faktörü ile birlikte idamlar ivedilikle gerçekleştirildi. Bu hususta duygusallıktan uzak durdu⁶⁷³.

3.2.3.3 Askeriye ve Üniversitede Yapılan Tasfiyeler

Darbenin öncelikli hedefi Demokrat Parti'yi iktidardan indirmektir ama bununla yetinilmeyerek askeriye içerisindeki subaylar hedef tahtasına konuldu. Alınan kararlarla

⁶⁶⁴ Tunçkanat, s.105.

⁶⁶⁵ Erel, s.126.

⁶⁶⁶ Tuncer, s.19.

⁶⁶⁷ Birand, Dündar ve Çaplı, s.188.

⁶⁶⁸ Özdemir, s.16.

⁶⁶⁹ Esin, s.65.

⁶⁷⁰ Tunçkanat, s.134.

⁶⁷¹ Gürsoy, s.10.

⁶⁷² T.C Resmi Gazete, 12 Haziran 1960.

⁶⁷³ Haydar Fevzi Erer, *Darbenin Ellinci Yılında Tekin Erer'den Yassıada ve Sonrası*, Ayhan Matbaası, İstanbul 2010, s.138; Cemal Madanoğlu'nun Hasan Polatkan ile olan anısı Yassıada'da gerçekleşen davaların hiçe sayıldığı gibi olmadığını ortaya koymaktadır. Madanoğlu birgün İsmet İnönü'nün evine giderken bir evden iki kız çocuğu Madanoğlu'na doğru gelmeye başladı. Bunlar Hasan Polatkan'ın kızları olup "*Babamızı istiyoruz!*" feryatları altında Madanoğlu'na sarıldılar. Madanoğlu, onlara Polatkan'ın sadece tedbir için gözaltında bulunduğu ama serbest bırakılacağını söyledi. Ancak durum öyle olmadı.

çok sayıda subay emekliye sevk edildi. Yapılan tasfiyelerde Madanoğlu yine ön saflarda yer almaktaydı.

Cemal Gürsel 1960 yılı Ağustos ayının başında *"Ordumuz genç ve dinamik bir ordu haline getirilecek. Bu bünyeyi iyi etmek için ameliyata ihtiyaç var."* diyerek orduda yapılacak tasfiyelere dair ipucu verdi. Milli Birlik Komitesi'nin amacı kadroyu gençleştirmek ve komiteyi politikadan arındırmaktı⁶⁷⁴. Temel sorun orduda oluşan kademe düzensizliği ve darbeden sonra normalleşememe problemi⁶⁷⁵.

3 Ağustos 1960 tarihli *"5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek Geçici Kanunun 1. Maddesindeki subay ve askeri memur ve astsubaylardan 25 fiili hizmet yılını dolduranlar emekliliklerini isteyebilecekleri gibi kurumlarınca da resen emekliye sevk edilebilirler."* hükmüne dayanarak 25 yılını dolduran 235 general, 885 astsubay ve 5000 subayı emekliye sevk edildi⁶⁷⁶. Daha sonra Emekli İnkılâp Subayları (EMİNSU) adı verilecek olan bu kişiler MBK ve Silahlı Kuvvetler Birliğinin otoritesini meşrulaştırmaya hizmet etti⁶⁷⁷. İngiliz belgelerine göre Ağustos 1960 itibarıyla Türkiye 4 parçaya bölünmüş durumdaydı. Bu bölünmenin asıl sebebi Madanoğlu ve Türkeş'in ayrı saflarda oluşturduğu gruplaşmadır. EMİNSU olayı da bu gruplaşma sonucu patlak vermişti⁶⁷⁸.

Milli Birlik Komitesi'nin orduda tasfiye gibi önemli bir karar olması birçok soru işareti meydana getirdi. Aslında bu tasfiyede amaç darbeci subaylara karşı ordu içerisinde oluşan örgütü yok etmektir⁶⁷⁹. EMİNSU olayı, MBK yönetiminin toplumsal tabanda yarattığı *"küskünler"* grubunun ilk ayağı oldu⁶⁸⁰.

İkinci olay ise 27 Ekim 1960 tarihinde gerçekleşen 147 öğretim üyesinin tasfiyesidir⁶⁸¹. Bu kanun *"Üniversiteden öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksek okullara nakline dair kanun"* olarak yayınlandı. Ankara, İstanbul, İzmir ve Atatürk Üniversiteleriyle İstanbul Teknik Üniversitesi mensupları öğretim

⁶⁷⁴ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi V Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002, s.34.

⁶⁷⁵ İlyas, s.168.

⁶⁷⁶ "5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek Geçici Kanun", *T.C Resmi Gazete*, 05.08.2020, s.1893; Sunay, 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a..., s.164.

⁶⁷⁷ Özdemir, s.12.

⁶⁷⁸ Ferit Salim Sanlı, "13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 27, Haziran 2018, s.232; Murat Toklucu, "27 Mayıs Dönemi ve Eminsular", *Tarih Dergisi*, Sayı 29, Ekim 2016, s.36

⁶⁷⁹ Esin, s.132.

⁶⁸⁰ Mehmet Utku Öztürk, *1961 Kurucu Meclisi*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2016, s.33.

⁶⁸¹ Dağcı, s.82.

üyeliği veya öğretim yardımcılığı vazifelerinden affedilmiştir. İşbu kanunla görevlerinden affedilenler bir daha üniversite öğretim üyeliği veya yardımcılığı vazifesi ile görevlendirilemezler⁶⁸².

Bu tasfiye Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay gibi seçime gidip iktidarı teslim etmek isteyen grup tarafından desteklenmedi. Ancak Silahlı Kuvvetler Birliği'nin önceden hazırladığı plan dâhilinde süreç hızlı ilerledi⁶⁸³. Üniversiteler öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksek okullara nakline karar verildi⁶⁸⁴. Tasfiye edilen bu öğretim üyelerine “*telgrafçılar*” denildi. Yeteneksiz ve reform düşmanı olmakla suçlanan bu akademisyenler 28 Mart 1962’de çıkarılan bir kanunla tekrar görevlerine döndü⁶⁸⁵.

Ancak kürsülerde yeni odaklar kurulduğu için akademisyenler eski güçlerini elde edemedi. Orhan Erkanlı bu konuda: “*Yanlış yaptık, kurunun yanında yaşıta yandı.*” dedi⁶⁸⁶. 147 öğretim üyesinin tasfiyesinden sonra gençlik kuvvetleri komiteye karşı cephe aldı. Ayrıca basın da bu duruma büyük tepki gösterdi⁶⁸⁷.

3.2.3.4 14’lerin Tasfiyesi

Askeriye ve üniversitelerde yapılan tasfiyelerden sonra önemli bir gelişme de Milli Birlik Komitesi içerisinde oldu. Darbe yapma konusunda fikir birliği içerisinde olan subayların, darbe sonrası yapılacak icraatlar ve takip edilecek politikalar konusunda farklı düşüncelere sahip oldukları anlaşıldı. Düşünce farklılıkları gruplaşmaya yol açtı. Kararların eşit oy prensibi ile alınıyor olması, komitede sayısal çoğunluğa sahip olan gruba avantaj sağlayarak diğer üyeleri bir bakıma pasifize eder duruma getirdi. Bu da sonu komite içi hesaplaşmaya ve nihayet bir grubun cebren komiteden ve hatta ülkeden çıkarılmasına kadar varan sonuçlar doğurdu.

Komite içerisindeki ilk bölünme, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ ve Cemal Madanoğlu arasındaki sürtüşmeden doğdu. Hiçbir sivilin karşı karşıya gelmeyen Madanoğlu, hükûmeti İsmet Paşa’ya devretmeyi önerince Özdağ: “*Paşam siz istediğiniz yere gidebilirsiniz. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi idrak edemediğiniz bu topluluk*

⁶⁸² “Üniversiteden öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksek okullara nakline dair kanun”, *T.C Resmi Gazete*, s.2426.

⁶⁸³ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.151.

⁶⁸⁴ “Af Kanunu”, *T.C Resmi Gazete*, 28 Ekim 1960, s.2426.

⁶⁸⁵ Özdemir, s.12.

⁶⁸⁶ Esin, s.10, 136.

⁶⁸⁷ İpekçi ve Coşar, s.441.

*bir ihtilal meclisidir*⁶⁸⁸. Biz İsmet Paşa'nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilal İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. İktidarın gerçek sahibi Türk ordusudur biz onun temsilcileriyiz” diyerek Madanoğlu'na sert bir tepki verdi⁶⁸⁹.

Komite içerisinde darbenin üzerinden fazla zaman geçmeden fikir ayrılıkları ve gruplaşmaların oluştuğu anlaşılmaktadır. Cemal Madanoğlu: “Türkeş başbakanlık müsteşarı. Kendi kendine birtakım işler yapıyor. Gece gündüz çalışıyor. Bizi oldubittiler karşısında bırakıyor. Gitgide de taraftar kazanıyor. Onun tarafından olanlar el kaldırıyorlar, 20-22 kişi oluyorlar. Biz azınlıkta kalıyoruz.”diyerek komite içerisindeki aykırılığa dikkat çekti. Alparslan Türkeş: “Gerginlik gittikçe arttı. Arttı ama biz çoğunlukta değiliz. Milli Birlik Komitesi'nde herhangi bir karar almak icap ettiği zaman bizim kararlarımız aşağı yukarı 10 veya 12'ye karşı, 25-26, hatta 27 oyla karar haline geliyordu. Veya karşı tarafın kabul ettirmek istediği herhangi bir karar, herhangi bir teklif oy çoğunluğu bizim tarafla olduğu için kabul edilmiyordu. Aramızda böyle bir gerginlik sürüyordu” diye belirtti. Oluşan bu gerginlik sonucu EMİNSU olayı meydana geldi⁶⁹⁰. Daha sonra Talat Aydemir'in himayesinde toplanan bu subayların girişimleri sonuçsuz kaldı⁶⁹¹.

Diğer taraftan Yüzbaşı Rifat Baykal, CHP'li hırslı politikacıların komiteyi baskı altına alarak acele bir seçime sürüklemek istediğini belirtir⁶⁹². CHP'li politikacıların iddiaları ise “Bunlar askerdir, siyasetten anlamazlar. Memleketi idare edemezler.”gibi sözler oldu. Rifat Baykal ve Muzaffer Özdağ iktidarda kalmak istediklerini ısrarla tekrar ediyorlardı. Cemal Madanoğlu ise bu olaylardan sonra Baykal ve Özdağ gibi bu şekilde düşünen yüzbaşılara karşı büyük öfke beslemeye başladı⁶⁹³.

Aralarında oluşan görüş ayrılığı komiteden farklı sesler gelmesine sebep oldu⁶⁹⁴. Cemal Madanoğlu, komite içinde üyeler arasındaki münasebetin iyi olmadığını sık sık dile getiriyordu⁶⁹⁵. Bu durum bazı gruplar oluşmasına sebep olurken bu gruplar dışarıdan kendilerine destek aramaya başlamıştı⁶⁹⁶. Sami Küçük ve Cemal Madanoğlu grubuna karşın Alparslan Türkeş ve Orhan Kabibay grubu belirginleşiyordu⁶⁹⁷. Yaşı büyük olan

⁶⁸⁸“Hocaların Fetvası”, *Milliyet*, 1 Eylül 1986, s.1.

⁶⁸⁹ Erkanlı, s.163-164.

⁶⁹⁰ Birand, Dündar ve Çaplı, s.179.

⁶⁹¹ Zürcher, s.353-354.

⁶⁹² Alparslan Türkeş, Rifat Baykal ve Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler*, Anıl Yayınevi, İstanbul 1964, s.35-39.

⁶⁹³ Erkanlı, s.163-164.

⁶⁹⁴ Dağcı, s.23.

⁶⁹⁵ Er, s.85.

⁶⁹⁶ İsen, s.18.

⁶⁹⁷ Altaylı, s.350.

kişiler Madanoğlu ve Gürsel'in etrafında toplandı. Diğer genç ve heyecanı diri olan üyeler ise Türkeş'in etrafında toplandı. Generaller listesinde olan Cemal Madanoğlu, komite içerisinde asker kimliğini ön plana çıkardı⁶⁹⁸.

Komitede oluşan grupların başında Cemal Madanoğlu'nun liderliğini üstlendiği Demokrat Grup gelmekteydi. Bu grupta karacılardan Sezai Okan, Ekrem Acuner Fikret Kuymak, Refet Aksoyoğlu ve Osman Köksal, havacılar emanullah Çelebi, Haydar Tunçkanat ve Mucip Ataklı vardı. Bu grup, Cumhurbaşkanlığı muhafız alayı gücüne dayanmaksızın fiili gücü temsil etmekteydi. Esin'e göre, Acuner, Kuymak ve Aksoyoğlu üçlünün gücü Cumhuriyet Halk Partisi'nden geliyordu. Parti'den talimat alıp bilgi veriyorlardı⁶⁹⁹. Madanoğlu'nun grubu, *"Biz bu işi yaptık, sivilere teslim edelim, tekrar orduya çekilelim."* sözlerini dile getirmekteydiler⁷⁰⁰. Madanoğlu, ülkede huzurun sağlanmasının seçimlere bağlı olduğuna inanmaktaydı⁷⁰¹. Kendisiyle aynı fikirde olan Hava Kuvvetleri Harekât Başkanı Halim Menteş, komite kadrosunun ülkeyi yönetecek nitelikte olmadığını ifade etti⁷⁰².

Komitedeki bir tartışma esnasında Madanoğlu, *"Yahu arkadaşlar, biz ordu evlerinde ne gördük ne biliriz? Bırakalım memleketi İsmet Paşa idare etsin."* diyerek bu tezini tekrar savundu⁷⁰³. Madanoğlu, yine başka bir görüşmede üyelere, *"Ben ilk günden itibaren daima bunu söyledim. Biz askeriz, silahtan anlarız. Memleketin âli menfaatleri için bunu yaptık; hemen idareyi devredelim köşemize çekilelim"*⁷⁰⁴. *Bizler bu işi yaparken sadece memleketi içine düşüğü durumdan kurtarmak istedik, sivilere bırakacağız, başka vazifede kabul etmeyeceğiz."* dedi⁷⁰⁵.

Madanoğlu'nun bu düşüncesinin sebebi Ankara Garnizon Komutanı görevinden ayrılmak istememesi olarak değerlendirilebilir. Madanoğlu ordudan kopmamak için devlet yönetimini almak istemiyordu. Hatta öyle ki komitede ordu görevini devam ettiren iki üyeden birisi oldu⁷⁰⁶. Belki de ileride orduda bir görev almak istiyordu. Yapılan başka bir iddiaya göre, Madanoğlu'nun orduya dönüp Cumhuriyet Halk

⁶⁹⁸ Sanlı, "13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden...", s.223; Sabiha Bozbağlı, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, 2. Cilt, Yirminci Yüzyıl Yayınları, İstanbul 1966, s.425.

⁶⁹⁹ Esin, s.164-179.

⁷⁰⁰ Şükran Özkaya, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yayınları, İstanbul 2005, s.285.

⁷⁰¹ Esin, s.128; Birand, Dündar ve Çaplı, s.179.

⁷⁰² Seyhan, s.114.

⁷⁰³ Demirer, *27 Mayıs Masalları...*, s.135.

⁷⁰⁴ Erkanlı, s.161.

⁷⁰⁵ Karavelioğlu, s.46.

⁷⁰⁶ Sanlı, s.224.

Partisince Erkânı Harbiye Reisi yapılacağı haberi yayılmıştı. Fakat sonra Madanoğlu böyle bir arzusu olmadığını da ifade etti ve bu durumu yalanladı⁷⁰⁷.

Alparslan Türkeş'e göre, Cemal Madanoğlu gibi kimselerin davası iktidarı alır almaz İnönü hükûmetine devretmektir. Bu davalarını açıkça belirtmekten çekinmemişlerdir. Hatta İnönü ve karargâhıyla sıkı temaslarda bulunan bu kişiler komite içerisinde yaşanan bütün gelişmeleri anında İnönü'ye aktarırdı. Madanoğlu ve grubunun *"En geç iki ay içinde seçimi yaptırıp iktidarı sivillere devretmeliyiz ."* sözleri CHP ve Demokrat grubun birlikte hareket ettiklerinin bir delili niteliğindeydi⁷⁰⁸. CHP ile güçlü bağları olan ve gelecek icraatlarında da Sovyet yanlısı bir darbe teşebbüsünde yer alacak olan Madanoğlu, İsmet İnönü ile ilişkilerinde daima dikkatli oldu⁷⁰⁹. Bu yüzden ona CHP'li deniliyor ve birçok tepki alıyordu⁷¹⁰. Madanoğlu'nun etrafında ve CHP iktidarının gölgesinde birçok kişi toplandı⁷¹¹. İnönü ile sıkı bağlar kurup İnönü ve iktidarını her daim destekledi⁷¹². Başka bir röportajında *"Benim CHP'li olduğum söyleniyor. Katiyen değilim en ufak bir ilgim yok. Bugün olmadığı gibi ileride de olmayacaktır"*⁷¹³ demişti.

CHP tek parti döneminin vermiş olduğu buhranı hala üzerinde taşıyor ve halk tarafından desteklenmiyordu. Diğer taraftan muhalif parti olan Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ise seçimler için acele edilmemesi ve partilerin yeni baştan teşkilatlanması gerektiğini söylüyordu. Diğer taraftan Gürsel öncülüğünde yeni bir parti kurdurularak başına Ekrem Alican getirildi. Gürsel, derhal seçimlere gidilmesini savunuyor ancak iktidarın İnönü'ye değil kendi kontrol edebileceği bir partiye geçmesinden yanaydı⁷¹⁴.

Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer, Orhan Erkanlı ve Numan Esin gibi kişilerden oluşan radikal kanat komitenin diğer grubunu oluşturmaktaydı⁷¹⁵. Liderliğini Türkeş'in yaptığı ve 14'ler grubu olarak bilinen radikal grubun mensupları, halktan güç alarak düşüncelerini olgunlaştırmak istiyordu. Bu grubun amacı yapılan darbeyi siyaset karmaşasından ayırarak, bilinçli ve enerjik bir düzene oturtmaktı⁷¹⁶. 27 Mayıs'ın kentli

⁷⁰⁷ Ulay, *Harbiye Silah Başına...*, s.182, 214.

⁷⁰⁸ Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım...*, s.87-91.

⁷⁰⁹ Altaylı, s.349.

⁷¹⁰ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı...*, s.248.

⁷¹¹ Altuğ, *27 Mayıs...*, s.69.

⁷¹² "Ordu Yeniden Müdahale Edebilir", *Milliyet*, 27 Mayıs 1989, s.9.

⁷¹³ "Madanoğlu Partileri Beğenmiyor", *Akşam*, 17 Haziran 1961, s.5.

⁷¹⁴ Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım...*, s.87-91.

⁷¹⁵ Ulay, *Giderayak...*, s.65.

⁷¹⁶ Esin, s.168, 434.

politikasını ülkeye yerleştirmeye çalışıyordu⁷¹⁷. Alparslan Türkeş yönetimde kalmayı ve iktidarı sürdürmeyi istiyordu⁷¹⁸. Radikal kanat, ordunun politika dışı kalması gerektiğini çünkü TSK'nın kutsal bir güç olduğunu herhangi bir partiyle işbirliği yapmasının milli birliği zedeleyeceğini belirttiler. Bu doğrultuda bu grup komite içerisinde partiler üstü bir idare şekli kurmayı demokrasinin ancak bu şekilde mümkün olacağı konusunda ısrarcı oldular⁷¹⁹.

Daha sonra radikal grup içerisindeki üyelerden bazıları bir parti kurmayı teklif etti. Cemal Madanoğlu “*Ben partcilik yapmam, politikacı değilim.*” diyerek tepki verdi. Bu teklif diğer üyeler tarafından da kabul edilmedi. Madanoğlu, yönetimde kalmak isteyen grup için: “*Bunlar iktidarı bırakmayacak, iktidarı devretmeyecekler, Türkeş diktatör olacak.*” diyerek sert bir tepki gösterdi⁷²⁰.

Çeşitli nedenlerle MBK parçalı bir yapı haline gelmiş olup çok grup bulunmaktaydı. Cemal Madanoğlu, Türkeş grubunun gitgide taraftar kazandığını ve kendilerinin azınlıkta kaldığını belirterek aykırılığı dile getirse de askeriyeden çok sayıda subayın emekliye sevk edilmesinden sonra dengeler değişti⁷²¹. Türkeş grubu fikirlerini destekleyecek platform ve kadro bulamadılar. Bu grup, yavaş yavaş azınlığa düşünce komite içerisinde tartışmalar başladı⁷²². Demokrasi ve seçim vaadi sonu gelmez bir maceraya bağlanmak istendi⁷²³. Ayrıca Gürsel'in Milli Birlik Komitesi başkanı olması ve Madanoğlu'nun Ankara'da hâkim güç olması Türkeş için büyük bir engel oldu⁷²⁴.

Milli Birlik Komitesi'nin parçalanmasında kendi dışlarında gelişen faktörler de etkili oldu. Bunların başında İsmet İnönü ve Halk Partisi gelmekteydi⁷²⁵. Alparslan Türkeş anılarında İnönü'nün iktidar koltuğuna oturmasında kendilerini engel olarak gördüğünü belirtir. Bu doğrultuda İnönü'nün amacına ulaşmak için CHP'nin sözcülüğünü yapan *Akisve Kim* dergileri vasıtasıyla meşru olmayan propagandaları uygulamaya başladığını

⁷¹⁷ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.75; Esin, s.171.

⁷¹⁸ Sanlı, “13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden...”, s.223.

⁷¹⁹ Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım...*, s.40.

⁷²⁰ Çıracıoğlu, s.235, 240.

⁷²¹ Birand, Dündar ve Çaplı, s. 179.

⁷²² Esin, s.165.

⁷²³ İsen, s.21.

⁷²⁴ Ahmet İlyas, “27 Mayıs Askeri Darbesi'nin Sancıları ve Orduda Tasfiyeler 1960-1964”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 11, Sayı 22, Yaz 2016, s.167.

⁷²⁵ Esin, s.165.

dile getirir. Bu kapsamda tasfiye edilen 14 kişiye ırkçılık ve kafatasçılık gibi ithamlarda bulunulduğunu da ilave edilmiştir⁷²⁶.

Türkeş'e göre, CHP, komite üyelerini meslek vaadiyle kandırıyordu. Mesela Kurucu Meclis'in İstanbul ili temsilcisi Şahap Gürler, Cemal Madanoğlu'na Genelkurmay Başkanı olacağını vaat etmişti⁷²⁷. Böyle bir ortam içerisinde düzenli bir çalışma olamazdı⁷²⁸. Taşer'e göre Radikal grubun tasfiyesi, tam olarak CHP'nin istediği çizgide ilerledi. Milli Birlik Komitesi içinde çıkan anlaşmazlık komitenin ikiye bölünmesini ve CHP'nin iktidara gelmesini sağlayabilirdi⁷²⁹. Zaten İsmet İnönü de iktidarı bir an önce eline alma arzusu içindeydi⁷³⁰.

Cumhuriyet Halk Partisi ve İsmet İnönü radikal kanadın faaliyetlerini etkisiz hale getirmek ve Milli Birlik Komitesi'ni güçlü kılmak için her türlü çabayı gösteriyordu. Amaçları iktidarın kolaylıkla el değiştirmesini sağlamak olduğu için radikal kanadın tasfiyesine büyük destek verdiler. İnönü ve CHP ile temas halinde olan kanat Cemal Madanoğlu'nun kontrolü altındaydı⁷³¹. Alparslan Türkeş, İsmet İnönü'nün kendiyile aynı fikirde olan arkadaşları yanına çağırarak tabi senatörlük teklif ettiğini belirtir. Ancak Radikal kanat bu teklifin, İnönü'nün iktidara gelmesi için bir vaat olduğu kanaatindeydi. Netice itibarıyla İnönü'nün bu teklifi 26 ya 11 oyla reddedildi⁷³².

Komite içerisindeki parçalanmanın bir diğer sebebi de 1924 Anayasasının yerine yeni bir anayasa yapma hazırlıklarına başlamasıydı. Çünkü bu anayasanın komite içerisinde yapılacak oylamada beşte dört oranla geçirilemeyeceği düşünülüyordu⁷³³. Anayasa'nın yapılması için oluşturulacak Kurucu Meclis'i oluşturmak için ilk olarak Prof. Turhan Feyzioğlu, Prof. Enver Ziya Karal ve Emin Paksüt gibi CHP'li kimselerden oluşturulan bir kurul meydana getirildi. Radikal kanat, bu kurulun oluşturacağı Kurucu Meclis'in partizan bir idare kuracağını söyleyerek eleştiride bulundu. Ancak bu durum sonuca bağlanamayınca komite içerisinde farklı görüşler daha da belirginleşerek 14'lerin tasfiyesinin nedenlerinden birisi sayıldı⁷³⁴.

⁷²⁶ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım..., s.34, 35, 36.

⁷²⁷ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım..., s.50

⁷²⁸ "Komitede Çatlama Başlamıştı", *Milliyet*, 2 Haziran 1989, s.11.

⁷²⁹ Dünder Taşer, *Mesele*, Töre Devlet Yayınevi, İstanbul 1973, s.333-342.

⁷³⁰ Muammer Taylak, *27 Mayıs ve Türkeş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977, s.43.

⁷³¹ Kayalı, s.75.

⁷³² Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım..., s.48.

⁷³³ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı*..., s.201.

⁷³⁴ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım..., s.52.

Türkeş, MBK'yı siyasi bir gayeden yoksun memleketi tanımayan siyasi bir felsefesi olmayan ve devlet idare etmenin sorumluluklarını üstüne alamayan bir kurum olarak belirtir. Ona göre MBK kendi arasında “Yarışçılar”, “İstikbali CHP'ye bağlayanlar” ve “Olaylara seyirci kalanlar” olarak üç grubu ayrılmıştı. Daha sonra İnönü'nün yarışçıların içindeki en büyük anlaşmazlığı dahi kendi çıkarı için kullanmayı iyi bildiğini belirtir⁷³⁵. Esin'e göre, MBK üyeleri de komitenin artık bir diktatörlük haline geldiğini düşünüyordu. Böylelikle darbeden iki ay sonra komite, kendi içindeki sorunlardan dolayı parçalanmanın eşiğine geldi. Geçici anlaşmalarla rejim kurtarılmaya çalışıldı. Dış güçlerinde komite içinde yarattığı baskı komitenin pasif hale gelmesi ve bölünmesini sağladı⁷³⁶. Ayrıca Silahlı Kuvvetler Birliği'nin kurulması ve bu birlikten gelen baskılar sonucu MBK'nın otoritesi azaldı⁷³⁷. Esin'e göre, komitenin parçalanmasına neden olan diğer unsur da Talat Aydemir ve grubudur. Cevdet Sunay'ı da yanlarına alarak komiteye ciddi bir rakip oldu. Bu grup Ankara ve İstanbul'da bir iktidar gücü haline geldi⁷³⁸.

Alparslan Türkeş, komitenin parçalanmasına etki eden diğer nedenleri şöyle sıralar: Komünistlerin siyasi tecrübesi bulunmayan ve sivil aydınlar kadrosunu tanımayan MBK üyelerine tesiri altına alması, Milli Birlik Komitesi içerisindeki bazı üyelerin İstanbul Mason Teşkilatına baskın yapmaları ve bu durumun dış güçlere kadar etki etmesidir⁷³⁹.

Safların iyice belirgin hale geldiği dönemde Kabibay, Solmazer, Erkanlı ve Esinden oluşan radikal grubun bir kısmı Madanoğlu'nun etkin gücünden rahatsız olduğu için Cemal Gürsel'i ziyaret etti. Madanoğlu'nun ve Köksal'ın görevden alınmasını isteyerek komite içindeki gerginlik ve parçalanmadan söz ettiler. O sırada Madanoğlu Ankara Kumandanı, Köksal ise Muhafız Alay Kumandanıydı. Cemal Gürsel, “*Madem öyle, Osman Köksal'ı görevden alayım yerine Londra'daki askeri ateşe Sadi Koçaş'ı getirteyim.*” dedi. Bu durum bir karara bağlanamadı⁷⁴⁰.

Radikal grubun bu girişimine karşılık Madanoğlu da Cemal Gürsel'i etkileyerek kendi politikasını hayata geçirmeye çalışıyordu. Bu kapsamda Madanoğlu, Gürsel'in

⁷³⁵ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım..., s.97.

⁷³⁶ Esin, s.126, 167, 173, 191.

⁷³⁷ Ulay, Giderayak..., s.73.

⁷³⁸ Esin, s.170, 220.

⁷³⁹ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım..., s.99, 100.

⁷⁴⁰ Esin, s.168.

kararsızlığını görüp durumu daha hızlı bir şekilde yönetti⁷⁴¹. Onu tasfiye için ikna etmeye çalışıyordu. Hatta öyle ki Gürsel, bir ara radikal grubun kendisini ses kayıt cihazı ile dinleyip dinlemediği konusunda endişelendi. Madanoğlu da bu durumdan şüphelenerek orada bulunan üyelere “*Bu ne kepezelik? Ne durum?*” diyerek tepki göstermişti⁷⁴².

Orhan Erkanlı’nın komite içerisindeki çatışmalar konusunda Gürsel’le konuşması ardından istifa etmesi Cemal Madanoğlu’na tasfiye için önemli bir sebep daha oldu. Bu olayları iç darbenin hazırlığı olarak gördü⁷⁴³. Madanoğlu ve Köksal, karşıt grubun demokratik rejimi engellemek istediğini⁷⁴⁴ ve darbe içinde darbe yapacaklarını düşünüyordu. Madanoğlu, “*Halk arasında itibarımız gittikçe düşüyordu. Bunların asıl maksadı Gürsel Paşa’yı ekarte etmek ve iktidarı ele geçirmektir.*” diyerek bu grubun tasfiye edilmesinin gerekli olduğunu tekrarlamıştı⁷⁴⁵.

Cemal Gürsel 6 Kasım 1960’ta: “*Dikta rejimine gidildiğine dair, kulağınıza gelecek dedikodulara inanmayın. Hedefimiz demokrasidir ve bu yolda bizi kimse önleyemeyecektir.*” diyerek ve 14’lerin tasfiyesine dair ilk ipucunu veriyordu⁷⁴⁶. Alparslan Türkeş’e göre ise her şey Madanoğlu ve arkadaşlarının propagandalarından ibaretti⁷⁴⁷. Gelineen noktada tarafların birbirine karşı tavırları iyice belirginleşmeye başlamış adeta kılıçlar çekilmişti. Görüş ayrılıklarının etkisiyle iki grup birbirini imha etme planları yapıyordu⁷⁴⁸.

Bütün bu gelişmeler neticesinde karar anı yaklaşmaktaydı. Türkeş ve grubunun tasfiye edilmesi süreci Gürsel-Madanoğlu görüşmesi ile pekişti. Osman Köksal, Cemal Madanoğlu’na: “*Siz Cemal Gürsel’i hiç havaalanlarında karşılamıyorsunuz. Paşamız da buna üzülüyor.*” diyince, Madanoğlu, Cemal Gürsel’in kendisi bir şeyler söyleyeceğini anlamış olacak ki, Gürsel’i karşılamaya gitti. Gürsel, Madanoğlu ile birlikte arabaya binince camı kapatıp şoför duymasın diye arka koltuğa geçer. Darbenin radikal grubunu kastederek, “*Çocuklar ne yapıyor?*” diye sorar. Madanoğlu, “*Paşam, söz dinlemiyorlar.*”

⁷⁴¹ “İhtilal Karargâh Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.1; Erol Subaşı, “Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanaklarında Militarizasyon Süreçleri”, *Genç Araştırmacılar Tartışıyor: Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi*, Okan Üniversitesi İstanbul 2014, s.116.

⁷⁴² Hüseyin Yürük, *Darbe Esaret ve Ölüm*, Okul Yayınları, İstanbul 2004, s.167; Birand, Dündar ve Çaplı, s.180.

⁷⁴³ Erkanlı, s.155.

⁷⁴⁴ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı...*, s.247

⁷⁴⁵ Oktay, s.21.

⁷⁴⁶ Özkaya, s.290.

⁷⁴⁷ Yürük, s.168.

⁷⁴⁸ Er, s.112.

diye cevap verir. Cemal Gürsel, “*Bunlardan yedisini Erzurum Kalesi’ne hapsetsek nasıl olur?*” diye sorar, Madanoğlu da “*İyi olur.*” diye cevap verir. Gürsel’in “*Ne yapalım?*” sorusunu da Madanoğlu “*Bu pazar ancak yedi mi olur ondörtmü bilemem.*” şeklinde yanıtlar⁷⁴⁹. Yani Madanoğlu ve Gürsel ile anlaşp komitenin ilkelerine ters düşen kişileri yurtdışına görevlendirmeye karar vermiştir⁷⁵⁰. Gürsel ve Madanoğlu’nun bu planının içinde İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu da vardı⁷⁵¹.

Karavelioğlu’na göre Gürsel komite içerisindeki tartışmalardan yorulmuştu. Bu dönemde en çok Madanoğlu ve İnönü ile yakın temasta bulunuyordu. Bu yüzden bu işi Madanoğlu’na devretti⁷⁵². Zaten Cemal Madanoğlu da, komitedeki bu arındırmayı kendisinin yöneteceğini söyledi⁷⁵³. Hatta Madanoğlu, “*Ben Ankara Kumandanı olduğuma göre teferruatı bana bırakın*” dedi⁷⁵⁴. Cemal Madanoğlu, Gürsel’in de desteği ile güvendiği arkadaşlarını yanına alarak⁷⁵⁵ ve “*baskın basanıdır*” askeri ilkesine uygun olarak tasfiye planını uygulamaya koydu⁷⁵⁶. Bu süreçte Sıtkı Ulay, Sami Küçük ve Suphi Gürsoytrak bir toplantıda iken Cemal Gürsel’in emri ile acil olarak Ankara’ya gittiler⁷⁵⁷.

Tasfiye kararı 9 Kasım 1960 tarihinde alındı. Madanoğlu, ilk iş olarak tasfiyeyi destekleyecek üyelerle temasa geçti⁷⁵⁸. 11 Kasım günü Madanoğlu 14’lere yapılacak tebliğin hazırlanması için Acuner, Kuytak, ve Aksoyoğlu’na Ankara Kumandanlığına gelmelerini söyledi⁷⁵⁹. Ardından Haydar Tunçkanat, Suphi Gürsoytrak ve Rafet Aksoyoğlu’dan oluşan üç kişilik komisyon tasfiye listesini düzenledi. Esin’e göre, İnönü, listeyi görünce “*Tasfiye edilenler çoğunluk olmamalı. Azınlığın çoğunluğu tasfiye etmesi uygun olmaz. Bu sayıyı azaltın*” dedi. Nitekim 12 Kasım gecesi Madanoğlu ve diğer

⁷⁴⁹ Yıldız, *İhtilalin İçinden...*, s.196.

⁷⁵⁰ “Komitede Çatlama Başlamıştı”, *Milliyet*, 2 Haziran 1989, s.11.

⁷⁵¹ Talat Turhan, *27 Mayıs 1960’tan 28 Şubat 1997’ye Devrimci Bir Subayın Etkinlikleri*, Sorun Yayınları, İstanbul 2001, s.113.

⁷⁵² Karavelioğlu, s.86.

⁷⁵³ Yıldız, s.198.

⁷⁵⁴ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.167.

⁷⁵⁵ Birand, Dündar ve Çaplı, s.181.

⁷⁵⁶ Toker, *Yarı Silahlı Yarı Külahlı...*, s.201.

⁷⁵⁷ Ulay, *Giderayak...*, s.65.

⁷⁵⁸ “İki Cemal Paşa Tasfiye Konusunda 9 Kasım Günü Anlaşmaya Varıyorlar”, *Milliyet*, 3 Ağustos 1965, s.15.

⁷⁵⁹ Özkaya, s.291-292.

arkadaşları da listeyi görünce, “*Bu liste olmaz*” dedi. Bunun üzerine şahıslar yeniden tek tek incelendi. Sonunda 14 kişi üzerinde anlaşmaya varıldı⁷⁶⁰.

Bu kişiler, Alparslan Türkeş, Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce ve Dündar Taşer olarak belirlendi⁷⁶¹. Esin’e göre tasfiye listesi hazırlanırken şu kanatlardan yardım alınmıştır:

1. Halk Partisi kanadı.
2. Gürsel kanadı.
3. Başyaverle birlikte, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Osman Köksal’ın ve Sezai Okan’ın, Madanoğlu’nu da kontrol altına alarak oluşturdukları bir düzen grubu.
4. Havacı Acuner ekibi⁷⁶².

Cemal Madanoğlu mücadele arkadaşlarını daha kötü bir durumda bırakmak istemediği için harekâtı 12 Kasım günü Çankaya Köşkünden yürütüyordu⁷⁶³. Harekâtın baş tertipçisi olarak Ankara’da büyük bir telaş içinde bazı tedbirler aldı⁷⁶⁴. 13 Kasım 1960 saat 05.30’da, Harp Okulu komutanını yanına çağırarak tasfiye hareketini bildirdi. Tasfiye edilenlerin evlerinden çıkmamaları söylendi. Çankaya’ya giden yollar kesildi, radyoevi büyük postane ve İnönü’nün evi korunmaya alındı⁷⁶⁵. Cemal Gürsel’in hazırladığı tebligat üyelere dağıtılması için Madanoğlu tarafından zarflara konuldu. Bu zarflar 13 Kasım sabahı saat yediye beş kala, polisler ve subay aracılığıyla kendilerine teslim edildi. 14 üyenin telefon hatları kesildi⁷⁶⁶.

Cemal Gürsel’in 14 kişiye tebliğ ettiği emir şöyleydi:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri adına millete verilecek sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında vaki istek üzerine Milli Birlik Komitesi’ni feshetmiş bulunuyorum.

⁷⁶⁰ Esin, s.178.

⁷⁶¹ “434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek 2/8/1960 Tarih Ve 42 Sayılı Kanuna Geçici Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun”, *T.C Resmi Gazete*, 18 Kasım 1960, s.2537.

⁷⁶² Esin, s.178.

⁷⁶³ “Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü”, *Milliyet*, 5 Mayıs 1965, s.9.

⁷⁶⁴ Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966, s.121.

⁷⁶⁵ Yıldız, s.200, 201.

⁷⁶⁶ “Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü”, *Milliyet*, 5 Mayıs 1965, s.9.

2. 13 Kasım tarihinden itibaren emekli oldunuz ve dış görev emri gelene kadar evinizden çıkmayın ziyaretçi kabul etmeyin aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanun hükümlerinin tatbik edileceğini bildiririm⁷⁶⁷.

Cemal Gürsel yayınladığı bu bildiri ile Milli Birlik Komitesini toptan feshetmek istemişti. Ancak başta Madanoğlu olmak üzere diğer üyeler büyük tepki gösterdi. Böylece Gürsel'in yukarıdaki tebliği değiştirilerek ve ikinci bir metin hazırlandı⁷⁶⁸. Gürsel yayınladığı ikinci tebliğde, 23 yeni üyeyi açıklayarak komitenin bundan sonra memleketin nizamı için çalışacağını söyledi⁷⁶⁹. Madanoğlu kalan 23 arkadaşı ile birlikte kendi sistemlerine göre bir ordu kurup hükûmete hâkim olma gayesi güttü⁷⁷⁰. Ancak daha sonra komite üyelerinden İrfan Baştuğ geçirdiği trafik kazası nedeniyle hayatı kaybetti⁷⁷¹. Hazırlanan bu tebliğ ilk olarak 12 üyeye ulaştı. Münir Köseoğlu ve Fazıl Akkoyunlu hariç diğer üyeler gözaltına alınmaya başlandı. Ahmet Er ve Münir Köseoğlu 14'lere sonradan katıldığı için geç haber verilmiştir⁷⁷². Aslında Milli Birlik Komitesi içindeki üyeler ancak kendi istekleri ile istifa edebilir veya ağır bir suçlama sonucu ihraç edilebilirdi. Ancak bu kurallar dikkate alınmayarak Madanoğlu'nun büyük desteği ile 14 üye tasfiye edildi⁷⁷³. Madanoğlu, 14 arkadaşının pasaportlarını Dışişleri Bakanlığına hazırlatarak görevini tamamladı⁷⁷⁴. Bu operasyonun parolası Madanoğlu'nun köpeğinin de ismi olan "CanCan 156" olarak seçildi. Tasfiye sonunda 14 üye çeşitli yerlerde bulunan yurt dışı elçiliklerine müşavir olarak gönderildi⁷⁷⁵.

14'lerin tasfiyesi Resmi Gazete'ye: "13 Kasım 1960 tarihinde Millî Birlik Komitesi üyeliğinden affedilerek emekliye sevk edilen ilişik listede isimleri yazılı subaylara hizmet müddetlerine bakılmaksızın emekli aylığı bağlanır." şeklinde yansdı⁷⁷⁶. "14'lerin Dışişleri Bakanlığının Dış Teşkilatında istihdam edilmeleri hakkında ilgili bakanlık kanununa ek" kanun

⁷⁶⁷"Komitede Çatlama Başlamıştı", *Milliyet*, 2 Haziran 1989, s.11; Esin, s.169.

⁷⁶⁸ "Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü", *Milliyet*, 5 Mayıs 1965, s.9.

⁷⁶⁹ "Milli Birlik Komitesi Feshedildi", *Tercüman*, 14 Kasım 1960, s.1.

⁷⁷⁰ Toker, *Yarı Silahlı Yarı Kûlahlı...*, s.247.

⁷⁷¹ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.120.

⁷⁷² Oktay, s.19-25.

⁷⁷³ Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.401.

⁷⁷⁴ Ulay, *Giderayak...*, s.65.

⁷⁷⁵ Sanlı, 13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte..., s.242; Demirer, *27 Mayıs Masallar...*, s.117.

⁷⁷⁶"434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek 2/8/1960Tarih ve 42 Sayılı Kanuna Geçici Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun", *T.C Resmi Gazete*, 17 Kasım 1960, s.2537.

çıkartılarak “müşavir” olarak tayin edilmeleri sağlandı. Bunların iki yıldan önce yurda dönmeleri yasaklandı⁷⁷⁷.

14 kişinin evlerinden toplanması ve tasfiye süreci çok hızlı işlediğinden Türkeş ve grubu faaliyete geçecek fırsat bulamadı. Bu grubun komiteden çıkarılmasının çeşitli sonuçları oldu ve farklı değerlendirmelere sebebiyet verdi⁷⁷⁸. 14’lerden biri olan Dündar Taşer bu konu hakkında: “Aydemir ve benzerlerinin hasedi, Madanoğlu ve benzerlerinin aczi, CHP liderlerinin ihtiras potasında birden esti ve 13 Kasım darbesi icra edildi. Fesat denizi taşmış ve 27 Mayıs’ı boğmuştu.” diyerek fikirlerini dile getirir. Ayrıca kendilerinin tasfiyesinden sonra MBK’nın CHP’nin yörüngesine girdiğini iddia etti⁷⁷⁹. Dündar Seyhan’a göre 14’lerin tasfiye edilmesinin en büyük sebebi Madanoğlu ve arkadaşlarının Cemal Gürsel’in de desteğini alarak kendi iktidarlarını sürdürmek istemesiydi⁷⁸⁰.

Cemal Madanoğlu, 16 Kasım 1960 tarihinde gazetecileri çağırdı. Milli Birlik Komitesi’nin feshedilerek 14 üyenin eksikliği ile yeniden kurulmasını yayın yasağı şartıyla izah etti⁷⁸¹: “Kamuoyu komitede bir ikilik çıkmasını çok kötü karşılayacaktı. Bunun için ilk olarak Alparslan Türkeş’i müsteşarlıktan aldık. Muhalif grup kabineden on kişiyi atmıştı. Kabineye yeni yapılacak tayinlerin içimizdeki vekillerden olmasını istiyorlardı. Amaçları Türkeş’i başvekil yapıp Gürsel’i ikinci plana atmaktı. Ben bunu engellemek için Türkeş’le konuştum. Daha sonra komiteden vekil seçtirmeyelim dedim. Gürsel Paşa’yı zorla meclis kürsüsüne çıkartarak onlara üstünlük sağladık⁷⁸²”.

14’ler tasfiye edildikten sonra Cemal Madanoğlu: “Siz bizi çok ürküttünüz. Tasfiye etmek zorundaydık. Biz etmeseydik, siz edecektiniz.” dedi. 14’ler ise, Madanoğlu grubunu tasfiye etmek gibi amaçlarının olmadığını ve Alparslan Türkeş’in de onları çiğneyerek, komite içerisinde bunu yapamayacağını ifade etmişlerdi. 14’lerden Numan Esin, 17 Kasım 1960 günü gazetecilere verdiği röportajda: “Türkiye’ye demokrasinin zararlı olduğu şeklinde bir fikrimiz yoktur. Askeri diktatörlük peşinde değiliz bu suçlamalar gerçeğe aykırıdır. 13

⁷⁷⁷ “Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu hakkındaki 3312 sayılı kanuna ek Kanun”, T.C Resmi Gazete, 17 Kasım 1960, s.2537.

⁷⁷⁸ İsen, s.21.

⁷⁷⁹ Taşer, s. 19, 333-342.

⁷⁸⁰ Seyhan, s.128.

⁷⁸¹ “Madanoğlu Gazetecilere Dargın”, Cumhuriyet, 22 Temmuz 1961, s.5; “Ankara Gazeteciler Cemiyeti’nin Bildirisi”, Son Posta, 19 Kasım 1960, s.6.

⁷⁸² Oktay, s.1, 15, 17.

Kasım'ın sonuçları çok ağır olmuştur. Ordu içinde bizim taraftarlarımız ve ihtilali destekleyen insanlar, yani büyük çoğunluk, tasfiyemizi kabul etmemiştir.” dedi⁷⁸³.

Cemal Madanoğlu ve Cemal Gürsel'den oluşan grup 14 komite üyesini tasfiye ettikten sonra⁷⁸⁴ Ankara'da büyük güç kazandı ve istediğini yapar hale geldi⁷⁸⁵. 13 Kasım 1960'dan sonra iktidar Madanoğlu ve çevresinin avucuna düşmüş gibi görünüyordu⁷⁸⁶. Ancak 14 üyenin tasfiyesinden sonra da komitedeki bölünme giderilemedi⁷⁸⁷. Silahlı Kuvvetler Birliğinin kurulmasına Madanoğlu, Köksal ve Okan sıcak bakmadı. Buna rağmen SKB'yi kuran kumandanlar Madanoğlu'na 14'lerin tasfiyesinde destek verenlerdi. Ancak daha sonra aralarında anlaşmazlık çıktı⁷⁸⁸. Bu yeni oluşum, iktidarı komitenin elinden alıp yeni bir devri başlattı⁷⁸⁹.

14'lerin tasfiye edilmesine en fazla tepki gösterenlerden birileri olan Talat Aydemir ve Dünder Seyhan bu olaydan sonra Silahlı Kuvvetler Birliği içerisinde örgütlenme çalışmalarına başladı. Ordu tam olarak siyaset kazanının içine düştü⁷⁹⁰. 14'lerin tasfiyesinden sonra asıl iktidar mücadelesi Gürsel-Madanoğlu-Köksal-Okan grubu ile Silahlı Kuvvetler Birliği altında Harp Okulu ve hava kuvvetleri arasında başlamıştı⁷⁹¹. Cemal Gürsel, 14'ler olayından sonra da istediği huzura kavuşamadı. Çünkü Gürsel bu defa da kendi yanında olan Madanoğlu-Köksal-Ataklı gücünü de tehlikeli bulmaya başladı⁷⁹².

Madanoğlu bu tasfiyeden sonra bir Rus elçisi tarafından tebrik mektubu aldı. Bu mektupta, komitenin iktidarda uzun süre kalmasının faydalı olduğunu ve ülkenin problemlerinin böyle daha iyi çözüleceği söyleniyordu. İktidarı bir an önce sivillere devretmek isteyen ve seçim taraftarı olan Madanoğlu bu fikirlere sinirlendi⁷⁹³. Ayrıca

⁷⁸³ Esin, s.168, 176.

⁷⁸⁴ Kongar, s.196.

⁷⁸⁵ Esin, s.180.

⁷⁸⁶ Tevfik Subaşı, *Bir Arpa Boyu 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin Gizli Tarihi*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2004, s.193 s.50; Seyhan, s.141.

⁷⁸⁷ Birand, Dünder ve Çaplı, s.185.

⁷⁸⁸ Seyhan, s.122-137.

⁷⁸⁹ Türkeş, Baykal ve Özdağ, s.41.

⁷⁹⁰ Birand, Dünder ve Çaplı, s.185.

⁷⁹¹ Esin, s.181.

⁷⁹² Subaşı, *Bir Arpa Boyu*..., s.193.

⁷⁹³ Toker, *Yarı Silahlı Yarı Külahlı*..., s.147.

14'lerin tasfiyesi ordudaki diğer genç subayları da endişelendirdi⁷⁹⁴. Genç subaylar Harp Okulu öğrencileri ile birlikte *sesleniş* adlı bir bildiri yayınladı⁷⁹⁵.

14'lerin tasfiyesi dış basın tarafından olumlu karşılandı⁷⁹⁶. 14'ler olayı sonrası *Times* gazetesi, radikal kanadı temsil eden Türkeş'in, mevcut durumda güç sahibi olan Madanoğlu'na mağlup olduğunu dile getirmişti⁷⁹⁷. Cemal Gürsel 14 üye tasfiye edildikten *Times* gazetesine verdiği röportajda "14'ler dua etsinler ki, işin içinde ben vardım. Yoksa hepsi de kurşuna dizileceklerdi. Buna ben engel oldum." ifadelerini kullanmıştı. 14'lerin idam edilmesini isteyen kişiler arasında Cemal Madanoğlu'nun olup olmadığı kesin bilinmemekle birlikte infazın darbe hükûmetine ağır geleceği endişesiyle vazgeçtikleri tezi de kuvvetlidir⁷⁹⁸. ABD istihbarat teşkilatının Türk Casusu Ruzi Nazar bu konuda: "Madanoğlu ve arkadaşları tutuklanan 14 üyenin öldürülmesinde kararlıdır." diyerek çarpıcı bir iddia ortaya atmıştı⁷⁹⁹.

Bu tasfiyeden sonra komite içerisindeki diğer üyelerin huzuru kaçınca "Kader birliği etmiş olduğumuz arkadaşlarımız şerefli, idealist birer vatanperverdirler" diye ilan edildi⁸⁰⁰. Orhan Erkanlı, 14'lerin durumu hakkında "14'lerin hepsiyle ve Türkiye'deki arkadaşlarımızla sağlam bir irtibat kuruldu." der. Yurtdışındaki 14'ler komitesinin ilk resmi raporu 1 Nisan 1961 günü yayınlandı. Ayrıca Talat Aydemir bir arkadaşına yazdığı mektupta "Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu ve diğerleri fırsat bulunca bize darbeyi indirmek istediler." demişti. 14'ler aralarındaki liderlik sorununu halletmiş olsalardı ülkeye dönüp iktidarı sahiplenebilirlerdi⁸⁰¹. 14'ler yurtdışına gönderildikten sonra komite içerisinde tartışmalar son bulmadı. Çünkü 14'ler gibi düşünen 7 kişi daha komite içinde kalıp fikirlerini ve icraatlarını devam ettirdi. Kamil Karavelioğlu anılarında, bu 7 kişinin arasında Ahmet Yıldız, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş gibi isimlerin olduğunu belirtir⁸⁰². Madanoğlu, sayının 14'le sınırlı olmasını ise kendilerinden fazla kişiyi sürgüne göndermek istememelerine bağlar⁸⁰³.

⁷⁹⁴ İsen, s.25.

⁷⁹⁵ Erol Maraşlı, *Türkiye'de Askeri Darbe Teşebbüsü*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2015, s.198.

⁷⁹⁶ "Tasfiye Dışarıdan da Müsbet Karşılandı", *Milliyet*, 15 Kasım 1960, s.5.

⁷⁹⁷ Sanlı, "13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden...", s.228.

⁷⁹⁸ Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım...*, s.101.

⁷⁹⁹ Altaylı, s.354.

⁸⁰⁰ İsen, s.22.

⁸⁰¹ "6 Haziran 1961 Yönetim Artık Yeni Cuntanın Eline Geçmişti", *Milliyet*, 2 Eylül 1986, s.11.

⁸⁰² Karavelioğlu, s.87.

⁸⁰³ Birand, Dündar ve Çaplı, s.181.

Ordudan emekli edilen bu 14 subay bağlarını koparmadı⁸⁰⁴. 14'lerin bu birliği Madanoğlu ve diğer üyeleri rahatsız etti⁸⁰⁵. İlk buluşma 15 Ekim 1961 seçimlerinden kısa bir süre önce İsviçre'de Dünder Taşer'in evinde gerçekleşmiştir. Toplantı sonucunda, 14'lerin muntazam bir teşkilat haline getirilmesi kararlaştırılarak liderlik meselesi ortaya atıldı ancak çözülemedi⁸⁰⁶. Son olarak Temmuz 1962 tarihinde Brüksel'de toplanan bu grup izleyecekleri yol haritası konusunda anlaşamayınca dağıldı⁸⁰⁷. 1962 yılında 14'lerin belli bir kısmı Türkiye'ye döndü⁸⁰⁸.

Alparslan Türkeş diğer 10 arkadaşıyla birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde yer alarak birlikteliklerini kanıtladılar. Aynı ekipten Dünder Taşer ve arkadaşları Ülkü Ocakları'nı kurdular⁸⁰⁹. CKMP, üyeleri daha çok ordudan emekli edilen subaylar ve İslamcı milliyetçi çevreden oluşuyordu. CKMP, askerin yoğun baskısı altında sıkı denetimden geçiriliyordu⁸¹⁰. Parti faaliyetlerine yıllar boyunca devam etti. 6-7 Şubat 1969 tarihinde ismi Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) olarak değiştirildi⁸¹¹.

14'lerin önemli bir gücünü oluşturan Muzaffer Karan, diğer arkadaşlarıyla iletişim halinde olmadı. Münir Köseoğlu ise dürüst, iyi niyetli ve politik oyunlara girmeyen bir subaydı. Alparslan Türkeş'in ise kendine özgü bir karakteri vardır. Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı ise basında ve Halk Partililerin arasında kendine birer basamak kurabilmiştir⁸¹². 14'lerden Numan Esin anılarında Madanoğlu ile olan bağından şöyle bahseder: *"Kabibay da Madanoğlu'yla işbirliğine taraftardı. Biz Madanoğlu'yla vaktiyle beraber olduk. Bu bizi tasfiyeye götürdü. Bu yaptığı iş büyük yanlışdır. Bu kadar büyük yanlışlar yapan bir adamla tekrar kader birliği yapamam dedim ve resti çekince birlik dağıldı"*⁸¹³. 14'lerden İrfan Solmazer, *"150'likler gibi sürgün edildik. Öldürülmemiz istendi. Madanoğlu denen bir adam bize hırsız dedi, daha nice alçakça ve rezilce ithamların hedefi olduk."* diye belirtti⁸¹⁴.

⁸⁰⁴ Kaçmazoğlu, s.43.

⁸⁰⁵ Seyhan, s.136.

⁸⁰⁶ Sanlı, "27 Mayıs'ın Zoraki Diplomatları...", s.226.

⁸⁰⁷ Toklucu, s.37.

⁸⁰⁸ Oktay, s.19.

⁸⁰⁹ Turan, s.82.

⁸¹⁰ Tarım, s.32, 44.

⁸¹¹ Seda Yıldız, "Türkiye'de Polis-Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış: 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilat", *Hacettepe Üniversitesi (SBE)*, Ankara 2015, s.208.

⁸¹² Esin, s.209-219.

⁸¹³ Esin, s.301-302.

⁸¹⁴ Utku, s.52.

1992 yılında yani 1960 Darbesinden tam 32 yıl sonra eski MBK üyelerinden Cemal Madanoğlu, Alparslan Türkeş, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Suphi Karaman, Kâmil Karavelioğlu, İrfan Solmazer, Orhan Kabibay, Emanullah Çelebi, Haydar Tunçkanat ile Orhan Erkanlı bir araya gelip yemek yedi. Bu arkadaşlar 32 yıl önce 14'ler, 23'ler olarak ikiye ayrılmışlardı. Şimdi ise bir güven ortamı çerçevesinde toplandı⁸¹⁵.

Darbe ile ülkede köklü reformların yapılacağına inanan bazı subaylar ilerleyen yıllarda, sivil hayata dönüşü erken bularak yeniden darbe yapma hevesi içerisine girdiler. Menderes hükûmetini iktidardan gönderme hususunda ittifak eden subaylar, darbe sonrasında ayrılığa düştüler. Fikri ayrılıklar gruplaşma ile sınırlı kalmayıp hesaplaşmaya kadar gitti. Cemal Madanoğlu'nun Gürsel'i yönlendirmesi veya işbirliği ile liderliğini Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in yaptığı 14'ler grubu tasfiye edildi. En güçlü kesimin gönderilmesi ile Gürsel ve Madanoğlu ciddi bir muhalefetten kurtulduysa da ortalık süt liman olmadı. Tasfiye edilen subaylar ile ordu içerisinde onu destekleyenler arasında MBK'nın CHP'nin güdümüne girdiği şeklinde bir algıya neden oldu. Öte yandan bu hadise, MBK'yı pasifize etme yolunda hareket eden ve Silahlı Kuvvetler Birliği adı verilen illegal bir yapılanmanın giderek güç kazanmasına zemin hazırladı. 14'lerin tasfiyesi, 1960'lı yılların ortasından Türk Milliyetçiliğini parti halinde temsil edecek ve günümüze kadar etkili olacak siyasi bir hareketi de doğurmuş oldu. Cemal Madanoğlu, bu hadisede etkin rol oynamıştı ancak yaptıkları bununla sınırlı kalmadı darbe sonrası süreçte yapılan diğer icraatlarda da etkili olmaya devam etti.

3.2.3.5 Anayasa'nın Hazırlanması

MBK'nın önemli icraatlarından biri de anayasanın hazırlanmasıydı. Bu süreçte Madanoğlu etkili görev üstlendi. Anayasanın oluşturulmasında Cemal Madanoğlu ve Cemal Gürsel bilim adamlarından yardım istemişti. Yapılan çalışmalardan istenen sonuç elde edilemeyince farklı bir yol izlendi. 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında askeri yönetim temelde anayasa çalışmalarını yönetmek üzere bir Kurucu Meclis oluşturdu. Meclisin iki alt kanadı bulunmaktaydı. Uzun denebilecek bir çalışma dönemi geçirerek halk oylamasına sunulmak üzere taslak hazırlandı.

Cemal Madanoğlu, darbe sonrası düzen için ilk olarak Celal Bayar'ın istifa etmesini istiyordu. Çünkü boşalan devlet başkanlığı makamına tayin ile istediğini kişiyi

⁸¹⁵ Esin, s.196.

atayacaktı⁸¹⁶. Eski rejime yeni bir nokta koymak amacıyla yanına yeni ordu komutanlarını alarak Harbiye'ye Bayar'ın yanına gitti. Kendisi bu durumu şöyle anlatır: *"Ben getirdim generalleri, dizdim. 'Efendim, işte Kara Ordusu'nun, işte Hava Ordusu'nun, işte Deniz Ordusu'nun general ve amiralleri. Şu anda duruma hâkimiz. Sizden istifa etmenizi istemeye geldik". Celal Bayar ise: "Ben, irade-i milliye ile bu devletin cumhurbaşkanı oldum. Alnıma tabanca dayasanız dahi istifa etmem."* diye belirtti. Bayar'ın bu net tavrı üzerine başka bir formül düşünölmeye başlandı⁸¹⁷.

Cemal Madanoğlu, üniversiteyi devreye sokmaya karar vermişti. *"İçimde bir ışık çaktı sanki. 'Tamam' dedim. 'Ben şimdi profesörleri çağırırım. Onlara o ihtilal heyecanıyla bir kurucu meclis kurdururum."* diye söylenmeye başladı. Madanoğlu'nun bu düşüncesinde sosyal bir boyut ve siyasi derinlik olmamakla birlikte, yapılan müdahaleyi bir devrime dönüştürmeye çalışacaktı⁸¹⁸. Cemal Madanoğlu, bu profesörlerden yeni bir düzen için fikir almayı istiyordu. Ancak asıl amacı hukuki düzeni oturtuktan sonra hükûmeti, seçimle sivillere devretmektir⁸¹⁹.

Madanoğlu, anayasa komisyonu oluşturulduktan sonra profesörler heyetini yargıtay, danıştay ve askeri şura olarak toplayıp millet meclisi yapmayı teklif etti. Ancak profesörler Madanoğlu'nun bu önerisini reddetti⁸²⁰. Ardından Demokrat Parti'den geriye kalan meclisi feshetmeyip CHP'li üyeleri ve suçü olmayan DP'li üyeleri meclise almayı teklif etti. Ancak aldığı tepki *"Olur mu pašam, bu meclisi kapatmazsanız siz meşrulaşmazsınız!"* şeklinde oldu⁸²¹. Sıtkı Ulay ise bu konuda: *"Atatürk'ün ilk meclisi kurduğı gibi bir kurucu meclis kurulsun ve işler ona devredilsin"* şeklinde bir teklif verdi. Komite üyeleri de bu teklife sıcak bakınca ilk meclis notlarını toparlanarak bir kanun teklifi şeklinde hazırlandı. Cemal Madanoğlu bu teklif karşısında Ulay'a: *"Yahu sen bundan ne anlarsın bunu Turan Feyzioğlu'na verelim o hazırlasın"* dedi⁸²².

Ülkede huzurun daimi olması için seçimlerin hemen olmasını söyledi⁸²³. Anayasa çalışmaları hakkında basına bilgi veren Cemal Madanoğlu, anayasa için gerekli olan

⁸¹⁶ Karavelioğlu, s.48.

⁸¹⁷ Birand, Dünder ve Çaplı, s.160.

⁸¹⁸ Birand, Dünder ve Çaplı, s.160.

⁸¹⁹ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kılahlı...*, s.124.

⁸²⁰ Birand, Dünder ve Çaplı, s.161.

⁸²¹ Akyaz, Alpaya, Aslan vd., s.565; Engin Yıldırım, "İktidar Üniversite ve Aydınlar", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, Ocak 2000, s.4.

⁸²² Ulay, *Giderayak*, s.64.

⁸²³ "Madanoğlu Denize Girdi", *Vatan*, 15 Haziran 1961, s.1.

çifte meclis, seçim kanunu ve anayasa mahkemesinin hazır olduğunu söyledi⁸²⁴. Madanoğlu, Atatürkçü bir anayasa yapmak istiyordu⁸²⁵. Bazılarına göre o, yapılan harekâtı özgürlük ve anayasa kisvesi adı altında meşru bir zemine oturtmaya çalışmaktaydı⁸²⁶.

Darbeden birkaç gün sonra Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında oluşturulan kurula “İstanbul Komisyonu” da denilmekteydi. Cemal Gürsel bu profesörlerle bir toplantı yaptı. Bu toplantıda onlara tıpkı Madanoğlu gibi amacının yönetimi sivillere devretmek olduğunu söyledi. Ancak iktidarı devretmek için yeni kanunlarla bu durumu desteklemek gerektiğinden bahsetti. Gürsel, ülkenin ihtiyaçlarına uygun yeni bir anayasa yapılmasını ve bunun için bir komisyon kurulmasını istedi. Komisyonda yetkinin öncelikle Sıddık Sami Onar’da olacağını bildirerek, 15 gün içerisinde anayasa taslağının hazır olmasını istedi. Onar ise 15 günün çok az olduğunu ama en kısa sürede teslim edileceğini bildirdi. Gürsel kurulacak yeni anayasada nisbi seçim sistemi, çift meclisli bir yapı, din istismarını engelleyen hükümlerin olması ve toprak reformunun getirilmesini talep etti⁸²⁷. Madanoğlu, darbeyi meşru bir zemine oturtmak için anayasa hazırlıklarına girişti⁸²⁸. Daha sonra bu doğrultuda Madanoğlu profesörlere: “Öyle bir anayasa yapın ki bir daha ihlal olmasın. Her türlü yetki sizdedir.” dedi⁸²⁹.

Anayasa Komisyonu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden davet edilen öğretim üyeleriyle, Ankara Üniversitesinden davet edilen öğretim üyelerinden mürekkep bir hazırlayıcı küçük komisyon olarak çalıştı. Komisyonun hazırladığı proje geniş bir heyet ve hükûmet tetkikine arz edildi. Yeni oluşturulacak anayasanın bazı temel prensipleri vardı: “Müstakbel anayasanın hakikî hukuk devleti fikrini gerçekleştirmesi, insan şeref ve haysiyetini, fert hak ve hürriyetlerini olduğu kadar sosyal hakları da teminat altına alması, devlet organlarını, sosyal müesseselerini kuran ve koruyan bir muvazene âmiliolması, kanunların anayasaya uygunluğunu sağlayacak müesseselere yer vermesi, iktidarı teşkil eden bir meclis çoğunluğunun meşru hak ve yetkilerini aşarak yarınının iktidarı olabilecek bir meclis

⁸²⁴ “Madanoğlu”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1961.

⁸²⁵ Yürük, s.184.

⁸²⁶ Nermin Abadan, *Kum Saatini İzlerken*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.192.

⁸²⁷ Tarım, s.11.

⁸²⁸ Bilal Tunç, “27 Mayıs Askeri Darbesi’nin Kocaeli’ndeki Etkileri”, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu*, Cilt 3, Kocaeli 2017, s.116.

⁸²⁹ “Hocaların Fetvası”, *Milliyet*, 1 Eylül, 1986, s.9.

*azınlığım ezmemesi, demokrasinin en esaslı varlık şartı olan siyasi hayatı felce uğratamaması için gerekli bütün esasları ihtiva etmesidir*⁸³⁰. ”

Komisyonun çalışmaları bilim çevrelerinin yeterli desteğini alamayınca Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'nın başkanlığında resmi özelliği olmayan bir taslak daha hazırlandı. İstanbul Komisyonu'nun çalışmalarına çeşitli eleştiriler gelince MBK, anayasa çalışmalarını durdurarak yeni bir yola girdi. Bundan sonra anayasa hazırlanması görevi Kurucu Meclis'e havale edildi. 1961 Anayasasını hazırlayan profesörler, 1924 Anayasasının özellikle çok partili döneme geçildikten sonra ortaya çıkan ve antidemokratik iktidarlara frenlemede yetersiz kaldığını düşünüyordu⁸³¹. Aslında bu yeni anayasanın temelleri, 12 Ocak 1959 yılında CHP'nin 14. Kurultayında oluşturduğu *"İlk Hedefler Bildirgesi"* ne dayanmaktaydı⁸³². Bu bildiride gündeme getirilen birçok mesele yeni anayasada yer alacaktı⁸³³.

Kurucu Meclis'in kurulması ve çalışması ile ilgili usul ve esasları içeren Kurucu Meclis Teşkilî hakkındaki kanun 16 Aralık 1960 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girdi⁸³⁴. Kurucu Meclis, milletin temsili gayesini güden bir oluşumdur. Amacı, 29 Ekim 1961 tarihinde iktidarı seçimle gelecek yeni meclise devretmek ve 27 Mayıs 1961 tarihine kadar yeni anayasa oluşturmaktır. Kurucu Meclis üyeleri, Türk Milletinin temsilcileridir. Bu üyeler meclisteki çalışmaları ve kullanacakları oylar bakımından hiçbir yerden emir veya direktif almayıp yalnız yeminlerine ve vicdanlarına bağlıdırlar⁸³⁵.

Kurucu Meclisin öncelikli görevi anayasanın hazırlanması ile seçim kanununun yapılmasıydı. İlave olarak genel görevlerinden bazıları şunlardı:

- *“Kanun yapma, değiştirme, yorumlama ve yürürlükten kaldırma,*
- *Bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını ekleme, görüşme ve kabul etme,*
- *Bariş, savaşa, yabancı devletlere karşı silâhlı kuvvet kullanılmasına ve zorlama tedbirleri alınmasına karar verme,*

⁸³⁰ Ak Devrim, s.66.

⁸³¹ Soysal ve Sağlam, s.28, 30.

⁸³² Demirer, *27 Mayıs Masalları...*, s.194.

⁸³³ Sunay, *Türk Siyasetinde...*, s.120.

⁸³⁴ Özdemir, s.13.

⁸³⁵ “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna ek «Kurucu Meclis Teşkilî» hakkında Kanun”, *T.C Resmî Gazete*, 16 Aralık 1960, s.2766; Birand, Dündar ve Çaplı, s.182.

- *Yabancı devletler ve milletlerarası teşekküllerle yapılan antlaşmalarla sözleşme ve her türlü anlaşmaları ve Bakanlar Kurulu'nca ilân edilen sıkıyönetim kararını onaylama*⁸³⁶”.

Kurucu Meclis hakkındaki kanun Cemal Madanoğlu ve diğer üyeler tarafından onaylanarak imzalandı⁸³⁷. Kurucu Meclis Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi olarak iki koldan oluşuyordu:

a)Temsilciler Meclisi

16 Aralık 1960 tarihinde oluşturulan Kurucu Meclis bünyesi içinde Temsilciler Meclisinin başlıca ödevi, yeni seçim kanunu ve anayasayı hazırlamaktan ibarettir. Temsilciler Meclisi, milletin gayesini gözeterek kanun hükümlerine göre kurulacaktır⁸³⁸.

Temsilciler Meclisi, 67 ilden siyasi partilerin ve çeşitli meslek kesimlerinin temsilcilerinin aşamalı olarak seçilmesiyle oluşacaktı. Ancak meclise üye seçilirken *“Faaliyetleri, yayınları ve davranışlarıyla 27 Mayıs İhtilali'ne kadar Anayasa'ya insan haklarına aykırı icraat ve siyaseti desteklemekte devam etmiş olanlar Temsilciler Meclisi'ne üye seçilemezler.”* şeklinde alınan önlem meclisin özgürlük ve demokrasi yönünden eksik kaldığının bir göstergesidir⁸³⁹. Temsilciler Meclisi'ne üye gönderebilecek 27 Mayıs döneminin muhalif partileri olan iki parti vardı⁸⁴⁰.

Temsilciler Meclisi konusunda Madanoğlu'nun bazı fikirleri oldu. Meclis üyelerinin özel şartları hususunda: *“Yaş haddi konusunda teklifim 27 yaş olması şeklindedir. Hem 27 Mayıs'a da yakın oluyor... Tahsil mevzuunda da ilkokulu ortaokul olarak teklif ediyorum.”* dedi⁸⁴¹. Aynı oturumda *“Temsilciler Meclisi üyeliğine gelecek insanın yalnız bu üyelik vazifesiyle uğraşması gerekir. Ancak doktorlar hariç tutulmalıdır.”* dedi⁸⁴². Başka bir

⁸³⁶ “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna ek «Kurucu Meclis Teşkili» hakkında Kanun”, *T.C Resmi Gazete*, 16 Aralık 1960, s.2767.

⁸³⁷ “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna ek «Kurucu Meclis Teşkili» hakkında Kanun”, *T.C Resmi Gazete*, 16 Aralık 1960, s.2770.

⁸³⁸ 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna ek «Kurucu Meclis Teşkili» hakkında Kanun”, *T.C Resmi Gazete*, 16 Aralık 1960, s.2766.

⁸³⁹ Özdemir, s.13.

⁸⁴⁰ Soysal ve Sağlam, s.29.

⁸⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 49, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.8.

⁸⁴² TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 49, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.20.

oturumda “Temsilcilere, 1000 lira tazminat verilsin⁸⁴³. Temsilciler Meclisi Başkanının seçiminde esasta tarafsızlık şarttır.” diye belirtti⁸⁴⁴. Temsilciler Meclisi’ne seçilecek üyelerle ilgili teklif getirmişti: “Efendim, eski muharıpler, malûl gaziler ve vazife malûlleri olmak üzere üç teşekkül var. Bunlar arasında ihtilâf da var. Kontenjan üç olunca birer birer paylaşılır ve yine eski ihtilâfları devam eder. Bunların kontenjanını ikiye indirelim. Ve bu yolla bunları birliğe davet edelim. Ayrıca iktisat adamlarının işin içine girmesi lazımdır⁸⁴⁵”. Yine Milli Birlik Komitesinden ve Temsilciler Meclislerinden üçer kişilik bir hakem heyeti hazırlanarak muhalefeti önlemeyi teklif etti⁸⁴⁶.

Meclis’in 10 üyesi devlet başkanı ve 18 üyesi MBK tarafından seçilecekti. Bakanlar Kurulu üyeleri ise doğal üye olacaktı. Diğer üyeler parti temsilcileri ve çeşitli kuruluşlarca belirlenecekti. Meclisin en önemli eksikliği son seçimlerde yaklaşık her iki kişiden birinin oyunu almış olan Demokrat Parti temsilcilerinin bulunmamasıydı. Şu halde meclise sadece Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi temsilci gönderecekti. Temsilciler Meclisi, genel oya dayanarak oluşturulmamıştı. Ancak darbe sonrası şartlarda temsili mümkün mertebe geniş tutmaya çalışmıştı. Partiler dışında baro, basın, esnaf kuruluşları, gençlik kuruluşları, üniversiteler, yargı organları gibi kesimlerden belirli oranlarda temsilci gönderilmesi sağlanacaktı.

b) Milli Birlik Komitesi

Komite 13 Kasım 1960 tarihinde 14’lerin tasfiyesi ile azalarak 23 kişiye inmişti. Madanoğlu kalan 23 arkadaşı ile birlikte kendi sistemlerine göre bir ordu kurup hükümete hâkim olma gayesi güttü⁸⁴⁷. Ancak daha sonra komite üyelerinden İrfan Baştuğ geçirdiği trafik kazası nedeniyle hayatı kaybetti⁸⁴⁸. 14’lerden olan Dündar Taşer’e göre kendilerinin tasfiyesinden sonra MBK, CHP’nin yörüngesine girmişti⁸⁴⁹.

Millî Birlik Komitesi, Kurucu Meclis kanununun altında imzası bulunan başkan ve üyelerden kurulmuştur. Milli Birlik Komitesi üyeliği ile Temsilciler Meclisi üyeliği bir

⁸⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 49, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.24.

⁸⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 49, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.33.

⁸⁴⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 52, Cilt 4, (Aralık, 1960), s.3-4.

⁸⁴⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 50, Cilt 3, (Kasım, 1960), s.7.

⁸⁴⁷ Toker, *Yarı Silahlı Yarı Külahlı...*, s.247

⁸⁴⁸ Sunay, s.120

⁸⁴⁹ Taşer, s.333-342

kişi üzerinde birleşemez. Birbirinden bağımsız olarak görünen ancak ortak karar veren bu iki oluşum mecliste ayrı ayrı oy kullanır. Mesela anayasada bulunan kanun hükümlerinin değiştirilmesinde Millî Birlik Komitesi'nin ve Temsilciler Meclisi'nin tam üye sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ayrı ayrı verecekleri karara bağlıydı⁸⁵⁰.

İlgili kanuna göre anayasa hazırlık sürecinde MBK'nın Kurucu Meclis içerisinde üstünlük vasfı yoktu. Hazırlanan anayasa taslak metninin Kurucu Meclis'i oluşturan her iki kanat tarafından onaylanması gerekmektedir. Bu olmadığı takdirde karma komisyon kurulacak ve yeni bir metin hazırlanacak ve bu metin birleşik toplantıda oylanacaktı. MBK'nın üye sayısının daha az olduğu dikkate alındığında teorik olarak Temsilciler Meclisi'nin daha ağır bastığı söylenebilirdi⁸⁵¹.

Kurucu Meclis'in açılması ve işleyişi ise şu şekilde oldu:

Kurucu Meclis anayasayı 27 Mayıs 1961'e kadar tamamlamakla yükümlüydü. Süre en fazla 15 gün daha uzatılabilirdi. Anayasa hazırlandıktan sonra halkoyuna sunulacaktı. Kurucu Meclis bir metin hazırlayamazsa veya hazırlanan taslak halk tarafından kabul edilmezse üyeleri doğrudan doğruya halk tarafından seçilecek yeni bir Temsilciler Meclisi oluşturulacaktı.

6 Ocak 1961'de parlamento binasında Kurucu Meclis açıldı. Ankara Komutanı Korgeneral Madanoğlu, meclisin önünde büyük bir hazırlık yaptı. Meclisin önüne bir mehter takımı koydurarak bayraklar ile süsledi. Subaylar tören için hazır beklerken İsmet İnönü ant içti⁸⁵². Cemal Madanoğlu'nun anayasaya ekletmek istediği bir madde vardı: “*Türk devletinin dini İslam'dır.*” maddesinin altına “*Ezan Türkçe okunur*”⁸⁵³. Kurulan meclis kanun çıkarma konusunda serbest olup senato görevi görmekteydi. Ayrıca seçim kanunu komisyonları için 20 üye belirlendi⁸⁵⁴.

Profesörler hazırlanan ilk yasa tasarısına Madanoğlu ve Gürsel'in fikirlerini de gözden geçirerek şu maddeyi ekledi: “*Cumhuriyeti kollamak ve korumak vazifesi kendisine verilmiş*

⁸⁵⁰ 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna ek «Kurucu Meclis Teşkili» hakkında Kanun”, *T.C Resmi Gazete*, 16 Aralık 1960, s.2766-2768.

⁸⁵¹ 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanuna ek «Kurucu Meclis Teşkili» hakkında Kanun”, *T.C Resmi Gazete*, 16 Aralık 1960, s.2766-2768.

⁸⁵² Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı...*, s.215.

⁸⁵³ Haluk Akalın, Süleyman Aliyarlı, Muhammed Aydoğduyev vd., *Türkler*, Cilt 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2012, s.122.

⁸⁵⁴ “Gürsel ve MBK'nın Pes Ettikleri Gün”, *Milliyet*, 27 Mayıs 1987, s.10.

olan Türk ordusu Türk milleti adına harekete geçerek milleti temsil vasfını kaybetmiş olan meclisi dağıtıp iktidarı geçici olarak Milli Birlik Komitesine emanet etmiştir⁸⁵⁵". Profesörler 1961 Anayasasını hazırlarken darbeden önce CHP kurultayı tarafından hazırlanan "İlk Hedefler Beyannamesi"ni esas almıştır⁸⁵⁶.

Yeni anayasa temsil eksikliğinden kaynaklanan sorunları önlemek için halkoyuna sunulacaktır⁸⁵⁷. Halk oylaması ve meclis oturumunda yeni anayasanın vaktinde yetiştirilmesi ve reddedilmesi konusunda Madanoğlu: "Halkoyuna sunulma işi, en son 27 Mayıs 1961'e kadar olsun. Sonra iş uzayacak. Nasıl ki, bu tasarımı Turhan Feyzioğlu Kurulu 20 günde hazırladı ve biz burada bunu bir kaç günde müzakere ve kabul etmiş oluyoruz." dedi⁸⁵⁸. Kurucu Meclis anayasa metnini, yaptığı yoğun çalışmalar neticesinde daha önce belirlendiği gibi 27 Mayıs 1961'de tamamladı. Ardından 9 Temmuz 1961'de halkoylamasına sunuldu ve %61,5'lik bir oranla kabul edildi⁸⁵⁹. Düşük denebilecek kabulde, Demokrat Parti'nin kapatılması, liderlerinin tutukluluğu, partinin anayasa yapım sürecine dâhil edilmemesi ve nihayet darbeye olan tepkiler etkili olmalıydı⁸⁶⁰.

1961 Anayasasının özelliklerinden bazıları şunlardır:

- Anayasanın devlet organlarını yeniden kurularak demokrat esasları temin edilmesi⁸⁶¹,
- TBMM'nin, egemenlik hakkını kullanan tek organ durumundan anayasada sözü edilen yetkili organlardan biri konumuna düşürülmesi⁸⁶²,
- Kuvvetler ayrılığı ilkesinin hâkim olması,
- Üniversitelerin özgürlükleri ve TRT'nin idari bağımsızlığının kabul edilmesi,
- Yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek için bir Anayasa Mahkemesi kurulması⁸⁶³,
- Orduda örgütlenmelerin önüne geçmek için Milli Güvenlik Kurulu'nun kurulması,

⁸⁵⁵ "Hocaların Fetvası", *Milliyet*, 1 Eylül, 1986, s.9.

⁸⁵⁶ Birand, Dündar ve Çaplı, s.182.

⁸⁵⁷ Soysal ve Sağlam, s.29.

⁸⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 50, Cilt 3, (Kasım 1960), s.21.

⁸⁵⁹ Soysal ve Sağlam, s.29.

⁸⁶⁰ Zürcher (Çev. Yasemin Saner), s.357.

⁸⁶¹ Tansel, s.19.

⁸⁶² Özdemir, s.14.

⁸⁶³ "Gürsel ve MBK'nın Pes Ettikleri Gün", *Milliyet*, 27 Mayıs 1987, s.10.

- TBMM'nin, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan çift meclisli bir yapıda kurulması⁸⁶⁴,
- Oy hakkının genel, eşit ve gizli tek dereceli genel oy ilkelerine göre yapılması⁸⁶⁵,
- İşçilere sosyal durumlarını düzeltmek için önemli haklar verilmesi ve işçi ve işveren arasında fiili eşitlik kurulmaya çalışılmasıdır⁸⁶⁶.

1961 Anayasası daha çok toprak, vergi ve eğitim reformlarını vaat ediyordu⁸⁶⁷. Anayasada temel alınan durum kişinin devlet karşısında sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasıdır. Ancak 1961 Anayasası bazı önemli yeniliklere rağmen bir darbenin arkasından yapıldığı için dezavantaja sahipti. Çünkü o darbeyi gerçekleştiren kişilerin kendi dünya görüşleri, amaçları, çıkarları ve hakları anayasa ilkelerinde görülmeye başlandı. Böylece 1961 Anayasası, değerlendirilmiş ve sınırlandırılmış bir iktidar anlayışı düşüncesinin doğmasını sağladı. 1961 Anayasası ile cumhurbaşkanı, düşüncelerinde bağımsız olacak hiçbir siyasi partiye bağlı bir tutum sergilemeyecektir⁸⁶⁸.

1961 Anayasasının hazırlanmasına ve içeriğine dair farklı değerlendirmeler yapılmıştır:

- Ocak 1961-27 Mayıs 1961 tarihlerin arasında ivedilikle hazırlanan bir tasarıdır⁸⁶⁹.
- 1961 Anayasası, Atatürk'ün reformlarını muhafaza etmek için hazırlanmıştır⁸⁷⁰.
- Yeni bir anayasa fikri darbe hükûmetine aykırı bir durum olmasına rağmen MBK'nın kendi yükümlülüklerini belirlemek için bir anayasa oluşturduğu iddialarından oluşmaktadır⁸⁷¹.

Darbe sonrasında anayasa hazırlık süreci inişli çıkışlı bir seyir izledi. Madanoğlu'nun, ilk çalışmaları yapacak olan bilim heyetini İstanbul'dan Ankara'ya getirterek sürecin başlamasını sağladığı söylenebilir. İstanbul Komisyonu'nun çalışmalarının çeşitli eleştirilere uğraması Kurucu Meclis'e geçilmesine yol açtı. MBK üyesi olarak Meclis'te

⁸⁶⁴ Turan, s.73,74.

⁸⁶⁵ Dağcı, s.91.

⁸⁶⁶ Soysal ve Sağlam, s.43.

⁸⁶⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s.366.

⁸⁶⁸ Soysal ve Sağlam, s.18, 19, 31, 33.

⁸⁶⁹ Özdemir, s.13.

⁸⁷⁰ Ahmad, s.66.

⁸⁷¹ Esin, s.327.

yer alan Madanoğlu'nun önerilerinden Türkçe ezan konusunun anayasada yer almaması, genelde MBK'nın özelde de Madanoğlu'nun gücünün sınırlarını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Buna rağmen anayasa hazırlıklarında darbeci askerlerin gücünü ve etkisini gösterme bakımından sadece bu veri, sağlıklı değerlendirme yapmak için yeterli değildir.

3.2.3.6 Diğer icraatları

Darbe gecesini fiilen idare etme, anayasa hazırlıklarını başlatma, 14'lerin tasfiyesi gibi önemli gelişmelerde ön plana çıkan Madanoğlu görevde kaldığı süre içerisinde yaptığı çeşitli faaliyetlerle gazete haberlerine konu oldu veya anılara yansdı. Bunların en önemli Kıbrıs'a gidişiydi.

Cemal Madanoğlu, 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs'a ayak basacak Türk birliği heyetinin başındaydı. Madanoğlu'na emir subayı Binbaşı Kayhan Batur da refakat etti⁸⁷². Madanoğlu Ankara Radyosu'na konu ile ilgili şu açıklamayı yaptı: *“Akdeniz'in bu çok kritik köşesinde bir emniyet, huzur ve istikrarın unsuru olmasını beklediğimiz yeni bir devletin uğurlu olmasını dilemeğe gelmiş bulunuyoruz. Sizlere Türkiye'den hasretler, selamlar ve sevgiler getirdim.”*⁸⁷³.

Türk askeri 82 yıl sonra Kıbrıs'a çıkmış ve on binlerce Türk'ün tezahüratı ile karşılanmıştır. Madanoğlu tarafından denetim altında tutulan birlik Namık Kemal meydanına ayak basmıştır⁸⁷⁴. Cemal Madanoğlu, Başkonsolos Vecdi Türel, Federasyon Başkanı Rauf Denктаş ve diğerleri ile Kıbrıs'a geldi⁸⁷⁵. Türk ordusunun Kıbrıs'a 82 yıl sonra ayak basması adada yaşayan Türkler tarafından büyük bir coşku ile karşılandı. Hatta öyle ki Türkler hep bir ağızdan marş söyledi⁸⁷⁶. Cemal Madanoğlu, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios ile karşılaşmasında elini sıkmamıştır. Bunun nedenini soran gazetecilere: *“Yaa elini sıkamak zorunda kalayım da, fotoğrafımızı çekesiniz; gazetelerinizde Madanoğlu, papazın elini sıktı diye yayınlansın olmaz öyle şey”* diye cevap verdi⁸⁷⁷.

Ocak-Şubat 1961 tarihlerinde yeni bir parti kurma fikri doğmuştu. Parti kurulduktan sonra liderinin kim olacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşandı. Bu konuda Cemal

⁸⁷² “Türk Heyeti Bugün Kıbrıs'a Gitti”, *Ulus*, 15 Ağustos 1960, s.1.

⁸⁷³ “General Madanoğlu Kıbrıs'a Gidiyor”, *Milliyet*, 13 Ağustos 1960, s.2.

⁸⁷⁴ “Türk Birliği Kıbrıs'a Ayak Bastı”, *Milliyet*, 17 Ağustos 1960, s.1.

⁸⁷⁵ Haluk Akalın, Süleyman Aliyarlı, Muhammed Aydoğduyev vd., *Türkler Cilt 19*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2012, s.1541.

⁸⁷⁶ “Magosa'ya Gelen Bütün Türkler Bayram Yapıyor”, *Ulus*, 17 Ağustos 1960, s.3.

⁸⁷⁷ Ozan Sağdıç, “1960:Adada iki Toplumlu Cumhuriyet”, *Tarih Dergisi*, Sayı 33, Şubat 2017, s.97.

Madanoğlu'nun fikri alındı. Madanoğlu yapılan görüşmede Sıtkı Ulay'ın parti lideri olmasını savundu. Ayrıca hoş, samimi ve askerce ifadeler taşıyan konuşması bazı parti mensuplarını ürküttü. Toplantı sonuca bağlanmadan dağıldı⁸⁷⁸. Madanoğlu'nun kendilerince komite düzene kavuştuktan sonra yapmış olduğu faaliyetler sınırlı olmuştur.

3.2.4 Cemal Madanoğlu'nun İstifa Süreci, Emekliye Sevki ve Anlaşmazlıklar

Darbeden sonraki süreç beklenenin aksine fikir uyuşmazlıklarının görüldüğü ve gruplaşma eğiliminin arttığı bir dönem oldu. Silahlı Kuvvetler Birliği ile yaşanan sorunlar Cemal Madanoğlu'nun karar verme sürecini hızlandırdı. Madanoğlu, kendi kararlarının uygulanmadığını görünce komiteden ayrılmayı tercih etti. Ayrıca ordudaki görevinden de istifa etmesi basın tarafından şaşkınlıkla karşılandı. Cemal Gürsel'in Madanoğlu ile kurduğu güçlü bağ, onun kararının değişmesine etki etmedi.

Cemal Madanoğlu'nun istifası karışık bir süreç halinde işledi. Bazı insanlar kendi isteği ile çekildiğine inanırken bazıları da mecburi bir istifanın olduğundan söz ettiler⁸⁷⁹. Ordu içerisinde “*Silahlı Kuvvetler Birliği*” adı altında bir yapılanma ortaya çıkmıştı. SKB İstanbul ve Ankara'da çok güçlüydü. Ankara ekibinde Talat Aydemir ön plana çıkarken, İstanbul ekibinde ise albay ve yarbayların yanında çok sayıda general de vardı. İrfan Tansel yapılanmanın lideri konumundaydı. Gürsel'in başyaveri olan Agasi Şen isminde bir hava kurmay subayı, Tansel'in gücünü kırmak için komiteyi zor durumda bırakacak bir faaliyete girişti. Bu genç subay, Mucip Ataklı ve Ekrem Acuner'in gücüne dayanarak karşı bir güç meydana getirdi. Madanoğlu, Gürsel ve Köksal, SKB'nin oluşumuna karşı çıkıyorlardı. Agasi Şen, Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu'yla görüşerek Hava Kuvvetleri komutanlığına kendi yandaşı olan Süleyman Paşa'yı tayin ettirip, mevcut görevde bulunan Hava Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral İrfan Tansel'in uzaklaştırılmasını istedi⁸⁸⁰.

Görevinden alınmak istenen İrfan Tansel ve Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay Silahlı Kuvvetler Birliğinin generaller grubundandı⁸⁸¹. Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu, Hava Kuvvetlerinden İrfan Tansel'in kendilerini tasfiye edip bir darbe yapacağını düşünüyorlardı. Bu yüzden Madanoğlu, Tansel'e evden çıkma yasağı

⁸⁷⁸ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.174.

⁸⁷⁹ Er, s.174.

⁸⁸⁰ Esin, s.180-181.

⁸⁸¹ Arcayürek, *Yeni Demokrasi...*, s.137.

getirtti⁸⁸². Daha sonra Gürsel-Madanoğlu grubu hava kuvvetlerine hâkim olabilmek için İrfan Tansel'i görevden aldı⁸⁸³. MBK'nin büyük çoğunluğu Tansel'in emekli edilmesini istiyordu. Ancak Genelkurmay Başkanı Sunay da dâhil olmak üzere SKB buna karşı çıkıyordu⁸⁸⁴.

Gürsel, Hava Kuvvetleri komutanı Orgeneral İrfan Tansel'in Washington'da NATO hizmetine verilmesini emretti⁸⁸⁵. Ancak SKB, bu tayine izin vermeyince⁸⁸⁶ Menteş-Ataklı-Aydemir-Acuner ekibi Ankara'daki birliklerini harekete geçirerek uçaklarını havalandırdı⁸⁸⁷. Havacı üyeler Haydar Tunçkanat sözcülüğünde, Madanoğlu'na giderek Tansel'in tekrar göreve dönmesi ve Şen'in emekli edilmesini istedi⁸⁸⁸. SKB daha sonra Ataklı aracılığıyla İrfan Tansel'e *"İrfan Paşaya söyleyin sakın istifa etmesin. O bizim Hava Kuvvetleri Komutanımızdır."* dedi. Daha sonra Orgeneral Faruk Gürler, Tanseli arayarak *"Paşam üç-beş gün istirahat ediniz. Siz bizim Hava Kuvvetleri Komutanıdır."* denilerek Tansel'e beklenmesi söylendi⁸⁸⁹.

SKB'nin güçlü ismi Talat Aydemir, Genelkurmay başkanına bir dilek mektubu verdi. Mektubun içeriği şöyleydi:

1. Hava Kuvvetleri komutanı İrfan Tansel'in yerinde bırakılması,
2. Milli Savunma Bakanı Orgeneral Muzaffer Alankuş emekliye sevk edilerek görevinden uzaklaştırılması,
3. Kara Kuvvetleri komutanı Orgeneral Celal Alkoç'un emekliye sevk edilmesi,
4. Deniz Kuvvetleri komutanının emekliye sevk edilmesi,
5. Donanma ve boğazlar komutanının emekliye sevk edilmesi,
6. Yüksek Adalet Divanı tarafından verilen kararların aynen infaz edilmesidir⁸⁹⁰.

Bu mektup üzerine Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Celal Alkoç ve Cemal Madanoğlu durumu görüştü. Ankara üzerinden bazı jetler uçmaya başladığı sırada Madanoğlu bu maddelerin reddedilmesini savundu. Sorun neticeye bağlanamayınca Çankaya

⁸⁸² Özkaya, s.331.

⁸⁸³ Toklucu, s.37.

⁸⁸⁴ İsen, s.26.

⁸⁸⁵ Börklüoğlu, s.22.

⁸⁸⁶ "Gürsel ve MBK'nın Pes Ettikleri Gün", *Milliyet*, 27 Mayıs 1987, s.10.

⁸⁸⁷ Esin, s.180.

⁸⁸⁸ Özkaya, s.332.

⁸⁸⁹ Altuğ, *27 Mayıs'tan...*, s.252.

⁸⁹⁰ İsen, s.278.

Köşkünde Gürsel'in başkanlığında bir toplantı yapılmasına karar verildi. Toplantı sonucunda Silahlı Kuvvetler Birliği'nin Genelkurmay Başkanı'na sunduğu altı maddelik dilek mektubuna, Cemal Gürsel ve Milli Birlik Komitesi onay verdi⁸⁹¹. Yani Cemal Gürsel, Genelkurmay'ın da ricası ile Tansel'in göreve dönmesini kabul etti. Gürsel'in vermiş olduğu karardan geri dönmesi orduda gerçek gücün Silahlı Kuvvetler Birliği'nin eline geçtiğinin önemli bir delildi. İrfan Tansel artık Hava Kuvvetleri Komutanı görevine geri dönmüştü⁸⁹².

Cemal Madanoğlu bunun üzerine havacı üyeleri takip ettirip yoklama altına almaya başlamıştı. Oluşan bu çatlaklar komitenin Madanoğlu'na olan şüphelerini artırmıştı⁸⁹³. Cemal Madanoğlu Silahlı Kuvvetler Birliğinin bundan sonra komitenin kararlarını sorgulayacağını düşünüyordu⁸⁹⁴. Bu konu hakkında: *"Bir Silahlı Kuvvetler Birliği oluştu. Bu oluşuktan sonra ben artık durumun kontrolünü elimden kaçırdığımı anladım."* dedi⁸⁹⁵. Daha sonra Silahlı Kuvvetleri Birliği, Tansel olayına karışan, Madanoğlu ve Köksal'ın görevinden alınması için çaba sarf etti⁸⁹⁶. Haziran 1961 tarihinde Agasi Şen emekli edildi⁸⁹⁷. Bu aşamada Silahlı Kuvvetler Birliği daima siyasal hayata geçişte ve alınan kararlarda belirleyici rol oynadı⁸⁹⁸.

Madanoğlu'nun 6 Mayıs 1961 tarihinde MBK başkanlığına gönderdiği yazı şöyleydi: *"Silahlı Kuvvetler içerisinde gizli ve yeminli bir teşkilat kurulması karşısında MBK'dan ve Ankara kumandanlığından çekiliyorum. Ancak Ankara kumandanlığına yeni bir atama yapılincaya kadar göreve devam edeceğim"*⁸⁹⁹. (EK 9) 8 Mayıs 1961 tarihinde Gürsel'e gönderdiği ve kendi imzası bulunan bir mektupta ise: *"Hiçbir mevkiye gözüm olmayarak demokratik düzeni kurmak için, her vehme, yanlış anlayışa ve tasvire karşı gelir ve dayanırken küçük hesaplarla kurulan gizli ordu teşkilatı karşısında istifa etmeyi tek çare olarak buldum."* demiştir⁹⁰⁰. (EK 10) Bütün bu gelişmelerden sonrasında Madanoğlu, 6 Haziran

⁸⁹¹ "Gürsel ve MBK'nın Pes Ettikleri Gün", *Milliyet*, 27 Mayıs 1987, s.10.

⁸⁹² Özdemir, s.16.

⁸⁹³ Ulay, *Harbiye Silah...*, s.203.

⁸⁹⁴ Demirer, 27 Mayıs Masallar..., s.21; Karavelioğlu, s.133-134; Esin, s.181.

⁸⁹⁵ Birand, Dündar ve Çaplı, s.186.

⁸⁹⁶ Arcayürek, *Yeni Demokrasi...*, s.138; Levent Börklüoğlu, "27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2017, s.22.

⁸⁹⁷ Özkaya, s.335.

⁸⁹⁸ Öztürk, s.261.

⁸⁹⁹ Ailesinden elde edilen 6 Mayıs 1961 tarihli ıslak imzalı belge.

⁹⁰⁰ Ailesinden elde edilen 8 Mayıs 1961 tarihli ıslak imzalı belge.

1961 tarihinde hem Ankara Kumandanlığından hem de Milli Birlik Komitesi'nden istifa ettiğini kamuoyuna açıkladı⁹⁰¹.

Madanoğlu'nun istifasından hemen önce Anıtkabir şeref defterine *"Atam! Dinsin artık bu asil milletin çilesi, aracımız ol. Tanrı bizi doğru yoldan ayırmasın."* yazması durumdan memnun olmadığını göstermektedir⁹⁰². Yarbay Sezai Okan, Madanoğlu'nun istifasını desteklerken⁹⁰³ Sıtkı Ulay ise bu istifayı kabul etmediğini söylüyordu⁹⁰⁴. Ancak kanuna göre *"Üyeler kendi dileğiyle komiteden çekilebilir fakat ihanetleri sabit olmadıkça komiteden çıkarılamaz."* hükmü doğrultusunda Madanoğlu'nun istifa etme hakkı vardı⁹⁰⁵.

Madanoğlu, istifa sürecindeyken gazetecilerle birçok röportaj yapmıştır: (EK 11) *"Ankara Kumandanlığından istifa ettim. Çok yorgunum. Yerime yapılacak tayini bekliyorum"*⁹⁰⁶. *Bu durumun büyük bilinci ile bu işi bırakıyorsam bu boşluk daha iyi bir şekilde doldurulacaktır*⁹⁰⁷. *Yoruldum zaten cumhuriyet senatosuna da girmeyeceğim*⁹⁰⁸. *Her zaman içeriden hizmet olmaz birazda dışarıdan edelim*⁹⁰⁹. *Artık direkt destekten dolayı desteğe geçmiş durumdayım*⁹¹⁰" Madanoğlu gazeteciler ile yaptığı başka bir röportajda, istifa etmesinde hiçbir subayın etkisi olmadığını, Türk ordusunun kendisinden asla şikâyetçi olmayacağını söyledi⁹¹¹.

Madanoğlu'nun Ankara kumandanlığı görevinden istifası ilk başta uygun bulunmadı. Hatta kendisine 9 Haziran 1961 tarihinde izinli raporu verildi⁹¹². (EK 12) Ankara Kumandanlığı makamına Askeri Yargıtay Başkanı Korgeneral Ali Keskiner tayin edildi⁹¹³. Basın mensuplarına yaptığı açıklamada: *"Artık ne Ankara Kumandanıyım ve ne*

⁹⁰¹ "MBK korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Komiteden İstifasını Dün Kabul Etti", *Ulus*, 21 Temmuz 1961, s.1; Tunca Özgişi, "Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 21, Sayı 2, Kış 2011, s.300.

⁹⁰² "Gürsel Madanoğlu İçin Ben İzin Vermezsem MBK' dan Çıkamaz Dedi", *Akşam*, 13 Haziran 1961, s.5.

⁹⁰³ "Senatörlük için değil", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1961, s.5.

⁹⁰⁴ "Gürselin Teminatı Katıyen Diktatörlüğe Gidilmeyecek", *Hürriyet*, 11 Haziran 1961, s.5.

⁹⁰⁵ "1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında", *T.C Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, s.1534.

⁹⁰⁶ "MBK üyesi ve Ankara Kumandanı Madanoğlu İstifa Etti", *Milliyet*, 10 Haziran 1961, s.5; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın...*, s.234; Şerafettin Can Erdem, "Türk Siyasetinde Etkin Bir Genelkurmay Başkanı: Cevdet Sunay", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, Cilt 123, Sayı 242, Eylül-Ekim 2019, s.166.

⁹⁰⁷ "Madanoğlu İsrar Ediyor", *Vatan*, 20 Temmuz 1961, s.3.

⁹⁰⁸ "Madanoğlu Dün Komiteden İstifa Etti", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1961, s.1.

⁹⁰⁹ "Cemal Paşalar Halk Önünde Kucaklaştı", *Akşam*, 23 Haziran 1961, s.5.

⁹¹⁰ "Cemal Madanoğlu "Huzur Milletin Hakkıdır" Dedi", *Vatan*, 14 Haziran 1961, s.1.

⁹¹¹ "Cemal Gürsel ve Madanoğlu konuştu", *Akşam*, 22 Haziran 1961, s.5.

⁹¹² "Madanoğlu İstifada İsrar Ediyor", *Vatan*, 11 Haziran 1961, s.5; Sanlı, "27 Mayıs'ın "Zoraki Diplomatları...", s.224.

⁹¹³ "General Madanoğlu İstifa Etti", *Hürriyet*, 10 Haziran 1961, s.5.

de Milli Birlik Komitesi üyesiyim, komiteden istifamın kabul edilmemesi çok nazık bir jest fakat ben kendi kararlarımı kendim veririm.” diye belirtti⁹¹⁴.

Cemal Gürsel’in belirttiğine göre Madanoğlu daha önce beş defa daha istifa etmişti⁹¹⁵. Yanıbahse konu istifa Madanoğlu’nun ilk istifası değildi. Daha önce de çeşitli gerekçelerle istifa etmiş ancak bu istifalar işleme konulmamıştı. Daha önceki istifalar Madanoğlu’nun isteklerinin gerçekleşmesi için araç olma özelliği taşıyordu. Madanoğlu ise konu hakkında: *“Bu balık başka balık bu istifa da başka istifa... Ben bundan evvel bir defa istifa ettim. O da Türkeş’in çekilmesi için. Çekildi ben de komiteye döndüm. Sonra bir iki defa ikaz mahiyetinde istifa edeceğimi söyledim. Eğer kendimizi peşin hükümlerden kurtarabilirsek eğer kendimize bağışlayacak ve unutacak kadar güvenebilirsek bütün güçlükler kolaylığa döner”* ifadelerini kullanmıştır⁹¹⁶.

Madanoğlu’nun istifa taleplerinin genellikle Cemal Gürsel tarafından engellendiği anlaşılmaktadır. Nitekim Cemal Gürsel: *“Madanoğlu iznim olmadan MBK’dan çıkamaz.”* demişti⁹¹⁷. Madanoğlu ise karşılık olarak *“Başkan Gürsel komiteye dönmek üzerindeki düşüncemi bilmektedir. Kendileriyle hiçbir hususta en küçük düşünce ayrılığı yoktur⁹¹⁸. Komite dışında başkumandan olarak emirlerini yapmakla sorumluyum⁹¹⁹. Fikir başka, karar başka şartlar iade edilmedikçe komiteye dönmem.”* dedi⁹²⁰. Gürsel, Madanoğlu ile ilgili *“Komiteye dönecektir izinli O⁹²¹,sır perdesi yok, kızgınlık kırgınlık perdesi var⁹²²”* dedi. (EK 13) Gürsel, Madanoğlu’nun izninin bitmiş olduğunu ve haftaya Ankara’ya döneceğini söyledi⁹²³. Ancak Madanoğlu komiteye dönmeyince kendisine 15 gün daha izin verildi⁹²⁴.

Israrlı tutumu nedeniyle 20 Temmuz 1961 tarihinde istifası MBK tarafından kabul olunarak başkana arz edildi⁹²⁵. MBK üyeliğinden istifası 30 Temmuz 1961 tarihinde

⁹¹⁴ “Madanoğlu İstifasında Israr Ediyor”, *Milliyet*, 11 Haziran 1961, s.1.

⁹¹⁵ “Madanoğlu İstifasında Israr Ediyor”, *Milliyet*, 11 Haziran 1961, s.1.

⁹¹⁶ “Madanoğlu”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1961.

⁹¹⁷ “Gürsel Madanoğlu İçin Ben İzin Vermezsem MBK’dan Çıkamaz Dedi”, *Akşam*, 13 Haziran 1961, s.5.

⁹¹⁸ “Madanoğlu’nun Sözleri”, *Milliyet*, 7 Temmuz 1961, s.5.

⁹¹⁹ “Madanoğlu Ne Düşünüyor?”, *Vatan*, 7 Temmuz 1961, s.1.

⁹²⁰ “İki Eski Arkadaş Görüştü”, *Hürriyet*, 22 Haziran 1961, s.5 ; “Gürselle Görüşen Madanoğlu Dedi ki”, *Son Posta*, 22 Haziran 1961, s.7.

⁹²¹ “Cemal Gürsel ve Madanoğlu Bir Müddet Görüştüler”, *Ulus*, 22 Haziran 1961, s.1.

⁹²² “Madanoğlu Vazifesine Dönecektir”, *Ulus*, 7 Temmuz 1961, s.1.

⁹²³ “Orgeneral Gürsel Gazetecilere Konuştu”, *Son Posta*, 7 Temmuz 1961, s.6.

⁹²⁴ “Madanoğlu’na 15 Gün Daha Mühlet Verildi”, *Milliyet*, 16 Temmuz 1961, s.1.

⁹²⁵ Ailesinden elde edilen 20 Temmuz 1961 tarihli belge.

kabul edildi⁹²⁶. Bu doğrultuda gerekli bildiri ve karar Gürsel tarafından Milli Birlik Komitesi'ne sunularak komite kararı tebellüğ edildi⁹²⁷.

Gürsel, Madanoğlu'nun istifası hakkında şunları söylemiştir: *"İşin başından beri beraber bulunduğumuz bir arkadaşın işin yarısında bizi terk etmiş olması şahsen beni çok üzmüştür. Bilhassa Madanoğlu gibi dürüst temiz ve iyi bir askerin bizi terk etmesi iyi bir şey olmamıştır"*⁹²⁸. *Bu durum üzücü ve esef verici bir olaydır"*⁹²⁹. İnönü ise konuya başka açıdan yaklaşarak: *"Bunlara önem vermeyin, orduda her zaman olan şeylerdir. Mühim olan memleketin yönetimidir. Memleket yönetiminde hatalar yapmazsak bu tür gruplaşmalar masum, idealist görüşmelerin ötesine geçmez. Ama biz vahim hatalar yaparsak, o vakit korkmak gerekir. Önemli olan, yönetim kadrolarının dikkatini çekmektir."* dedi⁹³⁰.

Ayrıca Madanoğlu'nun Milli Birlik Komitesi'nden istifa ettiği halde senatörlükten ayrılmak için ayrı bir istifa mektubu vermesi gerekmektedir. Çünkü kanun gereğince senatörlük onun hakkıydı⁹³¹. Senatodan ayrılacağının sinyallerini önceden verdi: *"Bu memlekette anlayışlı insanlar çoğunluktadır. Seçimlerden sonra Senatoda olmayacağımı açıkladım. Memleket menfaatleri ne gerektiriyorsa o görevi alacağım"*⁹³². Cemal Madanoğlu'na seçimlerden sonra herhangi bir vazife kabul edip etmeyeceği sorulduğunda ise: *"Biz ihtilali senatör olalım diye yapmadık"*⁹³³. *Bu durum hocaların sonradan çıkardığı bir iştir."* diye belirtti⁹³⁴. Köksal, Madanoğlu'nun bu sözüne karşılık: *"Hiçbir komite üyesinin senatör olmak için ihtilal yaptığı hayal edilemez. Bunu Türk milleti ve ordumuz takdir eder."* diye cevap verdi. Okan ise: *"Senatörlük, Anayasanın teminatı için tevcih edilmiş bir görevdir. Senatörlük bir fantezi kabul edilmemelidir."* diye belirtti⁹³⁵.

Cemal Madanoğlu tüm bu süreçten sonra senato üyeliğinden de istifa ettiğini açıkladı⁹³⁶. (EK 14) TBMM'ye gönderdiği istifa telgrafı şöyledir: *"Anayasa gereğince tabii üyesi sayıldığım Cumhuriyet Senatosundan istifa ettiğimi arz eder, Türkiye Büyük Millet*

⁹²⁶ 30 Temmuz 1961, "Sayın Korgeneral Cemal Madanoğlu ısrarınız üzerine Milli Birlik Komitesi üyeliğinden istifanız kabul edilmiştir." Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No: A1, Yer No: 1-10-3.

⁹²⁷ "Madanoğlu'nun İstifası Kabul Edildi", *Vatan*, 21 Temmuz 1961, s.5.

⁹²⁸ "Madanoğlu'nun İstifası Cemal Gürsel'i Çok Üzdü", *Milliyet*, 22 Temmuz 1961, s.1.

⁹²⁹ "İstifa Her Arkadaşın Hakkıdır", *Vatan*, 22 Temmuz 1961, s.1.

⁹³⁰ Esin, s.182.

⁹³¹ "Cemal Madanoğlu'nun İstifası Kabul Edildi", *Akşam*, 22 Temmuz, 1961, s.5.

⁹³² "Cemal Gürsel Dün Madanoğlu ve Yassıada Kumandanı Tarık Güray İle Görüştü", *Vatan*, 22 Haziran 1961, s.5.

⁹³³ "Madanoğlu "Biz İhtilali Senatör Olmak İçin Yapmadık" Dedi", *Milliyet*, 20 Temmuz 1961, s.1.

⁹³⁴ "Biz İhtilali Senatör Olmak İçin Yapmadık", *Hürriyet*, 20 Temmuz 1961, s.1.

⁹³⁵ "Gürsel'in Elini Öptü", *Akşam*, 6 Ağustos 1961, s.1.

⁹³⁶ Cemal Madanoğlu'nun Milli Birlik Komitesine gönderdiği 20 Temmuz 1961 tarihli resmi istifa mektubu

*Meclisi'ne başarılar, milletimize dirlik ve düzenlik dilerim*⁹³⁷. ”Buna rağmen Madanoğlu 1965 yılında Cumhuriyet senatosuna girecek ve tabi senatör olacaktır⁹³⁸.

Madanoğlu istifasının ardından artık İstanbul’da ikamet edeceğini ve hiçbir vazife kabul etmeyeceğini söyledi⁹³⁹. Cemal Madanoğlu’nun komiteden istifası onun itibarı zedelemeyecek şekilde geçerli sayıldı⁹⁴⁰. Daha sonra Madanoğlu’nun istifasının hukukî olup olmadığına dair bir tartışma olsa bile bunun üzerinde durulmadı⁹⁴¹. Madanoğlu kendi isteği ile MBK üyeliğinden ve senatörlükten istifa etti. Ancak hâlâ faal subaylık görevini ifâ etmekteydi. Yeni anayasa ile sivilleşme süreci hızlanmasına rağmen, ülke yönetiminde giderek güçlenen Silahlı Kuvvetler Birliği onun muvazzaf asker olarak iş başında kalmasından memnun değillerdi. Bu süreçte Madanoğlu’nun emekliliği gündeme geldi.

Cemal Madanoğlu’nun emeklilik sürecinde yine Silahlı Kuvvetler Birliği’nin baskısı göze çarpmaktadır⁹⁴². Gürsel, Cemal Madanoğlu’nu kendiliğinden emekliye sevk etmeyeceklerini⁹⁴³ bu emeklilik işleminin Milli Savunma Bakanlığının işi olduğu söyledi⁹⁴⁴. Milli Savunma Bakanlığı İstişare Kurulu tarafından Madanoğlu’nun emekliliğini doğrulamak istedi⁹⁴⁵. Milli Birlik Komitesi, Silahlı Kuvvetler Birliği’nin ısrarları sonucu 11 maddelik yazdığı ültimatonda Madanoğlu ve Köksal’ın ordudan emekli edilmesini istedi. Gürsel bu öneriyi kabul etti⁹⁴⁶. Madanoğlu 11 Ekim 1961 tarihinde kendi isteği olmaksızın emekliye sevk edildi⁹⁴⁷. Böylece Cemal Madanoğlu’nun orduyla ilişkisi kesildi⁹⁴⁸. Komite içerisinde oluşan gruplaşmalar ve alınan kararlar Madanoğlu’na uygun gelmeyince örgütten ayrılmayı tercih etti. Ayrıca ordu görevinden de ayrılması büyük yankı uyandırdı. Madanoğlu’nun istifa sürecinde Cemal Gürsel’in yoğun ısrarları da etkili olmadı.

⁹³⁷ “Madanoğlu Senato Üyeliğinden İstifa Etti”, *Milliyet*, 25 Ekim, 1961, s.1.

⁹³⁸ Altuğ, *Ordu Siviller...*, s.235.

⁹³⁹ “Gürsel Madanoğlu İle Baş Başa Yemek Yedi”, *Hürriyet*, 13 Haziran 1961.

⁹⁴⁰ “Madanoğlu ve Başgil’in İstifası Muteber Sayıldı”, *Milliyet*, 15 Aralık 1961, s.1.

⁹⁴¹ “Başgil ve Madanoğlu Senatoya Dönemiyor”, *Vatan*, 15 Aralık 1961, s.1.

⁹⁴² Börklüoğlu, s.23.

⁹⁴³ “Madanoğlu İsterse Emekliye Ayrılacak”, *Milliyet*, 3 Ağustos 1961, s. 1.

⁹⁴⁴ “Madanoğlu Emekliye Sevk edildi”, *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1961, s.1.

⁹⁴⁵ “Korgeneral Cemal Madanoğlu Emekliye Ayrıldı”, *Ulus*, 12 Ekim 1961, s.1.

⁹⁴⁶ Erkanlı, s.185.

⁹⁴⁷ *Milli Savunma Bakanlığı Ankara Yüksek Müşavere Heyetinde Korgeneral Cemal Madanoğlu’nun 2 Ağustos 1960 Gün Ve 42 Sayılı Kanuna Göre Resen Emekliye Sevki Tensip Edilmiştir*. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No:926-65, Yer No: 288 - 28 – 15.

⁹⁴⁸ “Madanoğlu Emekli Oldu”, *Milliyet*, 11 Ekim 1961, s.1; “Madanoğlu”, *Ulus*, 11 Ekim 1961, s.5.

SONUÇ

Demokrasilerde hükûmetler seçimle işbaşına gelir ve ancak seçimle iktidarı devreder. Darbeler ise demokratik süreci kesintiye uğratan eylemlerdir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk darbesi 27 Mayıs 1960 tarihinde meydana geldi. Bu darbenin başarıya ulaşmasında büyük etken, aldığı kararlarla olayın seyrini değiştiren Korgeneral Cemal Madanoğludur.

Cemal Madanoğlu'nun çocukluk ve ilk gençlik yılları Milli Mücadele'nin buhranlı dönemlerine rastladı. Madanoğlu için bağımsızlık ve hürriyet kavramları vazgeçemeyeceği ve uğruna her şeyi yapacağı değerler haline gelmiştir. Askerlik mesleğini tercih ederek lise düzeyi ve sonrasında askeri eğitim aldı. Aktif göreve başladığı yerlerde liderlik ve inisiyatif alma özelliklerini pekiştirmesi ile belki de 1960 Darbesi'ndeki farklı rolü burada biçimlenmişti. Cuntalaşmaya yatkın, fevri, cesur girişken ve asi kişiliğiyle 1960 darbesinin aranan lideri olacaktı. Dönemin hükûmetine karşı bir öfke besliyordu. Atatürk ilke ve inkılâplarının büyük savunucusu olduğunu söyleyen Madanoğlu DP'nin ezanı tekrar Arapça okutmasına büyük tepki gösterdi. Ayrıca Menderes hükûmetinin orduyla olan bağının zayıf olması da cuntalaşmaya yatkın bir Türk ordusu ortaya çıkarmıştı.

Madanoğlu'nun cuntaya girişi Kore Savaşı'nda aldığı görev ve Gürsel'in liderlik görevini alamayışı sonucu oldu. Darbeye kısa bir süre kala girdiği cuntada üyelerle hemen kaynaşmış hatta birçok kişi onu lider olarak görmüştür. Darbe esnasında yürüttüğü Ankara Kumandanlığı görevinin vermiş olduğu yetkilerle Harp Okulu'nda ayrıntılı bir plan hazırladı. Darbenin stratejik merkezinde geniş bir istihbarat ağı ile müdahalenin başarıya ulaşmasında önemli bir görev üstlendi.

Cemal Madanoğlu, harekât istenilen neticeye ulaşınca Gürsel'e liderlik görevini teslim etti. İlk olarak Demokrat Parti üyelerinin alıkonulması ve yargılanması fikirleriyle ön plana çıktı. Bu noktada Cemal Madanoğlu, yargılama hususuna çok önem vermesine rağmen partiler arası dostluğu inşa etmek amacıyla olduğunu söyleyerek DP'li mebusları serbest bırakmıştı. Daha sonra Yassıada'da yargılanan Demokrat Partili devlet adamlarının üçü idama mahkûm edildi.

Madanoğlu, seçimlere gidip iktidarı sivillere devretmeyi teklif etti. Ancak bu öneri diğer kişiler tarafından büyük tepkiyle karşılaştı. Madanoğlu, iktidarı devretme çabalarının sonuçsuz kalması üzerine üniversiteyi devreye sokarak akademisyenleri yeni düzeni

kurmaları için Ankara'ya getirtmiştir. Bu noktada profesörler ilk olarak bir ihtilal komitesi teklifiyle bu subayları bir çatı altında toplamayı önerdi. Subaylar 38 kişi olarak Milli Birlik Komitesi adı altında toplandı. Madanoğlu, daha sonra profesörlerden Atatürkçü bir anayasa yapmalarını istedi. Üniversitenin devreye girmesi ve Gürsel ile Madanoğlu'nun etkin rolü sonucunda mecliste sivil kabine oluşturuldu. 30 Mayıs 1960 tarihinde geçici bir hükûmet kurularak sivil Bakanlar Kurulu teşkil edilmiştir. 6 Ocak 1961 tarihine kadar görev yapacak bu hükûmet tartışmalı ve çok çetin meclis oturumlarına sahne oldu. Cemal Madanoğlu bu oturumlarda alınan siyasi ekonomik ve toplumsal kararlarda etkin bir rol üstlendi.

Milli Birlik Komitesi içerisinde kısa zamanda anlaşmazlıklar belirdi. Komite içerisinde, iktidarı sivillere devretmeden sürdürmek isteyen Alparslan Türkeş'in başını çektiği Radikaller grubu ile iktidarı seçimle devretmek isteyen Cemal Madanoğlu öncülüğünde toplanan Demokratlar grubu ortaya çıktı. Netice olarak bu gruplar amaçlarını gerçekleştirmek için birbirlerini tasfiye planları yapmaya başladı. Madanoğlu gerek Gürsel üzerinde etkisi gerekse rütbesinin vermiş olduğu öncelik ile bu tasfiyede kendi grubunu korumayı bildi. Gürsel ile birlikte yaptığı tasfiye planını ivedilikle devreye soktu. Netice itibariyle Madanoğlu öncülüğünde 13 Kasım 1960 tarihinde komite içerisindeki 14 üye tasfiye edildi. Bu üyeler yurtdışına zoraki diplomatlık görevlerine gönderildi. Ancak aynı fikirde insanların komitede kalması sorunların çözümünde yeterli gelmedi.

Cemal Madanoğlu'nun Ankara'dan getirttiği profesörlerin Kurucu Meclis önerisi kabul edildi. 6 Ocak 1961 Kurucu Meclis ile yeni anayasanın temellerini atıldı. Kurucu Meclis, Temsilciler Meclisi ve Milli Birlik Komitesi adı altında iki organ şeklinde işledi. 1961 Anayasası daha sonra halkoyuna sunulurken resmîyete geçti.

Cemal Madanoğlu gerek anayasanın oluşturulması gerekse 14'lerin tasfiyesinde büyük bir rol oynadı. Darbe hükûmetine istediği birçok icraatı yaptıran Madanoğlu, Silahlı Kuvvetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte gücünü kaybetmeye başladı. SKB, Madanoğlu'nu istifaya zorladı. Cemal Gürsel, ise Madanoğlu'na komite ve ordudan ayrılmaması için birçok kez ısrar etti. Ancak kendisi ilk olarak Ankara Kumandanlığı daha sonra Milli Birlik Komitesi senato üyeliğinden 1961 yılı içerisinde istifa etti. Daha sonra emekliye sevk edildi.

Cemal Madanoğlu, 1961 ve 1965 yılları arasında politikanın dışında kaldı. 1965 seçimlerinde İstanbul'dan bağımsız milletvekilliğine adaylığını koydu ancak kazanamadı. Haziran 1966'da ise zamanın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörlüğüne getirildi. Cemal Madanoğlu 1971 yılında orduda bir darbe teşebbüsü içinde bulunacaktır. Burada İlhan Selçuk ile olan yakın münasebeti göze çarpmaktadır. İktidardan memnun olmayan bu kesim Doğan Avcıoğlu'nun "*Devrim*" gazetesinde faaliyet olanağı buldu. Yeni askeri müdahalede bulunmak isteyenler, mevcut iktidarı güç kullanarak ve darbe yaparak değiştirmek isterken, planlarının düşünsel içeriğini ise *Devrim* gazetesinde ifade etti. Bu gazete çevresinde oluşan hareketin askerî açıdan destekçisi ise, 27 Mayıs'ın komutanlarından Cemal Madanoğlu oldu. Adının sol bir cuntayla birlikte anıldığı "*Madanoğlu Cuntası*", Mahir Kaynak'ın bu cuntaya sızıp, cunta faaliyetlerini MİT raporlarına aktarmasına kadar, dönemin en iddialı gruplarından biri oldu. Devrim hareketi ekseninde Madanoğlu, İlhan Selçuk, Osman Köksal gibi sivil aydınlarla birlikte hareket etti. Daha sonra 6 Eylül 1971 tarihinde gizli bir örgüt kurduğu iddiasıyla Sıkıyönetim mahkemesinde yargılanarak tutuklandı ve 1974 yılında beraat etti. 1974 yılından 1992 yılında kadar sakin bir yaşam süren Madanoğlu 28 Temmuz 1993 yılında hayata veda etti.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Belgeleri

- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No: 30794, Yer No: 272-29-6.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No: 31465, Yer No: 277-26-21.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No: A1, Yer No: 1-10-3.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No:926-65, Yer No: 288-28-15.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No:06, Yer No: 16-86-4

- Meclis Tutanakları

TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 1, Cilt 1, Haziran 1960.

TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 7, Cilt 1, Eylül, 1960.

TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 34, Cilt 3, Kasım, 1960.

TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 56, Cilt 4, Aralık, 1960.

TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 69, Cilt 5, Ocak, 1961.

TBMM Tutanak Dergisi, Kurucu Meclis (Milli Birlik Komitesi), Toplantı 86, Cilt 6, Mayıs, 1961.

2. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Sabah

Son Posta

T.C Resmi Gazete

Tercüman

Ulus

Vatan

3. Kitaplar

Abadan, Nermin, *Kum Saatini İzlerken*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Ağaoğlu, Samet, *Arkadaşım Menderes-Marmara da Bir Ada*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004.

Ağın, Ömer, *Kürtler Kemalizm ve TKP*, Varsus Kitap, İstanbul, 2006.

Ağtaş, Özkan Ağtaş, Emel Akal, Yiğit Akın vd, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce Sol*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye 'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hill Yayınları, İstanbul 2010.

Ak Devrim, Başbakanlık Devlet Basımevi, Ankara 1960.

Akalın, Haluk, Süleyman Aliyarlı, Muhammed Aydoğduyevvd., *Türkler*, Cilt 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2012.

Akbaba, Toper, *Demokrat Parti ve 27 Mayıs Türk Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1998.

- Akyaz, Doğan, Faruk Alpkaya, Cumhur Aslan vd. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 2 Kemalizm*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Alkan, Mehmet Ö., *Osmanlıdan Günümüze Darbeler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007.
- Altaylı, Enver, *Ruzi Nazar: CIA’nın Türk Casusu*, Doğan Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Altuğ, Kurtul, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, Koza Yayınları, İstanbul 1976.
- Altuğ, Kurtul, *Ordu Siviller ve İhanetler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2010.
- Arcayürek, Cüneyt, *Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960*, Bilgi Yayınları, Ankara 1984.
- Arcayürek, Cüneyt, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, Bilgi Yayınları, Ankara 1984.
- Arzik, Nimet. *Menderes’i İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara 1960.
- Aslan, Ahmet, *Kürtler Sofrası*, Anatolia Kültür Yayınları, İstanbul 2004.
- Avcı, Gültekin, *İstihbarat Teknikleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2004.
- Aydemir, Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2014.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs Darbesi*, Simge Yayıncılık Dağıtım, İstanbul 2000.
- Baban, Cihad Baban, *Politika Galerisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.
- Barlas, Mehmet, *Türkiye’de Darbeler ve Kavgalar Dönemi*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Başaran, Pakize, *Ben Yaşarken 27 Mayıs ve Öncesi*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2008.
- Başgil, Ali Fuat, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Bayar, Celal, *Bende Yazdım Cilt 8*, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.
- Berkeş, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

Bildirici, Faruk, *Gizli Kulaklar Ülkesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Birand, Mehmet Ali, Can Dünder ve Dünder Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2007.

Bozbağlı, Sabiha, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, Cilt 2, Yirminci Yüzyıl Yayınları, İstanbul 1966.

Bozdağ, İsmet, *Bilinmeyen Atatürk*, Truva Yayınları, İstanbul 2009.

Bozdağ, İsmet, *Darağacında Bir Menderes*, Truva Yayınları, İstanbul 2004, s.26.

Burçak, Rıfki Salim, *On yılın Anıları*, Dizgi Tasarım Baskı, Ankara 1998.

Burçak, Rıfki Salim, *Yassıada ve Öncesi*, Çam Matbaası, Ankara 1976.

Cebesoy, Ali Fuat, *Bilinmeyen Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul 2001.

Coşkun, Alev, *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2008.

Çağlayangil, İhsan Sabri, *Anılarım*, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1990.

Çavdar, Tefik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

Çelikoğlu, Adnan, *Bir Darbeci Subayın Anıları*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Çıracıoğlu, Vecdi, *Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları*, Scala Yayıncılık, İstanbul 2019.

Çolak, Melek, “27 Mayıs Sonrası Türkiye’de Partileşme”, *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Dağcı, Gül Tuğba Dağcı, *Osmanlıdan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi*, İlgi Yayınları, İstanbul 2006.

David, H.(2000), *Türkler I* (Çev. Mehmet Ali Kayabal), İstanbul: Cumhuriyet Yayınevi, Ekim.

Demir, Şerif, *Düello*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

- Demirer, Mehmet Arif, *Cumhuriyet Türkiye'si'nde Anayasa Oyunları 27 Mayıs 1960 İhtilali*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2010.
- Demirer, Mehmet Arif, *27 Mayıs Masallar ve Gerçekler*, Toplumsal Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Doğru, M. Hulusi, *6/7 Eylül Olayları*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Elevli, Avni, *Hürriyet için 27 Mayıs Devrimi*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960.
- Er, Ahmet, *Hatıralarım ve Hayatım*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Erer, Haydar Fevzi, *Darbenin Ellinci Yılında Tekin Erer'den Yassıada ve Sonrası*, Ayhan Matbaası, İstanbul 2010.
- Eric Jan Zürcher (Çev. Yasemin Saner), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Erişti, Suzan Duygu Bedir, Abdullah Kuzu, Işıl Kabakçı Yurdakul vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.
- Erkanlı, Orhan, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul 1973.
- Ersoy, Tolga ve Haydar Çetinbaş, *27 Mayıs Bir Darbenin Anatomisi*, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul 2010.
- Esin, Numan, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul 2005.
- Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Göktepe, Cihat, "İngiliz Kaynaklarına Göre Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi", *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Gürsoy, Nilüfer, *27 Mayıs Darbesi ve Bizler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Güryay, Tarık, *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul 1971.
- Hekimoğlu, Müşerref, *27 Mayıs'ın Romanı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975.

Ilıcak, Nazlı, *27 Mayıs Yargılanıyor*, Merkez Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2007.

İleri, Cahide, *Yassıada'dan Mektup Var*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

İleri, Tefik, *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.

İpekçi, Abdi ve Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, Milliyet Gazetesi Yayınları, 1962.X

İsen, Can Kaya, *22 Şubat-22 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010.

Kaçmazoğlu, H.Bayram, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000.

Kahraman, Ahmet, *Kürt İsyanları*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2004.

Karal, Enver Ziya, *27 Mayıs İnkılâbının Sebepleri ve Oluşu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960.

Karanis, Fikri, *Koltuk Değnekli Demokrasi ve 27 Mayıs Darbesi*, Media Print Yayınları, İstanbul 1994.

Karavelioğlu, Kamil, *Bir Devrim İki Darbe*, Gürer Yayınları, İstanbul 2007.

Karpat, Kemal H, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Kayalı, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Kepenek, Yakup, *Gelişim Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, Savaş Yayınları, Ankara 1984.

Kıvılcımlı, Hikmet, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul 2008.X

Koloğlu, Orhan, *Hain'ne*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014.

Kongar, Emre, *Geçmişimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.

Koraltan, Refik, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003.

Küçük, Sami, *Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Léon E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Çeviren: Bahaddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Madanoğlu, Cemal, *Anılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982.

Maraşlı, Erol, *Türkiye’de Askeri Darbe Teşebbüsü*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2015.

Mazıcı, Nurşen, “Türkiye’de Ordu ve Siyaset”, *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Mete Kaan Kaynar, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Mütercimler, Erol, *Komplo Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2006.

Nadi, Nadir, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, Sinan Yayınları, İstanbul 1971.

Oktay, Cevat, *Cemal Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, Ülkü Matbaası, Ankara 1960.

Öymen, Altan, *Ve İhtilal*, Doğan Yayıncılık, İstanbul 2013.

Özdemir, Hikmet, “1960-1980 Dönemi”, *Türkler Cilt 17*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Özkan, Umut Birkan, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi*, Pegem Akademi, Ankara 2019.

Özkaya, Şükran, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yayınları, İstanbul 2005.

Öztürk, Mehmet Utku, *1961 Kurucu Meclisi*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2016.

Paçacı, İrfan, *Kurucu Anayasa Mühendisliği ve İletişim Modeli*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2019.

Pamuk, Şevket, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

Perin, Mithat, *Menderes’i Kim Astırdı?*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1912-1934*, İmge Kitabevi, İstanbul 1996.

Sariahmetoğlu, Nesrin ve İlyas Kemaloğlu, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016.

Sarıkoyuncu, Ali, *Milli Mücadelede Din Adamları 2*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

Seyhan, Dünder, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966.

Sırım, Veli, *Adnan Menderes Aydın Menderes Babasını Anlatıyor*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.

Subaşı, Tefik, *Bir Arpa Boyu 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin Gizli Tarihi*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2004.

Sunay, Cengiz, *Türk Siyasetinde Sivil - Asker İlişkileri 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve Sonrası*, Orion Kitabevi, Ankara 2010.

Tansel, Selahattin, *27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler*, Milli Eğitim Basınevi İstanbul 1960.

Taşer, Dünder, *Mesele*, Töre Devlet Yayınevi, İstanbul 1973.

Tek, Hayati, *Darbeler ve Türk Basını*, Elips Kitap, Ankara 2007.

Tekeli, İlhan, *Anlatabildikleri ve Anlatamadıklarıyla Yaşam Öyküleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

Tezel, Yahya, *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi 1923-1950*, Yurt Yayınları, Ankara 1982.

Toker, Metin, *DP Yokuş Aşağı Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları*, Bilgi Yayınları, İstanbul 1991.

Toker, Metin, *DP'nin Altın Yılları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991.

Toker, Metin, *Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960 -1961*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

- Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1996.
- Tuncer, Hüner, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.
- Tunçkanat, Haydar, *27 Mayıs 1960 Devrimi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.
- Turan, Ahmet, *Darbe Arası Türkiye*, Resital Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi V Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002.
- Turgut, Hulusi, *Türkeş'in Anıları; Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul 1995.
- Turhan, Talat, *27 Mayıs 1960'tan 28 Şubat 1997'ye Devrimci Bir Subayın Etkinlikleri*, Sorun Yayınları, İstanbul 2001.
- Turhan, Talat, *Küresel İhanetin İç Yüzü ve Arap Baharı*, Destek Yayınları, İstanbul 2012.
- Tutar, Hilmi, *Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar*, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2007.
- Türkeş, Alparslan, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, Hamle Basın Yayın, İstanbul.
- Türkeş, Alparslan, Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler*, Anıl Yayınevi, İstanbul 1964.
- Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih 1789-2014*, Der Yayınları, İstanbul 1994.
- Ulay, Sıtkı, *Giderayak*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.
- Ulay, Sıtkı, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968.
- Utku, Cumhur, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

Walter F. George, (1967), *Amerikan Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*.(Çev. Mete Ergin) İstanbul: Cem Yayınevi.

Yassıada Broşürü, T.C Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, İstanbul 1960.

Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2010.

Yıldız, Ahmet, *İhtilâlin İçinden Anılar Değerlendirmeler*, Alan Yayınları, İstanbul 2001.

Yücel, M.Serhan, “Menderes Dönemi 1950-1960”, *Türkler Cilt 16*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Yürük, Hüseyin, *Darbe Esaret ve Ölüm*, Okul Yayınları, İstanbul, 2004.

4.Makaleler

Atılğan, Ahmet ve Esra Koç, “Whistleblowing: Türkiye’den İki Örnek Olay”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 41, 2019, s.386-389.

Akça, Bayram ve Sinan Kıyanç, “CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXXVI, Ekim 2018, s.546.

Atlı, Cengiz, “Kore Savaşı ve Kore Savaşına Iğdır’dan Katılanlar”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, Haziran 2014, s.438.

Börklüoğlu, Levent, “27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2017, s.22.

Bulut, Sedef, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı(1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu” *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Yaz 2009, s.142.

Burak, Begüm, “Osmanlı’dan Günümüze Ordu Siyaset İlişkileri”, *HistoryStudies Dergisi*, Cilt 3, sayı 1, 2011, s.52.

- Çelik, Halil İbrahim, “Bürokratik Darbe Geleneğinin Kökenleri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Darbeler Tarihi Özel Sayısı 1, Konya 2016, s.56-58.
- Çetingüç, Muzaffer ve Mustafa Alan, “Savaş Yorgunluğu”, *Kriz Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mart 1994, s.250.
- Çimenli, Şakire, “Cumhuriyet Tarihinde Bir Ordu-Siyasi Erk Çatışması İsmet İnönü İktidarına Yönelik Darbe Girişimleri ve 6 Haziran 1950 Tasfiye Hareketi”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 38, Bahar 2019, s.204.
- Dikici, Ali, 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Türk Polisi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 89, Temmuz 2014, s.16.
- Döğer, Yakup, “Devlet Nedir? Hükûmet Nedir?”, *İktibas Dergisi*, 27 Ocak 2020
- Dursunoğlu, İsmail ve Sinan Yazıcı, “Türk Demokrasi Hayatında Askeri Uyarılar: 1971-2007 Muhtıralarını Karşılaştırma”, *TurkishStudies Dergisi*, Cilt 13, Sayı 22, Ocak 2018, s.218.
- Erdem, Şerafettin Can, “Türk Siyasetinde Etkin Bir Genelkurmay Başkanı: Cevdet Sunay”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, Cilt 123, Sayı 242, Eylül-Ekim 2019, s.166.
- Erdem, Tevfik, Türkiye’de Darbe ve Müdahalelerin Kısa Tarihi, *Stratejik Düşünce Enstitüsü E-Dergi*, 15 Temmuz 2019
- Erdin, Halil İbrahim ve İlkut Taha Taslı, “Birlikte Yaşama Perspektifinden Duyarlı Konularda Tarih Yazımı”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 49, Mayıs Haziran 2015, s.21.
- Erdoğan, Tuğçe “Demokrasi Sürecinde Türkiye: 27 Mayıs’tan 12 Mart’a”, *Sosyal Bilimler Beşeri Dergisi*, Sayı 6, Güz 2017, s.101.
- Haluk Oral, “Kore’deki Çanakkale”, *Tarih Dergisi*, Sayı 37, Haziran 2017, s.47.

- İlyas, Ahmet, “27 Mayıs Askeri Darbesi’nin Sancıları ve Orduda Tasfiyeler 1960-1964”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 11, Sayı 22, Yaz 2016, s.167.
- Karal Akgün, Seçil, “Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 43, Bahar 2009, s.463.
- Murat Toklucu, “27 Mayıs Dönemi ve Eminsular”, *Tarih Dergisi*, Sayı 29, Ekim 2016, s.37.
- Ozan Sağdıç, “1960:Adada iki Toplumlu Cumhuriyet”, *Tarih Dergisi*, Sayı 33, Şubat 2017, s.97.
- Önal, Tekin, “Askeri Vesayet Sisteminin İlk Halkası 27 Mayıs Süreci ve Sonrası”, *TurkishStudies Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Kış 2015, s.522.
- Önder, Meltem, “1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/28, Bahar 2014, s.295.
- Özçelik, M. Hakan ve Mustafa Güneş, “Bir 27 Mayıs Tahlili: Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 20, 2018, s.273.
- Özgişi, Tuncay, “Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 21, Sayı 2, Kış 2011, s.300.
- Pınar, Mehmet, “Cumhuriyet Döneminde Merkez ile Taşra Arasında İletişimsizliğe Bir Örnek Sason İsyanı”, *Route Education a land a Social Science Journal*, Cilt 3, Sayı 5, s.50.
- Sanlı, Ferit Salim, “27 Mayıs’ın “Zoraki Diplomatları: 14’lerin Yurtdışı Faaliyetleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 11, Sayı 23, Kış 2018, s.224.
- Sanlı, Ferit Salim, “13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 27, Haziran 2018, s.223.

Seyit, Günel, Osmanlı Türk Parlamento Tarihi İçinde İçişleri Komisyonu, *Yasama Dergisi*, Sayı 17, Kış 2011, s.107.

Şahin, Hakan, “Osmanlı- Türk Ordusuna İçeriden Bakış: Asker Anıları (XIX. ve XX.)”, *Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 20, Sayı 39, 2015, s.34.

Şahin, Meltem, “ 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin Meşrulaştırılma Çabası Akis Dergisi Örneği”, *TurkishStudies Dergisi*, Cilt 13, Sayı 10, Bahar 2018, s.647.

Taş, Mahir, “Menderes Döneminin Ekonomi Politikası ve 1958 İstikrar Programı”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl 7, Sayı 76, Nisan 2004.

Topçu, İlyas ve Sema Akılmak Topçu, “Yassıada'dan İmralı'ya Fatin Rüştü Zorlu”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, Ekim 2018, s.1831.

Tuna, Işıl, “27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Edirne'deki Yansımaları ve DP Edirne Milletvekillerinin İfadeleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmalar Dergisi*, Cilt 16, Sayı 32, Şubat 2017, s.67.

Tunaya, Tarık Zafer, “Bir Belgenin Öyküsü”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6, Haziran 1984, s.2.

Uzun, Hakan, “Türkiye’de 10 Kasım Törenleri: “İlk Matem” 10 Kasım 1939’dan, “Atatürk Haftası” ve “Matemsiz Atatürk’ü Anma” Günlerine”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 38, Bahar 2019, s.154.

Yıldırım, Engin, “İktidar Üniversite ve Aydınlar”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, Ocak 2000, s.4.

5.Ansiklopedi Maddeleri

Soysal, Mümtaz ve Fazıl Sağlam, “Türkiye’de Anayasalar”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt I, İstanbul 1983.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, İstanbul 2009.

6. Bildiriler

Atlı, Cengiz, Başbakan Adnan Menderes'in 1955 Yılı Seyahatleri, *Akdeniz Uluslararası Kongresi Tebliğleri*, Ohrid 2017 s.144.

Çulhaoğlu, Burcu, "Bir Garip Demokratikleşme: Demokrasiye Geçiş Döneminde İleri ve Geri Kavramlarının Kurgulanışı ve Orhan Veli'nin Yaprak Dergisi (1 Ocak 1949 - 15 Haziran 1950)," *Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi*, İstanbul Okan Üniversitesi 2014, s.94.

Kurt Emre ve Hikmet Mengüaslan, "Modernleşmenin Getirdiği Tepki Kuleli Vakası Üzerine Bir Değerlendirme", *Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası Darbe Sempozyumu Bildirileri*, Cilt 1, Aydın 2007, s.408-410.

Kurt, Selim, "27 Mayıs Darbesi ve Cumhuriyet Dönemi Darbelerine Olası Etkileri", *"Darbeler Ve Tepkiler"5-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu*, Giresun 2017, s.85.

Mustafa Albayrak, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasî Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Kırıkkale Üniversitesi 7. Türk ve Sosyal Bilimler Kongresi*, Kırıkkale Üniversitesi 2001, s.341.

Oral, Mustafa, "Milletlerarası Konjonktürün, Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Üzerindeki Etkileri", *5-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu*, Giresun 2017, s.856.

Sakar, Zeynep Müjde, "1949-1955 Yıllarında Türkiye'de Hububat İthalatı Ve İhracatı Politikalarının Ülke Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", *Akdeniz Uluslararası Kongresi Tebliğleri*, Ohrid 2017 s.604.

Subaşı, Erol, "Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanaklarında Militarizasyon Süreçleri", *Genç Araştırmacılar Tartışıyor: Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi*, Okan Üniversitesi İstanbul 2014, s.116.

Sunay, Cengiz “27 Mayıs’tan 13 Kasım’a Milli Birlik Komitesi”, *Mediterranean International Congress on Social Sciences Social and Cultural Integration in Balkans*, Cilt 2, Ekim 2017, s.157.

Tunç, Bilal, 27 Mayıs Askeri Darbesi’nin Kocaeli’ndeki Etkileri, *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu Bildirileri*, Cilt 3, Kocaeli 2017, s.116.

Yıldız, Ahmet Kaan ve Özdemir Erdoğan, “Cumhuriyet Dönemi Modernizm, Demokrat Parti’nin Tutumu ve 1960 Darbesi”, “*Darbeler ve Tepkiler*”5-16 Aralık 2016 *Uluslararası Demokrasi Sempozyumu*, Giresun 2017, s.61.

7.Tezler

Halıcı, Şaduman, *Yüzellilikler*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1998.

Güzeloğlu, Efe, *İmparatorluk Zabitinden Cumhuriyet Subayına: Erken Cumhuriyet Subaylarının Anılarında Askerî, Toplumsal ve Siyasî Düşünce*, Harp Akademisi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2016.

Köse, Serdar, “Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyonkarahisar 2010.

Metin, Gökhan, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Değişken Dış Politikalarının Basına Yansıması (1939-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Denizli 2014.

Şenli, Burhanettin, *Milli Mücadele Döneminde Eşme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2007.

Tarım, Osman, “27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi ve Türkiye”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya 2013.

Topkaya, Musa, “12 Mart 1971 Muhtırası’nın Türk Romanına Yansımaları” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Edirne 2015.

Yıldız, Seda, “Türkiye’de Polis-Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış: 12 Mart 1971-12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı”, *Hacettepe Üniversitesi (SBE)*, Ankara 2015.

8.Elektronik Kaynaklar

<https://www.fikirteknesi.com/ezanin-muzmin-hasimlari-darbeciler/saat:19.43,>
28.11.2019

<http://ahmetsaltik.net/tag/prof-dr-secil-karal-akgun-turkce-ezan/>, 18.04.2020, 14.21

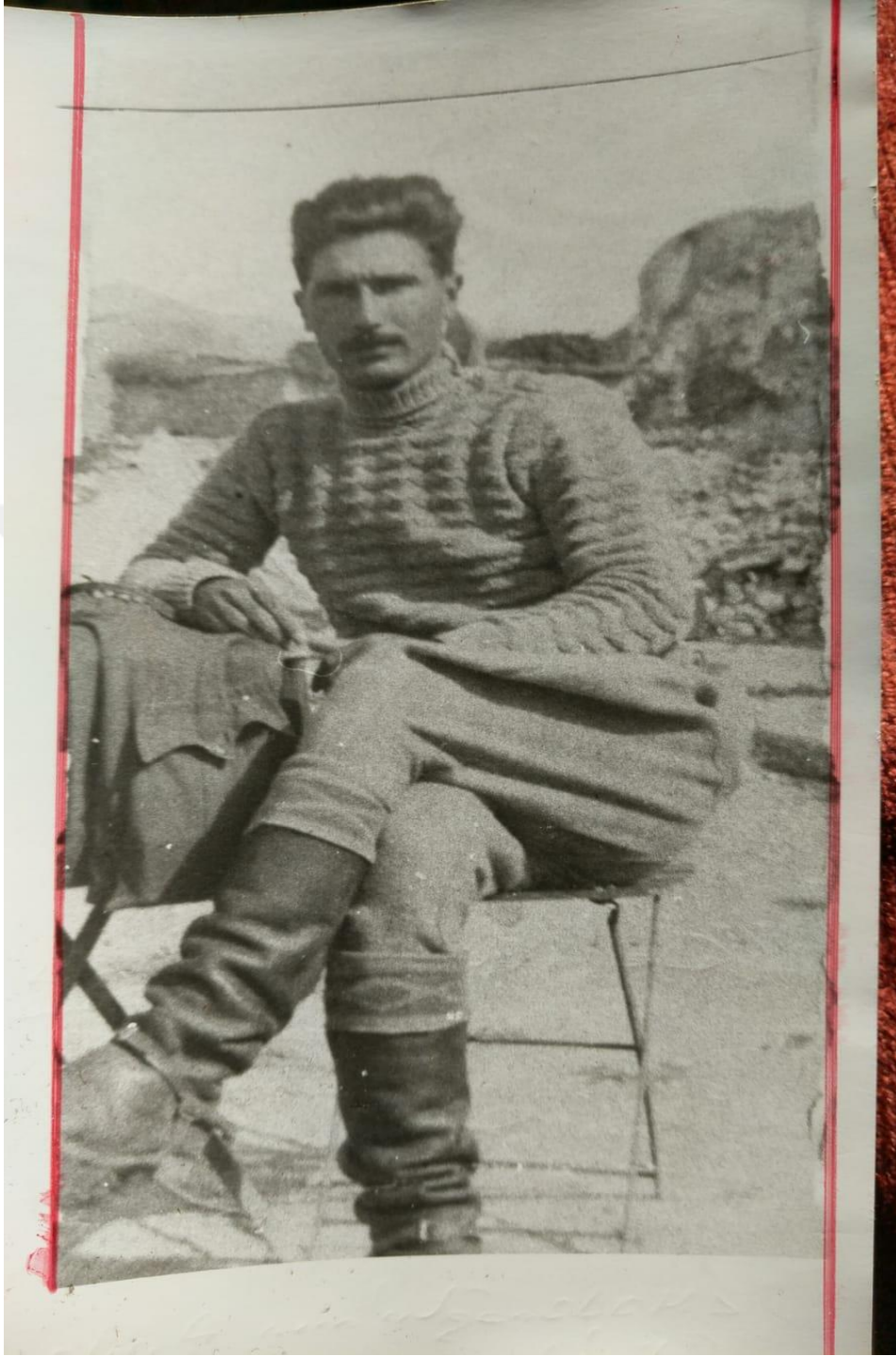

EKLER

EK 1: Cemal Madanoğlu eşi Ulviye Hanım, yeğeninin kızı Nazife Madanoğlu ve onun annesi Makbule Madanoğlu ile birlikte. (Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer'den temin edilmiştir.)

EK 2: Cemal Madanoğlu eşi Ulviye Hanım ile birlikte. (Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer'den alınmıştır.)

EK 3: Cemal Madanoğlu Siirt Sason'da 10 Seyyar Jandarma Tabur Komutanyken.
(Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu
Biçer'den temin edilmiştir.)

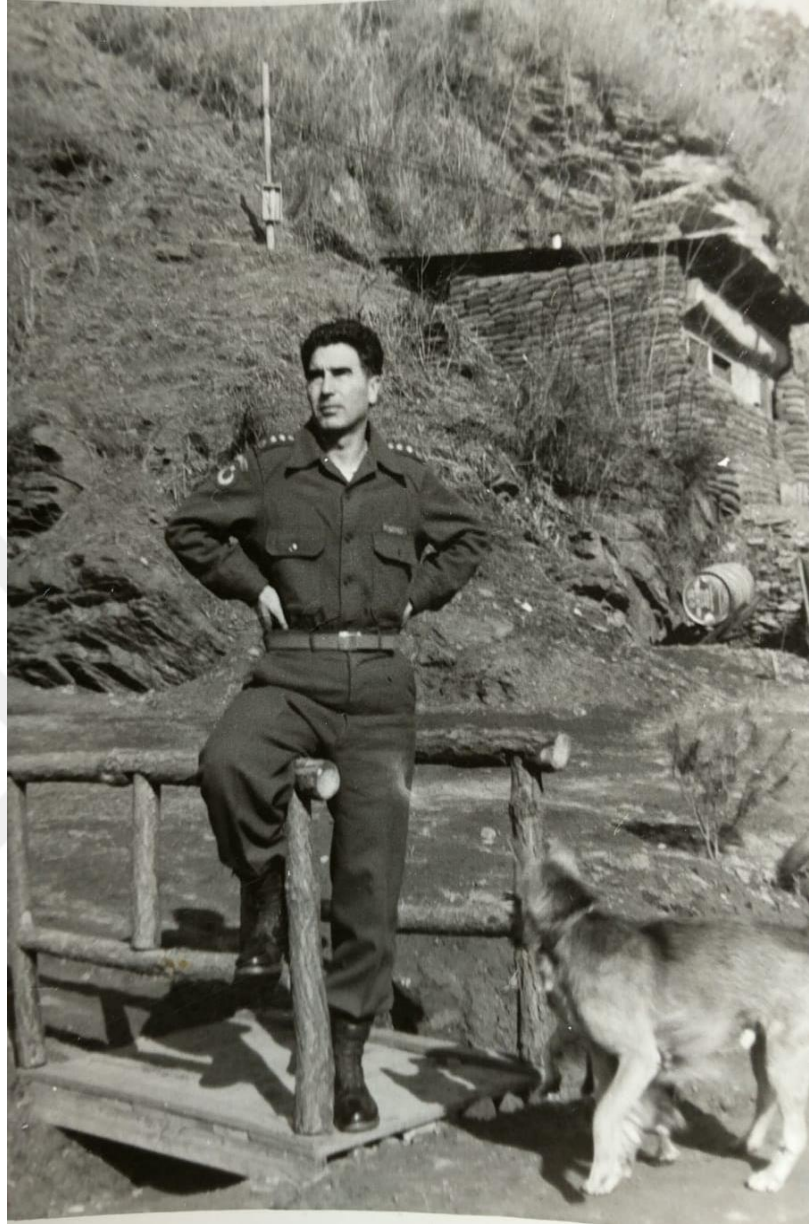
EK 4: Cemal Madanoğlu Kore’de Türk Birliği Komutan Yardımcılığı görevindeyken(Sağdaki).(Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu’nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer’den temin edilmiştir.)

EK 5:Cemal Madanoğlu Kore’de Türk Birliği Komutan Yardımcılığı görevindeyken(Soldaki).(Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu’nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer’den alınmıştır.)

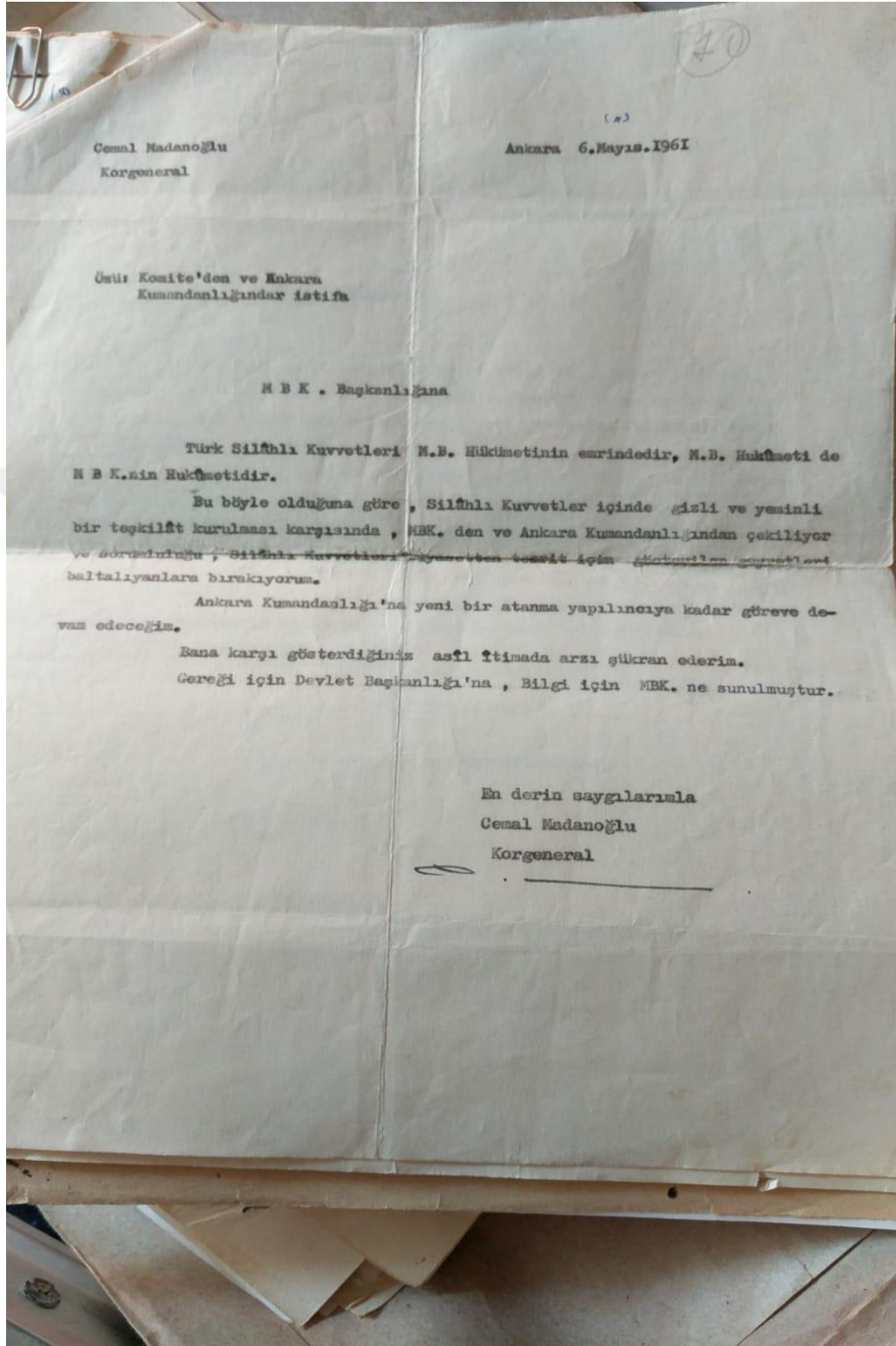
EK 6: Cemal Madanoğlu Kore’de Türk Birliği Komutan Yardımcılığı görevindeyken (Soldaki). General Carter ile birlikte (Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu’nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer’den alınmıştır.)

EK 7: Cemal Madanoğlu Kore’de Türk Birliği Komutan Yardımcılığı görevindeyken.
(Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu’nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu
Biçer’den temin edilmiştir.)

EK 8: Korgeneral Cemal Madanoğlu halk ile beraber (Ortadaki). (Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer'den temin edilmiştir.)

EK 9: Cemal Madanoğlu'nun, 6 Mayıs 1961 tarihinde Milli Birlik Komitesi Başkanlığına yazdığı istifası(Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer, adlı kişiden temin edilmiştir).

Cemal Madanoğlu
Korgeneral

(A)
Ankara 8 Mayıs 1961

Sayın Orgeneralim,

Hiçbir mevkiye mansıpta gösüm olmayarak , Demokratik düzeni kurmak için , her vehme , yanlış anlayışa ve tesvire karşı gelir ve dayanırken, küçük hesaplarla kurulan gisli ordu teşkilâtı karşısında istifa etmeği tek çare olarak buldum.

I. Ordu Kumandanına , yanlış o'na değil öteki iki Ordu Kumandanına ve Kuvvet Kumandanları ile Genel Kurmay Başkanına en az kendim kadar inanırım. Ama aldanmış veya aldatılmış subaylar gerçeği anlayınca kadar iş istenemez. Balen Komuta kanalları tersine işlemektedir. Çifte Meclis'li , Anayasa Mahkemeli bir düzen içinde, Silâhlı Kuvvetlerin İktidarın bağında bir kalkışma durumuna geçmesine şuur ve iz'anlarına güvendiğim Komutan ve Subaylar nasıl dayanacaklar... Tanrı Yurdu korusun.

Hurmetlerimle .

EK 10: Cemal Madanoğlu'nun 8 Mayıs 1961 tarihinde Cemal Gürsel'e yazmış olduğu istifa mektubu (Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer, adlı kişiden temin edilmiştir).

EK 11: Cemal Madanoğlu istifa sürecinde gazetecilere röportaj verirken.

T. C.
M. M. V.
KARA KUVVETLERİ KUMANDANLIĞI KARARGAHI
ANKARA

13a

Çok A

PER : 9017 -61 KUR.(1.Ks.) 3-Haziran-1961
KONU : Korg.Cemal MADANOĞLU Hk.

ANKARA KUMANDANLIĞINA

Ankara Kumandanı Korg.Cemal MADANOĞLU(926-65) rahat-
sızdır.
Gerekli muayene ve tedavisinin yapılarak sonucundan
bilgi verilmesini arz ederim.
KARA KUVVETLERİ KUMANDANI EMRİYLE

m. Joema
Memduh TAŞMAÇI
Tüm.
Kurmay Başkanı

DAĞITIM :
Gereği için:
Ankara K.
Gülhane As.Tıp Ak.K.

Bilgi için:
Ankur.Bşk.

Tarih : 13.6.46
Sayı : 4403
Şube : 1.5
İ.D.

Örnek No. : 5

K.M.ay
E.H.
13.6.

K.ay
~J.K.

EK 12: Cemal Madanoğlu'nun 9 Haziran 1961 tarihli Ankara Kumandanlığı görevinden izinli sayıldığına dair belge(Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer, adlı kişiden temin edilmiştir).

T. C.
HARP KUVVETLERİ
(Subay, As. Memur, Assubay)
İZİN BELGESİ

(13)

Adı ve soyadı : Cemal MADANOĞLU
 Unvanı ve rütbesi : Korgeneral
 Görevi : Ankara Komandanı

Belge numarası : 926-65

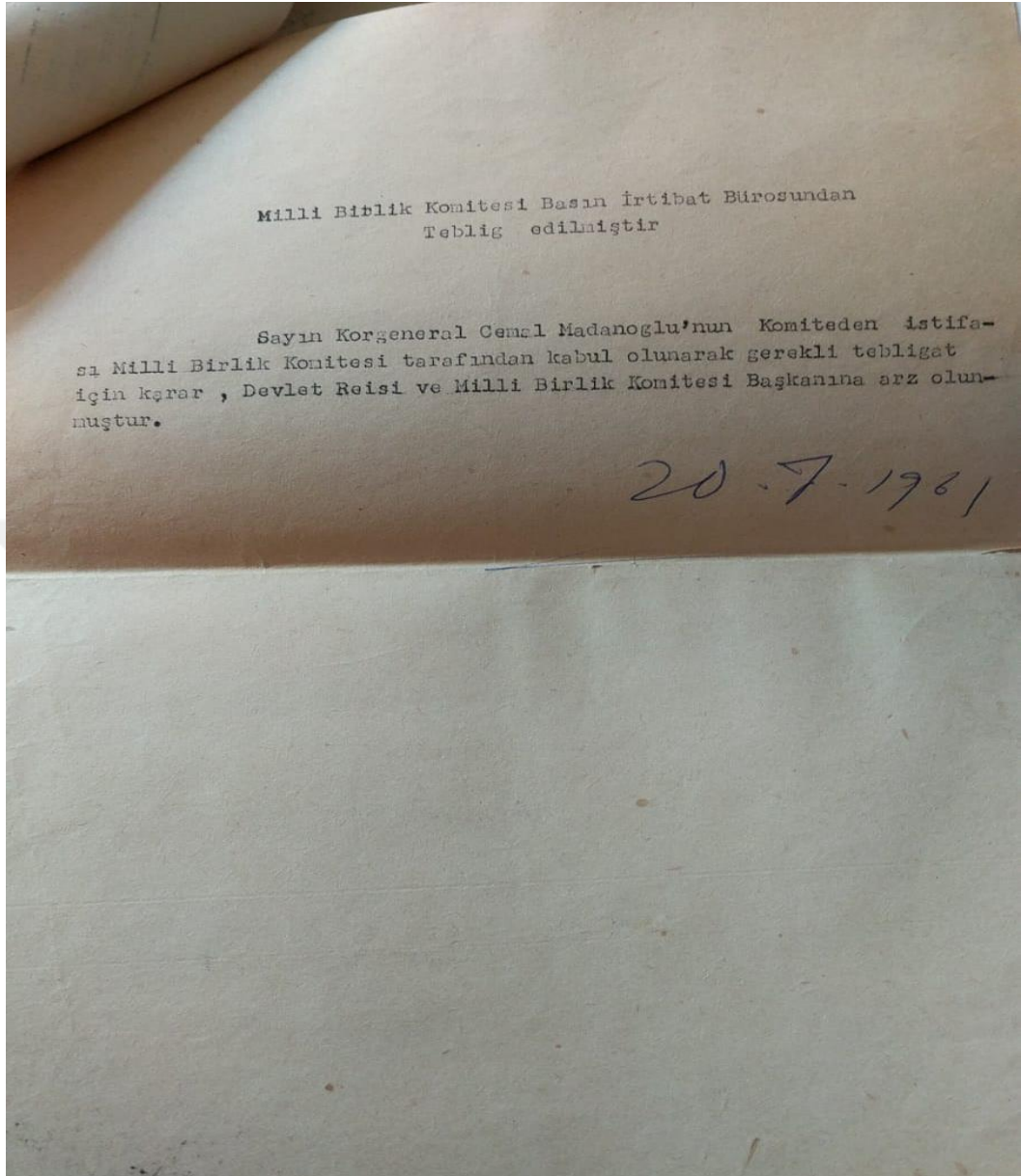
İzin Süresi : (90) gün

İzine gideceği ve
 adresleri (Tel. No.) : _____

Görevi : Genelkurmay Başkanı
 Rütbesi : Orgeneral
 İmzası : _____

İmza tarihi : / / 195

EK 13: Cemal Madanoğlu'nun komiteden izinli sayıldığına dair belge. (Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer'den alınmıştır.).

EK 14: Cemal Madanoğlu'nun Milli Birlik Komitesine gönderdiği 20 Temmuz 1961 tarihi resmi istifa mektubu. (Aile Arşivinden, Cemal Madanoğlu'nun yeğeninin kızı olan Nazife Madanoğlu Biçer'den alınmıştır.).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Merve DURMUŞ

Uyruk: TC

Doğum Tarihi ve Yeri: 18.11.1995, Kayseri

Medeni Durumu: Bekâr

Tel: 0551 1726756

E-Posta:mervedurmus46@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2020
Lisans	ERÜ Tarih	2017
Lise	Kayseri Anadolu İmamhatip Lisesi	2013

İŞ DENEYİMLERİ

Erhan-Ahmet İNCİ Anadolu İmamhatip Lisesi, Tarih Öğretmeni 2017

YAYINLAR

Durmuş, Merve. Kayseri'nin Modern Şehir Olmasında Osman Kavuncu'nun Rolü, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt 5, Sayı 11, s. 868 – 883.

Altuncuoğlu, Neslihan ve Merve Durmuş, 9 Subay Olayı'nda Samet Kuşçu'nun Rolü, *Journal of Universal History Studies*, Cilt 3, Sayı Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue, s.131-147

SERTİFİKA BİLGİLERİ

İngilizce A1 (2015)

Bilgisayar İşletmenliği (2017)

Standart Türk Klavyesi (2017)

Hızlı Klavye (2018)

1960 DARBESİ'NDE CEMAL MADANOĞLU'NUN ROLÜ

Merve DURMUŞ

Ek-4

Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2020

Danışman: Prof. Dr. Cevdet KIRPIK

ÖZET

27 Mayıs 1960'ta Demokrat Parti hükûmetine karşı yapılan askeri darbenin en etkili isimlerinden biri General Cemal Madanoğlu'ydu. Darbe öncesi, esnası ve sonrasındaki faaliyetleri ile Türk siyasi tarihinde önemli bir rol oynadı. Demokrat Parti, Türkiye'de uzun süren tek parti iktidarı döneminde 7 Ocak 1946'da kuruldu. Dört yıllık bir muhalefetin ardından 14 Mayıs 1950'de iktidara geldi. Girdiği 1954 ve 1957 genel seçimlerinden de başarı ile çıktı. Özellikle 1954 seçimleri sonrasında yaptığı icraatlar nedeniyle muhalefet partilerinin ve bir kısım halkın tepkisini çekti. Tepki gösterenler arasında askerler de vardı. Hükûmete karşı çıkan askerler muhtelif cuntalar oluşturdular. Nihayet bunlardan biri başarılı olarak demokratik usulle işbaşına gelmiş bulunan iktidarı görevinden uzaklaştırdı. Cumhuriyet döneminde yapılan darbeler serisinin ilki 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirildi. Darbe, 38 kişilik bir subay grubu tarafından organize edildi. Subayların çoğu mesleğinin ilk dönemlerini yaşayan nispeten genç ve düşük rütbeli subaylardan oluşuyordu. Darbede rol alan az sayıdaki üst rütbelilerden biri Korgeneral Cemal Madanoğlu'ydu. Madanoğlu, isyan teşebbüsüne yatkın kişiliği ile darbede büyük rol oynadı. Bu doğrultuda gerek darbenin hazırlık safhasında ve gerekse darbe gecesi inisiyatif aldığı önemli kararlarıyla belirleyici oldu. Darbe başarılı olduktan sonra Cemal Madanoğlu, kısa süre içerisinde seçimlere gitmek istediğini söylese de bu fikrinden çeşitli nedenlerle vazgeçti. Madanoğlu, Türkiye'de kurulan askeri idarenin özelliklerinin belirlenmesi, komitede uyuşmazlık yaşadığı üyelerin tasfiyesi, 1961 Anayasasının hazırlanması ve birçok kurumun oluşturulmasında kritik rol üstlendi. Daha sonra ordu içerisinde yeni bir oluşumla karşılaşınca ordudaki görevinden ve komite üyeliğinden ayrılmak durumunda kaldı.

Anahtar Kelimeler: Hürriyet, Darbe, Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Birlik Komitesi, Cemal Madanoğlu

THE ROLE OF CEMAL MADANOĞLU IN THE 1960 COUP

Merve DURMUŞ

Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution

Master Thesis is September 2020

Consultant: Prof Dr. Cevdet KIRPIK

ABSTRACT

One of the most effective names of the military coup which was performed against Democratic Party Government in 27th May 1960 was General Cemal Madanoğlu. His actions had played important role in Turkish political history before, during and after the coup. Democratic party was established in 7th January 1946 in the era of the sole political party governing which lasted for long duration. It came to the power after an opposition for 4 years. It succeeded in the elections of the years 1954 and 1957. It has drawn reacts of opposition parties and communities especially after what he has done after the 1954 elections. There were soldiers among the bodies which reacted against of it. The soldiers which reacted against the government had created opposition powers. Eventually they suspended the government from its duty which came to the power seccessfully and by democratic laws. The first of the coup series which was performed in the era of republic was held in 27th May 1960. The coup was organised by the 38 officers who were under the command. Most of the officers were relatively young and low-ranking officers who lived in the early stages of their profession. One of the high ranking officers who was active in coup was lieutenant general Cemal Madanoğlu. With his personality inclined to rebellion attempt, Madanoğlu played a big role in the coup. In connexion with that he was decisive in the preparation phase of the coup and at the night of the coup with his important decisions which he had taken. Although Cemal Madanoğlu said that he wanted to go to the elections in a short time, he gave up this idea because of various reasons. He had played critical role in determining the structure of the military government, the dismissal of members whom he had a conflict in the committee, the preparation of the 1961 constitutions and in establishment of many institutions. Later, when he faced a new formation within the army, he had to leave his position in the army and membership of the committee.

Keywords: Liberty, Coup, Turkish Armed Forces, National Unity, Committe, Cemal Madanoğlu